

บทบาทของเจ้าอาวาสต่อการพัฒนาวัดเป็นศูนย์กลางชุมชน
ในอำเภอดอนพุด จังหวัดสระบุรี
ROLES OF THE ABBOTS TOWARD MONASTERY DEVELOPMENT AS
COMMUNITY CENTER IN DONPUD DISTRICT, SARABURI PROVINCE

พระครูสุนันทกิจโกศล (สุวัฒน์ สุวฑฒโน)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๕๔

บทบาทของเจ้าอาวาสต่อการพัฒนาวัดเป็นศูนย์กลางชุมชน
ในอำเภอดอนพุด จังหวัดสระบุรี

พระครูสุนันทกิจโกศล (สุวัฒน์ สุวฑฺฒโน)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๕๔

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

**ROLES OF THE ABBOTS TOWARD MONASTERY DEVELOPMENT AS COMMUNITY
CENTER IN DONPUD DISTRICT, SARABURI PROVINCE**

PHARKHRU SUNANTAKITKOSON (SUWAT SUWATANO)

**A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of
The Requirement for the Degree of
Master of Arts
(Buddhist Management)**

**Graduate School
Mahachulalongkornrajavidyalaya University
Bangkok, Thailand**

C.E.2011

(Copyright by Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อนุมัติให้บัณฑิตวิทยาลัย
วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

.....
(พระสุธีธรรมานวัตร, ผศ.ดร.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

คณะกรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์..... ประธานกรรมการ

(อาจารย์พระครูปลัดสุวัฑฒ์ สิริปัญโญ,ดร.)

..... กรรมการ

(อาจารย์ ดร.สุภกิจ โสทัต)

..... กรรมการ

(ผศ.ดร.สุรพล สุยะพรหม)

..... กรรมการ

(อาจารย์พระครูสังฆรักษ์เกียรติศักดิ์ กิตติปัญโญ)

..... กรรมการ

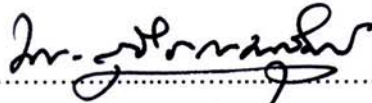
(ผศ.ดร.ภัทรพล ใจเย็น)

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ ผศ.ดร.สุรพล สุยะพรหม ประธานกรรมการ

อาจารย์พระครูสังฆรักษ์เกียรติศักดิ์ กิตติปัญโญ กรรมการ

ผศ.ดร.ภัทรพล ใจเย็น กรรมการ

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อนุมัติให้บัณฑิต
วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

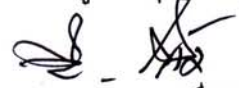

(พระสุธีธรรมมานุวัตร, ผศ.ดร.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

คณะกรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์ ประธานกรรมการ

(อาจารย์พระครูปลัดสุรัสวดี สิริปัญญา, ดร.)

(อาจารย์ ดร.สุภกิจ โสทัต)

(ผศ.ดร.สุรพล สุยะพรหม)

(อาจารย์พระครูสังฆรักษ์เกียรติศักดิ์ กิตติปัญญา)

(ผศ.ดร.ภัทรพล ใจเย็น)

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ ผศ.ดร.สุรพล สุยะพรหม ประธานกรรมการ

อาจารย์พระครูสังฆรักษ์เกียรติศักดิ์ กิตติปัญญา กรรมการ

ผศ.ดร.ภัทรพล ใจเย็น กรรมการ

- ชื่อวิทยานิพนธ์** : บทบาทของเจ้าอาวาสต่อการพัฒนาวัดเป็นศูนย์กลางชุมชน
ในอำเภอดอนพุด จังหวัดสระบุรี
- ชื่อผู้วิจัย** : พระครูสุนันทกิจโกศล (สุวัฒน์ สุวฑฒโน)
- ปริญญา** : พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (การจัดการเชิงพุทธ)
- คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์**
- : ผศ.ดร.สุรพล สุยะพรหม พ.ม., พธ.บ.,M.A., Ph.D. (Pol.Sc.)
 - : พระครูสังฆรักษ์เกียรติศักดิ์ กิตติปัญโญ นธ.เอก, ประโยค.๑-๒, พธ.บ. (เกียรตินิยมอันดับหนึ่ง), ศศ.ม.(พัฒนาสังคม).
 - : ผศ.ดร. ภัทรพล ใจเย็น พธ.บ., M.A., Ph.D. (Econ)
- วันสำเร็จการศึกษา** : ๑๒ มีนาคม ๒๕๕๕

บทคัดย่อ

งานวิจัยฉบับนี้มีวัตถุประสงค์ คือ เพื่อ ๑) ศึกษาบทบาทของเจ้าอาวาสในการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชน ๒) เปรียบเทียบบทบาทของเจ้าอาวาสในการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชน ตามความคิดเห็นของประชาชน ๓) ศึกษาแนวทางพัฒนาบทบาทของเจ้าอาวาสในการพัฒนาวัดเป็นศูนย์กลางของชุมชน ดำเนินการวิจัยโดยวิธีวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research) เก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้แบบสอบถามกับกลุ่มตัวอย่างที่เป็นประชาชนในอำเภอดอนพุด จังหวัดสระบุรี จำนวน ๔๐๐ คน เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นแบบสอบถามที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นเอง โดยมีค่าความเชื่อมั่น เท่ากับ ๐.๙๖๔๗ สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล สถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ ค่าความถี่ (Frequency) และค่าร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย (Mean) ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) และสถิติเชิงอนุมาน คือ สถิติทดสอบค่าที (t-test) สถิติการวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One-way ANOVA) และทำการทดสอบความแตกต่างรายคู่โดยวิธีการผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Difference : LSD)

ผลการวิจัย พบว่า

๑. ระดับบทบาทของเจ้าอาวาสต่อการพัฒนาวัดเป็นศูนย์กลางชุมชน ในเขตอำเภอดอนพุด จังหวัดสระบุรี โดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ย ๓.๙๗ ตามลำดับ ค่าเฉลี่ยคือ ด้านศาสนบุคคล/บุคคลากร ๔.๐๗ ด้านศาสนพิธี/กิจกรรม ๔.๐๔ ด้านศาสนวัตถุ/สถานที่ ๓.๙๐

๒. ผลการเปรียบเทียบระดับความคิดเห็นต่อบทบาทของเจ้าอาวาสต่อการพัฒนา วัดเป็นศูนย์กลางชุมชนในเขตอำเภอดอนพุด จังหวัดสระบุรี จำแนกตามสถานภาพส่วนบุคคล พบว่า ประชาชนที่มี เพศ อายุ วุฒิการศึกษา ระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในชุมชน สถานภาพ อาชีพ ต่างกันมีความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทของเจ้าอาวาสต่อการพัฒนาวัดเป็นศูนย์กลางชุมชนในอำเภอ ดอนพุด จังหวัดสระบุรี ในภาพรวมไม่แตกต่างกัน ซึ่งปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้

๓. แนวทางการบริหารและการจัดการวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชนและปัจจัยที่ ช่วยส่งเสริมให้วัดเป็นศูนย์กลางของชุมชน คือ ๑) ด้านศาสนพิธี/กิจกรรม ได้แก่ ควรปรับปรุง รูปแบบการประกอบศาสนพิธี และ ส่งเสริมประชาชน ให้เข้าร่วมในกิจกรรมทางพิธีกรรมทาง พระพุทธศาสนา ๒) ด้านศาสนบุคคล/บุคลากร ได้แก่ ควรคัดเลือกบุคคลที่จะเข้ามาบวช และ ส่งเสริมให้พระภิกษุสามเณรอบรมสั่งสอนธรรมแก่ประชาชน ๓) ด้านศาสนวัตถุ/สถานที่ ได้แก่ ควรบูรณะและปฏิสังขรณ์ ศาสนสถานภายในวัดให้มีความเรียบร้อยสวยงาม สงบร่มรื่น เหมาะแก่การปฏิบัติธรรมหรือนั่งสมาธิ

ข้อเสนอแนะสำหรับนำไปปฏิบัติในการบริหารและการจัดการวัดให้เป็นศูนย์กลาง ของชุมชนและปัจจัยที่ช่วยส่งเสริมให้วัดเป็นศูนย์กลางของชุมชน คือ ๑) ควรมีการปรับปรุง รูปแบบของการประกอบศาสนพิธีให้มีความเหมาะสมมากยิ่งขึ้น ๒) ควรคัดเลือกบุคคลที่จะเข้า มาบวชเรียนให้รอบคอบกว่านี้ และส่งเสริมให้พระภิกษุสามเณรอบรมสั่งสอนธรรมแก่ประชาชน อย่างเป็นประจำ ๓) ควรมีการบูรณะและปฏิสังขรณ์ ศาสนสถานภายในวัดให้มีความเรียบร้อย สวยงาม ๔) ควรส่งเสริมและชักชวนให้ชาวชุมชน ได้เข้าร่วมในกิจกรรมและพิธีกรรมต่างๆทาง ศาสนา และพัฒนาวัดให้ดูสะอาด ๕) ควรปรับปรุงสภาพแวดล้อมของวัดให้มีความสงบร่มรื่น เหมาะแก่การปฏิบัติธรรมหรือนั่งสมาธิ และนำตัวอย่างไปใช้กับชุมชน

Thesis Title : Roles of the Abbots toward Monastery Development as Community Center in Donpud District, Saraburi Province.

Researcher : Pharkru Sunantakitkoson (Suwat Suwatthano)

Degree : Master of Arts (Buddhist Management)

Thesis Supervisory Committee

: Asst. Prof. Dr.Surapon Suyaprom. Dip. in Ed., B.A., M.A., Ph.D.
(Pol. Sc.)

: Phrakrusangharak Kiattisak Kittipaño, Pali i - ii, B.A. (1st Class),
M.A. (Soc. Dev.)

: Asst. Prof. Dr. Phatraphol Jaiyen, B.A., M.A., Ph.D. (Econ.)

Date of Graduation : March 12, 2012

ABSTRACT

The main objectives of this research are : i) to study the Roles of the Abbots toward Monastery Development as Community Center in Donpud District, Saraburi Province. ; ii) to compare the Roles of the Abbots toward Monastery Development as Community Center in Donpud District, Saraburi Province. ; and iii) to study the guideline to develop the Roles of the Abbots toward Monastery Development as Community Center in Donpud District, Saraburi Province. The research is survey research. Data collections are conducted using questionnaire with 400 targets of students in Donpud District , Saraburi Province, selected by purposive sampling technique with 0.9647 reliability value. Data analysis was conducted using Statistical Program for analysis of Social Science data. The Statistical values of Frequency, Percentage, Mean , Standard Deviation , T-test, and One-way ANOVA were described. Statistical significance was conducted using Least Significant Difference (LSD)

The Findings of the Research were concluded as follow:

1) The overall the Roles of the Abbots toward Monastery Development as Community Center in Donpud District, Saraburi Province was found at the high level ($\bar{x} = 3.97$). When considered in each aspect, it was also noticed at the high level in all aspects, namely, i) The religious persons / people ($\bar{x} = 4.07$), ii) The religious ceremonies / activities ($\bar{x} = 4.04$), iii) The religious objects / locations ($\bar{x} = 3.80$).

2) With regard to comparison of the Roles of the Abbots toward Monastery Development as Community Center in Donpud District, Saraburi Province, classified by the personal status like the difference of sex, age, educational status, duration living in the community and occupation, it was found that the Roles of the Abbots toward Monastery Development as Community Center in Donpud District, Saraburi Province. with the difference of sex, age, educational status, duration living in the community and occupation was not statistical significance, therefore the hypotheses were rejected.

3) The guidelines to promote the Monastery as Community Center as following : 1) The religious ceremonies ,they should improve the form of ordination and should encourage and promote morality and ethics in particular, 2) The religious persons , they should select the persons who are ordained smartly and they should promote the monks to teach Dhamma to the people 3) The religious objects / locations, they should repair and renovate the religious places within the monasteries for peaceful places for best meditation practice.

The suggestions of effective development of the Roles of the Abbots toward Monastery Development as Community Center in Donpud District, Saraburi Province, 1) They should improve form of the ordinances that are more appropriate 2) They should select the persons to become the monks smartly and they should promote the monks to teach Dhamma to the people regularly 3) They should repair and renovate the religious places to have the peaceful places. 4) They should promote and invite the people from community in participate the religious activities and rituals and develop the monasteries. 5) They should improve the peaceful environment for the meditation practice as the best samples for the community.

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี ด้วยความเมตตาของคณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ ได้แก่ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุยะพรหม พระครูสังฆรักษ์เกียรติศักดิ์ กิตติปัญโญ และ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ภัทรพล ใจเย็น อาจารย์ที่ได้กรุณาอนุเคราะห์ให้คำปรึกษา แนะนำช่วยเหลือในการปรับปรุงแก้ไขวิทยานิพนธ์จนสำเร็จด้วยดีตลอดมา

ในการสอบวิทยานิพนธ์ขอขอบพระคุณ อาจารย์พระครูปลัดสุรัฎฐ สิริปัญโญ, ดร. ประธานกรรมการ อาจารย์ศุภกิจ โสทัต กรรมการผู้ทรงคุณวุฒิ และคณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ทั้ง ๓ รูป/คน รวมทั้ง ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุยะพรหม ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ และคณะกรรมการบริหารหลักสูตรทุกท่าน ที่ได้ประสิทธิ์ประสาทวิชาการศึกษาต่าง ๆ อยากบอกว่า ภูมิใจที่ได้มีโอกาสเข้ามาศึกษาในมหาวิทยาลัยแห่งนี้ และได้เป็นลูกศิษย์ของอาจารย์ทั้งหลาย

ขอขอบคุณ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.กิตติทัศน์ ผกาทอง รองคณบดีคณะสังคมศาสตร์ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เติมศักดิ์ ทองอินทร์ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ อนุภูมิ ไชวเกษม อาจารย์ผดุง วรรณทอง อาจารย์เดช ชูจันทร์ ที่กรุณาเป็นผู้เชี่ยวชาญในการตรวจแบบสอบถามให้คำปรึกษาแนะนำในการปรับปรุงแก้ไขแบบสอบถามให้สมบูรณ์และสำเร็จได้ด้วยดี

ขอขอบคุณท่านนายอำเภอบ้านหม้อ ที่ให้ความอนุเคราะห์แจกแบบสอบถาม (Try-out) และท่านนายอำเภอตอนพุด ที่ให้ความอนุเคราะห์ในการเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัยเป็นอย่างดี

สุดท้ายนี้ ผู้วิจัยขอขอบคุณเพื่อนๆ นิสิตพุทธศาสตรมหาบัณฑิตทุกรูปโดยเฉพาะเพราะพระใบฎีกาวิญญู ปสนุโน พระครูสุนทรเจติยาภิวัฒน์ พระปลัดสนชัย ภูมิปาโล พระครูอุดมธรรมจารี ที่ได้ช่วยเหลือชี้แนะแนวทางในการดำเนินการทำวิทยานิพนธ์ และ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.รัชชนันท์ อิศรเดช ช่วยตรวจบทคัดย่อ นาย ธิติวุฒิ หมั่นมี นางสาวสุกัญญา แจ่มนคร เจ้าหน้าที่ธุรการ เกสัชกรหญิงนิธิกาญจน์ ชันติวรพงศ์ นางสาวสุทธิรัก ศรีจันทร์เพ็ญ ที่ได้ช่วยเหลือชี้แนะแนวทางในการดำเนินการทำวิทยานิพนธ์ ครั้งนี้

คุณค่าและประโยชน์ใดๆ อันพึงมีจากวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ผู้วิจัยขอน้อมถวายเป็นพุทธบูชา ธรรมบูชา สังฆบูชา และมอบบูชาเป็นกตเวทิตาคุณ แก่บิดามารดา และพี่น้องๆ ครอบครัววงศ์เชื้อหว คณาจารย์ รวมทั้งคณะญาติโยมผู้มีอุปการคุณทุกท่าน ซึ่งไม่สามารถจะเอ่ยนามได้ทั้งหมด ที่ได้อุปถัมภ์ กำลังทรัพย์ กำลังใจ สนับสนุน ด้วยดีเสมอมาโดยตลอด ที่ผ่านมาขออภัยว่า “ไม่เคยลืม” จึงเป็นที่มาของการทำงานวิจัยครั้งนี้ ให้ประสบผลสำเร็จด้วยดี

พระครูสันติญาณประยุต

๑๓ มีนาคม พ.ศ.๒๕๕๔

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	(๑)
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	(๓)
กิตติกรรมประกาศ	(๕)
สารบัญ	(๖)
สารบัญตาราง	(๙)
สารบัญแผนภาพ	(๑๑)
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ	(๑๒)
บทที่ ๑ บทนำ	
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๔
๑.๓ ขอบเขตของการวิจัย	๔
๑.๔ ปัญหาที่ต้องการทราบ	๔
๑.๕ สมมติฐานการวิจัย	๕
๑.๖ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย	๕
๑.๗ ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย	๖
บทที่ ๒ เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๗
๒.๑ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับบทบาท	๗
๒.๒ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการบริหาร	๑๒
๒.๓ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการบริหารกิจการคณะสงฆ์	๒๙
๒.๔ ความหมายและบทบาทของวัดในสังคมไทย	๕๗
๒.๕ ภารกิจของเจ้าอาวาส	๖๓
๒.๖ แนวคิดเกี่ยวกับการบริหารจัดการ	๗๓
๒.๗ แนวคิดเกี่ยวกับประสิทธิภาพการบริหารจัดการวัด	๗๘
๒.๘ แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางชุมชน	๘๗
๒.๙ ข้อมูลเกี่ยวกับอำเภอดอนพุด จังหวัดสระบุรี	๙๖
๒.๑๐ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๙๗

สารบัญ(ต่อ)

เรื่อง	หน้า
๒.๑๐.๑ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการบริหารวัด	๙๗
๒.๑๐.๒ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการบริหารกิจการคณะสงฆ์	๑๐๑
๒.๑๐.๓ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนา	๑๐๕
๒.๑๐.๔ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับเจ้าอาวาสหรือคณะสงฆ์	๑๐๙
๒.๑๑ กรอบแนวคิดในการวิจัย	๑๑๖
บทที่ ๓ วิธีการดำเนินการวิจัย	๑๑๗
๓.๑ รูปแบบการวิจัย	๑๑๗
๓.๒ ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง	๑๑๗
๓.๓ เครื่องมือในการวิจัย	๑๑๘
๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล	๑๒๑
๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูลและสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล	๑๒๑
บทที่ ๔ ผลการศึกษา	๑๒๓
๔.๑ ข้อมูลเกี่ยวกับสถานภาพส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม	๑๒๓
๔.๒ ข้อมูลเกี่ยวกับระดับบทบาทของเจ้าอาวาสต่อการพัฒนาวัดเป็นศูนย์กลางชุมชนในอำเภอดอนพุด จังหวัดสระบุรี	๑๒๖
๔.๓ ผลการเปรียบเทียบระดับบทบาทของเจ้าอาวาสต่อการพัฒนาวัดเป็นศูนย์กลางชุมชนในอำเภอดอนพุด จังหวัดสระบุรี จำแนกตามสถานภาพส่วนบุคคล	๑๓๐
๔.๔ แนวทางการบริหารและการจัดการวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชนและปัจจัยที่ช่วยส่งเสริมให้วัดเป็นศูนย์กลางของชุมชน	๑๓๙
๔.๕ สรุปองค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย	๑๔๐
บทที่ ๕ สรุป อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ	๑๔๒
๕.๑ สรุปผลการวิจัย	๑๔๓
๕.๒ อภิปรายผลการวิจัย	๑๔๕
๕.๓ ข้อเสนอแนะ	๑๕๒
บรรณานุกรม	๑๕๓

สารบัญ(ต่อ)

เรื่อง	หน้า
ภาคผนวก	
ภาคผนวก ก หนังสือขอความอนุเคราะห์เป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือวิจัย	๑๖๔
ภาคผนวก ข ผลการหาค่าความเที่ยงตรงของเครื่องมือ (IOC)	๑๗๐
ภาคผนวก ค หนังสือขอความอนุเคราะห์เก็บข้อมูลเพื่อตรวจสอบความเที่ยงตรงของแบบสอบถาม (Try-out)	๑๗๓
ภาคผนวก ง ผลการหาค่าความเชื่อมั่นของเครื่องมือ (Alpha)	๑๗๕
ภาคผนวก จ หนังสือขอความอนุเคราะห์แจกแบบสอบถามเพื่อการวิจัย	๑๗๗
ภาคผนวก ฉ แบบสอบถามเพื่อการวิจัย	๑๗๙
ประวัติผู้วิจัย	๑๘๕

สารบัญญัตราง

ตารางที่		หน้า
๓.๑	ประชากร และกลุ่มตัวอย่างประชาชน ในอำเภอดอนพุด จังหวัดสระบุรี	๑๑๘
๔.๑	จำนวน ร้อยละของผู้ตอบแบบสอบถาม จำแนกตามสถานภาพส่วนบุคคล	๑๒๔
๔.๒	ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานและระดับบทบาทของเจ้าอาวาสต่อการพัฒนาวัดเป็นศูนย์กลางชุมชน	๑๒๖
๔.๓	ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานและระดับบทบาทของเจ้าอาวาสต่อการพัฒนาวัดเป็นศูนย์กลางชุมชนในอำเภอดอนพุด จังหวัดสระบุรี ด้านศาสนพิธี/กิจกรรม	๑๒๗
๔.๔	ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานและระดับบทบาทของเจ้าอาวาสต่อการพัฒนาวัดเป็นศูนย์กลางชุมชนในอำเภอดอนพุด จังหวัดสระบุรี ด้านศาสนบุคคล/บุคลากร	๑๒๘
๔.๕	ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานและระดับบทบาทของเจ้าอาวาสต่อการพัฒนาวัดเป็นศูนย์กลางชุมชนในอำเภอดอนพุด จังหวัดสระบุรี ด้านศาสนวัตถุ/สถานที่	๑๒๙
๔.๖	การเปรียบเทียบระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทของเจ้าอาวาสต่อการพัฒนาวัดเป็นศูนย์กลางชุมชนในอำเภอดอนพุด จังหวัดสระบุรี จำแนกตามเพศ	๑๓๑
๔.๗	การเปรียบเทียบระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทของเจ้าอาวาสต่อการพัฒนาวัดเป็นศูนย์กลางชุมชนในอำเภอดอนพุด จังหวัดสระบุรี จำแนกตามอายุ	๑๓๒
๔.๘	การเปรียบเทียบระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทของเจ้าอาวาสต่อการพัฒนาวัดเป็นศูนย์กลางชุมชนในอำเภอดอนพุด จังหวัดสระบุรี จำแนกตามวุฒิการศึกษา	๑๓๓
๔.๙	การเปรียบเทียบความแตกต่างค่าเฉลี่ยเป็นรายคู่ของระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทของเจ้าอาวาสต่อการพัฒนาวัดเป็นศูนย์กลางชุมชนในอำเภอดอนพุด จังหวัดสระบุรี จำแนกตามวุฒิการศึกษา ด้านศาสนพิธี/กิจกรรม	๑๓๔

สารบัญญัตราง (ต่อ)

ตารางที่		หน้า
๔.๑๐	การเปรียบเทียบความแตกต่างค่าเฉลี่ยเป็นรายคู่ของระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทของเจ้าอาวาสต่อการพัฒนาวัดเป็นศูนย์กลางชุมชนในอำเภอดอนพุด จังหวัดสระบุรี จำแนกตามวุฒิการศึกษา ด้านศาสนบุคคล/บุคลากร	๑๓๕
๔.๑๑	การเปรียบเทียบระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทของเจ้าอาวาสต่อการพัฒนาวัดเป็นศูนย์กลางชุมชนในอำเภอดอนพุด จังหวัดสระบุรี จำแนกตามระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในชุมชน	๑๓๖
๔.๑๒	การเปรียบเทียบระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทของเจ้าอาวาสต่อการพัฒนาวัดเป็นศูนย์กลางชุมชนในอำเภอดอนพุด จังหวัดสระบุรี จำแนกตามสถานภาพ	๑๓๗
๔.๑๓	การเปรียบเทียบระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทของเจ้าอาวาสต่อการพัฒนาวัดเป็นศูนย์กลางชุมชนในอำเภอดอนพุด จังหวัดสระบุรี จำแนกตามอาชีพ	๑๓๘
๔.๑๔	แนวทางการบริหารและการจัดการวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชนและปัจจัยที่ช่วยส่งเสริมให้วัดเป็นศูนย์กลางของชุมชน ด้านศาสนพิธี/กิจกรรม	๑๓๙
๔.๑๕	แนวทางการบริหารและการจัดการวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชนและปัจจัยที่ช่วยส่งเสริมให้วัดเป็นศูนย์กลางของชุมชน ด้านศาสนบุคคล/บุคลากร	๑๓๙
๔.๑๖	แนวทางการบริหารและการจัดการวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชนและปัจจัยที่ช่วยส่งเสริมให้วัดเป็นศูนย์กลางของชุมชน ด้านศาสนวัตถุ/สถานที่	๑๓๙

สารบัญแผนภาพ

แผนภาพที่	หน้า
๒.๑ กรอบแนวคิดในการวิจัย	๙๙
๔.๑ สรุปองค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย	๑๔๐

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

๑. คำย่อชื่อคัมภีร์พระไตรปิฎก

อักษรย่อในวิทยานิพนธ์เล่มนี้ ใช้อ้างอิงจาก พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ.๒๕๓๙ และ พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธศักราช ๒๕๐๐ เป็นหลัก โดยใช้ระบบย่อคำ ดังต่อไปนี้

พระวินัยปิฎก

วิ.มหา.	(ไทย)	=	วินัยปิฎก	มหาวิภังค์	(ภาษาไทย)
วิ.จุ.	(ไทย)	=	วินัยปิฎก	จุฬวรรค	(ภาษาไทย)

พระสุตตันตปิฎก

ขุ.อิติ.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	อิติวุตตกะ-สุตตนิบาต	(ภาษาไทย)
ที.สี.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	สีลขันธวรรค	(ภาษาไทย)
ที.ปา.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	ปาทวรรค	(ภาษาไทย)
ที.ม.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	มหาวรรค	(ภาษาไทย)
ม.ม.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย	มูลปัลลณาสกั	(ภาษาไทย)
อง.ติก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	ติกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.จตุกก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	จตุตถนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.ปญจก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	ปญจกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.สตุตก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	สัตตกนิบาต	(ภาษาไทย)

๒. การระบุเลขหมายพระไตรปิฎก

ในงานวิจัยฉบับนี้ ได้ใช้พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๙ และ พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธศักราช ๒๕๐๐ เป็นหลักในการอ้างอิง ซึ่งพระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย จะระบุ เลขเกี่ยวกับพระไตรปิฎก เช่น เล่ม/ข้อ/หน้า. เช่น ขุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๓๗/๓๗. หมายความว่า ระบุถึง สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ธรรมบท ฉบับภาษาไทย พระไตรปิฎก เล่มที่ ๒๕ ข้อที่ ๓๗ หน้าที่ ๓๗ เป็นต้น

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติไทยมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ประชาชนชาวไทยร้อยละ ๙๕ นับถือศาสนาพุทธ หลักของพระพุทธศาสนาจึงเป็นแก่นของวัฒนธรรมไทยทุกสาขา โดยมีวัดเป็นศูนย์กลางในการถ่ายทอดวิชาการ ศิลธรรม จริยธรรม วัฒนธรรมและขนบธรรมเนียมประเพณีต่างๆ ไปสู่ชุมชน^๑

บทบาทของวัดที่มีต่อชุมชนนั้น^๒ ในอดีตที่ผ่านมาเน้นวัดจัดว่าเป็นสถาบันหลักของชุมชน และเป็นศูนย์กลางของการทำกิจกรรมต่าง ๆ เช่น เป็นสถานที่บำเพ็ญกุศลและการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ได้แก่การให้ทานรักษาศีล ฟังธรรม สวดมนต์ไหว้พระ และกิจกรรมทางศาสนา เป็นต้น อันแสดงออกทางด้านขนบธรรมเนียม และประเพณีต่างๆซึ่งเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา เป็นศูนย์ศิลปวัฒนธรรม ทำหน้าที่ทั้งผู้ผลิต ผู้อนุรักษ์ และผู้สอนศิลปะแก่ประชาชนเป็นที่ปรึกษาด้านการครองตน อาชีพ ปัญญาชีวิต ปัญญาสังคม แม้กระทั่งปัญหาครอบครัวเป็นสถานสงเคราะห์ประชาชนผู้ยากไร้ หรือในคราวมีภัย เช่น น้ำท่วม ไฟไหม้ สงคราม เป็นต้น เป็นสถานพยาบาลเป็นที่พักคนเดินทาง เป็นสโมสรให้ชาวบ้านมาพบปะกัน หม่อมสาวพบกัน เวลาว่างงานวัด เป็นสถานบันเทิงจัดงานเทศกาลหรืองานฉลองต่าง ๆ ของชาวบ้าน เป็นที่ใกล้เคียงข้อพิพาทของชาวบ้าน เป็นคลังพัสดุ เช่น ถ้วยชาม โต๊ะ เก้าอี้ เพื่อให้ชาวบ้านมาขอยืมเมื่อมีงาน เป็นศูนย์การปกครองท้องถิ่น กำหนด ผู้ใหญ่บ้าน ประธานอบต. หรือฝ่ายปกครองใช้เป็นสถานที่ประชุม เป็นสถานศึกษาของชุมชน พระภิกษุ สามเณร ลูกหลานของชาวบ้านได้อยู่อาศัยและเล่าเรียนที่วัด เป็นศูนย์กลางในการเผยแพร่ศิลปธรรมแก่ประชาชนทั้งหลาย เป็นห้องสมุดชาวบ้าน เป็นที่เก็บเอกสารต่าง ๆ ตั้งแต่ตำรายา ตำราหมอดู นิทานธรรมไปจนถึงพระไตรปิฎก

แต่ในสภาพสังคมปัจจุบัน ผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงของสังคม หรือกระแสโลกาภิวัตน์ ทำให้การเปลี่ยนแปลงของชุมชนเกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง การปกครอง วัฒนธรรม และประการสำคัญคือการที่ประเทศไทยได้พัฒนาความเจริญ

^๑สมบูรณ สุขสาราญ, พุทธศาสนากับการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและสังคม, (กรุงเทพมหานคร :จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๗), หน้า ๑.

^๒สิริวัฒน์ คำวันสา, เอกสารประกอบการฝึกอบรมหลักสูตรโครงการเสริมความรู้ถวายพระสงฆ์เพื่อการพัฒนาสังคมไทย, (สำนักเสริมศึกษาและบริการสังคม, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๔), หน้า ๔๗.

ทางด้านเศรษฐกิจและสังคมนั้น ทำให้สังคมชนบทของไทยเริ่มเปลี่ยนแปลงเป็นสังคมเมืองมากขึ้น ความสัมพันธ์แบบพึ่งพาอาศัยกันของชุมชนจึงเปลี่ยนแปลงจากสังคมแบบพึ่งพาตนเอง เป็นสังคมบริโภคนิยม ซึ่งได้ก่อให้เกิดความเสื่อมถอยทางด้านศีลธรรม และจริยธรรมแก่ผู้คนในชุมชน ทำให้ผู้คนในชุมชนเริ่มเห็นห่างจากวัดมากขึ้น ก่อให้เกิดปัญหาสังคมต่างๆ ตามมา^๓ การทำให้วัดเป็นศูนย์กลางชุมชนเช่นเดิมนั้น จึงเป็นสิ่งจำเป็นที่วัดแต่ละแห่งจะต้องช่วยกันพัฒนาทุกด้าน โดยเฉพาะด้านกิจกรรมเพื่อประโยชน์ของชุมชนนั้น ๆ พระสงฆ์ซึ่งถือว่าเป็นผู้นำที่มีบทบาทมากในอดีต หรือแม้กระทั่งในปัจจุบัน ในด้านการเป็นผู้นำทางด้านจิตใจ จึงต้องรับภาระด้านนี้ร่วมกับผู้นำชุมชน

สำหรับเจ้าอาวาสที่จะทำหน้าที่เป็นผู้นำคนอื่นได้ดีนั้น จะต้องสร้างและพัฒนาภาวะหรือคุณสมบัติของความเป็นผู้นำของตน ให้เหมาะสมกับความเป็นผู้นำเสียก่อน จึงจะเป็นผู้นำคนอื่นได้ ผู้นำที่ยิ่งใหญ่และมีชื่อเสียงนั้น จะต้องเป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถ มีบารมี มีบุคลิกภาพของความเป็นผู้นำ มีคุณธรรมและจริยธรรมประจำใจ มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ รู้หลักหรือแนวทางในการพัฒนาทั้งวัดและชุมชน สามารถเข้าถึงจิตใจผู้อื่นได้เป็นอย่างดี

สิ่งเหล่านี้ถือว่าเป็นภาวะของความเป็นผู้นำ คือ เป็นศิลปะหรือความสามารถของบุคคลคนหนึ่ง ที่จะใช้จิตใจหรือใช้เป็นแนวทางในการแสดงออกถึงความมีบารมี หรือมีอำนาจเหนือบุคคลอื่น ไม่ว่าจะเป็นผู้ร่วมงานหรือผู้ใต้บังคับบัญชา เพื่อปฏิบัติการและอำนวยการโดยใช้กระบวนการสื่อความหมาย หรือการติดต่อสื่อสารซึ่งกันและกันกับตน ในการดำเนินกิจการต่างๆ จนกระทั่งบรรลุผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่ได้กำหนดไว้ ซึ่งการดำเนินการนั้นจะเป็นไปในทางที่ดีหรือชั่วก็ได้

เจ้าอาวาสจึงต้องเป็นผู้นำที่มีบทบาทหน้าที่ในการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชน เพื่อให้วัดเป็นสถานที่ดึงดูดมวลชน โดยใช้หลักการจัดกิจกรรมทางศาสนา เป็นเครื่องดึงดูดคน เข้าวัด และใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นเครื่องขัดเกลา พัฒนายกระดับจิตใจของเด็ก เยาวชน และประชาชนรอบวัดให้มีภาวะจิตใจที่แผ่ด้วยคุณธรรมที่สูงขึ้น ซึ่งจะก่อให้เกิดผลดีทั้งด้านการพัฒนาบุคลากรให้แก่สังคมและประเทศชาติต่อไป^๔

หากว่าเจ้าอาวาสนั้น มีคุณลักษณะของความเป็นผู้นำดังที่ได้กล่าวมาแล้วนี้ ก็จะมีส่วนช่วยเหลือในการพัฒนาวัดและชุมชน โดยการทำให้วัดเป็นศูนย์กลางของชุมชนได้เช่นเดียวกัน ด้วยเหตุนี้เอง แนวทางในการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชนนั้น จึงมีความจำเป็นอย่างเร่งด่วนสำหรับสังคมในปัจจุบัน ส่วนการที่จะทำให้วัดเป็นศูนย์กลางของชุมชนได้

^๓พระเทพเวที (ประยูร ปยุตโต), อุดมธรรมนำจิตสำนึกของสังคมไทย, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : กรุงเทพฯบุ๊คส์ไตร์, ๒๕๓๕), หน้า ๑๗.

^๔กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, คู่มือถวายเป็นบุญแด่พระสังฆาธิการปี ๒๕๓๘, (กรุงเทพมหานคร : การศาสนา, ๒๕๓๘), หน้า ๑๕๖.

นั้น ทั้งผู้นำสงฆ์คือ เจ้าอาวาสจะต้องมีคุณสมบัติหรือภาวะที่เหมาะสมกับความเป็นผู้นำเสียก่อน และต้องกำหนดรู้แนวทางในการบริหารและการจัดการพัฒนาวัดควบคู่กับชุมชน รวมทั้งจะต้องกำหนดรู้ปัจจัยในการบริหารจัดการวัดและชุมชนด้วย จึงจะทำให้วัดกับชุมชนนั้นมีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน หรือเป็นศูนย์รวมของชุมชน เป็นที่พึ่งพิงอาศัยของชาวชุมชนนั้น ๆ ได้

การเผยแผ่พุทธธรรมให้เป็นที่แพร่หลายในทุกยุคทุกสมัยนั้น พระสงฆ์สาวกนับว่าเป็นผู้มีบทบาทสำคัญ เพราะพระสงฆ์เป็นส่วนหนึ่งของพระรัตนตรัย และยังถือว่าเป็นองค์ประกอบหนึ่งของหลักการศาสนา การเผยแผ่พุทธธรรมนั้น ทำกันหลายรูปแบบ เช่น การปฏิบัติตนที่นำเลื่อมใส การสนทนา การแนะนำการตอบปัญหาข้อข้องใจและการแสดงธรรมเป็นต้น และในฐานะที่พระสงฆ์เป็นผู้เผยแผ่พุทธธรรม จึงได้กลายเป็นผู้นำทางจิตใจของประชาชน และจากการที่พระสงฆ์เป็นผู้ประพฤติดีประพฤติดชอบ ทำให้ชาวบ้านเห็นว่าพระสงฆ์เป็นผู้มีศีลธรรม มีความบริสุทธิ์ และเสียสละเพื่อผู้อื่น ต่างยอมรับนับถือและยินดีปฏิบัติตาม คำแนะนำอย่างเต็มใจ โดยเฉพาะประชาชนไทยส่วนใหญ่ประมาณร้อยละ ๙๕ นับถือพุทธธรรม ใช้พุทธธรรมเป็นหลักยึดเหนี่ยวจิตใจ^๕ และ ระยะเวลาที่ผ่านมาวัดและสถาบันสงฆ์ยังคงเป็นศูนย์รวมแห่งศรัทธา พระสงฆ์มีบทบาทในการพัฒนาท้องถิ่นและมีบทบาทในการช่วยอบรมจิตใจของคนไทยให้สูงขึ้น

นอกจากนี้ทั้งพระสงฆ์ในวัดและประชาชนในชุมชนที่วัดตั้งอยู่ จะต้องมีความร่วมมือกันในการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชน โดยให้ความสำคัญกับกิจกรรมต่าง ๆ ภายในวัด ที่เห็นว่ามีประโยชน์ด้วยวิธีการเข้าร่วมกิจกรรมของวัด ด้วยการให้การสนับสนุนไม่ว่าจะเป็นแรงกาย สติปัญญาหรือทุนทรัพย์ เพราะชุมชนเป็นผู้ได้รับประโยชน์จากวัดโดยตรง ดังนั้นแนวทางที่จะทำให้วัดเป็นศูนย์กลางของชุมชนได้นั้น ทั้งวัดและชุมชนจะต้องมีความร่วมมือร่วมใจกันทั้งสองฝ่าย

จากเหตุผลและความสำคัญดังกล่าวข้างต้น ผู้ศึกษาวิจัยจึงต้องการจะทำการศึกษาว่า ทั้งผู้นำสงฆ์คือเจ้าอาวาสที่วัดนั้นๆ ตั้งอยู่ มีภาวะของความเป็นผู้นำด้านคุณลักษณะหรือคุณสมบัติของความเป็นผู้นำมากน้อยแค่ไหน มีแนวทางของการบริหารและการจัดการวัดที่ถือว่าเป็นการพัฒนาวัดและชุมชน จนกระทั่งทำให้วัดกลายเป็นศูนย์กลางของชุมชนนั้นได้อย่างไร และมีปัจจัยอะไรบ้างที่จะช่วยส่งเสริมให้วัดกลายเป็นศูนย์กลางในการบริหารและการจัดการของชุมชน ซึ่งพื้นที่ที่จะใช้ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้คือ ประชาชนทั้ง ๔ ตำบล ในอำเภอดอนพุด จังหวัดสระบุรี เพื่อนำมาเป็นหลักในการพัฒนาวัดอื่น ๆ ต่อไป

^๕ ปราณี เกื้อทอง, "บทบาทของพระสงฆ์ในงานพัฒนาชุมชน : ศึกษากรณีวัดในอำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี", วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (สาขาสังคมศาสตร์เพื่อการพัฒนา), (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร, ๒๕๔๕), หน้า ๑.

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑.๒.๑ เพื่อศึกษาบทบาทของเจ้าอาวาสในการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชน ตามความคิดเห็นของประชาชน

๑.๒.๒ เพื่อเปรียบเทียบความคิดเห็นของประชาชนต่อบทบาทของเจ้าอาวาสในการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชน โดยจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล

๑.๒.๓ เพื่อศึกษาแนวทางพัฒนาบทบาทของเจ้าอาวาสในการพัฒนาวัดเป็นศูนย์กลางของชุมชน

๑.๓ ขอบเขตของการวิจัย

๑.๓.๑ ขอบเขตของเนื้อหา

การศึกษาครั้งนี้ มุ่งศึกษาบทบาทของเจ้าอาวาสต่อการพัฒนาวัดเป็นศูนย์กลางชุมชนในอำเภอดอนพุด จังหวัดสระบุรี ในด้านการใช้อุปกรณ์ในการสอน ด้านศาสนพิธี/กิจกรรม ด้านศาสนบุคคล / บุคลากร ด้านศาสนวัตถุ / สถานที่

๑.๓.๒ ขอบเขตด้านประชากร

ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ ประชาชน ในอำเภอดอนพุด จังหวัดสระบุรี จำนวน ๕,๘๓๙ คน จาก ๔ ตำบลได้แก่ ๑) ตำบลดงตะงาว ๒) ตำบลดอนพุด ๓) ตำบลไผ่หลิว ๔) บ้านหลวง

๑.๓.๓ ขอบเขตด้านพื้นที่

ศึกษาเฉพาะในอำเภอดอนพุด จังหวัดสระบุรี

๑.๓.๔ ขอบเขตด้านระยะเวลา ในการศึกษาวิจัยในครั้งนี้กำหนดระยะเวลาตั้งแต่ เดือนมกราคม พ.ศ ๒๕๕๔ ถึงเดือน ธันวาคม พ.ศ ๒๕๕๔ เป็นเวลา ๑ ปี

๑.๔ ปัญหาที่ต้องการทราบ

๑.๔.๑ บทบาทของเจ้าอาวาสในการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชน ตามความคิดเห็นของประชาชน เป็นอย่างไร

๑.๔.๒ ผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นของประชาชนต่อบทบาทของเจ้าอาวาสในการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชน ตามตัวแปรอิสระ แตกต่างกันหรือไม่ อย่างไร

๑.๔.๓ แนวทางพัฒนาบทบาทของเจ้าอาวาสในการพัฒนาวัดเป็นศูนย์กลางของชุมชน มีอะไรบ้าง

๑.๕ สมมติฐานของการวิจัย

๑.๕.๑ เพศที่ต่างกัน มีผลต่อความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทของเจ้าอาวาสในการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชน ของประชาชน แตกต่างกัน

๑.๕.๒ อายุที่ต่างกัน มีผลต่อความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทของเจ้าอาวาสในการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชน ของประชาชน แตกต่างกัน

๑.๕.๓ วุฒิการศึกษาที่ต่างกัน มีผลต่อความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทของเจ้าอาวาสในการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชน ของประชาชน แตกต่างกัน

๑.๕.๔ ระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในชุมชนที่ต่างกัน มีผลต่อความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทของเจ้าอาวาสในการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชน ของประชาชน แตกต่างกัน

๑.๕.๕ สถานภาพที่ต่างกัน มีผลต่อความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทของเจ้าอาวาสในการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชน ของประชาชน แตกต่างกัน

๑.๕.๖ อาชีพที่ต่างกัน มีผลต่อความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทของเจ้าอาวาสในการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชน ของประชาชน แตกต่างกัน

๑.๖ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

บทบาท หมายถึง การปฏิบัติตามหน้าที่และสิทธิของตนตามสถานภาพของตน สถานภาพคือตำแหน่ง ส่วนบทบาทคือการกระทำตามสิทธิและหน้าที่ของสถานภาพ สถานภาพและบทบาท มักจะเป็นของคู่กัน ซึ่งเมื่อมีสถานภาพจะต้อง มีบทบาทด้วย

เจ้าอาวาส หมายถึง เจ้าอาวาสซึ่งเป็นผู้บริหารวัด ในอำเภอดอนพุด จังหวัดสระบุรี

การพัฒนา หมายถึง การเติบโต ความเจริญ ความก้าวหน้า ความรุ่งเรืองการดำเนินกิจกรรมใดๆ เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่ดีขึ้น ทั้งของวัดและชุมชน

การพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางชุมชน หมายถึง การปรับปรุงสภาพวัดและการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ของวัดเพื่อสนับสนุนส่งเสริมให้วัดมีความเจริญรุ่งเรือง และเป็นศูนย์กลางหรือศูนย์รวมจิตใจของประชาชนได้อย่างแท้จริง

การพัฒนาศาสนพิธี หมายถึง การชักชวนให้ชาวชุมชน การปรับปรุงรูปแบบของการประกอบศาสนพิธี การจัดนิทรรศการ กิจกรรมงานวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา ต่างๆ ให้มีความเหมาะสมและ ได้เข้าร่วมในกิจกรรม

การพัฒนาศาสนบุคคล หมายถึง การจัดระเบียบ การบริหาร และการปกครองแก่ชาวชุมชน สนับสนุนหรือยกย่องบุคคลตัวอย่างให้เป็นที่ยอมรับของชุมชน

การพัฒนาศาสนวัตถุ หมายถึง การจัดเก็บและรักษาศาสนวัตถุที่เก่าแก่ในรูปของพิพิธภัณฑ์ การบูรณะปรับปรุงและปฏิสังขรณ์ศาสนสถาน ปรับปรุงสภาพพื้นที่วัดและชุมชนให้เหมาะกับการจัดกิจกรรม

๑.๗ ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

๑.๗.๑ ทำให้ทราบบทบาทของเจ้าอาวาสในการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชน ตามความคิดเห็นของประชาชนในอำเภอดอนพุด จังหวัดสระบุรี

๑.๗.๒ ทำให้ทราบถึงผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นต่อบทบาทของเจ้าอาวาสในการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชน ของประชาชนในอำเภอดอนพุด จังหวัดสระบุรี

๑.๗.๓ ทำให้ทราบแนวทางพัฒนาบทบาทของเจ้าอาวาสในการพัฒนาวัดเป็นศูนย์กลางของชุมชน ของประชาชนในอำเภอดอนพุด จังหวัดสระบุรี

๑.๗.๔ ผลที่ได้จากการวิจัยจะเป็นข้อมูลสำหรับนำไปพัฒนาวัดเพื่อให้เป็นศูนย์กลางชุมชนในอำเภอดอนพุด จังหวัดสระบุรี และจังหวัดอื่นๆ

บทที่ ๒

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาวิจัยเรื่อง "บทบาทของเจ้าอาวาสต่อการพัฒนาวัดเป็นศูนย์กลางชุมชนในอำเภอดอนพุด จังหวัดสระบุรี" ผู้ศึกษาได้ศึกษาค้นคว้าเอกสารและงานวิจัยที่มีความเกี่ยวข้องกับบทบาทในการพัฒนาวัดของเจ้าอาวาสในจังหวัดสระบุรี โดยมีการศึกษาค้นคว้าตามลำดับดังต่อไปนี้

- ๒.๑ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับบทบาท
- ๒.๒ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการบริหาร
- ๒.๓ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการบริหารกิจการคณะสงฆ์
- ๒.๔ ความหมายและบทบาทของวัดในสังคมไทย
- ๒.๕ ภารกิจของเจ้าอาวาส
- ๒.๖ แนวคิดเกี่ยวกับการบริหารจัดการ
- ๒.๗ แนวคิดเกี่ยวกับประสิทธิภาพการบริหารจัดการวัด
- ๒.๘ แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางชุมชน
- ๒.๙ ข้อมูลเกี่ยวกับอำเภอดอนพุด จังหวัดสระบุรี
- ๒.๑๐ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
 - ๒.๑๐.๑ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการบริหารวัด
 - ๒.๑๐.๒ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการบริหารกิจการคณะสงฆ์
 - ๒.๑๐.๓ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาวัดและชุมชน
 - ๒.๑๐.๔ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับเจ้าอาวาสหรือคณะสงฆ์
- ๒.๑๑ กรอบแนวคิดในการวิจัย

๒.๑ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับบทบาท

๒.๑.๒ ความหมายของบทบาท

จากการทบทวนเอกสารที่เกี่ยวข้องพบว่า มีผู้ให้ความหมายของบทบาทไว้ดังนี้
พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๒ ได้ให้ความหมาย บทบาทไว้ว่า การทำตามหน้าที่ที่กำหนดไว้ เช่น บทบาทของพ่อแม่ บทบาทของครู หรืออีกนัยหนึ่งก็คือ

การแสดงพฤติกรรมตามบทบาทหรือตำแหน่งหน้าที่^๑ บทบาทจึงถือเป็นเรื่องจำเป็นและสำคัญสำหรับผู้ดำรงตำแหน่งในหน่วยงานต่างๆ มีนักวิชาการได้ให้ความคิดเห็นเกี่ยวกับ บทบาทในแง่มุมต่างๆ ดังนี้

สุชา จันท์เออม กล่าวว่า “ บทบาท คือ สิ่งที่คุณได้สถานภาพต่างๆ ฟังกระทำ และขยายความออกไปอีกว่า เมื่อสังคมกำหนดสิทธิและหน้าที่ให้สถานภาพอย่างใดแล้ว บุคคลที่อยู่ในสถานภาพนั้นๆ จะต้องประพฤติปฏิบัติตามหน้าที่ที่กำหนดไว้นั้น”^๒

ประสพสุข พันธุ์ประยูร กล่าวว่า “ บทบาทคือ การประพฤติปฏิบัติของบุคคลตามตำแหน่งและสถานภาพในสังคม”^๓

ณรงค์ เสียงประชา กล่าวว่า "บทบาท" คือ พฤติกรรมที่ปฏิบัติตามสถานภาพ บทบาทเป็นพฤติกรรมที่สังคมกำหนดและคาดหวังให้บุคคลกระทำ บทบาทเป็นหน้าที่ที่เราจะต้องทำส่วนสถานภาพ คือสิ่งที่เราเป็น^๔

พิทยา สายหู กล่าวว่า "สถานภาพและบทบาทเปรียบเสมือน" "ตัว"(ละคร) และบท (บทบาท) ในการเล่นละคร ก็คือ การกำหนดตำแหน่ง และหน้าที่ ให้ผู้แสดงแต่ละคนมาเล่นเรื่องเดียวกันและโรงเดียวกันนั่นเอง”^๕

ไพบูลย์ ช่างเรียน ได้ให้ความหมายแตกต่างออกไป โดยอธิบายว่า บทบาทโดยทั่วไปพิจารณาความหมายได้สองนัย คือ นัยแรกพิจารณาด้านโครงสร้างสังคม บทบาทหมายถึง ตำแหน่งทางสังคมที่มีชื่อเรียกต่างๆ ซึ่งแสดงลักษณะโดยคุณสมบัติและกิจกรรมของบุคคลที่ครองตำแหน่งนั้น อีกนัยหนึ่งพิจารณาในด้านการแสดงบทบาทหรือการปะทะสังสรรค์ทางสังคมบทบาทจึงหมายถึงผลสืบเนื่องที่มีแบบแผนของการกระทำที่เกิดจากการเรียนรู้ของบุคคลที่อยู่ในสถานภาพแห่งการปะทะสังสรรค์นั้น ตามนัยแรก บทบาทเป็นการจำแนกชนิดของบุคคลที่อยู่ในสังคมซึ่งถูกจำแนกโดยคุณสมบัติและพฤติกรรมของเขาที่มีต่อปทัสถาน ตามนัยหลังบทบาทเป็นวิธีการแสดงพฤติกรรมของบุคคลที่สังสรรค์กันนั้นว่าจะปฏิบัติอย่างไร ดังนั้น

^๑ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมราชบัณฑิตยสถาน พุทธศักราช ๒๕๔๒, (กรุงเทพมหานคร : นานมีบุ๊คส์พับลิเคชันส์, ๒๕๔๖), หน้า ๖๐๒.

^๒สุชา จันท์เออม, จิตวิทยาสังคม, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๔๔), หน้า ๒๘.

^๓ประสพสุข พันธุ์ประยูร, รายงานการวิจัยเรื่อง "บทบาทพระสงฆ์ในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ในจังหวัดภาคเหนือของประเทศไทย", วิทยานิพนธ์ปริญญาการศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, (สถาบันวิจัยสังคม : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๕), หน้า ๑๒.

^๔ณรงค์ เสียงประชา, มนุษย์กับสังคม, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๕๐), หน้า ๑๐๙.

^๕พิทยา สายหู, กลไกของสังคม, พิมพ์ครั้งที่ ๙, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า ๘๔.

บทบาทของบุคคลจึงแตกต่างกันออกไปตามลักษณะสถานภาพ อุปนิสัย ความคิด ความสามารถ มूलเหตุจูงใจ การอบรมและความพอใจ^๖

ส่วนสำนักวิชาการตะวันตกที่มีอิทธิพลต่อวงวิชาการไทย ได้ให้ความหมายของบทบาทไว้หลายนัยด้วยกัน พอประมวลมาเป็นข้อสรุปเพื่อการศึกษาได้ดังนี้

พาร์สัน (Parsons) (อ้างในปพาณี ฐิติวัฒนา)^๗ เป็นนักสังคมชาวอเมริกัน ได้ศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับบทบาทและสรุปไว้ว่า สถานภาพและบทบาท เป็นคุณลักษณะของผู้แสดงบทบาท คือการจัดระเบียบของผู้เริ่มแสดง เป็นการสร้างและกำหนดการมีส่วนร่วมของเขา ในกระบวนการที่มีการกระทำร่วมกัน ซึ่งเป็นการรวบรวมความคาดหวัง ซึ่งเกี่ยวกับตนเองและของบุคคลอื่นๆ ที่เขามีความสัมพันธ์ด้วย สถานภาพ คือตำแหน่งของผู้แสดงภายในสถาบันที่เขาอยู่ จึงสรุปได้ว่า บทบาทมีลักษณะเป็นกระบวนการ ส่วนสถานภาพมีลักษณะเป็นตำแหน่งของผู้แสดงภายในระบบสังคม ซึ่งกลไกของการขัดเกลาทางสังคมจะเตรียมบุคคลให้แสดงบทบาทที่เขาชอบ

สมคิด เพ็งอุดม กล่าวว่า พฤติกรรมบทบาทเป็นผลมาจากปัจจัยทางจิตวิทยา ได้แก่ ความคิดเห็นหรือทัศนคติส่วนบุคคล และปัจจัยทางสังคม ได้แก่ ตำแหน่งสถานภาพต่างๆ ของบุคคลที่ประกอบด้วยความคาดหวังจากสังคมให้บุคคลที่ครองตำแหน่งนั้นๆ ปฏิบัติบทบาทแสดงให้เห็นถึงลักษณะที่ไม่หยุดนิ่งของสถานภาพ แต่ละบุคคลได้รับการกำหนดสถานภาพและครองสถานภาพนั้น โดยมีความสัมพันธ์กับสถานภาพอื่นๆ เมื่อบุคคลใช้สิทธิและหน้าที่ซึ่งประกอบขึ้นเป็นสถานภาพ จึงแยกจากกันไม่ได้^๘

จากความหมายดังกล่าวมา สรุปได้ว่า บทบาทเป็นแบบแผนหรือพฤติกรรมหรือการกระทำของบุคคล ตามสิทธิ อำนาจ และหน้าที่ ตามความรับผิดชอบของสถานภาพหรือฐานะของตำแหน่งทางสังคมที่บุคคลนั้นดำรงอยู่

ลักษณะของบทบาท เมื่อพิจารณาถึงลักษณะของบทบาทที่บุคคลแสดงออกมา นักวิชาการได้กล่าวถึงลักษณะของบทบาทที่บุคคลแสดงออกมาแตกต่างกันเป็น ๒ กลุ่ม คือ

กลุ่มแรก มีความเห็นว่า บทบาทมี ๒ ลักษณะ โดยมีทิตยา สุวรรณชฎ ได้กล่าวถึงลักษณะของบทบาทว่ามี ๒ ประการ คือ (๑) บทบาทที่ปฏิบัติจริง (Actual Role)

^๖ไพบูลย์ ช่างเรียน, สารานุกรมศัพท์ทางสังคมวิทยา, (กรุงเทพมหานคร : แพรววิทยา, ๒๕๑๖), หน้า ๒๗-๒๘.

^๗ปพาณี ฐิติวัฒนา, รายงานการวิจัยเรื่อง สาเหตุและผลของความเครียดในบทบาทของครูผู้สอนวิชาสังคมศาสตร์ในวิทยาลัยครู, เอกสารวิจัยคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ ประจำปี ๒๕๒๓, หน้า ๗.

^๘สมคิด เพ็งอุดม, "การศึกษาบทบาทของพระสงฆ์ที่มีต่อการพัฒนาชุมชนตามพระธรรมของพระสงฆ์และเจ้าหน้าที่สภากลางระดับตำบลในจังหวัดสมุทรสงคราม", วิทยานิพนธ์ปริญญาการศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๓๖), หน้า ๘.

เป็นบทบาทที่แต่ละบุคคลได้ปฏิบัติจริง ไม่ใช่เพียงระดับความคิดเท่านั้น และ (๒) บทบาทตามอุดมคติ หรือบทบาทตามความคาดหวัง (Ideal Role) เป็นบทบาทที่บุคคลควรปฏิบัติที่สังคมคาดหวังเป็นบทบาทที่อยู่ในระดับความคิดเห็นส่วนบุคคลเพื่อสนองตอบสิ่งที่เราแต่ยังไม่ได้ปฏิบัติจริง

กลุ่มที่สอง มีความเห็นว่า บทบาทมีลักษณะ ๓ ประการคือ

(๑) บทบาทที่กำหนดไว้ในสังคม หรือบทบาทตามอุดมคติ (The Socially Prescribed Role of Ideal Role) เป็นบทบาทที่สังคมกำหนดสิทธิและหน้าที่ให้กับตำแหน่งทางสังคมไว้ เช่น พระสงฆ์จะมีสิทธิและหน้าที่เป็นอย่างไร ดังนั้น จึงทำให้พอคาดหวังบทบาทของบุคคลที่อยู่ในตำแหน่งเหล่านั้นได้

(๒) บทบาทตามความรู้สึกที่ได้รับรู้ (The Perceived Role) เป็นบทบาทที่แสดงออกโดยการวินิจฉัยของตนเอง เป็นบทบาทที่ขึ้นอยู่กับบุคคลนั้นๆ จะคาดหวังด้วยตนเองว่า ควรจะเป็นอย่างไร ทั้งนี้ย่อมเกี่ยวข้องกับทัศนคติ ค่านิยม หรือบุคลิกภาพและประสบการณ์แต่ละคนอีกด้วย

(๓) บทบาทที่ปฏิบัติจริง (The Actual Role) เป็นบทบาทที่แต่ละบุคคลได้ปฏิบัติได้จริง บางครั้งการแสดงบทบาท ก็เป็นเรื่องที่อยู่นอกเหนือจากความคาดหวัง และการรับรู้เหมือนกัน ซึ่งย่อมขึ้นอยู่กับสถานการณ์เฉพาะหน้าในขณะนั้นด้วย สถานการณ์ต่างๆ ที่มีอิทธิพลต่อการแสดงบทบาทหนึ่งๆ อาจเป็นสภาวะแวดล้อมทางธรรมชาติ และสภาวะแวดล้อมทางสังคม

ทฤษฎีเกี่ยวกับบทบาทนี้ มีนักทฤษฎีได้ให้ความหมายมากมายและหลายรูปแบบ แต่พอจะสรุปประเด็นสำหรับการศึกษาค้นคว้าได้ ดังนี้

(๑) บทบาทเป็นสิ่งที่จะต้องเรียนรู้จากการมีปฏิสัมพันธ์กับคนอื่น ๆ ในสังคม มนุษย์จะเข้าร่วมอยู่ในสังคมได้จากการเรียนรู้บทบาทของตนเองในสังคม

(๒) การมีปฏิสัมพันธ์กับคนอื่นจะทำให้มีการมองตนเองและผู้อื่นว่าเป็นเจ้าของสถานภาพและบทบาทบางอย่าง และผูกพันอยู่กับความคาดหวังของผู้อื่น และความคาดหวังนี้จะเป็นตัวกำหนดแนวทางของบทบาทในแต่ละคน

ดังนั้น บทบาทจึงเป็นความหมายทางการกระทำว่า ในสถานภาพหนึ่งๆ บุคคลควรจะมีบทบาทอย่างไรโดยจะมีการเรียนรู้เป็นกระบวนการสำคัญ เพื่อให้ทราบว่าแต่ละบุคคลจะต้องแสดงบทบาทและสวมบทบาทอย่างไร ซึ่งการเรียนรู้บทบาทนี้จะเกิดจากการเลียนแบบและการสังเกตจากบุคคลที่เรายึด เพื่อจะนำมาเป็นแบบอย่างของบทบาทของตนที่จะแสดงต่อผู้อื่นในสถานการณ์ต่างๆ ในสังคมตามที่ตนเองต้องการ แต่ทั้งนี้การเสนอภาพของ

“เจียมพงษ์ วงศ์ธรรม, “บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชนบท”, วิทยานิพนธ์สังคมสงเคราะห์ศาสตร์บัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๑๔), หน้า ๕๔.

ตนเองหรือแสดงบทบาทและการสวมบทบาทนี้อาจจะสอดคล้องหรือขัดแย้งกับความคาดหวังของสังคมก็ได้

สรุปได้ว่า บทบาทคือ สิทธิหน้าที่ในการกระทำของบุคคลหนึ่งที่มีต่อบุคคลอื่นในสังคมตามสถานภาพของตนเอง บทบาทของบุคคลอาจขึ้นอยู่กับตำแหน่งที่สังคมคาดหวัง ความเชื่อหรือทัศนคติของบุคคล ชุมชนหรือสังคมที่บุคคลนั้นอาศัยอยู่

ทฤษฎีเกี่ยวกับบทบาท (Role Theory)

บุคคลจะแสดงบทบาทหน้าที่ของตนเองได้ถูกต้องเหมาะสมกับสภาพบทบาทที่ได้รับมาตามข้อตกลงของสังคม ได้มีนักทฤษฎีกล่าวถึงทฤษฎีบทบาท ดังนี้

จำนงค์ อติวัฒน์สิทธิ์ ได้กล่าวถึงบทบาทว่า ประกอบด้วยลักษณะต่างๆ ๓ประการ คือ^{๑๑}

๑. บทบาทในอุดมคติ (Ideal role) ได้แก่ บทบาทที่กำหนดไว้เป็นกฎหมาย หรือตามความคาดหวังของบุคคลทั่วไปในสังคม เป็นแบบฉบับที่สมบูรณ์ซึ่งผู้ที่มีสถานภาพหนึ่งๆ ควรกระทำแต่อาจไม่มีใครทำตามนั้น

๒. บทบาทตามที่บุคคลเข้าใจหรือรับรู้ (Perceived role) เป็นบทบาทที่ขึ้นอยู่กับบุคคลนั้นๆ จะคาดคิดด้วยตัวเองว่าควรเป็นอย่างไร ทั้งนี้ย่อมเกี่ยวข้องกับทัศนคติ ค่านิยมหรือบุคลิกภาพและประสบการณ์ของบุคคลแต่ละคน

เดโช สวานานนท์ ได้กล่าวถึงแนวคิดเกี่ยวกับบทบาทซึ่งมีสาระสำคัญว่าบทบาทจะต้องประกอบด้วยลักษณะ ๓ ประการ ดังต่อไปนี้

๑. รู้สถานภาพของตนในสังคม
๒. คำนึงถึงพฤติกรรมที่ควรแสดงออกในสถานการณ์นั้นๆ ที่เหมาะสมกับสถานภาพของตน
๓. คำนึงถึงพฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับผู้อื่น
๔. ประเมินผลการแสดงบทบาทของตนเอง^{๑๒}

หงเยาว์ ปิฎกฤษต์ ได้กล่าวถึงทฤษฎีบทบาท โดยสรุปความมาจากแนวคิดของ Cohen ว่า การที่สังคมกำหนดเฉพาะเจาะจงให้บุคคลปฏิบัติหน้าที่ตามบทบาทใดบทบาทหนึ่งนั้น เรียกว่า เป็นบทบาทที่ถูกกำหนด ถึงแม้ว่าบุคคลบางคนมิได้ประพฤติปฏิบัติตามบทบาท

^{๑๑}จำนงค์ อติวัฒน์สิทธิ์, สังคมวิทยาตามแนวพุทธศาสตร์, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๓), หน้า ๔๕.

^{๑๒}เดโช สวานานนท์, อ่างในสุพร จุลทอง, “บทบาทในการพัฒนาสังคมของพระสงฆ์ในจังหวัดนครศรีธรรมราช”, ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต วิชาเอกไทยคดีศึกษา, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยทักษิณ, ๒๕๕๐), หน้า ๑๙.

ที่สังคมกำหนดให้ ส่วนบทบาทที่ปฏิบัติจริง หมายถึง การที่บุคคลได้แสดงหรือปฏิบัติออกมาจริงตามตำแหน่งของเขา ความไม่ตรงกันของบทบาทที่ปฏิบัติจริงนั้นอาจมีสาเหตุมาจากสิ่งต่างๆต่อไปนี้

๑. บุคคลขาดความเข้าใจในบทบาทที่สิ่งต้องการ
๒. ความไม่เห็นด้วยหรือไม่ลงรอยกับบทบาทที่ถูกกำหนด
๓. บุคคลไม่มีความสามารถที่จะแสดงบทบาทนั้นได้อย่างมีประสิทธิภาพ^{๑๒}

ไพบูลย์ ช่างเรียน ให้แนวคิดเกี่ยวกับบทบาทว่า “บทบาทของบุคคลในสังคมย่อมขึ้นอยู่กับสภาพที่ตนครองอยู่และคุณสมบัติของบุคคล ดังนั้นบทบาทของบุคคลจึงแตกต่างกันออกไปตามลักษณะสภาพ อุปนิสัย ความคิด ความรู้ ความสามารถ มูลเหตุจูงใจ การอบรมเลี้ยงดูและความพอใจ”^{๑๓}

สรุปได้ว่า ทฤษฎีเกี่ยวกับบทบาทคือ การทำหน้าที่ตามตำแหน่งที่ได้รับมอบหมาย โดยการปฏิบัติตามความรู้ความสามารถของบุคคล โดยบทบาทกับหน้าที่จะเป็นสิ่งคู่กันเสมอหน้าที่ของบุคคลจะเปลี่ยนไปตามบทบาทที่ได้รับ

๒.๒ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการบริหาร

การบริหาร เป็นเรื่องที่มีความจำเป็นอย่างยิ่งต่อการดำเนินงานขององค์กร เพราะจะเป็นเครื่องมือที่สำคัญในอันที่จะชี้ให้เห็นถึงความสำเร็จหรือความล้มเหลว ความมีประสิทธิภาพหรือความไร้ประสิทธิภาพของหน่วยงาน เป็นเครื่องบ่งชี้ให้ทราบถึงความเจริญก้าวหน้าของสังคมความก้าวหน้าทางวิทยาการต่างๆ การบริหารเป็นลักษณะการทำงานร่วมกันของกลุ่มบุคคล ในองค์กร มีการวินิจฉัยสั่งการ นักบริหาร จะต้องคำนึงถึงปัจจัยสิ่งแวดล้อมต่างๆ การวินิจฉัยสั่งการเป็นเครื่องแสดงให้ทราบถึงความสามารถของนักบริหารและความเจริญเติบโตของการบริหารผู้บริหารยุคปัจจุบัน ต้องเผชิญกับสถานการณ์ที่หลากหลาย ทำทนายและเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมมากจะต้องทำงานในแต่ละวันที่ยาวนานต้องแก้ปัญหาที่ยุ่งยากซับซ้อนตลอดเวลา ต้องเผชิญกับ การแข่งขันทั้งระดับโลก ระดับภูมิภาค และระดับภายในประเทศ ต้องใช้เวลาติดตามระเบียบข้อบังคับของรัฐและถูกกดดันจากกลุ่มผลประโยชน์ต่างๆ มากมาย นับว่างานบริหารจะยิ่งยุ่งยากมากขึ้น อันเกิดจากสถานการณ์ที่เกิดขึ้นโดยไม่คาดคิด ภาวะวิกฤติทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมืองและเทคโนโลยีใหม่ๆ

^{๑๒}นางเยาว์ ปิฎกฤษต์, อ่างในสุพร จุลทอง, “บทบาทในการพัฒนาสังคมของพระสงฆ์ในจังหวัดนครศรีธรรมราช”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาเอกไทยคดีศึกษา, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยทักษิณ, ๒๕๔๐), หน้า ๑๘.

^{๑๓}ไพบูลย์ ช่างเรียน, สารานุกรมศัพท์ทางสังคมวิทยา, (กรุงเทพมหานคร : แพร่พิทยาการพิมพ์, ๒๕๑๖), หน้า ๑๗.

ที่เกิดขึ้น ลักษณะงานของผู้บริหารจึงไม่แน่นอน เสี่ยงกับภาวะการณ์ที่เปลี่ยนแปลงและความหลากหลายต่างๆ แต่ขณะเดียวกันในภาวะที่ท้าทายเหล่านั้น ผู้บริหาร ที่มีความสามารถ ก็อาจแสวงหาโอกาสและความได้เปรียบให้เกิดแก่องค์กรได้^{๑๔}

๒.๒.๑ ความหมายของการบริหาร

การบริหารเป็นกิจกรรมของสังคมมนุษย์ เกิดขึ้นมาควบคู่กับการดำรงชีวิตของมนุษย์เป็นกระบวนการที่ช่วยให้สังคมมนุษย์ดำรงอยู่ได้อย่างสงบสุข โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้งานหรืองานบรรลุวัตถุประสงค์ตามที่กำหนดไว้ในทางทฤษฎีได้มีผู้ให้ความหมายของคำว่า การบริหารไว้มากมายหลายแนวคิด ดังนี้

คำว่า การบริหาร (Administration) และการจัดการ (Management) มีความหมายอย่างเดียวกัน แต่นิยมใช้ต่างสถานการณ์กัน คำว่า การบริหาร มักใช้กับกิจการสาธารณะหรือราชการ ส่วนคำว่า การจัดการ นิยมใช้กับกิจการธุรกิจหรืออุตสาหกรรม โดยเหตุนี้ เราจึงเรียกผู้ดำรงตำแหน่งผู้บริหารในหน่วยราชการว่า ผู้บริหาร (Administration) ในขณะที่บริษัทห้างร้านเรียกว่า ผู้จัดการ (Manager) เนื่องจากกิจการคณะสงฆ์เป็นกิจการที่มุ่งประโยชน์และความสุขแก่มหาชน และจึงได้ใช้คำว่า การบริหารกิจการคณะสงฆ์ (Sangha Administration) และเรียกผู้ดำรงตำแหน่งผู้บริหารโดยรวมๆ ว่าผู้บริหารกิจการคณะสงฆ์

จันทราณี สงวนนาม ได้สรุปว่า การบริหารเป็นทั้งศาสตร์และศิลป์ คือการบริหารเป็นสาขาวิชาที่มีการจัดระเบียบอย่างมีระบบ คือมีหลักการ กฎเกณฑ์และทฤษฎีที่ฟังเชื่อถือได้ อันเกิดจากการค้นคว้าเชิงวิทยาศาสตร์ เพื่อประโยชน์ในการบริหารงาน โดยลักษณะเช่นนี้ การบริหาร จึงเป็นศาสตร์ (Science) เป็นศาสตร์ทางสังคมซึ่งอยู่กลุ่มเดียวกับวิชาจิตวิทยา สังคมวิทยาและรัฐศาสตร์ แต่ถ้าพิจารณาการบริหารในลักษณะของการปฏิบัติที่ต้องอาศัยความรู้ความสามารถประสบการณ์และทักษะของผู้บริหารแต่ละคนที่จะทำงานให้บรรลุเป้าหมาย ซึ่งนับเป็นการประยุกต์เอาความรู้หลักการและทฤษฎีไปปรับใช้ในการปฏิบัติงานเพื่อให้เหมาะสมกับสถานการณ์และสิ่งแวดล้อมแล้ว การบริหาร ก็จะมีลักษณะเป็นศิลป์ (Arts)^{๑๕}

ในหนังสือที่เกี่ยวกับการบริหาร ได้ให้ความหมายของการบริหารหลายอย่าง เช่น “การบริหารคือ การทำงานให้สำเร็จโดยอาศัยคนอื่น” ความหมายนี้เป็นการระบุว่า ผู้บริหารไม่ได้ลงมือทำงานด้วยตัวเองแต่ทำงานโดยการสั่งให้คนอื่นทำ ภายในสภาพองค์กรที่กล่าวมานี้ ทรัพยากรด้านบุคคล จะเป็นทรัพยากรหลักขององค์กรที่เข้ามาร่วมกันทำงานในองค์กร ซึ่งคน

^{๑๔} เสนาะ ดิยาวี, หลักการบริหาร, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๖), หน้า ๙.

^{๑๕} จันทราณี สงวนนาม, อ่างใน ศิริยา โถแก้ว, “การบริหารงานตามหลักธรรมมาภิบาล : กรณีศึกษาโรงเรียนสิริวิบูลย์ปัญญา จังหวัดสมุทรปราการ”, ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต, (มหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี, ๒๕๔๙), หน้า ๔.

เหล่านี้จะเป็นผู้ใช้ทรัพยากรด้านวัตถุดิบๆ เพื่อผลิตสินค้าหรือบริการออกจำหน่ายและตอบสนองความพอใจให้กับสังคม “การบริหารคือกิจกรรมในการใช้ทรัพยากรเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ ขององค์การอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล” ตามความหมายนี้ การบริหารได้แก่กิจกรรม ในการวางแผน การจัดองค์การ การจูงใจและการควบคุมทรัพยากรบุคคลและทรัพยากรวัตถุ ให้บรรลุเป้าหมายขององค์การด้วยดี “การบริหารคือกระบวนการทำงานกับคนและวัตถุเพื่อให้บรรลุเป้าหมายขององค์การด้วยดีอย่างมีประสิทธิภาพ”

จากการให้ความหมายของนักวิชาการดังกล่าวข้างต้นนั้น สรุปได้ว่า การบริหารหมายถึง การร่วมมือกันทำงานด้วยวิธีการต่างๆ เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่ได้ร่วมกันตั้งเอาไว้ โดยอาศัยทรัพยากรการบริหาร ซึ่งได้แก่ บุคลากร เงิน วัสดุ อุปกรณ์ และวิธีการจัดการที่เหมาะสม ที่จะทำให้การดำเนินงานของหน่วยงานหรือองค์กรต่างๆ มีความสำเร็จลุล่วงไปด้วยดี มีประสิทธิภาพ โดยใช้กระบวนการวางแผน การปฏิบัติการและการประเมินผล โดยมีเป้าหมายและวัตถุประสงค์ที่ความเจริญของงานและความสำเร็จของหน่วยงานนั้นๆ เป็นหลัก ซึ่งมีองค์ประกอบต่างๆ ที่จะต้องนำมาใช้ โดยที่ผู้บริหารขององค์กรเป็นผู้แสดงความเป็นมืออาชีพของการบริหาร

๒.๒.๒ แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการบริหาร

การบริหารโดยทั่วๆ ไปจะมีลักษณะเป็นกระบวนการวิธี หรือเป็นการกำหนดขั้นตอนในการปฏิบัติงานหรือเป็นลำดับรายการในการบริหาร คือจะต้องมีลำดับรายการก่อนหลังว่า จะต้องทำอะไรก่อนและต่อๆ ไปจะทำอะไรซึ่งจัดไว้ว่า หลักเกณฑ์ตามวิธีการทางวิทยาศาสตร์ (Scientific management) กระบวนการบริหารจะกำหนดขอบเขตและหน้าที่ตามขั้นตอนต่างๆ ไว้อย่างชัดเจนนักบริหาร นักวิชาการตลอดจนนักการศึกษา ได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับกระบวนการบริหารไว้ ดังนี้

เทเลอร์ (Frederick W Taylor) อ้างถึงใน รงชัย สันติวงษ์^{๑๖} บิดาแห่งการบริหาร ได้พัฒนาการบริหารที่มีหลักเกณฑ์ซึ่งมีพื้นฐานอยู่ในหลักการ(principles)ที่สำคัญ ๔ ประการ คือ

๑. ต้องมีการคิดค้นและกำหนดวิธีที่ดีที่สุด (One Best Way) สำหรับงานที่ทำแต่ละอย่าง คือ ต้องมีการกำหนดวิธีการทำงานที่ดีที่สุดที่ช่วยให้สามารถทำงานเสร็จลุล่วงไปด้วยดีตาม วัตถุประสงค์ มาตรฐานของงานจะต้องมีการจัดวางเอาไว้ โดยมีหลักเกณฑ์ที่ได้พิสูจน์มาแล้วว่า เป็นวิธีที่ดีที่สุดจริง และในเวลาเดียวกัน การจ่ายผลตอบแทนแบบจูงใจต่างๆ ก็จะช่วยทำให้ ตามผลผลิตทั้งหมดสำหรับส่วนที่เกินมาตรฐาน

๒. ต้องมีคัดเลือกและพัฒนาคนงาน โดยตระหนักถึงความสำคัญและคุณค่าของการรู้จักงานให้เหมาะสมสอดคล้องกับคนงาน นอกจากนี้ ต้องมีการอบรมคนงานให้รู้จักวิธีการ

^{๑๖} รงชัย สันติวงษ์, พฤติกรรมผู้บริโภคทางการตลาด, (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๕๓), หน้า ๔๘.

ทำงานที่ถูกต้องด้วย และในการคัดเลือกคนงานจะต้องมีการพิจารณาเป็นพิเศษที่จะให้ได้คนที่มีคุณสมบัติ ที่ดีที่สุดตรงตามงานที่จะให้ทำ

๓. ด้วยวิธีการพิจารณาอย่างรอบคอบเกี่ยวกับวิธีทำงาน ควบคู่กับการพิจารณาคนงานนี้ คนงานจะไม่คัดค้านต่อวิธีทำงานใหม่ที่ได้อำนาจขึ้น เพราะโดยหลักเหตุผลคนงานทุกคน จะเห็นจริงถึงโอกาสที่เขาจะได้รับรายได้สูงขึ้น จากการทำงานถูกต้องวิธีที่จะช่วยให้ได้ผลผลิตสูงขึ้น

๔. การประสานร่วมมือกันอย่างใกล้ชิดระหว่างผู้บริหารและคนงาน ฝ่ายบริหารควรจะได้ประสานอย่างใกล้ชิดเป็นประจำกับคนงานที่เป็นผู้ปฏิบัติงาน แต่ต้องไม่ใช่โดยการไปลงมือปฏิบัติงานที่ควรจะเป็นงานของคนงานเท่านั้น

วิธีการต่าง ๆ ล้วนแต่เป็นวิธีการที่มีหลักเกณฑ์ตามหลักวิทยาศาสตร์ ทำให้เกิดทฤษฎีการบริหารขึ้นมาและได้เสนอแนะว่า ผู้บริหารต้องมีบทบาทเป็นจุดกลางของปัญหาและความสำเร็จของกลุ่ม ที่จะต้องรับผิดชอบนำเอาเรื่องที่เกี่ยวข้องกับ ประสิทธิภาพของกลุ่มมาคิดวิเคราะห์และปรับปรุงหาทางออกให้ได้เป็นผลดีที่สุดสำหรับกลุ่มให้ดีขึ้นและมากขึ้นเรื่อยๆ

เฮนรี ฟาโยล (Henri Fayol) มีความเชื่อว่า เป็นไปได้ที่จะหาทางศึกษาถึงศาสตร์ที่เกี่ยวกับการบริหาร (Administrative Sciences) ซึ่งสามารถใช้ได้กับ การบริหารทุกชนิด ไม่ว่าจะเป็นการบริหารงานอุตสาหกรรมหรืองานรัฐบาล โดยมีสาระสำคัญ เกี่ยวกับการบริหาร (Management Functions) ประกอบด้วยหน้าที่ทางการบริหาร ๕ ประการ คือ ๑) การวางแผน (Planning) ๒) การจัดองค์การ (Organizing) ๓) การบังคับบัญชาสั่งการ (Commanding) ๔) การประสานงาน (Coordinating) และ ๕) การควบคุม (Controlling)

ฟาโยล (Fayol) อ้างถึงใน ศิริวรรณ เสรีรัตน์ ได้กำหนดหลักการเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการบริหารจัดการขึ้น ๑๔ ประการ ที่สำคัญคือ^{๑๗}

๑. การแบ่งงานกันทำ (Division of labor) ฟาโยล ได้เสนอว่า คนงานควรจะได้รับ การมอบหมายหน้าที่ให้ปฏิบัติมากขึ้น หรือได้รับการกระตุ้นให้มีความรับผิดชอบในผลลัพธ์ของงานมากขึ้น ซึ่งหลักการนี้จะสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในองค์การยุคปัจจุบันได้

๒. อำนาจหน้าที่และความรับผิดชอบ (Authority and responsibility) อำนาจหน้าที่แบบเป็นทางการจะได้มาจากตำแหน่งหน้าที่ของผู้บริหารในสายการบังคับบัญชา ส่วนอำนาจหน้าที่แบบไม่เป็นทางการจะได้รับจากความชำนาญงานของบุคคล (Expertise) ความรู้ทางด้านเทคนิค (Technical knowledge) ความมีคุณค่าทางศีลธรรม (Moral worth) และความสามารถในการนำ (Leading) และสร้างความผูกพันกับผู้ใต้บังคับบัญชา ตลอดจนเห็นว่า อำนาจหน้าที่และความรับผิดชอบควรอยู่คู่กัน

^{๑๗} ศิริวรรณ เสรีรัตน์, องค์การและการจัดการ, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสาร, ๒๕๔๕), หน้า

๓. การมีผู้บังคับบัญชาคนเดียว (Unity of command) คำสั่งสองคำสั่ง (Dual command) อาจก่อให้เกิดปัญหาในการทำงาน เมื่อผู้ควบคุมสองคนได้ให้คำสั่งกับผู้ใต้บังคับบัญชาเพียงคนเดียว ทำให้เกิดการสับสนในบางสถานการณ์ ทำให้เกิดความยุ่งยากแก่ผู้ใต้บังคับบัญชา และทำให้เกิดการสับสนในลำดับชั้นของอำนาจหน้าที่แบบเป็นทางการ (Formal hierarchy of authority) การประเมินอำนาจหน้าที่และความรับผิดชอบของผู้บริหารในระบบผู้บังคับบัญชาสองคนทำได้ยากและผู้บริหารจะไม่สนใจในความรู้สึกของผู้ใต้บังคับบัญชา มักจะโกรธและอาจไม่ให้ความร่วมมือในอนาคตถ้าผู้ใต้บังคับบัญชาไม่เชื่อฟัง

๔. สายการบังคับบัญชาตามอำนาจหน้าที่ (Line of authority) เป็นสายการบังคับบัญชาจากผู้บริหารในระดับบนสู่ผู้ปฏิบัติงานในระดับล่างขององค์การ ความสัมพันธ์ของการจำกัดความยาวของสายการบังคับบัญชา โดยการควบคุมจำนวนของระดับในลำดับชั้นของการบริหารจัดการ จำนวนที่ดีที่สุดที่ลำดับชั้นการบังคับบัญชา (Hierarchy) คือ ความยาวของการติดต่อสื่อสารระหว่างผู้บริหารระดับสูงและพนักงานระดับล่าง รวมถึง ความล่าช้าในการวางแผน (Planning) และการจัดการ (Organizing) ซึ่งการจำกัดจำนวนของระดับชั้นการบังคับบัญชาให้น้อยลงจะทำให้ปัญหา ในการติดต่อ สื่อสารลดลง และองค์การจะมีการปฏิบัติงานที่รวดเร็วและมีความยืดหยุ่นมากขึ้น

๕. การรวมอำนาจ (Centralization) เป็นการรวมอำนาจของการบังคับบัญชาไว้ที่ผู้บริหารระดับสูงขององค์การ ซึ่งอำนาจหน้าที่จะไม่ได้รวมไว้ที่ผู้บริหารระดับสูงของสายการบังคับบัญชา แต่เป็นการกำหนดว่า ควรมีการรวมอำนาจไว้ที่ผู้บริหารระดับสูงเท่าไร อย่างไร และมีการกระจายอำนาจให้กับผู้ใต้บังคับบัญชาและคนงานในระดับล่างอย่างไร สิ่งนี้ถือว่ามีความสำคัญ เนื่องจากว่าจะมีผลกระทบต่อพฤติกรรมของพนักงานในทุกระดับขององค์การ

๖. การมีเป้าหมายเดียวกัน (Unity of direction) เป็นการออกแบบหรือกำหนดแผนในการปฏิบัติงานของผู้บริหารและคนงานที่ใช้ทรัพยากรขององค์การ องค์การใดที่ไม่มีแผนจะทำได้ขาดประสิทธิภาพและขาดประสิทธิผล ซึ่งจะไม่มีการมุ่งไปสู่กิจกรรมของกลุ่มหรือกิจกรรมของบุคคล แต่การวางแผนจะเริ่มที่ผู้บริหารระดับสูงที่ทำงานเป็นที่ร่วมกับกลยุทธ์ขององค์การ ซึ่งจะต้องมีการติดต่อกับผู้บริหารในระดับกลางที่มีส่วนช่วยในการตัดสินใจว่า จะใช้ทรัพยากรขององค์การอย่างไรเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ตามกลยุทธ์ หลักการในข้อนี้ ยึดหลักว่า กิจกรรมของแต่ละกลุ่มต้องมีจุดหมายและแผนเดียวกัน

๗. หลักความเสมอภาค (Equity) ความเสมอภาคคือ ความเป็นธรรม (Justice) ความยุติธรรม (Impartiality) และความเหมาะสม (Fairness) สำหรับสมาชิกทุกคนภายในองค์การ ซึ่งในปัจจุบันพนักงานมีความต้องการความเสมอภาคมากขึ้น เป็นการจัดการที่ใช้หลักความเท่าเทียมกัน

๘. การออกคำสั่ง (Order) หมายถึง วิธีการจัดการซึ่งอยู่ในตำแหน่งนั้นในการจัดหาเพื่อให้องค์การได้รับประโยชน์สูงสุด และเป็นการจัดหาความพึงพอใจในโอกาสงานให้แก่

พนักงานโดยใช้ผังองค์กร (Organization chart) เพื่อแสดงให้เห็นถึงตำแหน่งและหน้าที่ของพนักงานแต่ละคน และเป็นการชี้วัดว่าตำแหน่งของพนักงานแต่ละคนอาจจะมีการเลื่อนขั้นได้ในอนาคต การวางแผนเกี่ยวกับอาชีพได้รับความสนใจมากขึ้นในองค์กรยุคปัจจุบัน เนื่องจากทรัพยากรมนุษย์ถือว่ามีความจำเป็นที่จะต้องให้การฝึกอบรม (Training) และพัฒนากำลังแรงงาน (Developing) โดยองค์กรจะกำหนดตำแหน่งหน้าที่สำหรับคนทุกคน และทุกคนจะเข้าใจตำแหน่งหน้าที่ของตนเอง

๙. ความคิดริเริ่ม (Initiative) เป็นความสามารถของบุคคลในการกระทำการต่างๆ โดยปราศจากการสั่งการจากผู้บังคับบัญชา ผู้บริหารจะต้องกระตุ้นให้พนักงานมีความคิดริเริ่ม ซึ่งความคิดริเริ่มนี้ถือว่าเป็นจุดแข็งขององค์กร เนื่องจากจะสามารถสร้างนวัตกรรมใหม่ๆ ได้ ผู้บริหารมีความต้องการทักษะ (Skill) และไหวพริบ (Tact) เพื่อให้เกิดความสมดุลระหว่างองค์กรและความต้องการของพนักงาน และความสามารถ (Ability) จะทำให้เกิดความสมดุล ซึ่งเป็นสิ่งที่ ชีวัดผู้บริหารระดับสูงในการพัฒนาและการบริหารงาน

๑๐. ความมีระเบียบวินัย (Discipline) เป็นการมุ่งให้ความสำคัญเกี่ยวกับเรื่องการเชื่อฟัง (Obedience) อำนาจ (Energy) คำขอรับ (Application) และลักษณะของการแสดงความนับถือออกมา สำหรับอำนาจของผู้บังคับบัญชา ความมีระเบียบวินัยเป็นบุคลิกลักษณะที่เกี่ยวข้องกับ ผู้บริหารหลายๆ คนที่สามารถสร้างความน่าเชื่อถือให้กับผู้ปฏิบัติงานและทำงานอย่างเข้มแข็งเพื่อให้บรรลุเป้าหมายขององค์กร ความมีระเบียบวินัยจะเป็นความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกภายในองค์กรกับคุณสมบัติผู้นำและเป็นความสามารถของผู้บริหารในการที่จะปฏิบัติอย่างยุติธรรม

๑๑. ค่าตอบแทน (Remuneration of personnel) ระบบการให้รางวัลประกอบด้วย โบนัส และแผนการแบ่งกำไร เป็นการช่วยกระตุ้นการทำงานของพนักงานได้ การจ่ายค่าตอบแทนให้แก่พนักงานมีความสำคัญอย่างมากต่อความสำเร็จขององค์กร ระบบรางวัลที่มีประสิทธิภาพสามารถให้ความยุติธรรมทั้งพนักงานและองค์กร รวมทั้งสามารถกระตุ้นผลผลิตเพิ่มโดยการให้รางวัล เพื่อเป็นการสนับสนุนให้มีผลผลิตเพิ่มขึ้น โดยยึดหลักว่าการจ่ายค่าตอบแทนควรยุติธรรมและตอบสนองความพึงพอใจสูงสุดทั้งนายจ้างและลูกจ้างเท่าที่จะทำได้

๑๒. ความมั่นคงในงาน (Stability of tenure of personnel) ความมั่นคงในงานมีความสำคัญต่อการจ้างงานระยะยาว เมื่อพนักงานอยู่ในองค์กรซึ่งมีแนวโน้มว่าจะทำงานเป็นทีมเป็นระยะเวลาอันยาวนาน โดยพยายามพัฒนาทักษะ และปรับปรุงความสามารถในการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรขององค์กร การจ้างงานระยะยาวเป็นปัจจัยสำคัญที่ใช้อธิบายการประสบความสำเร็จ ของบริษัทขนาดใหญ่ในญี่ปุ่น

๑๓. ผลประโยชน์ส่วนตัวมีความสำคัญน้อยกว่าผลประโยชน์ขององค์กร (Subordination of individual interests to the common interest) ผลประโยชน์ขององค์กรถือว่าเป็นผลประโยชน์ของทุกๆ คน หรือของทุกกลุ่มในองค์กรในขณะที่องค์กรยังดำเนินกิจการ

อยู่จะต้องมีการกำหนดผลประโยชน์เพื่อให้เกิดความยุติธรรมระหว่างองค์การและสมาชิกภายในองค์การ

๑๔. ความสามัคคี (Sprit de corps) เป็นความรู้สึกร่วมกันของสมาชิกภายในองค์การ ที่ช่วยสนับสนุนการทำงานของสมาชิกในกลุ่ม ในการออกแบบประยุกต์ของอำนาจหน้าที่ตามลำดับชั้นภายในองค์การ และสิทธิในการสั่งการ หรือการบริโภค และความร่วมมือกัน ถือว่าเป็นส่วนประกอบสำคัญในการที่ทำให้้องค์การบรรลุผลสำเร็จและมีการพัฒนาความสามัคคี จะสามารถบรรลุผลสำเร็จได้หากมีการติดต่อกันระหว่างผู้บริหารและคนงาน โดยการติดต่อ เพื่อแก้ไขปัญหาในสถานการณ์ที่สำคัญ เพราะความสามัคคีคือพลังเมื่อสมาชิกมีความสามัคคีกันสูงก็จะทำให้องค์การมีความแข็งแกร่ง

ลูเธอร์ กูลิค (Luther Gulick) อ้างถึงใน ศิริวรรณ เสรีรัตน์ได้เสนอหลักการบริหารระบบราชการที่เรียกว่า POSDCoRB Model มีรายละเอียดดังนี้^{๑๔}

๑. P=Planning (การวางแผน) เป็นการคาดคะเนเหตุการณ์ต่างๆ ที่จะเกิดขึ้นในอนาคต ซึ่งต้องคำนึงถึงทรัพยากรภายในองค์การ และสภาพแวดล้อมภายนอก เพื่อให้แผนที่กำหนดขึ้น มีความรอบคอบและสามารถนำไปปฏิบัติได้

๒. O=Organizing (การจัดองค์การ) เป็นการจัดองค์การที่เป็นส่วนราชการโดยจัดแบ่งงานตามความชำนาญเฉพาะอย่าง จะพิจารณาปริมาณงาน คุณภาพงาน ขนาดของการควบคุมและแบ่งสายงานหลักและสายงานที่ปรึกษา โดยคำนึงถึงอำนาจหน้าที่ความรับผิดชอบควบคู่กันไป

๓. S=Staffing (การจัดหาบุคคลเข้าทำงาน) เป็นการคัดเลือกบุคคลให้เข้ามาดำรงตำแหน่งภายในองค์การ โดยพิจารณาจากบุคคลที่มีความรู้ความสามารถที่เหมาะสมให้ได้ในปริมาณที่เพียงพอจะทำให้งานสำเร็จได้

๔. D=Directing (การสั่งการหรือการอำนวยการ) เป็นการกำกับดูแล สั่งงาน ผู้ใต้บังคับบัญชา โดยอาศัยลักษณะความเป็นผู้นำ การจูงใจ ศิลปะการปกครองคน และการสร้าง มนุษยสัมพันธ์ของผู้บังคับบัญชา

๕. Co=Coordinating (การประสานงาน) เป็นการเชื่อมความสัมพันธ์ที่ดีกับบุคคลที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการปฏิบัติงานทุกฝ่าย ทั้งในระดับสูงกว่า ต่ำกว่า และการสร้างมนุษยสัมพันธ์กับผู้บังคับบัญชา

๖. R=Reporting (การรายงานผลการปฏิบัติงาน) เป็นการนำเสนอผลสัมฤทธิ์ของการปฏิบัติงานจากผู้ใต้บังคับบัญชา หรือผู้บริหารระดับต่างๆ โดยมีการติดต่อสื่อสารแบบเป็นลายลักษณ์อักษร

^{๑๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘๖.

๗. B=Budgeting (การงบประมาณ) เป็นเครื่องมือที่นำมาใช้ในการควบคุมการปฏิบัติงาน โดยใช้วงจรงบประมาณ ซึ่งมีขั้นตอนดังนี้ การเตรียมขออนุมัติงบประมาณ การเสนอให้ผู้บังคับบัญชาให้ความเห็นชอบ การดำเนินงานตามงบประมาณ การตรวจสอบการใช้จ่ายงบประมาณตามแผนที่เสนอขอไว้

สรุปได้ว่า แนวคิดการบริหารได้รับการพัฒนาขึ้นมาตามแบบวิธีการทางวิทยาศาสตร์ จนเกิดเป็นทฤษฎีการบริหารโดย เฮนรี ฟาโยล นักบริหารชาวฝรั่งเศส ซึ่งได้วางรากฐานสำคัญ ของทฤษฎีการบริหารทั่วไปอันเป็นที่ยอมรับกันอย่างกว้างขวาง ต่อมาได้พัฒนาและปรับปรุง จนกลายเป็นตำราการบริหาร

๒.๒.๓ พฤติกรรมการบริหาร

การทำงานที่มีประสิทธิภาพหรือให้เกิดผลอย่างเป็นประโยชน์ที่แท้จริงเป็นงานหนึ่งของผู้บริหาร การทำให้เกิดผลและการบริหารมีลักษณะที่คล้ายกันจนเกือบสามารถใช้ในความหมายเดียวกันได้ ไม่ว่าผู้บริหารจะทำงานในองค์กรประเภทใดก็ตาม ผู้บริหารคือบุคคลที่ถูกคาดหวังให้ทำในสิ่งที่สมควรทำ นั่นก็คือการปฏิบัติงานอย่างมีประสิทธิภาพนั่นเอง แต่งานจะเกิดประสิทธิผลได้นั้น ย่อมขึ้นอยู่กับปัจจัยสำคัญๆ หลายประการและปัจจัยดังกล่าวอาจเกิดจากตัวองค์กร พฤติกรรมการบริหารหรือคนซึ่งเป็นปัจจัยที่สำคัญในการดำเนินงานในองค์กร ดังนั้น การพัฒนาองค์กรให้เกิดประสิทธิผลต้องพัฒนาที่องค์ประกอบที่สำคัญๆ ไม่ว่าจะเป็นคนหรือ ตัวองค์กรตลอดจนพฤติกรรมการบริหาร

เรนซิส ไลเคิร์ต ได้ทำงานค้นคว้าวิจัยสำนักฝ่ายชายจำนวน ๔๐ แห่ง พบว่า องค์กร ที่ประสบความสำเร็จไม่ว่าจะมีขนาดใดก็ตามเป็นระบบสังคมที่มีความซับซ้อน (Complex social system) ซึ่งการที่องค์กรจะประสบความสำเร็จหรือมีประสิทธิภาพได้นั้น ขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์ต่อกันและระบบการใช้อิทธิพลที่มีประสิทธิภาพ (An effective interaction influence system) โดย (Likert) ได้ทำการศึกษาเปรียบเทียบความสามารถในการผลิต (Productivity) ของแต่ละระบบกับความสัมพันธ์ระหว่างฝ่ายกับพนักงานไปที่ระบบ^{๑๙}

สรุปผลที่ได้จากการศึกษาพบว่า ระบบการบริหาร (Management system) หรือแบบของความเป็นผู้นำ (Leadership pattern) ภายในองค์กรนั้นแบ่งออกได้เป็น ๔ ระบบ คือ^{๒๐}

๑. ระบบเผด็จการ (Exploitative) ระบบการบริหารความสัมพันธ์ระหว่างผู้บังคับบัญชากับผู้ใต้บังคับบัญชาเป็นไปในลักษณะการใช้อำนาจเพื่อผลประโยชน์ของผู้บังคับบัญชา บรรยากาศ ในองค์กรระบบนี้ ผู้บริหารมีความเชื่อมั่น จริงใจและไว้วางใจต่อผู้ใต้บังคับบัญชา

^{๑๙} ภาณี กิริติบุตร, การประเมินประสิทธิผลขององค์กร, (กรุงเทพมหานคร : โอ เอส ปรี้นติ้ง, ๒๕๒๙), หน้า ๑๔๗ - ๑๔๘.

^{๒๐} Rensis Likert, *The Human Organization : Its Management Value*, (Tokyo, Japan : McGraw-Hill Kogakusha, Ltd., 1967), pp.4-24.

เพียงเล็กน้อยหรือแทบไม่มี การติดต่อสื่อสารเริ่มจากเบื้องบนลงมาสู่เบื้องล่าง ผู้ใต้บังคับบัญชา กำหนดนโยบาย กฎเกณฑ์การตัดสินใจได้เพียงเล็กน้อย โครงสร้างการบังคับบัญชาจะถูกรวมไว้ที่ผู้บริหารระดับสูงเท่านั้น องค์การอรรูปนัยในบรรยากาศเผด็จการนี้ จะมีแนวโน้มที่ต่อต้านเป้าหมายขององค์การ ทำให้เป้าหมายของการปฏิบัติงานของบุคคลต่ำ

๒. ระบบเผด็จการแบบมีคิลปี (Authoritative) ความสัมพันธ์เป็นไปในลักษณะการใช้อำนาจแบบมีความกรุณาของผู้บังคับบัญชา ผู้บริหารมีความเชื่อมั่นและไว้วางใจในตัวลูกน้องขึ้นบ้าง แบบนายมีต่อพว การตัดสินใจสั่งการเกือบทั้งหมด การวางแผนนโยบายและเป้าหมายขององค์การจะกระทำที่เบื้องบนสุด การตัดสินใจบางอย่างกระทำในระดับต่ำภายในกรอบที่กำหนดไว้ รางวัลความดีความชอบต่างๆ และการลงโทษถูกใช้เป็นเครื่องมือในการจูงใจคนงาน การติดต่อสัมพันธ์จะกระทำในลักษณะที่หัวหน้าถ่อมตัวลงมาบ้างแต่ผู้ใต้บังคับบัญชายังรู้สึกเกรงกลัวและ มีความระมัดระวังอยู่ ผู้บริหารระดับกลางระดับล่างมีบทบาทมากขึ้น องค์การอรรูปนัยได้พัฒนาขึ้นมาแต่ไม่ได้ต่อต้านหรือขัดขวางเป้าหมายและนโยบายขององค์การเสมอไป

๓. ระบบการปรึกษาหารือ (Consultative) ความสัมพันธ์เป็นไปในลักษณะผู้บังคับบัญชาใช้อำนาจแบบมีการปรึกษาหารือผู้บริหารมีความเชื่อมั่นและไว้วางใจลูกน้องมากขึ้นแต่ไม่สมบูรณ์เต็มที่ การตัดสินใจต่างๆ ไปกระทำแต่ที่เบื้องบนสุด ระดับล่างได้รับอนุญาตตัดสินใจสั่งการเฉพาะเรื่องได้มากขึ้น การติดต่อสื่อสารเป็นไปทั้งสองทาง รางวัลหรือการลงโทษมีเป็น ครั้งคราว ลักษณะที่สำคัญของกระบวนการควบคุมบังคับบัญชาก็คือ ได้มอบให้กับผู้บริหารระดับต่ำลงไป ด้วยความรู้สึกรับผิดชอบทั้งในระดับที่สูงกว่าและระดับที่ต่ำกว่า องค์การอรรูปนัยอาจพัฒนาขึ้นมา อาจจะสนับสนุนนโยบายและเป้าหมายขององค์การหรือต่อต้านเป็นเพียงบางส่วน

๔. ระบบการเข้ามามีส่วนร่วม (Participative-group) ความสัมพันธ์เป็นไปในลักษณะให้ผู้ใต้บังคับบัญชามีส่วนร่วม ผู้บริหารมีความมั่นใจและไว้วางใจลูกน้องเต็มที่ การตัดสินใจได้กระจายไปทั้งองค์การ การติดต่อสื่อสารไม่ได้เป็นไปเพียงแต่สองทาง แต่จะไหลไปยังเพื่อนร่วมงานด้วย จะได้รับการจูงใจด้วยการให้มีส่วนร่วมและเกี่ยวข้องในการพัฒนาความดีความชอบทางเศรษฐกิจ การวางเป้าหมายมีการติดต่อสัมพันธ์ระหว่างหัวหน้า ลูกน้องอย่างกว้างขวาง ในเรื่องกระบวนการควบคุมบังคับบัญชา หน่วยงานระดับล่างเข้ามาเกี่ยวข้องด้วยอย่างเต็มที่ มีอยู่บ่อยๆ ที่องค์การอรรูปนัยและองค์การรูปนัยเป็นองค์การเดี่ยวและอย่างเดียวกัน ดังนั้นพลังงานทางสังคมทั้งหมดต่างสนับสนุนความพยายามที่จะให้สัมฤทธิ์ผลตามเป้าหมายที่วางไว้

จากการบริหารทั้ง ๔ ระบบ การบริหารที่มีประสิทธิภาพคือการบริหารที่ได้ทั้งงานทั้งน้ำใจคนและผลผลิตสูง ซึ่งต้องเกิดจากองค์ประกอบสำคัญ ๘ ประการ ซึ่งแบบบริหารทั้ง ๔ ระบบนั้น แบบใดจะมีประสิทธิภาพเพียงใดขึ้นอยู่กับลักษณะการปฏิบัติหรือสภาพการจัดองค์การบริหารขององค์ประกอบต่อไปนี้คือ ๑)ภาวะผู้นำ ๒)สภาพแรงจูงใจ ๓)กระบวนการ

ติดต่อดังกล่าว ๔) การปฏิสัมพันธ์และอิทธิพลที่มีต่อกันและกัน ๕) กระบวนการตัดสินใจวินิจฉัยสั่งการ ๖) การกำหนดเป้าหมายหรือสั่งการ ๗) การควบคุมการปฏิบัติงาน และ ๘) การกำหนดมาตรฐานการปฏิบัติงานและการฝึกอบรม

๒.๒.๔ ความสำคัญของการบริหารงานบุคคล

ถ้าหากจะพิจารณาถึงความสำคัญของการบริหารแล้วจะเห็นได้ว่าการบริหารงานบุคคลมีความสำคัญมากทั้งนี้เพราะบรรดาปัจจัยในการบริหารหรือหรือดำเนินการขององค์กร การบริหารเป็นสิ่งที่สามารถบันดาลให้งานต่างๆ สำเร็จได้ การที่หน่วยงานใดมีกำลังบุคคลอยู่มากนั้นไม่ได้หมายความว่า การดำเนินงานตามภารกิจของหน่วยงานนั้นจะสามารถดำเนินไปได้อย่างรวดเร็วจำเป็นที่ผู้บริหารหน่วยงานนั้นต้องหาวิธีที่จะใช้บุคลากรที่ตนมีอยู่ให้ทำงานอย่างเหมาะสม

ทฤษฎี สาร กล่าวว่า การบริหารงานบุคคล เป็นหัวใจของการบริหาร เพราะความสำเร็จของงานขึ้นอยู่กับคน บรรดาสิ่งก่อสร้าง อาคารสถานที่ วัสดุอุปกรณ์ ครุภัณฑ์ และเงิน แม้จะมีบริบูรณ์สักเพียงใด จะไม่มีความหมายเลย ถ้าคนที่ใช้สิ่งเหล่านี้ไม่มีความสามารถเพียงพอที่จะใช้ หรือขาดขวัญและกำลังใจที่จะร่วมมือในการปฏิบัติงาน^{๒๑}

สมพงษ์ เกษมสิน ได้กล่าวถึงความสำคัญของการบริหารงานบุคคล หรือการจัดการงานบุคคลไว้ว่า ถ้าจะกล่าวโดยสรุปก็จะเห็นได้ว่า ในบรรดาปัจจัยที่ใช้พัฒนาประเทศนั้น กำลังคนนับได้ว่าเป็นปัจจัยที่สำคัญที่สุด เพราะเหตุว่า ถ้ามีจำนวนคนพอสมควร มีความรู้ความสามารถเหมาะสมแก่หน้าที่การงานและมีการจัดการที่ดีแล้ว โอกาสที่จะทำงานให้ได้รับผลดีและประหยัดย่อมง่ายขึ้นเป็นอันมาก^{๒๒}

นีโกร (Nigro) ได้ให้ความหมายไว้ว่า การบริหารบุคคล หมายถึง ศิลปะในการเลือกสรรคนใหม่และใช้คนเก่าในลักษณะที่จะให้ได้ผลงานและบริการจากการปฏิบัติงานของบุคคลเหล่านั้นมากที่สุดทั้งในทางปริมาณและคุณภาพ^{๒๓}

จากความสำคัญของการบริหารงานบุคคลดังกล่าว พอจะสรุปได้ว่า ทุกหน่วยงานหรือทุกองค์กร จะพัฒนาหรือไม่ขึ้นอยู่กับการบริหารการจัดการ ถึงแม้ว่าจะมีทรัพยากรพร้อม แต่ถ้าขาดการบริหารจัดการที่ดีและมีประสิทธิภาพแล้ว จะทำให้เกิดปัญหาต่างๆ ตามมาได้ ดังนั้นการบริหารจัดการ จึงเป็นหน้าที่หลักของผู้บริหารที่จะทำให้หน่วยงานหรือองค์กร

^{๒๑} ทฤษฎี สาร, การบริหารบุคคล, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์วัฒนาพานิช, ๒๕๒๓), หน้า ๕.

^{๒๒} สมพงษ์ เกษมสิน, การบริหาร, หน้า ๕.

^{๒๓} นีโกร (Nigro), **Felix A Public Personal Administration**, (New york : Henry Holt B. Co., 1958), p. 179.

ขับเคลื่อนไปข้างหน้าได้และผู้บริหารจะต้องมีคุณธรรม และจริยธรรมที่เหมาะสมโดยอาศัยหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนาเข้ามาช่วยในการปฏิบัติหน้าที่ต่อไป

๒.๒.๕ หลักธรรมสำหรับนักบริหารที่ดี

หลักการบริหารโดยทั่วไป ที่ควรใช้ประกอบการบริหารงานวัดให้ได้ผลดี มีประสิทธิภาพสูง (High Efficiency) คือให้ได้ประสิทธิผลสูง (High Effectiveness) ด้วยค่าลงทุนต่ำ (Low Investment Value) คือ ประหยัดและคุ้มค่า ได้แก่

๑. การรู้จักกำหนดวัตถุประสงค์ (Objectives) ทั้งวัตถุประสงค์หลัก วัตถุประสงค์รอง การวางนโยบาย (Policy Formation) เพื่อปฏิบัติงานให้บรรลุวัตถุประสงค์ด้วยดี มีประสิทธิภาพสูง

๒. การรู้จักริเริ่ม (Initiation) โครงการที่เป็นแก่นสาร อันจะยังสารประโยชน์แก่ตนเองและหมู่คณะ และการรู้จักจัดลำดับความสำคัญเร่งด่วน (Priority) ในการดำเนินโครงการต่าง ๆ ให้พอเหมาะกับงบประมาณ (Budget) และทรัพยากร (Resources) ที่มีและ/หรือที่คาดว่าจะมีจะได้ (อย่างใกล้เคียงที่สุด) ให้เหมาะสมกับกำลังคน (Man Power) และกาลเวลา (Timing)

๓. การรู้จักวางแผนโครงการ (Project Planning) เพื่อปฏิบัติงาน (Operations) ตามนโยบายทั้งในระยะสั้น (Short Term) และระยะยาว (Long Term)

๔. การรู้จักแบ่งงาน (Division of Work) และการมอบหมายอำนาจหน้าที่การทำงาน (Delegation of Authority) แก่บุคคล หรือคณะบุคคลหน่วยรองลงไป ให้ปฏิบัติกิจกรรมหรือดำเนินโครงการต่าง ๆ ตามความเหมาะสมแก่สติปัญญา ความสามารถ ความถนัด และตามอัธยาศัยใจคอของแต่ละท่าน หรือแต่ละกลุ่มบุคคล (Put the Right Man on the Right Job)

๕. รู้จักประสานความสามัคคี (Unity) และประสานประโยชน์ร่วมกัน (Mutual Interest) ของหมู่คณะ ให้เกิดความสามัคคีปรองดอง ให้เห็นแก่ประโยชน์โดยรวม คือ พระพุทธศาสนาร่วมกัน ให้สำนึกในหน้าที่รับผิดชอบต่อตนเอง (Safety-responsibilities) และความรับผิดชอบต่อส่วนรวม (Mutual-responsibilities) คณะสงฆ์ในพระธรรมวินัยนี้ร่วมกัน และให้มีความร่วมมือ (Cooperation) ประสานงาน (Coordination) และช่วยเหลือ (Assistances) ซึ่งกันและกัน

๖. รู้จักปกครองบังคับบัญชา (Supervision and Control) มีการวินิจฉัยสั่งการ (Decision Making) ด้วยความถูกต้อง (Rightness) ความเหมาะสม (Properness) ความบริสุทธิ์ (Fair Mind) และความยุติธรรม (Justice)

๗. รู้จักติดตาม (Fellow-up) และประเมินผลงาน (Evaluation of Work) และการรายงาน (Reporting) เพื่อให้ทราบผลการปฏิบัติงานในแต่ละโครงการ ของแต่ละบุคคล และ/หรือ คณะบุคคล ผู้รับมอบหมายอำนาจหน้าที่ รับผิดชอบไปปฏิบัติงานในระดับต่าง ๆ

เป็นระยะๆ เพื่อให้สามารถทราบปัญหาและเพื่อพิจารณาวินิจฉัยข้อหรือวิธีแก้ไขปัญหาในปัจจุบัน และ วิธีป้องกันปัญหาในอนาคต

โดยนัยนี้ จะเห็นได้ว่า นักบริหารที่ดี ก็คือ นักป้องกันแก้ไขปัญหาที่ดี นั่นเอง จะต้องเป็น นักเผชิญปัญหา ไม่ใช่เป็น นักหนีปัญหา หรือ นักหมกปัญหา กล่าวคือจะต้องคอยสดับตรับฟังรับทราบปัญหาจากผู้รับมอบหมายอำนาจหน้าที่การปฏิบัติงานโครงการต่างๆ โดยวิธีการติดตามประเมินผลงาน และรับทราบรายงานผลการปฏิบัติงาน ปัญหา และทั้งข้อเสนอแนะจากผู้ใต้บังคับบัญชาด้วยดี แล้วจึงพิจารณาวินิจฉัยจากการรายงาน ข้อมูลที่ถูกต้องที่เชื่อถือได้ ที่ตรงประเด็นและที่สมบูรณ์ เพื่อทำการตัดสินใจสั่งการด้วยเหตุผล หลักการ และหลักการ กฏหมาย กฏระเบียบข้อบังคับของหน่วยงานนั้น

การเป็นนักบริหารที่ดีควรที่จะมีหลักธรรมมาใช้ในการบริหาร ซึ่งจะทำให้การบริหารงาน บริหารคน พาธุรกิจ และภารกิจบรรลุสำเร็จสมประสงค์ ซึ่งพระพิพิธธรรมสุนทร วัดสุทัศน์เทพวราราม ได้พูดถึงหลักนักบริหารที่ดีไว้ ๗ ประการคือ^{๒๔}

๑. มีความรู้กว้างขวาง วิชาจรณสัมบันโน คือ ต้องเพิ่มพูนความรู้อยู่เสมอ ผู้บริหาร ที่ขี้เกียจ ไม่หาความรู้มาใส่ตน ลูกน้องจะไม่เคารพนับถือ จึงต้องเชิญคนมีความรู้มาบรรยายให้ฟังโลกวิทู คือ ต้องรู้ทะลุถึงอุปนิสัยใจคอของลูกน้องและสามารถแก้ไขอุปนิสัยที่ไม่ดีให้ดีขึ้นได้

๒. ใ่ว่างใจ ผู้บริหาร ต้องหัดใ่ว่างใจคนบ้าง และจงใ่ว่างใจคนที่น่าใ่วางใจซึ่งจะต้องดูอุปนิสัยหรือคุณสมบัติคนที่น่าใ่ว่างใจ ๕ ประการ คือ ขยัน อดทน ประหยัด ซื่อสัตย์ พัฒนาฝีมือคนขยัน งานก็มีโอกาสสำเร็จ คนที่อดทนไม่ท้อถอย งานหนักเหนื่อยยากอย่างไรก็สู้ ไม่ทิ้งงานกลางคัน คนที่ใช้จ่ายสุรุษสุร่าย หน้าใหญ่ ใจโต มักใช้เงินในการดำเนินการที่ไม่ประหยัด คนที่ไม่ซื่อสัตย์นี้ล่อแหลมต่อการเอาเงินของบริษัทไปถลุงหรือโกงกิน สุดท้ายเป็นเรื่องของฝีมือ ซึ่งต้องพัฒนาเรื่อยๆ ผลงานออกมาจะได้มีคุณภาพ ปลอดภัย ไม่กระทบสิ่งแวดล้อม

๓. ให้โอกาส ผู้บริหารควรให้โอกาสลูกน้อง เพื่อเป็นที่ฝึกฝนความชำนาญจากการผ่านประสบการณ์ในด้านต่างๆ การให้โอกาส มี ๒ อย่าง คือ (๑) ให้โอกาสทำงานเพื่อพัฒนาฝีมือ (๒) ให้โอกาสแก้ไขงานที่ผิดพลาด

๔. ปราศจากอคติ หรือลำเอียง ผู้บริหารไม่ควรตัดสินด้วยความลำเอียง สาเหตุที่มีอคติก็คือ เพราะรัก (ฉันทาคติ) เพราะเกลียด (โทษาคติ) เพราะหลง (โมหาคติ) และเพราะกลัว (ภยาคติ)

๕. มีความดำริก้าวหน้า เป็นผู้บริหารต้องมีหัวก้าวหน้า ปรับปรุงพัฒนาอย่างต่อเนื่อง (Continuous Improvement) ต้องมองเห็นการนำวิทยาการสมัยใหม่มาพิจารณาเพื่อ

^{๒๔} พระพิพิธธรรมสุนทร (สุนทร ญาณสุนทรโร), คติธรรมนำชีวิต, อ่างแล้ว, หน้า ๖๒.

ประยุกต์ใช้ เพื่อให้ทันกับสนามการค้า อย่าไปยึดติดกับสิ่งเก่า ล้าสมัย ที่ทำให้เสียเปรียบในด้าน การแข่งขัน เว้นแต่ จะบอกได้ว่าของล้าสมัยดีกว่าของทันสมัยได้อย่างไร ผู้บริหารสมัยใหม่ เดียวนี้นิยมระดมสมองประชุมโต๊ะกลม ระดับปฏิบัติการก็มีการระดมสมองด้วยกลุ่มคุณภาพ (QCC)

๖. เกิดปัญหาเร่งแก้ไข ผู้บริหารไม่ควรหมักดองปัญหาไว้ มิเช่นนั้นปัญหาต่างๆ จะสะสมพอกพูน จนเกิดวิกฤต ด้านคุณภาพงาน คุณภาพสินค้าบริการ และอาจเป็นเหตุให้ธุรกิจ ล่มสลายได้ การแก้ปัญหานั้น ต้องพิจารณาด้วยว่ามีเหตุปัจจัยจากอะไร แล้วก็ไปแก้ที่เหตุ นั้น แก้ไขเฉพาะหน้า เรียกว่าแก้อาการ (Corrective) ถ้าแก้แบบก่อนหน้าเรียกว่า ป้องกัน (Prevention)

๗. ป้องกันภัยผู้ทำงาน เป็นผู้บริหารที่ดีต้องป้องกันลูกน้อง ภัยที่จะเกิดขึ้นกับลูก นื่องซึ่งมีหลายด้าน เช่น การป้องกันอุบัติเหตุ และอันตรายที่อาจเกิดขึ้นกับลูกน้องขณะ ปฏิบัติงาน ป้องกันการทะเลาะเบาะแว้ง มีเรื่องราวกับบุคคลภายนอก เป็นต้น

หลักนักบริหารที่ดี ๗ ประการ มีความรู้กว้างขวาง ใ้วางใจ ให้โอกาส ปราศจาก อคติ มีความดำริก้าวหน้า เกิดปัญหาเร่งแก้ไข และป้องกันภัยผู้ทำงาน ซึ่งหลักนี้ก็เป็นอีกแง่มุม หนึ่ง ที่แตกต่างไปจากหลักบริหารอื่นๆ ที่ผู้บริหารควรพิจารณา

เกรียงไกร เศรษฐไกรกุล กล่าวถึง ลักษณะผู้บริหารที่ดี (นายใช้ เพื่อนชม ลูกน้องชอบ) ผู้บริหารที่เกือบดี (นายชอบ เพื่อนชม ลูกน้องเฉย) ผู้บริหารที่ไม่ดี (นายไม่ชอบ เพื่อนเฉย ลูกน้องชัง) และผู้บริหารที่หาดีไม่ได้ (นายเฉย เพื่อนชัง ลูกน้องชัวเพราะตัวเองก็ชัว) ส่วนลักษณะผู้บริหารที่ไม่พึงประสงค์ คือ มาดประชัน กันทำลูกน้อง ยกย่องตน สนแต่เรื่องอื่น ดิ้นเจ้านาย ใฝ่สองชั้น ฉันทำเอง และไม่เกรงใคร^{๒๕}

อนึ่ง นักบริหารนักปกครองที่ดี พึ่งปกครองดูแลผู้ใต้บังคับบัญชาด้วยความถูกต้อง ตามพระธรรมวินัย กฎหมาย และบทบัญญัติแห่งกฎหมายอาญาและระบอบการปกครอง ด้วยความเหมาะสม ด้วยความบริสุทธิ์ใจ และด้วยความยุติธรรม โดยถือหลักพรหมวิหารธรรม ซึ่งกล่าวโดยย่อ คือ เอาใจเขามาใส่ใจเรา และยังคงต้องช่วยปกป้องคนดี คนมีความรู้ ความสามารถ และมีคุณธรรม จากการถูกเบียดเบียนโดยไม่เป็นธรรมและยังคงต้องช่วยสนับสนุน อุปถัมภ์ค้ำจุน ให้เขา สามารถปฏิบัติงาน ในหน้าที่รับผิดชอบโดยสะดวกและปลอดภัยจากฝ่ายอธรรมทุกรูปแบบ พิจารณาโดยรอบคอบแล้ว กล่าวตำหนิคนที่ควรตำหนิ กล่าวชมเชย ยกย่อง คนดีที่ควรยกย่อง ตามที่เป็นจริง ในโอกาสอันควร ก็จะต้องความเจริญรุ่งเรือง และสันติสุขอย่างมั่นคง แก่หน่วยงาน ที่บริหารนั้น ฉันทัด การบริหารวัดก็ฉันทัน

^{๒๕}เกรียงไกร เศรษฐไกรกุล, ปกิณกะสำหรับนักบริหาร, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ พัฒนาศึกษา, ๒๕๔๕), หน้า ๘๖.

๒.๒.๖ ทักษะการบริหารของผู้บริหาร

ทักษะการบริหาร คือ ความสามารถทางการบริหารที่ผู้บริหารจำเป็นต้องมีทั้งนี้ เพื่อให้ภารกิจบรรลุผลสำเร็จเป็นไปตามเป้าหมายและวัตถุประสงค์ขององค์กร จึงมีนักวิชาการที่คิดกันว่าผู้บริหารควรมีความรู้ ความสามารถหรือมีทักษะการบริหาร ด้านใดบ้าง แนวคิดต่างๆ มีดังนี้

พอล และเคนเน็ท (Paul and Kenneth) ได้มีความเห็นตรงกับ **โรเบิร์ต แอล. แคทซ์ (Robert L. Katz)** ที่ได้คิดค้นวิธีการที่เรียกว่า "สามทักษะ" (Three - Skill Method) พบว่าผู้บริหารต้องมีความสามารถในการบริหาร ๓ ด้าน สรุปสาระสำคัญดังนี้^{๒๖}

๑. ทักษะเชิงเทคนิค (Technical Skill) หมายถึง ความสามารถในการใช้ความรู้ ใช้เครื่องมือระเบียบวิธีการปฏิบัติงานวิธีการทำงานที่เหมาะสมให้งานบรรลุผลสำเร็จ ประกอบด้วย ทักษะ ๓ ทักษะ คือ การวางแผน กระบวนการกลุ่มและติดต่อสื่อความหมาย และการจัดการ

๒. ทักษะเชิงมนุษย์ (Human Skill) หมายถึง ความสามารถในการปฏิบัติงานร่วมกับคนสามารถเข้าใจและจูงใจคนอื่นให้ร่วมมือร่วมใจทำงานได้อย่างดี ประกอบด้วยทักษะ ๓ ทักษะ คือ การจูงใจและบำรุงขวัญ การประสานงานและการใช้หลักกรรม

๓. ทักษะเชิงมโนคติ (Conceptual Skill) หมายถึง ความสามารถเข้าใจถึงส่วนต่างๆ ของหน่วยงานที่สัมพันธ์กัน สามารถคิดวิเคราะห์ตัดสินใจให้งานต่างๆ ดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ ประกอบด้วยทักษะ ๓ ทักษะ คือการเป็นผู้นำ การตัดสินใจ และการขจัดความขัดแย้ง

วิจิตร ศรีสะอ้าน ได้กล่าวถึงวิธีการ "สามทักษะ" ไว้ว่าผู้บริหารจะทำหน้าที่ของตนได้ดีเพียงใด จะประสบความสำเร็จมากน้อยกว่ากันหรือไม่ขึ้นอยู่กับทักษะทั้ง ๓ ดังมีสาระสำคัญสรุปได้ดังนี้^{๒๗}

๑. ทักษะเชิงเทคนิค หมายความว่าความสามารถในการใช้เทคนิควิธีที่เหมาะสม ในการบริหารงานให้บรรลุผล เป็นทักษะที่ผู้บริหารพัฒนาตนเองได้ไม่ยากส่วนมากจะบรรจุไว้ในวิชาต่างๆ ทางบริหาร ทักษะด้านนี้ผู้บริหารจะต้องมีประกอบด้วย ๑) ทักษะด้านการวางแผน (Planning Skills) ๒) ทักษะด้านกระบวนการกลุ่มและการติดต่อสื่อความหมาย (Group process and Communication Skills) ๓) ทักษะด้านการจัดการ (Management and Organization Skills)

^{๒๖} Paul Hersey and Kenneth H. Blanchard. **Management of Organization Behavior.** (New Jersey : Prantice-Hall, Inc., 1977), pp. 6-7.

^{๒๗} วิจิตร ศรีสะอ้าน, **หลักและระบบบริหารการศึกษา**, เล่มที่ ๑, หน่วยที่ ๑-๒, (นนทบุรี : ฝ่ายการพิมพ์ สำนักเทคโนโลยีการศึกษา มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๒๓), หน้า ๓๗-๓๘.

๒. ทักษะเชิงมนุษยสัมพันธ์ หมายถึง ความสามารถของผู้บริหารในการเสริมสร้างพลังความร่วมมือระหว่างสมาชิกของหน่วยงาน ทักษะที่เกี่ยวข้องกับการทำงานกับคน ซึ่งเป็นสิ่งแวดล้อมที่สำคัญที่สุดผู้บริหารจะต้องพัฒนาตนเองให้มีทักษะทางด้านนี้ที่สำคัญจะต้องรู้จักตนเอง มีความมั่นใจและมั่นคงในอารมณ์พยายามเข้าใจผู้อื่น มีใจกว้าง และรับฟังความคิดเห็นผู้ร่วมงาน ต้องยึดหลัก รู้จักตน เข้าใจคน เพื่อผลงาน

๓. ทักษะเชิงมนโมติ หมายถึง ความสามารถของผู้บริหารในการเข้าใจหน่วยงานในทุกลักษณะ เห็นความสัมพันธ์ระหว่างส่วนงานและกิจกรรมต่างๆ ของหน่วยงานรวมทั้งความสัมพันธ์กับหน่วยงานอื่นๆ เป็นทักษะที่ผู้บริหารระดับหัวหน้าหน่วยงานจะขาดเสียไม่ได้ ทักษะนี้ ผู้บริหารจะต้องมี ประกอบด้วย ๑)การตัดสินใจ (Making Decisions) และ ๒)การจัดการความขัดแย้ง (Managing Conflict)

ความจำ เป็นที่จะต้อง มี หรือใช้ทักษะทั้งสามขึ้นอยู่กับระดับความรับผิดชอบของผู้บริหาร โดยที่ผู้บริหารระดับต้น จำเป็นต้องใช้ทักษะเชิงเทคนิคมาก และทักษะเชิงมนุษยสัมพันธ์และมีทักษะเชิงมนโมติน้อยกว่าตามลำดับ ผู้บริหารระดับกลางใช้ทักษะเชิงเทคนิคน้อยกว่าระดับต้น แต่อาจต้องใช้ทักษะเชิงมนุษยสัมพันธ์และทักษะเชิงมนโมติมากกว่า ส่วนผู้บริหารระดับสูงต้องใช้ทักษะเชิงมนโมติและเชิงมนุษยสัมพันธ์มาก ส่วนทักษะเชิงเทคนิคใช้น้อย

๒.๒.๗ หลักในการบริหารกิจการคณะสงฆ์

คำว่า การบริหาร หมายถึง ศิลปะแห่งการทำงานให้สำเร็จโดยอาศัยคนอื่น (Getting thing done through other people) เมื่อว่าตามคำนิยามนี้ การบริหารในพระพุทธศาสนาเริ่มมีขึ้นเป็นรูปธรรม เมื่อพระพุทธเจ้าทรงแสดงพระธรรมเทศนาเป็นครั้งแรกแก่พระปัญจวัคคีย์ซึ่งทำให้เกิดพระสงฆ์ขึ้น เมื่อมีพระสงฆ์ขึ้นเป็นสมาชิกใหม่เกิดขึ้นในพระพุทธศาสนาอย่างนี้ พระพุทธเจ้า ก็ต้องบริหารคณะสงฆ์ นักบริหารมีหน้าที่วางแผน จัดองค์กร อำนาจการและควบคุมทรัพยากรบุคคลและทรัพยากรอื่นๆ ให้ดำเนินไปได้อย่างมีประสิทธิภาพเป็นไปในทิศทางเดียวกันเพื่อบรรลุเป้าหมาย ที่วางไว้ด้วยหลักการของนักบริหาร ๕ ประการ คือ POSDC ดังนี้^{๒๔}

๑. การวางแผน (Planning) เป็นการกำหนดนโยบายและมาตรการอันเป็นแนวทางปฏิบัติเพื่อบรรลุเป้าหมายที่วางไว้ มีรายละเอียดที่เรียกว่า โครงการ ผู้บริหารที่ดีต้องมีวิสัยทัศน์เพื่อกำหนดทิศทางขององค์กร

^{๒๔} พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), คุณธรรมสำหรับนักบริหาร, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๔๑), หน้า ๓.

๒. การจัดองค์การ (Organizing) เป็นการกำหนดโครงสร้างความสัมพันธ์ของสมาชิกและสายบังคับบัญชาภายในองค์กร มีการแบ่งงานกันทำและการกระจายอำนาจ

๓. การแต่งตั้งบุคลากร (Staffing) เป็นการสรรหา บุคลากรใหม่ การพัฒนาบุคลากร และการใช้คนให้เหมาะกับงาน

๔. การอำนวยการ (Directing) เป็นการสื่อสาร เพื่อให้เกิดการดำเนินการตามแผน ผู้บริหารต้องมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีและมีภาวะผู้นำ

๕. การกำกับดูแล (Controlling) เป็นการควบคุมคุณภาพของการปฏิบัติงานภายในองค์กรรวมทั้งกระบวนการแก้ปัญหาภายในองค์กร

ในลักษณะการดำเนินการบริหารที่มีประสิทธิภาพนั้น พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) ได้พูดถึงนักบริหารที่ดีไว้ว่า^{๒๙} “ต้องสามารถจูงใจคนเก่ง ให้ปรองดองกัน และพร้อมใจกันทำงานให้บรรลุเป้าหมาย” เข้าทำนองที่ว่า “ผลัดกันดี ดีทุกคน ชิงกันดี ไม่ได้ซักคน” ในพุทธปิปาณิกสูตร^{๓๐} พระพุทธเจ้าทรงกำหนดหน้าที่คุณลักษณะของผู้บริหารดังนี้

๑. จักขุมา หมายถึง มีปัญญามองการณ์ไกล มีความสามารถวางแผนและฉลาดในการควบคุม ใช้คนเป็นหรือมีความชำนาญในการใช้ความคิด (Conceptual Skill)

๒. วิรุโรร หมายถึง จัดการธุระได้ดีมีความเชี่ยวชาญเฉพาะด้าน คือมีเทคนิคและวิธีการที่ดี (Technical Skill) ความชำนาญด้านเทคนิค

๓. นิสสยสัมปันโน หมายถึง ฟังพาอาศัยคนอื่นได้เพราะเป็นคนมีมนุษยสัมพันธ์ดี เป็นแม่ข่ายในการดูแลต้อนรับ ผูกมิตรผูกใจต่อพุทธศาสนิกชน (Human Relation Skill)

คุณลักษณะทั้ง ๓ มีความสำคัญมากน้อยต่างกัน นั้นขึ้นอยู่กับระดับของนักบริหาร ถ้าเป็นนักบริหารระดับสูง คุณลักษณะข้อที่ ๑ และข้อที่ ๓ สำคัญมาก นักบริหารระดับกลาง คุณลักษณะทั้ง ๓ ข้อมีความสำคัญพอๆ กัน ส่วนนักบริหารระดับล่าง ข้อที่ ๒ ข้อที่ ๓ สำคัญมาก แต่กระนั้นก็ยังต้องพัฒนาข้อที่ ๑ เอาไว้เพื่อเตรียมเลื่อนขึ้นสู่ระดับกลางต่อไป ขงจื้อเตือนว่า^{๓๑} “อย่าหวังว่าใครไม่รู้ว่าคุณเก่งหรือมีความสามารถ สักวันหนึ่งเมื่อคนเขายกย่องหรือเลื่อนตำแหน่งท่าน ท่านมีความเก่งและความสามารถสมกับที่เขายกย่องหรือเลื่อนตำแหน่งหรือเปล่า”

วิธีบริหารที่ดี ต้องใช้ทั้งพระเดชและพระคุณ ซึ่งทำให้ได้ทั้งน้ำใจคนและผลของงาน นักบริหารแบบธรรมาธิปไตย ยึดธรรมเป็นหลักในการบริหาร เขามีธรรมที่เรียกว่า พละ หมายถึง กำลังแห่งคุณธรรม ๔ ประการ คือ ๑) ปัญญาพละ กำลังแห่งความฉลาดรอบรู้ ๒) วิริยพละ กำลังแห่งความเพียร ๓) อนวัชชพละ กำลังการงานที่ไม่มีโทษหรือความสุจริต และ ๔) สังคหพละ กำลังการสงเคราะห์ หรือมนุษยสัมพันธ์ พละทั้ง ๔ ประการนี้ จะช่วยให้ นัก

^{๒๙} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗.

^{๓๐} อง. ปญจก. (ไทย) ๒๒/๕๓/๕๖.

^{๓๑} พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), คุณธรรมสำหรับนักบริหาร, หน้า ๑๑.

บริหารปฏิบัติหน้าที่อย่างมีประสิทธิภาพ กล่าวคือ นักบริหารจะสามารถวางแผนจัดองค์การ แต่งตั้งบุคลากร อำนาจการและควบคุมได้ดีต้องมีความฉลาด ขยัน สุจริตและมนุษยสัมพันธ์ ยังมีคุณธรรมทั้ง ๔ มากขึ้นเท่าใด ก็ยิ่งทำงานได้มีประสิทธิภาพมากขึ้นเท่านั้น ตรงกันข้ามถ้าขาดคุณธรรม ทั้ง ๔ ประการ แม้เพียงบางข้อ ก็เป็นนักบริหารที่ดีไม่ได้ นักบริหารต้องเป็นคนฉลาดรอบรู้และขยันขันแข็ง คนโง่และเกียจคร้านเป็นนักบริหารเมื่อใด ก็พาให้องค์กรล่มจมเมื่อนั้น คนบางคนทั้งฉลาดและขยัน แต่เขาก็ไม่ได้รับการเลื่อนตำแหน่งเป็นนักบริหาร เมื่อสอบถามแล้ว ก็ได้รับคำอธิบายจากผู้ใหญ่ว่า “คนคนนี่ อะไรๆ ก็ดีหรือก เสียอยู่อย่างเดียวคือเลว” “คนคนนี้เป็นคนดี แต่คงเป็นคนดีที่โลกไม่ต้องการ”

พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) ได้ให้ข้อคิดไว้ว่า นักบริหารที่ดี ต้องมีความฉลาด ขยัน และสุจริต นโปเลียนมหาราชกล่าวว่า^๒ “การจะเป็นผู้ยิ่งใหญ่ ท่านต้องมี ๒ สิ่ง คือ มีศัตรูที่กล้าแข็งที่สุดและมีมิตรที่ซื่อสัตย์ที่สุด เพื่อจะขึ้นสูง ท่านจะต้องผ่านด่านอันตรายให้ได้ นั่นคือ ต้องชนะอุปสรรคหรือศัตรูที่กล้าแข็งเสียก่อน ท่านจึงจะเป็นผู้ยิ่งใหญ่ แต่ท่านจะเอาชนะอุปสรรคหรือศัตรูไม่ได้ ถ้าท่านไม่มีกัลยาณมิตรที่ซื่อสัตย์ที่สุดไว้คอยช่วยเหลือ

นักบริหารที่ดีต้องเป็นคนกล้าตัดสินใจ กล้าได้กล้าเสีย ไม่กลัวความยากลำบาก ที่รอคอยอยู่เบื้องหน้า โดยถือคติว่า “ล้มเพราะก้าวไปข้างหน้า ดีกว่ายืนตะเทาอยู่กับที่” ใครที่ไม่ก้าวไปข้างหน้าจะกลายเป็นคนล้าหลัง เพราะคนอื่น ๆ ได้แซงขึ้นหน้าไปหมด นักบริหารต้องกล้าลองผิดลองถูก ถ้าทำผิดพลาดก็ถือว่าผิดเป็นครู เพราะ “คนที่ไม่ทำอะไรผิด คือคนที่ไม่ทำอะไรเลย” พระพุทธองค์ตรัสไว้ว่า “วิริเยน ทุกขมจฺเจติ คนละล่วงทุกข์ได้เพราะความเพียร”^๓

นักบริหารนักปกครองที่ดีนั้น จะต้องสามารถผูกใจเพื่อนร่วมงานและผู้ใต้บังคับบัญชาไว้ได้และเป็นที่พักหรือรู้จักการให้ การเสียสละ การสงเคราะห์ ช่วยเหลือจนเงืงเข้าลักษณะที่ว่า มีสุขร่วมเสพ มีทุกข์ร่วมต้าน ด้วยอาศัยหลักสังคหวัตถุ ๔ ประการ คือ ๑) ทาน การให้ นักบริหารที่ดีต้องมีน้ำใจ รู้จักเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่แก่เพื่อนร่วมงานและผู้ใต้บังคับบัญชา ๒) ปิยวาจา การพูดถ้อยคำ ที่อ่อนหวาน รู้จักผูกใจคนด้วยคำพูดอ่อนหวาน ๓) อัตถจริยา การทำตัวให้เป็นประโยชน์แก่ผู้อื่น และ ๔) สมานัตตา การวางตัวสม่ำเสมอ คือเมื่อนักบริหารไม่ทอดทิ้งผู้ร่วมงาน เขาจึงจะสามารถสร้างทีมงานขึ้นมาได้ และผู้บริหารต้องกล้ารับผิดชอบในผลการตัดสินใจของตน ถ้าผลเสียตกมาถึงผู้ปฏิบัติตามคำสั่งของตน นักบริหารที่ดีต้องปกป้องคนๆ นั้น ไม่ใช่หนีเอาตัวรอดตามลำพัง^๔

สรุปว่านักบริหาร คือ ผู้ทำงานให้สำเร็จโดยอาศัยคนอื่น เขาบริหารด้วยธรรมาธิปไตย ที่ถือหลักการและความสำเร็จของงานเป็นใหญ่ จึงเป็นผู้นำที่นิ่งอยู่ในหัวใจของ

^๒ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๙

^๓ อ้างแล้ว, หน้า ๒๘.

^๔ ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๑๓/๒๕๕., อัง.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๓๒/๔๒.

ผู้ร่วมงาน ฉะนั้น การเป็นนักบริหารที่ดี ต้องเป็นผู้รู้เท่าทันสถานการณ์ต่างๆ อย่าเป็นผู้ตกข่าว บริหารต้องรวดเร็วและแม่นยำ การจะแก้ไขปัญหาใดๆ นั้นต้องแก้ในขณะนั้น ให้ติดตามสถานการณ์อย่างต่อเนื่อง อุปมาเปรียบเหมือนตีเหล็ก ต้องตีตอนเหล็กร้อน การปกครองเมื่อมีเรื่องเดือดร้อนต้องดูทันที นั้นหมายถึงการที่จะแก้ไขทันเหตุการณ์ได้ดีต้องทำขณะนั้น อย่าชะลอจนเรื่องเงียบหายไป โดยไม่สนใจหรือ หนึ่งเฉยจะทำให้เสียระบบการทำงานเสียระบบ การปกครอง การบริหารงาน ต้องมีระบบจัดการระบบให้ดี ลำดับเหตุการณ์ให้เหมาะสมกับ เหตุการณ์ อย่างหนึ่งดูตายต้องชวนช่วยหางานอยู่เสมอ การข่าวข้อมูลสื่อสารต้องรวดเร็วทันใจ ทันเหตุการณ์เมื่อได้รับข่าวสารข้อมูลแล้วต้องรายงานผู้บังคับบัญชาของตนเองโดยเป็นลายลักษณ์อักษร รายงานความคืบหน้าสถานการณ์ และการทำเชิงรุก รู้ทัน รู้คน รู้งาน รู้กาล เป็น แมวมองเลือกหาคนดีมีฝีมือมาร่วมทีม เพื่อสนองงานและให้พิจารณาความดีความชอบให้ กำลังใจด้วยผลงานที่เขาได้ทำนั้น คือ การส่งเสริมคนดี มีฝีมือได้ทำงาน การทำงานนั้นอย่าให้ กระทบกระทั่งระบบการปกครองในระดับเบื้องต้น หรือระดับสูงขึ้นไป

๒.๓ แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับการบริหารกิจการคณะสงฆ์

การจัดโครงสร้างการบริหารและการจัดการปกครองคณะสงฆ์ในปัจจุบันเป็นไปตาม พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.๒๕๐๕ การตราพระราชบัญญัติฉบับนี้เกิดจากความต้องการของ คณะรัฐบาลซึ่งในสมัยนั้นมีจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เป็นนายกรัฐมนตรีที่มุ่งปรับเปลี่ยนรูปแบบ การปกครองคณะสงฆ์ให้สอดคล้องกับนโยบายการปกครองประเทศที่นิยมการรวบอำนาจ การตัดสินใจเด็ดขาดไว้กับผู้นำที่เข้มแข็ง เห็นว่าการปกครองในระบบประชาธิปไตยที่กำหนด ให้มีการถ่วงดุลอำนาจกันนั้น นำมาซึ่งความล่าช้าและความขาดประสิทธิภาพในการปฏิบัติงาน ดังนั้น จึงเห็นว่า การแยกอำนาจบัญชาการของคณะสงฆ์ออกเป็น ๓ ทางคือ สังฆสภา คณะสังฆมนตรีและคณะวินัยธร ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.๒๕๑๔ เป็นระบบที่มีผลบั่น ทอนประสิทธิภาพในการดำเนินกิจการคณะสงฆ์ ต้องประสบกับอุปสรรคและความล่าช้า

พระธรรมปริยัติโสภณ (วรวิทย์ คงคปญฺโณ) ได้ให้ความหมายไว้ว่า การบริหาร กิจการคณะสงฆ์ คือกิจการที่คณะสงฆ์จะต้องทำหรือที่จะต้องถือเป็นธุระหน้าที่เพราะเป็นการ คณะสงฆ์และการพระศาสนาหรือเพราะเกี่ยวกับการคณะสงฆ์และการพระศาสนา มี ๖ ฝ่ายคือ การเพื่อ ความเรียบร้อยดีงาม (การปกครอง) การศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่ การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์^{๓๔}

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้ให้ทัศนะไว้ว่า การปกครองตาม ความหมาย ในพระพุทธศาสนา เป็นการปกครองเพื่อการศึกษ การปกครองและความสงบ

^{๓๔}พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงคปญฺโณ), การคณะสงฆ์ และการพระศาสนา, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕), หน้า ๙.

เรียบร้อยที่เกิดจาก การปกครองนั้น มิใช่เป็นจุดหมายในตัว แต่เป็นเพียงปัจจัยคือสภาพเอื้อ เพื่อช่วยให้แต่ละบุคคลบรรลุจุดหมายแห่งการศึกษาหรือเพื่อเป็นหลักประกันของการศึกษา ทั้งสิ้น ถ้าไม่ปกครองด้วยการศึกษา ก็ต้องปกครองด้วยอำนาจเมื่อปกครองด้วยอำนาจก็เกิด ความรู้สึกในเชิงปฏิบัติ ที่เอียงไปในทางที่จะขัดแย้งกัน ด้วยเหตุนี้ การปกครองแบบใช้อำนาจ จึงก่อให้เกิดปัญหา เริ่มตั้งแต่เกิดความขัดแย้งในจิตใจเป็นต้นไป ทำให้ยิ่งต้องเพิ่มการใช้อำนาจ ใช้อำนาจ และจะเน้นการลงโทษมากยิ่งขึ้นตามลำดับไม่ใช่การปกครองแบบพยายามสร้างคนดี แต่เป็นการปกครอง แบบพยายามกำจัดคนเลวนั่นเอง^{๓๖}

โดยการปกครองคณะสงฆ์ในยุคนี้อำนาจหน้าที่ของมหาเถรสมาคมมีความหมาย กว้างขวางมาก พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ฉบับแก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ มีจุดเด่น ในการสถาปนาสมเด็จพระสังฆราช คือ สมเด็จพระสังฆราชมีองค์เดียว แลพระมหากษัตริย์ ทรงสถาปนาสมเด็จพระราชาคณะผู้มีอาวุโสสูงสุดโดยสมณศักดิ์ และกรรมการมหาเถรสมาคม มี ๒๑ รูป เหมือนเดิมแต่อำนาจหน้าที่ของมหาเถรสมาคม พระราชบัญญัติฉบับนี้กำหนดไว้ อย่างชัดเจนกว่าทุกฉบับคือ

๑. ปกครองคณะสงฆ์ให้เป็นไปโดยเรียบร้อยดีงาม
๒. ปกครองและกำหนดการบรรพชาสามเณร
๓. ควบคุมและส่งเสริมการศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่ การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์ของคณะสงฆ์
๔. รักษาหลักพระธรรมวินัยของพระพุทธศาสนา
๕. ปฏิบัติหน้าที่อื่นๆ ตามที่บัญญัติไว้ในพระราชบัญญัตินี้หรือกฎหมายอื่น

เพื่อการนี้ ให้มหาเถรสมาคมมีอำนาจตรากฎมหาเถรสมาคม ออกข้อบังคับ วางระเบียบออกคำสั่ง มีมติหรือออกประกาศ โดยไม่ขัดหรือแย้งกับกฎหมายและพระธรรมวินัย ใช้บังคับได้ และจะมอบให้พระภิกษุรูปใดหรือคณะใดเป็นผู้ใช้อำนาจหน้าที่ตามวรรคหนึ่งก็ได้

ภาพรวมการปกครองคณะสงฆ์ไทย อยู่ภายใต้การปกครองโดยพระราชบัญญัติ คณะสงฆ์ฉบับ พ.ศ. ๒๕๐๕ โดยกำหนดอำนาจหน้าที่มหาเถรสมาคมในพระราชบัญญัติคณะ สงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ เกี่ยวข้องกับการควบคุมและส่งเสริมกิจการคณะสงฆ์ที่เคยถูก จัดเป็นอำนาจหน้าที่ของสังฆมนตรีแห่งองค์การ ๔ ในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๔๘๔

กฎหมายมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๒๓ (พ.ศ. ๒๕๔๑) ว่าด้วยระเบียบการปกครองคณะ สงฆ์^{๓๗} ข้อที่ ๕ วิธีดำเนินการเพื่อความเรียบร้อยดีงาม วิธีดำเนินการศาสนศึกษาและศึกษา

^{๓๖} พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), การปกครองคณะสงฆ์ไทย, (กรุงเทพมหานคร : สหธรรมิก, ๒๕๓๙), หน้า ๗๘.

^{๓๗} กนก แสสนประเสริฐ, ประมวลพระราชบัญญัติคณะสงฆ์, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๔๙), หน้า ๗๔.

สงเคราะห์ วิธีดำเนินการเผยแผ่พระพุทธศาสนา วิธีดำเนินการสาธารณูปการและสาธารณสงเคราะห์ อันเกี่ยวกับการคณะสงฆ์และการพระศาสนา ให้เป็นไปตามที่กำหนดในระเบียบมหาเถรสมาคม แต่บางการคงเป็นไปตามจารีต คือ ปฏิบัติตามจารีตก็มีอยู่^{๓๔}

การบริหารกิจการคณะสงฆ์ของมหาเถรสมาคม เป็นไปในลักษณะที่ว่ากรรมการทั้งหมดร่วมกันรับผิดชอบงานทั้ง ๖ ประเภท โดยไม่มีการแต่งตั้งเป็น “กระทรวง” แล้วมอบหมายให้รูปใดรูปหนึ่งทำหน้าที่เป็น “รัฐมนตรี” เพื่อกำกับดูแลเป็นการเฉพาะ และมีอำนาจคือ

ก. อำนาจนิติบัญญัติของมหาเถรสมาคม ในฐานะที่ปฏิบัติหน้าที่ของสังฆสภา มหาเถรสมาคมจึงมีอำนาจฝ่ายนิติบัญญัติ ดังนี้ ๑)ตรากฎหมายมหาเถรสมาคม ๒)ออกข้อบังคับ ๓)วางระเบียบ ๔)ออกคำสั่ง ๕)มีมติมหาเถรสมาคม และ ๖) ออกประกาศมหาเถรสมาคม

ข. อำนาจบริหารของมหาเถรสมาคม โดยที่อำนาจการปกครองและบริหารกิจการคณะสงฆ์ของคณะสังฆมนตรีเดิมได้ตกเป็นอำนาจหน้าที่ของมหาเถรสมาคม ดังนั้น มหาเถรสมาคมจึงมีอำนาจหน้าที่ด้านการบริหาร ดังต่อไปนี้ ๑)จัดระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ ๒)จัดแบ่งเขตปกครองคณะสงฆ์ส่วนภูมิภาค ๓) จัดตำแหน่งผู้ปกครองคณะสงฆ์ส่วนภูมิภาค และ ๔) แต่งตั้งและถอดถอนผู้ปกครองคณะสงฆ์ และในนามคณะกรรมการมหาเถรสมาคมนั้น จะมีคณะอนุกรรมการที่มหาเถรสมาคม แต่งตั้งอีกหลายคณะ คือคณะกรรมการการศึกษาของสงฆ์, อำนวยการพระธรรมทูต, คณะร่างกฎนิคหกรรม, คณะจัดตั้งทุนสาธารณสงเคราะห์และศึกษาสงเคราะห์และคณะกรรมการควบคุมพระภิกษุสามเณรไปยังต่างประเทศ (ศ.ต.ภ.)

การปกครองคณะสงฆ์ไทยปัจจุบันนี้ มีการแบ่งเขตปกครองตามลำดับชั้นคือ ตั้งแต่เจ้าคณะใหญ่ เจ้าคณะภาค เจ้าคณะจังหวัด เจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะตำบล และเจ้าอาวาสตามลำดับ โดยแบ่งสายการปกครองหรือปฏิบัติการปกครองในเขตปกครองของตน ดังนี้

๑. เจ้าคณะใหญ่หนกลาง ปกครอง มหานคร ภาค ๑, ๒, ๓, ๑๓, ๑๔, และ ๑๕
๒. เจ้าคณะใหญ่หนเหนือ ปกครอง มหานคร ภาค ๔, ๕, ๖, และ ๗
๓. เจ้าคณะใหญ่หนตะวันออก ปกครอง มหานคร ภาค ๘, ๙, ๑๐, ๑๑, และ ๑๒
๔. เจ้าคณะใหญ่หนใต้ ปกครอง มหานคร ภาค ๑๖, ๑๗, และ ๑๘
๕. เจ้าคณะใหญ่คณะธรรมยุต ปกครอง ธรรมยุตนิคทายทุกภาค

ส่วนการปกครองคณะสงฆ์ส่วนภูมิภาคเป็นไปตามความในมาตรา ๒๒ ของพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.๒๕๐๕ แก้ไขเพิ่มเติมโดย พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ.๒๕๓๕^{๓๕} กำหนดให้มีพระภิกษุเป็นผู้ปกครองตามชั้น ตามลำดับดังต่อไปนี้ คือ

^{๓๔} สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, กฎมหาเถรสมาคม, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๔๕), หน้า ๑๕.

^{๓๕} กนก แสนประเสริฐ, ประมวลพระราชบัญญัติคณะสงฆ์, หน้า ๖.

(๑) เจ้าคณะภาค (๒) เจ้าคณะจังหวัด (๓) เจ้าคณะอำเภอหรือเจ้าคณะเขต (๔) เจ้าคณะตำบล หรือ เจ้าคณะแขวง และ (๕) เจ้าอาวาส

ค. อำนาจตุลาการของมหาเถรสมาคม การพิจารณาวินิจฉัยอธิกรณ์หรือคดีความ ในคณะสงฆ์ มหาเถรสมาคม อาศัยอำนาจตามความในมาตรา ๒๕ แห่งพระราชบัญญัติฉบับนี้ ได้ตรากฎหมายมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๑๑ (พ.ศ. ๒๕๒๑) ว่าด้วยการลงนิคหกรรม^{๔๐} กฎหมายมหาเถรสมาคมนี้แบ่งอำนาจการพิจารณาวินิจฉัยอธิกรณ์ ออกเป็น ๓ ชั้น คือ

๑. การพิจารณาชั้นต้น เป็นอำนาจของเจ้าอาวาสที่ภิกษุถูกฟ้องสังกัดอยู่ ถ้าผู้ถูกฟ้อง เป็นเจ้าอาวาสหรือเจ้าคณะก็ให้เป็นอำนาจของเจ้าคณะผู้ปกครองคณะสงฆ์เหนือขึ้นไปอีกชั้นหนึ่ง

๒. การพิจารณาชั้นอุทธรณ์ เป็นอำนาจของคณะผู้พิจารณาชั้นอุทธรณ์ ซึ่งจะประกอบด้วยเจ้าคณะหรือผู้ปกครองเหนือชั้นขึ้นไปกว่าเจ้าอาวาสหรือเจ้าคณะผู้พิจารณาในชั้นต้น

๓. การพิจารณาชั้นฎีกา เป็นอำนาจของมหาเถรสมาคม คำสั่ง หรือคำวินิจฉัยของมหาเถรสมาคมในการลงนิคหกรรมไม่ว่าในกรณีใดให้เป็นอันถึงที่สุด

จะเห็นได้ว่า การที่ฝ่ายรัฐบาลได้ตราพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ ออกมา บังคับใช้ได้เป็นประจักษ์พยานอย่างดีที่แสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างอาณาจักรกับศาสนจักร เพราะการออกพระราชบัญญัติฉบับนี้ รัฐบาลได้ชื่อว่าการอุปถัมภ์แก่คณะสงฆ์ ทั้งนี้เพราะคณะสงฆ์ไม่มีอำนาจลงโทษพระภิกษุผู้ประพฤติล่วงละเมิดพระธรรมวินัยขั้นร้ายแรงและทั้งไม่มีอำนาจลงโทษผู้ใส่ความคณะสงฆ์ หากปล่อยไว้อยอมจะนำความเสื่อมเสียมาสู่วงการคณะสงฆ์ ในกรณีนี้คณะสงฆ์จำจะต้องพึ่งอำนาจรัฐเพื่อสร้างความศักดิ์สิทธิ์ให้กับพระธรรมวินัยและความบริสุทธิ์ แห่งพระศาสนา แม้ว่ามหาเถรสมาคมมีอำนาจปกครองคณะสงฆ์อย่างเต็มที่ ข้อนี้ไม่ได้หมายความว่าคณะสงฆ์มีอิสระจากการควบคุมของกลไกของรัฐ

การปกครองคณะสงฆ์ในยุคปัจจุบันนี้ได้มีการพัฒนาเป็นลำดับ ปัจจุบันมีการตราพระราชบัญญัติคณะสงฆ์อีกสองฉบับ คือ ฉบับ พ.ศ. ๒๕๐๕ และฉบับแก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ มีการจัดรูปแบบการปกครองคณะสงฆ์ที่ชัดเจนและเป็นสัดส่วนในการบริหารงาน คณะสงฆ์มากยิ่งขึ้น และมีการพัฒนาการด้านเทคโนโลยี บูรณาการด้วยหลักพุทธธรรมนำการปกครองไปพร้อมกับความเจริญ และมีกฎหมาย พระราชบัญญัติ ข้อบังคับ ระเบียบต่างๆ มากี้อีกหลายพระธรรมวินัย โดยเฉพาะการปกครองคณะสงฆ์มีรูปแบบที่แตกต่างไปจากสมัยก่อนมาก มีรูปแบบที่ปฏิบัติชัดเจนมากยิ่งขึ้น ดังนั้น รูปแบบแนวคิดและวิธีการในการปกครองคณะสงฆ์ ชื่อว่า มีส่วนสำคัญยิ่งในการบริหารจัดการให้องค์กรคณะสงฆ์ให้มีประสิทธิภาพประสิทธิผล ฉะนั้น ผู้ที่จะเป็นผู้นำในการปกครองคณะสงฆ์ในยุคปัจจุบันนี้ต้องมีวิสัยทัศน์ มีความรู้

^{๔๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๙.

ความสามารถ และเป็นผู้เพียบพร้อมด้วยจริยวัตรข้อปฏิบัติเป็นที่ยอมรับของคณะสงฆ์และสังคมโดยรวม

๒.๓.๑ การปกครองคณะสงฆ์

การปกครอง หมายถึง การดูแล การคุ้มครอง การระวังรักษาหรือการบริหาร^{๕๑} หรืออาจกล่าวได้ว่า การปกครอง คือการสร้างกฎเกณฑ์เป็นกฎหมายใช้บังคับคนในสังคมให้ปฏิบัติตามและเป็นกฎเกณฑ์ที่ใช้ในการตัดสินความขัดแย้งระหว่างคนในสังคม ทุกคนต้องยอมรับและปฏิบัติตามกฎที่จัดตั้งขึ้น ถ้าใครทำผิดกฎ จะได้รับโทษตามที่ได้กำหนดไว้ ทั้งนี้ก็เพื่อความอยู่ได้อย่างรอดและความสงบสุขของคนในสังคม ในทางศาสนจักร การปกครองใช้พระวินัยหรือสิกขาบท ซึ่งพระพุทธองค์ทรงประชุมสงฆ์และร่วมกันพิจารณาบัญญัติขึ้น เป็นธรรมนูญการปกครอง ทั้งนี้ เพื่อใช้ควบคุมความประพฤติของพระภิกษุที่ยังเป็นปุถุชนให้เป็นไปในแนวทางเดียวกัน การปกครองของคณะสงฆ์ ไม่มีระบบที่มีชื่อเรียกเฉพาะ คณะสงฆ์ของพระพุทธเจ้าเป็นสังฆะ^{๕๒} ซึ่งมีระเบียบ แบบแผนข้อกำหนดวิธีการดำเนินการตามที่พระองค์ทรงบัญญัติไว้

แนวคิดและวิธีการปกครองตามรูปแบบคณะสงฆ์ไทย ต้องสอดคล้องกับพระธรรมวินัยและเป็นไปตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ กฎ ระเบียบ ข้อบังคับ ประกาศ มติมหาเถรสมาคมซึ่ง พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) ได้แสดงทัศนะไว้ว่า การปกครองคณะสงฆ์ ต้องมุ่งเน้นพัฒนาวัดแต่ละวัดให้เข้มแข็งเป็นที่พึ่งของชุมชนอย่างแท้จริง จากนั้นวัดทั้งหลาย ก็สร้างเครือข่ายโยงใยรวมกัน ทำงานร่วมกันเป็นทีมทั่วประเทศ ลดขั้นตอนสายบังคับบัญชาที่ซ้ำซ้อน ไม่ทันการณ์ โดยปรับปรุงระบบทำงานของพระสังฆาธิการหรือทำรีเอ็นจีเนียริ่งให้การบริหารคณะสงฆ์ ให้เป็นระบบการบริหารงานที่ใช้ได้ดี โดยอาศัยความก้าวหน้าของเทคโนโลยี ด้านสื่อสาร^{๕๓} การปกครองคนต้องยึดหลักธรรมาธิปไตย ดังที่ท่านได้กล่าวไว้ว่า “แม่น้ำกว้างใหญ่เพราะอยู่ต่ำอย่าง แม่น้ำโขง รอรับหยาดน้ำ หยดน้ำจาก ลำธาร ห้วย คลอง หนอง บึง ไหลมาเต็ม เพราะแม่น้ำโขงอยู่ต่ำ ลองไปดูต้นแม่น้ำโขงที่อยู่สูง ที่นั่น แม่น้ำโขงจะเล็กนิดเดียว คนที่เป็นผู้นำ ก็เหมือนกันจะเป็นผู้ยิ่งใหญ่ ต้องวางตัวเหมือนแม่น้ำ เข้าถึงประชาชน

^{๕๑}ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท นานมีบุคส์ พับลิเคชันส์ จำกัด, ๒๕๔๖), หน้า ๖๔๖.

^{๕๒}พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), ธรรมาธิปไตยไม่มา จึงหาประชาธิปไตยไม่เจอ, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทพิมพ์สวัย จำกัด, ๒๕๔๙), หน้า ๑๒-๑๓.

^{๕๓}พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), พระพุทธศาสนาในยุคโลกาภิวัตน์, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙), หน้า ๒๙-๓๓.

เข้าถึงผู้ใต้บังคับบัญชา เพื่อนร่วมงาน อ่อนน้อมถ่อมตน ไม่ใช่ทำตัวเป็นพวกอวดตาปีไทย ต้องเป็นธรรมาธิปไตยจึงจะยิ่งใหญ่ได้”^{๔๔}

นอกจากหลักธรรมาธิปไตยแล้วพระธรรมวินัยก็เป็นหลักการอันสำคัญยิ่งในการปกครองคณะสงฆ์ ดังที่ท่านได้บรรยายถวายเป็นความรู้ในการอบรมหลักสูตรการเพิ่มประสิทธิภาพเลขานุการไว้ว่า “การปกครองคณะสงฆ์ เป็นการปกครองโดยยึดหลักพระธรรมวินัยเป็นที่ตั้งโดยอาศัยอำนาจของรัฐและจารีตเป็นหลักอุดหนุน หลักในการบริหารนั้น ผู้ปกครอง นักบริหาร จะต้องรู้จัก คนมีความรู้มีความสามารถ มีความรอบรู้เกี่ยวกับคนร่วมงานหรือผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาเสียก่อนว่าใครมีความสามารถถนัดด้านไหนบ้าง เพื่อจะใช้คนให้ถูกกับงาน”^{๔๕} ฉะนั้นการปกครองคณะสงฆ์ที่ดีนั้น เบื้องต้นต้องรู้จักวางโครงการหรือการแบ่งงานมอบอำนาจหน้าที่ จำต้องมีทีมงานคอยสนองงานเจ้าคณะเพื่อให้งานดำเนินไปด้วยความเรียบร้อย จึงกำหนดลักษณะงานไว้ ๔ ประการ คือ

๑. งานสารบรรณ เป็นหัวใจหลักของงานด้านเอกสาร เป็นธรรมดาของผู้สนองงานที่ทำหน้าที่เป็นเลขานุการ จะต้องคอยสังเกตและศึกษาว่า ผู้บังคับบัญชาของตนชอบอย่างไร การสังเกตเป็นเรื่องสำคัญ ผู้ที่จะเป็นแม่บ้านหรือเลขานุการได้ดีหรือไม่ ดูที่การสังเกต เช่น เมื่อร่างหนังสือเสนอไปแล้วมีการแก้ไข ผู้สนองงานที่ฉลาดจะสังเกตว่าท่านแก้ไขในเรื่องใด ไม่ว่าจะเป็นการพิมพ์ การพิสูจน์อักษร วรรคตอน เป็นต้น เลขานุการต้องเป็นคนช่างสังเกตและจดจำ เพราะ ต้องทำหน้าที่เป็นแม่บ้านหรือหัวหน้าสำนักงานหนังสือเข้าออกอยู่ในความรับผิดชอบของเลขานุการ การจัดระบบงานเอกสาร ตู้ไหนเก็บเอกสารอะไร ต้องให้เป็นระบบระเบียบ เมื่อเก็บแล้วเวลาที่ต้องการใช้ สามารถหาได้อย่างรวดเร็ว

๒. งานประชุม เป็นเรื่องที่มีความสำคัญมาก เป็นส่วนที่ทำให้งานบริหารงานปกครองดำเนินไปได้อย่างมีประสิทธิภาพ มหาเถรสมาคมกำหนดไว้ว่า ต้องมีการประชุมพระสังฆาธิการในระดับต่างๆ ปีหนึ่งหลายครั้ง ฝ่ายเลขานุการมีบทบาทสำคัญที่สุดที่จะทำให้การประชุมได้ผลตั้งแต่การแจ้งกำหนดประชุม จัดสถานที่ นัดผู้เกี่ยวข้องมาชี้แจง จัดทำวาระการประชุม สิ่งที่สำคัญที่สุดคือ เตรียมเอกสารประกอบการประชุม อย่านำประชุมมือเปล่าเด็ดขาด ถ้าจะประชุมเรื่องอะไร กฎ ระเบียบ ข้อบังคับหรือคำสั่งในเรื่องนั้นๆ ว่าอย่างไร ต้องนำมาแจก ที่ประชุม มิฉะนั้นแล้วจะทำให้การพิจารณาผิดกฎ ระเบียบหรือคำสั่ง ในการประชุมคณะรัฐมนตรี เรื่องแต่ละเรื่องที่เสนอเข้าที่ประชุม เลขานุการคณะรัฐมนตรี จะตรวจอย่างละเอียด ถ้าเป็นเรื่องเกี่ยวกับการเงินต้องถามไปที่กระทรวงการคลังก่อนว่า เรื่องนี้กระทรวงการคลังมีมติ

^{๔๔}พระราชวรมนี (ประยูร รมมจิตโต), *สุขภาพใจ*, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สยาม บริษัท เคล็ดไทย, ๒๕๔๐), หน้า ๑๗๘.

^{๔๕}สำนักงานเจ้าคณะภาค ๒, *ระเบียบงานสารบรรณ*, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๔-๑๗.

ว่าอย่างไร ถ้าเป็นเรื่องงบประมาณต้องถามไปที่สำนักงบประมาณ ถ้าทุกฝ่ายเห็นพ้องต้องกันว่า ควรเข้าที่ประชุม เลขานุการจึงจะได้เสนอเข้าที่ประชุมคณะรัฐมนตรี นี่เรียกว่า “ทำงานหลังฉาก”

๓. การเสนองาน เลขานุการไม่ใช่เพียงบุรุษไปรษณีย์ บริษัทใหญ่ๆ เขามีการจ้าง เลขานุการแพงๆ มีหน้าที่กรองงานเสนองานเพื่อพิจารณาว่า เรื่องนี้เป็นมาอย่างไร ก่อนที่จะเสนอ เจ้าคณะ ต้องกรองงานหรือมีการบันทึกแนบเสนอถวายคำแนะนำก่อนพิจารณาอนุมัติ อาจจะเป็นบันทึกเล็กๆ ไว้ที่ทำยว่า ระเบียบเป็นมาอย่างไร เพราะฉะนั้นสิ่งที่เลขานุการต้องรู้คือ กฎ ระเบียบ มติทั้งหมดซึ่งในทางปฏิบัติเป็นไปได้ยาก แต่ก็ต้องไปหาเรื่องที่เกี่ยวข้องมาเสนองาน เลขานุการต้องเป็นหูเป็นตาให้กับผู้บังคับบัญชา ในการปกครอง ฝ่ายการข่าวต้องมี เมื่อเกิด อภิปราย อย่าให้ผู้บังคับบัญชาบอกว่า “เรื่องนี้ ยังไม่ได้รับรายงาน” เลขานุการต้องเป็นผู้ประสาน

๔. การเสนองาน เรียกว่า เป็นหน่วยเฉพาะกิจ ตรงนี้คณะสงฆ์เรายังขาดและสิ่งที่ เลขานุการต้องทำ คือเวลาเกิดเรื่อง เลขานุการต้องเป็นหน่วยเคลื่อนที่เร็ว Trouble Shooter แปลว่า เจาะปัญหา ลงไปคลี่คลายปัญหา แขวงหรือตำบลต้องมีทีมที่จะลงไปดูในระดับวัดเขต หรืออำเภอ ก็ต้องมีทีมงานในเวลาเกิดปัญหาเกิดเรื่องต่างๆ ทุกฝ่ายปรึกษาหารือเฉพาะเรื่อง นั้นๆ พยายามอย่าให้ถึงสื่อมวลชน ที่คณะสงฆ์เกิดปัญหาในขณะนี้เพราะขาดทีมจะเข้าไป จัดการกับปัญหา เราควรจัดตั้งทีมงานหน่วยเคลื่อนที่เร็วเข้าไปแก้ปัญหา อย่าให้ลุกลามใหญ่โต กลายเป็นน้ำผึ้งหยดเดียว

ถ้าทำงานกันเป็นระบบอย่างนี้ งานจะเดินไปได้ด้วยดีและทำให้ทำงานได้ หลากหลาย สิ่งสำคัญประการสุดท้ายคือ เมื่องานมากขึ้น ต้องมีเจ้าหน้าที่สำนักงาน ต้องหา ทีมงานมาช่วย นี่เป็นความคาดหวังและอยากเห็นการเปลี่ยนแปลงและการพัฒนาการปกครอง คณะสงฆ์ ให้ พระสังฆาธิการได้เอาใจใส่และดูแลกิจการของคณะสงฆ์ร่วมกัน มาเหนือร่วมกัน ทำงานร่วมกันต้องให้เกิดประโยชน์กับพระพุทธศาสนาอย่างยิ่ง พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) ได้ให้ข้อคิดเกี่ยวกับหลักการบริหารปกครองว่า “การบริหารที่ดี ต้องเป็นผู้ รู้เท่าทันสถานการณ์ต่างๆ อย่าเป็นผู้ตกข่าว บริหารต้องรวดเร็วและแม่นยำ การจะแก้ปัญหา ไตๆ นั้น ต้องแก้ในขณะนั้น ให้ติดตามสถานการณ์อย่างต่อเนื่อง ท่านอุปมาเปรียบเทียบว่า ดีเหล็กต้องตีตอนเหล็กร้อน การปกครองเมื่อมีเรื่องเดือดร้อนต้องดูทันที นั้นหมายถึง การที่จะ แก้ไขทันเหตุการณ์ได้ดีต้องทำขณะนั้น อย่าชะลอจนเรื่องเงียบหายไปโดยไม่สนใจหรือนิ่งเฉย จะทำให้เสียระบบการทำงาน เสียระบบการปกครอง การบริหารงานต้องมีระบบ จัดการระบบ ให้ดี ลำดับเหตุการณ์ให้เหมาะสม อย่างนี้ดูตาย ต้องชวนช่วยหางานอยู่เสมอและ ท่านยังให้ แนวคิดในสิ่งที่พึงทำคือ การข่าวข้อมูลสื่อสาร ต้องรวดเร็วทันใจทันการณ์ทันเกม เมื่อได้รับ ข่าวสารข้อมูลแล้ว ต้องรายงานผู้บังคับบัญชาของตนเองเป็นลายลักษณ์อักษร รายงานความ คืบหน้าของสถานการณ์ และทำการเชิงรุก รู้ทันรู้คน รู้งานรู้กาล เป็นแมวมองเลือกหาคนดีมี ฝีมือมารวมทีมเพื่อเสนองานและให้พิจารณาความดีความชอบให้กำลังใจด้วยผลงานที่เขาได้ทำ

นั่น คือ การส่งเสริมคนดีมีฝีมือได้ทำงาน การทำงานนั้นอย่าให้กระทบกระทั่งระบบการปกครอง ในระดับเบื้องต้นหรือระดับสูงขึ้นไป

๒.๓.๒ การศาสนศึกษา

การศาสนศึกษา หมายถึง การศึกษาปริยัติธรรมและการศึกษาอื่นๆ อันควรแก่ สมณะ^{๕๖} ซึ่งปัจจุบันได้จำแนกเป็นสองส่วน คือการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม บาลี และ การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกสามัญ เป็นกิจการของคณะสงฆ์ประเภทหนึ่งที่สำคัญยิ่ง มหาเถรสมาคม มีอำนาจหน้าที่ “ควบคุมและส่งเสริมการศาสนศึกษาของคณะสงฆ์” ม.๑๕ ตรี แห่ง พ.ร.บ.คณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ.๒๕๓๕ และในระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ส่วนกลางก็ได้กำหนดวิธีดำเนินการควบคุมและส่งเสริมการศาสนศึกษาว่า“ให้เป็นไปตามที่กำหนดใน ระเบียบมหาเถรสมาคม” และในส่วนของ การปกครองคณะสงฆ์ส่วนภูมิภาคก็ได้กำหนดอำนาจ หน้าที่ เจ้าคณะ ทุกส่วนทุกชั้นว่า “ควบคุมและส่งเสริมการศาสนศึกษาให้ดำเนินเป็นไปด้วยดี

การศาสนศึกษา^{๕๗} หมายถึง การศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัยในพระพุทธศาสนา ของบรรพชิตและคฤหัสถ์หรือการศึกษาเล่าเรียนพระปริยัติสัทธรรม ซึ่งเป็นหนึ่งในสัทธรรม ๓ ของบรรพชิตและคฤหัสถ์ แต่ในปัจจุบัน พระปริยัติสัทธรรมนั้น เรียกสั้นๆ ว่า “พระปริยัติธรรม” แต่เดิมนั้นองค์พระมหากษัตริย์ทรงดำเนินการจนเรียกการสอบว่า “สอบในสนามหลวง” โดยอาราธนาพระมหาเถระ พระเถระเป็นแม่กองและกรรมการสอบ ปัจจุบันนี้ แม้คณะสงฆ์จะ รับมาดำเนินการเอง แต่ก็ยังคงอยู่ในพระบรมราชูปถัมภ์ ระเบียบการจัดศาสนศึกษายังคง เป็นไปตามจารีตที่เคยถือปฏิบัติสืบมาเพราะยังมีได้มีระเบียบมหาเถรสมาคมกำหนด วิธีดำเนินการศาสนศึกษา การแต่งตั้งแม่กองบาลีสนามหลวงและแม่กองธรรมสนามหลวงคง เป็นไปตามจารีตเดิม โดยหลักการ แบ่งการศึกษาพระปริยัติธรรมออกเป็น ๒ แผนก คือ แผนก บาลี ๑ แผนกธรรม ๑ แผนกบาลี เรียนบาลีไวยากรณ์แล้วเรียนแปลภาษาบาลีเป็นภาษาไทยและ แปลภาษาไทยเป็นภาษาบาลี ชั้นเรียนแผนกบาลี ใช้นักธรรมเป็นองค์จำกัดสิทธิแบ่งเป็น ๙ ชั้น คือ ชั้นบาลีไวยากรณ์ ชั้นประโยค ๑-๒ ชั้นประโยค ป.ธ.๓,๔,๕,๖,๗,๘ และ ๙ ผู้สอบได้ประโยค ป.ธ.๓ ได้รับการแต่งตั้งเป็นเปรียญ คือ ทรงตั้งเป็น “พระมหา” “สามเณรเปรียญ” ชั้นประโยค ๑-๒ ได้รับวุฒิบัตรชั้นประโยค ป.ธ.๓-๘ ได้รับประกาศนียบัตรและพัดยศ ชั้นประโยค ป.ธ.๙ ได้รับ ปริญาบัตรและพัดยศเป็นปริญญาตรีทางศาสนา และถ้าสามารถสอบชั้นประโยค ป.ธ.๙ ได้ ในขณะเป็นสามเณร ทรงพระกรุณาโปรดให้การอุปสมบทสามเณรรูปนั้น อยู่ใน

^{๕๖} ขำเลียง วุฒิจันทร์, พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ กฎกระทรวง กฎมหาเถร สมาคม, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๓๖), หน้า ๓๘๗.

^{๕๗} พระธรรมปริยัติโสภณ (วรวิทย์ คงคปญฺโญ), การคณะสงฆ์และการพระศาสนา, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘), หน้า ๒๕.

พระบรมราชาอุปถัมภ์ เรียกว่า “บวชนาคหลวง” ผู้สอบได้เปรียญธรรม ๙ ประโยค อยู่ในสมณเพศ ได้รับนิยัตินัดเท่ากับพระราชอาคันตุกะชั้นสามัญผู้มีวิทยฐานะชั้นประโยค ป.ธ.๓ หรือเท่ากับ พระคณาจารย์เอก แผนกธรรม เรียนพระธรรมวินัยของพระพุทธศาสนาที่นักปราชญ์แปลจาก ภาษาบาลีเป็นภาษาไทยแล้ว และเรียบเรียงสำนวนให้เหมาะสม มีอยู่ ๒ ประเภท คือ สำหรับ พระภิกษุสามเณร เรียกว่า “นักธรรม” สำหรับคฤหัสถ์เรียกว่า “ธรรมศึกษา” โดยชั้นจัดเป็น ๓ คือ ชั้นตรี ชั้นโท ชั้นเอก เฉพาะนักธรรม จัดเป็นวิทยฐานะของพระภิกษุสามเณรในระดับหนึ่งแต่ละ ชั้นมีประกาศนียบัตรเป็นสำคัญ

การจัดการศาสนศึกษา เจ้าอาวาสมีอำนาจหน้าที่“เป็นธุระในการศึกษาอบรมและ สั่งสอนพระธรรมวินัยแก่บรรพชิตและคฤหัสถ์” ม.๓๗ แห่ง พ.ร.บ.คณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ.๒๕๓๕ โดยวัดและท้องถิ่นดำเนินการเองโดยคณะกรรมการการศึกษาคณะสงฆ์ไม่ได้เข้าไป ดูแล การจัดการศึกษาจึงเป็นเรื่องของแต่ละวัดที่ดำเนินการเอง วัดใดที่มีเจ้าอาวาสเอาใจใส่เป็น กิจธุระ ด้านการเรียนการสอนของวัดนั้นก็กันไปด้วยดี ส่วนวัดที่เจ้าอาวาสไม่ให้ความสนใจ ก็ปล่อยให้ไปไปตามยถากรรม ทำให้ในท้องถิ่นห่างไกลจากตัวเมืองหรือชนบท บางพื้นที่ไม่มี การเรียน การสอน การศึกษาของพระสงฆ์ส่วนใหญ่ปรากฏเฉพาะในเมืองใหญ่ๆ หรือเมืองหลวง เท่านั้น ทุกวันนี้พูดได้ว่าพระเถระส่วนใหญ่ได้รับการศึกษาตามยถากรรม กล่าวคือต้องชวนชวาย ศึกษาเอง ขณะที่หลักสูตรการศึกษาก็ล้าหลังขาดการพัฒนาทั้งเนื้อหา วิธีการเรียน การสอน และอุปกรณ์^{๔๔}

สาเหตุสำคัญที่ทำให้เกิดปัญหาการจัดการศึกษาของคณะสงฆ์ไทยในปัจจุบัน เมื่อพิจารณาแล้วจะเห็นได้ว่าเกิดจากปัจจัยหลักๆ อยู่ ๒ ประการ คือ

๑. ปัจจัยภายนอกองค์กรคณะสงฆ์ นับเป็นองค์ประกอบที่มีผลต่อความสำเร็จและความล้มเหลวของการจัดการศึกษาคณะสงฆ์ ทั้งนี้เพราะการที่องค์กรคณะสงฆ์ เป็นส่วนหนึ่งของสังคม เมื่อสังคมมีการเปลี่ยนแปลงจึงทำให้ส่งผลกระทบต่อ ซึ่งสามารถพิจารณาได้ ดังนี้

(๑) การเปลี่ยนแปลงทางบริบทของสังคมไทย โดยเฉพาะในช่วงศตวรรษ ที่ผ่านมานับว่าส่งผลต่อการจัดการศึกษาของคณะสงฆ์เป็นอย่างมาก เพราะความเจริญแบบตะวันตกนั้น ได้นำสถาบันต่างๆ แบบใหม่เข้ามารับเอาบทบาทเดิมของวัดไปดำเนินการเอง ทำให้การศึกษาจากวัดไม่ได้รับความนิยม และนอกจากนั้นก็มีการแยกระบบการศึกษาออกจากกันในสมัย ร.๖ คือฝ่ายรัฐก็รับเอาการศึกษาของประชาชนมาจัดการเสียเอง แล้วปล่อยให้คณะสงฆ์จัดการศึกษา กันตามลำพังซึ่งยังคงยึดจารีตเดิมเป็นหลัก

^{๔๔} พระไพศาล วิสาโล, พระธรรมปฏิภักข์กับอนาคตของพุทธศาสนา, (กรุงเทพมหานคร : กองทุนวัฒนธรรม, ๒๕๔๒), หน้า ๑๑๑.

(๒) การที่รัฐไม่ประสบความสำเร็จในการจัดการศึกษาสำหรับทวยราษฎร์ได้อย่างทั่วถึง^{๔๔} เพราะภายหลังจากที่รัฐได้แยกการศึกษาไปดำเนินการเองแต่เมื่อเวลาผ่านไปปรากฏว่ารัฐไม่สามารถที่จะจัดการศึกษาได้ครอบคลุมและเอื้อประโยชน์ต่อคนส่วนใหญ่ของประเทศได้อย่างทั่วถึงทำให้บางส่วนต้องเข้ามาพึ่งระบบการศึกษาของคณะสงฆ์ด้วยการบวชเรียนซึ่งถือว่าเป็นช่องทางหรือที่พึ่งแหล่งสุดท้ายของผู้พลาดโอกาสทางการศึกษาที่รัฐได้รับไปดำเนินการ

๒. ปัจจัยภายในองค์กรคณะสงฆ์ นับเป็นปัจจัยสำคัญ ที่ส่งผลต่อการจัดการศึกษาคณะสงฆ์โดยตรง ซึ่งสามารถพิจารณาได้ในหลายลักษณะคือ

๑) ในด้านผู้รับผิดชอบที่ขาดประสิทธิภาพในการดำเนินการ เพราะมหาเถรสมาคมที่เป็นผู้รับผิดชอบในการจัดการศึกษาคณะสงฆ์นั้น ปรากฏว่าไม่สามารถที่จะตอบสนองต่อการณ์คณะสงฆ์และในแง่ของผู้ทำหน้าที่ในการจัดการศึกษาคณะสงฆ์นี้ สามารถพิจารณาได้ในหลายลักษณะ คือ มองจุดมุ่งหมายของการศึกษาไม่ตรงกัน พระเถระฝ่ายบริหารมุ่งให้การศึกษาพระสงฆ์เป็นเรื่องของศาสนาเพื่อศาสนา ขณะที่ความจำเป็นในการศึกษาของพระสงฆ์ทั่วไปเป็นเรื่องของศาสนาเพื่อเอื้อประโยชน์หรือเพื่อตอบสนองต่อความเปลี่ยนแปลงทางด้านสังคมเสียเป็นส่วนใหญ่ และวิญญูและคุณุญ นับว่าเป็นองค์ประกอบสำคัญ เพราะที่ผ่านมาผู้รับผิดชอบจัดการศึกษา ของสงฆ์ล้วนเป็นพระเถระที่มีวิญญูมาก ตลอดจนการที่ได้รับการศึกษาตามระบบเก่า จึงไม่สนับสนุนการจัดการศึกษาที่เห็นว่าขัดแย้งกับแนวคิดตน ไม่มองดูสภาพบริบททางสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงไปแล้ว จึงทำให้การจัดการศึกษาไม่ประสบความสำเร็จเท่าที่ควร

๒) ในด้านผู้รับการศึกษา จะเห็นได้ว่ากลุ่มบุคคลที่เป็นผู้เข้ามารับการศึกษาของคณะสงฆ์ส่วนใหญ่คือผู้ที่ตกหล่นจากระบบการศึกษาของรัฐเป็นกลุ่มที่ขาดโอกาสทางการศึกษา ทำให้ความต้องการสนองตอบทางด้านการศึกษาไม่สอดคล้องกับระบบการจัดการศึกษาคณะสงฆ์

๓) การยึดติดกับระบบเดิมๆ ก็เป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้การศึกษาสงฆ์เกิดความล้มเหลวในปัจจุบัน เพราะการยึดติดอยู่กับของเดิม ไม่ยอมให้มีการปรับปรุงใดๆ ไม่ว่าหลักสูตรแบบเรียน วิธีการสอน และการจัดการศึกษา^{๔๕} เพราะขาดพื้นฐานความรู้ที่เป็นสมัยใหม่ทำให้ต้อง ยึดเกาะอยู่กับฐานความรู้เดิมของตนเองและไม่กล้าที่จะเปลี่ยนแปลงเพราะกลัวต่อสภาพการณ์ ที่ตนไม่คุ้นเคย แต่อย่างไรก็ตาม ความพยายามที่จะมีการปรับปรุงการศึกษาของคณะสงฆ์ไทยนั้น มีมาโดยตลอด นับตั้งแต่รัชกาลที่ ๒ ที่มีการจัดการเรียนบาลีแบบ ๙ ประโยค โดยเน้นการใช้คัมภีร์อรรถกถาเป็นหลักสูตรแทนพระไตรปิฎก และต่อมาในรัชกาลที่ ๖

^{๔๔} พระราชวรมณี (ประยูร ปรยุตโต), การศึกษาของคณะสงฆ์ ปัญหาที่รอทางออก, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๑๕๒๙), หน้า ๔ - ๕.

^{๔๕} พระมหาวงศ์ไทย ศรีลารักษ์, "การศึกษาวิเคราะห์ปัญหาการศึกษาของคณะสงฆ์ไทย", วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๒), หน้า ๖๑.

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ทรงจัดให้มีการปรับปรุงหลักสูตรปรีชา
 ธรรมแบบบาลีและรวมถึงรูปแบบวิธีการเรียนการสอนให้มีความทันสมัยยิ่งขึ้น^{๕๑} แต่เป็นที่น่า
 เสียใจว่าระบบที่ว่าทันสมัยนี้ได้ถูกปล่อยปละละเลยไม่มีการพัฒนาต่อเนื่องจากกลายเป็นของ
 เก่าในที่สุด

การจัดการศาสนศึกษาเป็นกิจการที่สำคัญยิ่งของคณะสงฆ์เป็นหลักสำคัญในการ
 รักษาพระพุทธศาสนา เพราะพระสงฆ์ผู้รักษาพระธรรมวินัยดีเยี่ยมเป็นศรีของพระศาสนาและ
 เป็นกำลังในการพัฒนาทรัพยากรบุคคลของชาติ การจัดการศาสนศึกษา ควรจะมีองค์ประกอบ
 ๕ คือ^{๕๒}

๑. หลักการ หมายถึง ควรเป็นระบบและหลักสูตรเฉพาะเพื่อการพระศาสนา มีความ
 ดึงามในตัวอย่างสมบูรณ์แบบเป็นหลักการอันดีงามสำหรับการคณะสงฆ์และการพระศาสนา

๒. วิธีการ หมายถึง วิธีดำ เนินกิจการต่างๆ ในการศาสนศึกษา เช่น การเรียนการ
 สอนการวัดผล การรับรองฐานะและการจัดการอื่นๆ เพื่อให้การศาสนศึกษามีความ
 เจริญก้าวหน้าและมีประสิทธิภาพเป็นไปตามจารีตประเพณีอันดีงามแต่อดีต

๓. ปฏิบัติการ หมายถึง เจ้าสำนัก-ครูอาจารย์ ซึ่งเป็นผู้แบกภาระการศาสนศึกษา
 ควรเห็นแก่ประโยชน์ของคณะสงฆ์และพระศาสนาเป็นสำคัญ ปฏิบัติภารกิจส่วนนี้ด้วยกตัญญู
 กตเวทิตาธรรม มุ่งรักษาพระธรรมวินัยของพระพุทธศาสนาอย่างแท้จริง

๔. อุปการ หมายถึง การอุปถัมภ์บำรุง การศาสนศึกษานี้ องค์พระมหากษัตริย์ทรง
 รับไว้ในพระบรมราชูปถัมภ์ จึงนับได้ว่าเป็นพระมหากษัตริย์อย่างสูง แต่การที่ทรงอุปถัมภ์ด้วย
 งบประมาณอุดหนุนผ่านทางเจ้าหน้าที่ของรัฐเป็นทุนอุดหนุนที่น้อยกว่าการศึกษาประเภทอื่นๆ
 ถึงแม้จะได้รับการอุปถัมภ์จากประชาชนทั่วไปอีก ก็เป็นส่วนน้อยไม่เพียงพอแก่การจัดการจึง
 เป็นเหตุให้การบริหารจัดการเป็นไปด้วยความยากลำบาก

๕. สิทธิการ หมายถึง การติดตามผลงาน การควบคุม และส่งเสริมการศาสนศึกษา
 โดยตรงได้แก่เจ้าคณะทุกส่วนทุกชั้นด้วยองค์ประกอบดังกล่าว ผู้เกี่ยวข้องต่างๆ ได้ช่วยแบก
 ภาระด้านการศาสนศึกษาอย่างเต็มกำลัง อันเป็นการแสดงความกตัญญูต่อพระศาสนาเป็นเหตุ
 ให้ คณะสงฆ์และพระศาสนาได้มีผู้เจริญด้วยวิชาความรู้ มีภูมิรัฐภูมิธรรมอย่างน่าภาคภูมิใจ

^{๕๑}พระไพศาล วิสาโล, **พุทธศาสนาไทยในอนาคต แนวโน้มและทางออกจากวิกฤต**,
 (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มูลนิธิสดศรีสฤษดิ์วงศ์, ๒๕๔๖), หน้า ๒๕๖.

^{๕๒}พระราชวรดิฐ (อดุลย์ อมโร), “กระบวนการบริหารงานบุคคลของโรงเรียนพระปริยัติธรรม
 แผนกธรรม เขตปกครองคณะสงฆ์ภาค ๔”, **ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิตมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมราช**,
 หน้า ๓๑.

๒.๓.๓ การศึกษาสงเคราะห์

การศึกษาสงเคราะห์ หมายถึง การจัดการศึกษาเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลหรืออุดหนุน จุนเจือ หรือการช่วยเหลือเกื้อกูลหรืออุดหนุนจุนเจือการศึกษาอื่นนอกการศาสนาศึกษาหรือ สถาบันการศึกษาหรือผู้กำลังศึกษาเล่าเรียน^{๕๓} เป็นการสงเคราะห์ประชาชนให้ได้รับการศึกษา โดยอาศัยศาลาหรือเสนาสนะใดๆ ของวัดเป็นโรงเรียนหรือพระสงฆ์ วัดและคณะสงฆ์ให้การ สนับสนุนแก่สังคม เป็นการศึกษาที่นอกเหนือจากการศึกษาภาคปริยัติธรรม พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) ได้ให้ความหมายและแนะนำการจัดการเกี่ยวกับเรื่องการศึกษาสงเคราะห์ ไว้ว่า การศึกษาสงเคราะห์ เป็นการส่งเสริมให้เด็กและเยาวชนได้ศึกษาเล่าเรียนทั้งทางโลกและ ทางธรรมนอกเหนือจากการสงเคราะห์ในวัดหรือสถานที่ศึกษาต่างๆ การตั้งศูนย์เด็กก่อนเกณฑ์ การตั้งเด็กและเยาวชนมาศึกษาธรรม การเปิดสอนธรรมศึกษาให้แก่เด็กและนักเรียน การจัด พระสงฆ์ให้เข้าอบรมในสถานที่ศึกษา การบรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อนและการมอบ ทุนการศึกษาสงเคราะห์ การตั้งทุนนิธิเพื่อการศึกษาเหล่านั้น จัดเป็นการศึกษาสงเคราะห์^{๕๔}

การศึกษาสงเคราะห์นับเป็นบทบาทที่สืบเนื่องมาจากบทบาทเดิมของวัดและ พระสงฆ์ไทยในอดีต นับตั้งแต่สมัยสุโขทัย เป็นต้นมาจนถึงกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น ที่รัฐและ คณะสงฆ์ จัดการศึกษาาร่วมกันเพื่อให้การศึกษาแก่คนในสังคม จนกล่าวได้ว่า ในสังคมไทย แบบเดิม วัดเป็นศูนย์กลางของชุมชนฯ หนึ่งมีลักษณะการปฏิบัติภารกิจที่ครบจบสิ้นในตัว วัดซึ่งเป็นศูนย์กลางของชุมชน และเป็นสมบัติของทุกคนในชุมชน จึงทำหน้าที่ให้การศึกษา ตลอดชีวิตแก่สมาชิกทุกคนในชุมชนนั้น^{๕๕} แต่เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.๒๔๗๕ เป็นต้นมา การจัดให้ประชาชนได้ศึกษาเล่าเรียนเป็นหน้าที่และความรับผิดชอบโดยตรงของรัฐ พระสงฆ์แม้จะมีบทบาท ด้านการศึกษา ก็เพียงช่วยสอนในโรงเรียนประชาบาลอยู่บ้าง แต่ต่อบทบาทเหล่านี้ก็ค่อยๆ ลดน้อยลงตามลำดับ จนถึง พ.ศ.๒๕๐๐ รัฐบาลผลิตครูได้มากขึ้น ก็ไม่ได้อาราธนาพระสงฆ์ เป็นครูสอนวิชาสามัญในโรงเรียนอีก คงมีแต่การอาราธนาพระสงฆ์ ไปสอนศีลธรรมในโรงเรียนบ้าง เป็นผู้อุปการะโรงเรียนบ้าง การศึกษาของรัฐ ที่พระสงฆ์ วัดและ คณะสงฆ์ยังคงมีส่วนช่วยอยู่ ก็เป็นในด้านการศึกษาสงเคราะห์เท่านั้น^{๕๖}

^{๕๓} พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คุญคปญฺโณ), **คู่มือพระสังฆาธิการ ว่าด้วยเรื่องการศึกษาสงฆ์ และการพระศาสนา**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๐), หน้า ๑๐๑.

^{๕๔} พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), **“คำกล่าวปาฐกถาบรรยาย”**, ในการประชุมพระสังฆาธิการระดับอำเภอ รองเจ้าคณะอำเภอ ในเขตปกครองคณะสงฆ์ภาค ๒ ณ วัดพระพุทธรบาทราชวรมหาวิหาร จังหวัดสระบุรี, ๒๕๔๖), (อัตถ์สำเนา).

^{๕๕} พระราชวรมุนี (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), **สถาบันสงฆ์กับสังคมไทย**, (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๙), หน้า ๒.

^{๕๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๓๘.

การจัดการศึกษาสงเคราะห์ที่วัดและพระสงฆ์ จัดให้มีการบริการแก่สังคมตามความมุ่งหมายของการศึกษาของรัฐ ที่มีการดำเนินการอยู่ในปัจจุบัน แยกออกเป็น ๓ ลักษณะ คือ

๑. การจัดการศึกษาเป็นโรงเรียนตามแผนการศึกษาแห่งชาติ ให้นักเรียนและพระภิกษุสามเณรได้ศึกษาเพื่อชีวิตและสังคม ได้แก่ การจัดโรงเรียนปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา โรงเรียนราษฎร์ การกุศลของวัด โรงเรียนวัดสอนเด็กก่อนเกณฑ์ วิทยาลัยและมหาวิทยาลัยสงฆ์

๒. การสงเคราะห์ให้เด็กและประชาชนได้รับการศึกษา ในสถาบันศึกษาของรัฐหรือเอกชนตามแผนการศึกษาแห่งชาติ เช่น การเป็นผู้นำในการตั้งโรงเรียนในชนบทที่ตั้งวัด การให้สร้างสถานศึกษาในบริเวณวัด การให้ใช้หรือให้เช่าที่วัดหรือที่ธรณีสงฆ์ในการสร้างสถานศึกษาของรัฐหรือท้องถิ่น การเป็นผู้อุปการะโรงเรียนต่างๆ การให้การอุปถัมภ์แก่เด็กวัด

๓. การสอนศีลธรรมแก่นักเรียนนักศึกษา ในระบบโรงเรียน ตามแผนการศึกษาแห่งชาติ เช่น การสอนธรรมศึกษา การสอนศีลธรรม การใช้หน่วยงานพระธรรมทูตและหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบลในการเผยแผ่ศีลธรรมในโรงเรียนและสถานศึกษาต่างๆ ในปัจจุบันระบบการศึกษาในโรงเรียนเปลี่ยนไป มีการขยายฐานการศึกษาจนถึงมัธยมศึกษาปีที่ ๓ และ การศึกษาก็เน้นประสบการณ์ตรงเป็นส่วนมาก เด็กและเยาวชนจะต้องใช้เวลาส่วนใหญ่เพื่อศึกษา หาความรู้ด้วยตนเอง ในระยะเวลาที่เปลี่ยนระบบการเรียนนี้ จึงทำให้ระบบโรงเรียนที่พระสงฆ์ วัด และคณะสงฆ์จัด ต้องประสบปัญหาในด้านการบริหารการจัดการ เนื่องจากเด็กต้องใช้เวลา ในระบบโรงเรียนสามัญเป็นส่วนใหญ่ โรงเรียนพุทธศาสนาวินิจฉัยหลายโรงเรียนต้องประสบปัญหานักเรียนขาดเรียน^{๕๗} หรือการที่โรงเรียนต้องขาดนักเรียนเป็นต้น

จากปัญหาดังกล่าวข้างต้น พระสงฆ์ วัด และคณะสงฆ์ จึงควรที่จะปรับบทบาท และปรับปรุงการเรียนการสอน ในการจัดการศึกษาสงเคราะห์แก่ประชาชนทั่วไป ในเรื่องที่ต้องดำเนินการต่อไปนี้

ก. พระสงฆ์หรือเจ้าอาวาสจะต้องถือเป็นหน้าที่สำคัญอย่างหนึ่งที่จะจัดให้มีการศึกษาสงเคราะห์แก่ประชาชนทั่วไป เพราะการศึกษาสงเคราะห์ว่าโดยเนื้อหาสาระแล้วก็เป็นการเผยแผ่พระศาสนานั่นเอง ซึ่งสามารถทำได้ใน ๒ ลักษณะ คือ ในด้านการเป็นผู้นำและเป็นผู้สนับสนุน ให้มีการจัดการศึกษาสงเคราะห์ ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

๑. พระสงฆ์หรือเจ้าอาวาสควรเป็นผู้นำ ในการจัดตั้งโรงเรียนราษฎร์ให้มีขึ้นในวัด และทำการเปิดสอนตามหลักสูตรของกระทรวงศึกษาธิการ เจ้าอาวาสหรือพระสงฆ์อาจเป็นผู้บริหารจัดการร่วมกับคณะกรรมการท้องถิ่น โดยจัดให้เป็นไปตามระเบียบมหาเถรสมาคมที่ว่าด้วย การตั้งหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล พ.ศ.๒๕๑๘^{๕๘} ในการจัดตั้งและดำเนินการ

^{๕๗} อ่างแล้ว, หน้า ๑๕๖.

^{๕๘} ขำเลียง วุฒิจันทร์, พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ กฎกระทรวง กฎมหาเถรสมาคม พร้อมด้วยระเบียบและคำสั่งมหาเถรสมาคม, หน้า ๓๓๑.

รับภาระ ในการจัดหารายได้อบรมโรงเรียน เพื่อเป็นการกุศลช่วยเหลือชุมชน เพื่อช่วย สงเคราะห์เยาวชน ผู้ยากไร้ ผู้ด้อยโอกาสทางสังคม เป็นการช่วยพัฒนาสังคมอีกทางหนึ่ง

๒. เป็นผู้นำในการระดมทุน เกี่ยวกับการส่งเสริมการศึกษาและการพัฒนาชีวิตของ คนในชุมชน และควรจัดให้มีการจัดตั้งกองทุนสำหรับสงเคราะห์ช่วยเหลือนักเรียนยากจนและ อาจจะทำมอบทุนในการศึกษาในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาโดยอาจจะนำเงินการเองบ้าง ส่งต่อให้สถานศึกษาจัดการเองบ้าง และมอบให้ส่วนราชการที่เกี่ยวข้องช่วยจัดดำเนินการแทน บ้าง

๓. การจัดให้มีการเปิดสอนธรรมศึกษาแก่นักเรียน นิสิต นักศึกษาหรือประชาชน ทั่วไป เพื่อให้เข้าถึงหลักธรรมคำสอนเพื่อจะได้นำมาประพฤติปฏิบัติในชีวิตประจำวัน เป็นการ ช่วยสงเคราะห์ให้เยาวชนมีพัฒนาการด้านจิตใจที่สูงยิ่งขึ้น

๔. ควรส่งเสริมพระภิกษุสามเณรในวัด ให้ได้รับการศึกษาจากสถานการศึกษาของ คณะสงฆ์ เช่น มหาวิทยาลัยสงฆ์ เป็นต้น เพราะในปัจจุบัน พระหรือเจ้าอาวาสไม่น้อยที่มี แนวคิด ไม่ส่งเสริมให้พระภิกษุสามเณรเรียนในสถานศึกษาของสงฆ์เพราะเห็นว่าขัดกับพระ ธรรมวินัย

๕. การจัดให้มีการศึกษาอบรมด้านวิปัสสนาธุระ ทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติอัน เป็นการฝึกฝนอบรมพัฒนาการทางจิตใจให้เกิดปัญญาขั้นสูงสุดในพุทธศาสนา จนสามารถรู้เห็น แจ่มแจ้งเข้าใจสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง คือ รู้เท่าทันโลกและชีวิตจนเป็นผู้หมดจากกิเลส หลุดพ้นจากความทุกข์โดยสิ้นเชิง ซึ่งถือเป็นเป้าหมายสูงสุดของพุทธศาสนาที่เรียกว่า นิพพาน

๖. การจัดให้มีสถานศึกษาเพื่อให้บริการแก่ผู้ที่สนใจศึกษาหาความรู้ เช่น การจัดให้ มีห้องสมุดและพิพิธภัณฑ์สถานแก่ผู้สนใจทั่วไป

๗. การให้การศึกษอบรมแก่ผู้ที่ยากจนในระยะสั้น เพราะในปัจจุบันคนในสังคมนั้น ไม่นิยมบวชเป็นเวลานาน แต่ยังคงมีการบวชตามประเพณีของสังคมไทย เช่น การบวช ๓ - ๑๕ วัน หรือ ๑ พรรษา เป็นต้น และนอกจากนั้นควรจัดให้มีการบวชภาคฤดูร้อนของนักเรียน นิสิต นักศึกษาโดยเฉพาะในระดับอุดมศึกษาในแต่ละปีที่กำลังนิยมแพร่หลายอยู่ในปัจจุบัน

๘. พระสงฆ์หรือเจ้าอาวาสควรจัดให้มีการช่วยเหลือแก่โรงเรียนที่ตั้งอยู่ในวัด หรือตั้งอยู่ในท้องที่เดียวกับที่ตั้งวัด อยู่ โดยเฉพาะในชนบทที่ห่างไกลออกไปที่ขาดแคลนทุน ทรัพย์พระสงฆ์หรือเจ้าอาวาส ควรให้การสนับสนุนในการหาเงิน หรือวัสดุอุปกรณ์ที่จำเป็นต่าง ๆ มาช่วยเหลือโรงเรียนในกรณีที่ยังงบประมาณสนับสนุนจากรัฐมีไม่เพียงพอ และควรจัดกองทุน

๙. การอุปการะนักเรียน นักศึกษาในรูปแบบของศิษย์วัดเพื่อเข้าศึกษาใน สถานศึกษาต่างๆ และให้การสงเคราะห์ด้วยปัจจัยต่างๆเช่น ทุนในการศึกษาเล่าเรียน เป็นต้นก็ นับเป็นบทบาทด้านบริการสังคมสงเคราะห์ที่ทำมานานตั้งแต่สมัยพุทธกาล เหมือนกับการบวช เณรโดยท่าน พระสารีบุตรและพระอานนท์ ซึ่งเป็นแบบอย่างให้มีการดำเนินการในปัจจุบัน

๑๐. การเป็นพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนและสถานศึกษาระดับต่างๆ ถือเป็นกิจกรรมที่สำคัญยิ่งกิจกรรมหนึ่งของคณะสงฆ์ที่ให้บริการแก่เยาวชน โดยทางสถานศึกษาไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายใดๆ เพราะคณะสงฆ์ต้องการสงเคราะห์ด้านการศึกษาแก่เยาวชนอยู่แล้ว

ข. การควบคุมและการส่งเสริมของคณะสงฆ์เพื่อให้เกิดความเรียบร้อยและเป็นการสนับสนุนด้านการจัดการศึกษาสงเคราะห์คณะสงฆ์ควรที่จะจัดให้มีการดำเนินการดังต่อไปนี้

๑. คณะสงฆ์ควรจัดตั้งคณะกรรมการการศึกษาสงเคราะห์ เพื่อให้เป็นผู้รับผิดชอบโดยตรงต่อการกำหนดนโยบาย กำหนดมาตรการและการควบคุมส่งเสริมให้มีการดำเนินการจัดการศึกษาสงเคราะห์อย่างจริงจัง เพราะปัจจุบันนี้มีหลายหน่วยงานที่เกี่ยวข้องแต่ก็ไม่มีหน่วยงานใดรับผิดชอบโดยตรง ทำให้การดำเนินงานเป็นไปอย่างไร้เป้าหมายและกระจัดกระจายอยู่ทั่วไป

๒. คณะสงฆ์ควรเป็นผู้สนับสนุนในทุกๆ ด้านเกี่ยวกับการจัดให้มีการจัดการศึกษาสงเคราะห์ เพราะจากรายงานผลวิจัย ระบุตรงกันว่า การจัดการศึกษาสงเคราะห์ ขาดปัจจัยในการสนับสนุนแทบจะทุกด้าน และที่เป็นอยู่ในปัจจุบันก็เป็นการจัดตามสภาพของชุมชนหรือสังคมนั้นๆ โดยคณะสงฆ์ให้การสนับสนุนและการดูแลจากฝ่ายปกครองของคณะสงฆ์น้อยนิด

๓. คณะสงฆ์ควรส่งเสริมบทบาทของผู้ที่ทำงานด้านการจัดการศึกษาสงเคราะห์ อย่างเท่าเทียมกับในส่วนอื่นๆ โดยเฉพาะในการพิจารณาแต่งตั้งเลื่อนสมณะศักดิ์ เพื่อให้เป็นกำลังใจ แก่ผู้ปฏิบัติงานในด้านนี้อีกทั้งเป็นการเผยแพร่ความดีนั้นให้เป็นที่รับรู้ของคนทั่วไป

๔. คณะสงฆ์ควรที่จะมีการตรวจเยี่ยมจากส่วนกลาง การติดตามและการประเมินผลโครงการต่างๆ เกี่ยวกับการจัดการศึกษาสงเคราะห์ และเก็บข้อมูลต่างๆ ทำการศึกษาและวิจัยรูปแบบในการจัดการศึกษาสงเคราะห์ เพื่อนำไปปรับปรุงประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุด

๕. คณะสงฆ์ควรจัดอบรมให้การศึกษาด้านการจัดการศึกษาสงเคราะห์ แก่พระสงฆ์หรือเจ้าอาวาสที่มีความสนใจและทำงานด้านการจัดการศึกษาสงเคราะห์ และส่งเสริมให้มีการประสานงานรัฐ องค์กรเอกชน ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาสงเคราะห์ที่มีอยู่โดยทั่วไป

๒.๓.๔ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา

การเผยแผ่พระพุทธศาสนา คือ การทำให้หลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าแพร่หลายออกไป ขยายวงกว้างออกไป ทำให้มีผู้เคารพเลื่อมใสในพระรัตนตรัย น้อมนำเอาหลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าไปปฏิบัติ^{๕๕} เพื่อก่อให้เกิดการศึกษาและการพัฒนาตนเองไปในทางที่ถูกต้องและเหมาะสม เป็นหน้าที่ของพุทธบริษัททุกฝ่ายที่จะต้องดำเนินการร่วมกัน

^{๕๕} พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงคปญโญ), คู่มือพระสังฆาธิการ ว่าด้วยเรื่องการคณะสงฆ์และการพระศาสนา, หน้า ๑๓๓.

ให้งานสำเร็จลุล่วงไปด้วยดี โดยเฉพาะพระภิกษุสงฆ์ที่มีหน้าที่ในการศึกษาและปฏิบัติตามหลักธรรมคำสั่งสอนจะต้องตระหนักในภาระหน้าที่เหล่านี้อย่างแท้จริง

การเผยแผ่พระพุทธศาสนา เป็นกิจการอย่างหนึ่งที่มีการปฏิบัติตั้งแต่สมัยพุทธกาล จนถึงปัจจุบัน ในประเทศไทยกิจการเผยแผ่พระศาสนาของวัดและพระสงฆ์ที่มีการดำเนินการอยู่ มีลักษณะการดำเนินการ ดังต่อไปนี้

๑. การเผยแผ่ตามประเพณีคณะสงฆ์และประเพณีไทย ได้แก่การเทศนาอบรมสั่งสอนประชาชนที่วัด ที่บ้านผู้อาราธนาและที่อื่นๆ ในโอกาสต่างๆ ทั้งแบบเทศน์รูปเดียว หรือเทศน์ปุจฉา วิสัชนา ๒ รูปขึ้นไป และได้มีการปรับปรุงมีการเทศน์ทางวิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ หรือบันทึกเสียงหรือแถบบันทึกเสียงนำไปเผยแผ่ในที่ต่างๆ และโอกาสต่างๆ

๒. การเผยแผ่แบบปรับปรุงให้เหมาะสมกับสภาพสังคมปัจจุบันได้แก่การบรรยายธรรม การสนทนาธรรม การปาฐกถาธรรม ในที่ประชุมที่วัดหรือที่อื่นๆ ในโอกาสต่างๆหรือโดยทางวิทยุกระจายเสียง โทรทัศน์ บันทึกเสียงหรือแถบเสียงไปเผยแผ่ที่อื่นในโอกาสต่างๆ รวมตลอดถึงการพิมพ์หนังสือเทศน์ หนังสือธรรมะออกเผยแผ่หรือลงในหนังสือพิมพ์เผยแผ่

๓. การเผยแผ่แบบจัดเป็นคณะหรือหน่วยงานเผยแผ่ หรือเป็นสถานศึกษาเป็นการประจำหรือครั้งคราว หรือจัดเป็นกิจกรรมพิเศษในวัดหรือในหมู่บ้านใกล้เคียง เช่น งานพระธรรมทูต งานพระธรรมจาริก งานอบรมประชาชนประจำตำบล (อ.ป.ต.) หน่วยสงเคราะห์พุทธมามกะ ผู้เยาว์ โรงเรียนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์

การดำเนินงานเหล่านี้มีการจัดตั้งกลุ่มเพื่อดำเนินการ กระจายอยู่ทั่วไป ในประเทศ โดยผู้มีหน้าที่เกี่ยวข้องนั้นสามารถแบ่งออกได้เป็น ๓ ฝ่าย คือ ฝ่ายพระสงฆ์ ฝ่ายรัฐบาลและประชาชนทั่วไป^{๖๐} ในส่วนของพระสงฆ์นั้นมีมหาเถรสมาคมเป็นผู้รับผิดชอบคอยควบคุมและให้การส่งเสริม ส่วนผู้ทำหน้าที่ คือ พระภิกษุที่เป็นเจ้าอาวาสหรือผู้รักษาการเจ้าอาวาส ที่จะต้องรับผิดชอบงานด้านการเผยแผ่พระศาสนา ตามบทบัญญัติมาตรา ๓๗ (๓) สามารถแยกออกเป็น ๒ ประการ คือ เป็นธุระในการศึกษาอบรมและสั่งสอนพระธรรมวินัยแก่บรรพชิตและคฤหัสถ์^{๖๑} ฝ่ายรัฐบาลมีหน่วยงานที่รับผิดชอบ คือ สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ และในส่วนของประชาชนทั่วไป มีการจัดตั้งเป็นสมาคมหรือชมรมพุทธศาสนาในระดับมหาวิทยาลัยและโรงเรียนต่างๆ ตลอดถึงการศึกษาพระพุทธศาสนาในสถานศึกษาและในที่สาธารณะ^{๖๒} เช่น พุทธสมาคมแห่งประเทศไทยในพระบรมราชูปถัมภ์ ยุวพุทธิกสมาคมแห่ง

^{๖๐}พระธรรมวิสุทธิกวี (พิจิตร จิตตคุณ), คนไทยกับงานเผยแผ่พระพุทธศาสนา, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ ชวนพิมพ์, ๒๕๔๖), หน้า ๔๓.

^{๖๑}พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงคปณโณ), คู่มือพระสังฆาธิการ ว่าด้วยเรื่องการคณะสงฆ์และการพระศาสนา, หน้า ๑๓๕.

^{๖๒}พระไพศาล วิสาโล, พุทธศาสนาไทยในอนาคตแนวโน้มและทางออกจากวิกฤต, หน้า ๒๗/๓.

ประเทศไทยในพระบรมราชูปถัมภ์ สมาคมส่งเสริมพระพุทธศาสนาต่างๆ เพื่อทำการบรรยายธรรมในที่ประชุมและทางสื่อมวลชน และทางสื่อมวลชนต่างๆ

สภาพการณ์โดยรวมที่เป็นปัญหาในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในปัจจุบัน จึงได้แก่ การเผยแผ่ยังคงเป็นไปในลักษณะต่างคนต่างทำ กระจัดกระจาย ไร้รูปแบบ ไม่มีจุดศูนย์รวม หรือองค์กรที่รับผิดชอบอย่างแท้จริง เพราะมีองค์กรที่ปฏิบัติงานเพื่อพระพุทธศาสนาหลายหน่วยงาน เช่น กรมการศาสนา มหาเถรสมาคม พุทธสมาคมและกลุ่มชมรมชาวพุทธต่างๆ^{๖๓} สภาพการณ์เช่นนี้ทำให้งานการเผยแผ่พระพุทธศาสนาไม่ประสบความสำเร็จเท่าที่ควร ซึ่งปัญหาหรืออุปสรรคของการเผยแผ่นั้นพระธรรมวิสุทธิกวี กล่าวไว้อย่างน่าสนใจว่า^{๖๔}

๑. เกิดจากนักวัตถุนิยมที่ไม่ยอมนับถือศาสนา เพราะคนที่ไม่มีศาสนาเหล่านั้นพยายามกีดกันหรือไม่ให้ความสะดวกในการเผยแผ่ศาสนาทุกศาสนา เช่น ประเทศที่มีการปกครองในระบบคอมมิวนิสต์ เป็นต้น

๒. เกิดจากคนต่างศาสนา โดยการกีดกันหรือทำลายเพราะคนเหล่านั้นไม่ต้องการให้คนของตนไปนับถือศาสนาอื่น

๓. เกิดจากการแตกความสามัคคีในวงการพระพุทธศาสนาด้วยกัน อันเป็นเหตุให้เกิดการทะเลาะ การกีดกัน และติเตียนกันเอง

๔. เกิดจากการเข้าใจผิดว่าพระพุทธศาสนาเป็นอุปสรรคแก่การพัฒนาประเทศ

๕. เกิดจากสัทธรรมปฏิรูป คือ สอนสิ่งที่ไม่ใช่คำสอนของพระพุทธเจ้าว่าเป็นคำสอนของพระพุทธเจ้า เป็นต้น

๖. เกิดจากตัวผู้เผยแผ่เองที่ขาดคุณสมบัติ เช่น ไม่มีความรู้ความเข้าใจในหลักการที่เพียงพอ และไม่ตั้งอยู่ในองค์ของพระธรรมกถึก เป็นต้น

๗. ขาดกำลังทรัพย์ในการดำเนินการเผยแผ่ เช่น การส่งพระธรรมทูตเดินทางไปต่างประเทศ

๘. ขาดอุปกรณ์ในการเผยแผ่ เช่น หนังสือ หรือวิทยากรที่เป็นเครื่องมือสมัยใหม่

๙. ขาดกำลังคนผู้สามารถในการเผยแผ่

๑๐. ขาดผู้สนับสนุนในการดำเนินงาน เช่น ถ้ารัฐบาลหรือคณะสงฆ์ไม่อนุญาตให้เดินทางไปต่างประเทศ พระธรรมทูตก็ไม่สามารถไปทำการเผยแผ่ได้

๑๑. ขาดการอุปถัมภ์ด้วยปัจจัย ๔ จนผู้ดำเนินงานไม่สามารถดำเนินการได้

^{๖๓} ชาญเลื่อง วุฒิจันทร์, การพัฒนากิจการคณะสงฆ์และการพระศาสนาเพื่อความมั่นคงแห่งชาติ, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๒๖), หน้า ๒๒๘.

^{๖๔} พระธรรมวิสุทธิกวี (พิจิตร จิตวณฺโณ), คนไทยกับงานเผยแผ่พระพุทธศาสนา, หน้า ๖๒ - ๖๕.

๑๒. ถูกโรคภัยไข้เจ็บเบียดเบียน หรือได้รับความลำบากอย่างหนักในดินแดนที่ไปทำการเผยแผ่ เช่น ในประเทศที่มีอากาศหนาว เป็นต้น

พระสุธีวรญาณ (ณรงค์ จิตตโสภโณ) ได้กล่าวว่า การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในปัจจุบัน ไม่ได้ผลเท่าที่ควรเป็นเพราะสาเหตุใหญ่ๆ อยู่ ๓ ประการ คือ^{๖๔}

๑. ผู้เผยแผ่ขาดความรู้ความแตกฉานในธรรม มีความรู้ชั้นสัญญาไม่ถึงขั้นทิวติและระดับญาณ

๒. ผู้เผยแผ่ขาดความรู้ความสามารถในการถ่ายทอดธรรม ไม่เคยฝึกการพูดในที่ชุมชน หรือพัฒนาบุคลิกภาพ ใช้เสียงเบา ใช้บาลีมาก ยกหัวข้อธรรมมาก ไม่เตรียมตัว ไม่สังเกตคนฟัง ดิตรูปแบบ ใช้เวลามาก เป็นต้น

๓. ผู้เผยแผ่ขาดความพอใจ เต็มใจและความรักในการสอนธรรม เผยแผ่ธรรมมุ่งแต่เป็นฝ่ายตั้งรับ ไม่ทำแบบฝ่ายรุกสภาพการณ์ของปัญหาในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาดังได้กล่าวมาแล้ว เมื่อพิจารณาแล้วจะเห็นว่าเกิดจากสภาพการณ์ของสังคมที่มีเปลี่ยนแปลงไป พระสงฆ์ประสบปัญหาในการสื่อสารกับคนสมัยใหม่ เพราะยังคงยึดถือรูปแบบและวิธีการในการเผยแผ่อย่างเดิม

ดังนั้น เพื่อให้การเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้ได้ผลดีท่ามกลางสภาพการณ์บริบททางสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลง จึงไม่มีวิธีการใดจะดีกว่าการนำเอาวิธีการที่เคยประสบความสำเร็จแล้วมาปรับปรุงแก้ไขให้มีความเหมาะสมกับสภาพการณ์ของสังคมปัจจุบัน

๒.๓.๕ การสาธารณูปการ

คำว่า “สาธารณูปการ” ตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน ได้ให้ความหมายไว้ว่า “การก่อสร้างและบูรณปฏิสังขรณ์ศาสนสถานของสงฆ์ เช่น โบสถ์ วิหาร”^{๖๕} เป็นต้นส่วน “สาธารณูปการ” ที่นำมาใช้ในการบริหารกิจการของสงฆ์ เริ่มนำมาใช้ครั้งแรกในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.๒๔๘๔ ในมาตรา ๓๓ ที่จัดให้ระเบียบการบริหารคณะสงฆ์ส่วนกลางเป็นองค์การต่างๆ คือ องค์การการปกครอง องค์การการศึกษา องค์การการเผยแผ่ องค์การสาธารณูปการ และนอกจากนี้จะกำหนดให้มีองค์การอื่นๆ เพิ่มขึ้นอีกก็ได้^{๖๖}

^{๖๔} พระสุธีวรญาณ (ณรงค์ จิตตโสภโณ), *พุทธศาสนาปริทรรศน์ รวมผลงานทางวิชาการเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา*, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑), หน้า ๒๘๙- ๒๙๐.

^{๖๕} ราชบัณฑิตยสถาน, *พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๕๒*, (กรุงเทพมหานคร: บริษัทนานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์, ๒๕๕๖), หน้า ๑๑๗๕.

^{๖๖} ขำเลียง วุฒิจันทร์, *การพัฒนากิจการคณะสงฆ์และการพระศาสนาเพื่อความมั่นคงแห่งชาติ*, หน้า ๑๗๓.

เมื่อประกาศใช้พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.๒๕๐๕ จึงปรากฏมีงานด้าน
สาธารณูปการในมาตราที่ ๓๗ โดยบัญญัติไว้ในหน้าที่เจ้าอาวาส “(๑) บำรุงรักษาวัด จัดกิจการ
และศาสนสมบัติของวัดให้เป็นไปด้วยดี”^{๖๔} กล่าวโดยสรุปลักษณะงานมีดังต่อไปนี้

๑. หมายถึงก่อสร้างและการบูรณปฏิสังขรณ์ศาสนวัตถุ และศาสนสถาน
๒. กิจการอันเกี่ยวกับการวัด คือ การสร้าง การตั้ง การรวม การย้าย การยุบเลิกการ
ขอรับพระราชทานวิสุงคามสีมา การยกวัดร้างเป็นวัดมีพระภิกษุอยู่จำพรรษา และการยกวัด
ราษฎร์ขึ้นเป็นพระอารามหลวง

๓. กิจการของวัดอื่นๆ เช่นการจัดงานวัด การเรียไร

๔. การศาสนสมบัติของวัด^{๖๕}

ความหมายทั้ง ๔ ประการ ข้างต้นนี้ ว่ากันโดยเนื้อหาสาระหรือลักษณะงานแล้ว
เป็นงานเกี่ยวกับการพัฒนาวัด อาคารสถานที่ หรือการจัดสภาพแวดล้อม เพื่อให้เอื้อประโยชน์
ต่อกิจการ ของวัดในด้านอื่นๆ เช่น การใช้วัดเป็นสถานที่ศึกษาและปฏิบัติธรรมและการใช้วัด
เป็นฐานในการรองรับคนเพื่อให้เข้ามาฟังธรรม หรือชักจูงให้คนเข้าวัดเพื่อที่พระสงฆ์ท่านจะได้
ทำการเผยแผ่ธรรม เป็นต้น

พัฒนาการของวัดในพระพุทธศาสนานั้น เริ่มจากการที่พระพุทธเจ้าทรงรับวัดเวฬุวัน
เป็นแห่งแรก^{๖๖} และต่อมาก็ทรงอนุญาตเสนาสนะ ๕ ชนิด คือ วิหาร เรือนมุงแถบเดียวปราสาท
เรือนโถง และถ้ำ^{๖๗} และจากการศึกษาวัดในสมัยพุทธกาลพอสรุปสาระสำคัญได้ดังนี้ ๑)ไม่ไกล
บ้านนัก ๒)ไม่ใกล้บ้านนัก ๓)สะดวกแก่การไปวัดและการมาวัด ๔)เหมาะที่ประชาชนจะไปพบ
พระได้ ๕)กลางวันไม่พลุกพล่าน ๖)กลางคืนเงียบสงบ ๗)ไม่มีเสียงกึกก้อง ๘)ปราศจากกลิ่นตัว
คนที่เดินเข้าออก ๙)เหมาะแก่การประกอบกิจของผู้ต้องการความสงบ ๑๐)เหมาะที่พระสงฆ์
จะหลีกเร้นอยู่ตามสมณวินัย^{๖๘}

ในสังคมไทย วัดซึ่งเป็นสถานที่อยู่ของพระสงฆ์ มีความสำคัญโดยนัยต่างๆ แต่เมื่อ
บริบททางสังคมมีการเปลี่ยนแปลง วัดและชุมชนมีความเห็นห่างกัน ซึ่งสาเหตุอย่างหนึ่งที่เป็น
เช่นนี้ ก็เกิดจากสภาพของวัดเอง เพราะเมื่อกาลเวลาได้ล่วงไปแล้ว วัดก็เสื่อมโทรมไปด้วย
เหตุผลหลายประการมีวัดจำนวนไม่น้อยที่หมดคุณค่าอันควรแก่การเลื่อมใสศรัทธา เพราะเต็ม

^{๖๔} พระเทพเวที (ประจบ ฐมฺมเสฏฺฐโฐ), พระราชบัญญัติคณะสงฆ์และกฎหมายเถรสมาคม,
(กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ บริษัทสหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๑), หน้า ๑๒๔.

^{๖๕} พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงคปญฺโญ), คู่มือพระสังฆาธิการ ว่าด้วยเรื่องการคณะสงฆ์
และการพระศาสนา, หน้า ๑๑๑ – ๑๑๒.

^{๖๖} วิ.ม. (ไทย) ๔/๕๙/๗๑.

^{๖๗} วิ.จ. (ไทย) ๗/๒๙๔/๘๙ – ๙๑.

^{๖๘} พระสุธีวรญาณ (ณรงค์ จิตตโสภโณ), พุทธศาสนาปริทรรศน์ รวมผลงานทางวิชาการ
เกี่ยวกับพระพุทธศาสนา, หน้า ๑๓๖.

ไปด้วย สิ่งสกรปรกและความไม่มีระเบียบ สภาพดังกล่าวทำให้ประชาชนพากันเหินห่างจากวัด คลายความเลื่อมใสนอกจากนั้น บทบาทของวัดที่ยังพอมีเหลืออยู่บ้างก็มีลักษณะที่ผิดเพี้ยนไป จากเดิม คือ

๑. วัดเดิมเคยเป็นที่พำนักของภิกษุสามเณรกลายเป็นที่อยู่อาศัยของคฤหัสถ์ มากกว่า

๒. วัดเคยเป็นที่บวชเรียนของลูกหลานในท้องถิ่น ก็กลายเป็นที่บวชของคนหนุ่ม จากท้องถิ่น ซึ่งแม้อุปัชฌาย์ก็ไม่รู้จักประวัติของผู้ขอบรรพชาอุปสมบทมาก่อน นับเป็นจุด อันตราย จุดหนึ่งต่อความมั่นคงของพระพุทธศาสนา

๓. วัดซึ่งเคยเป็นสถานที่บำเพ็ญกุศลของชาวบ้านตามลัทธิเถรวาท ก็ได้ถูกเปลี่ยน ให้มีสภาพคล้ายๆ กับโรงพระตามแบบมหานิกายในต่างประเทศไปเป็นจำนวนมาก

๔. วัดซึ่งเคยเป็นระเบียบเรียบร้อย สะอาด ร่มรื่นเป็นสิ่งดึงดูดใจชาวบ้านให้เข้าไป พักผ่อนหย่อนใจ ก็กลายเป็นวัดที่ขาดระเบียบ สกรปรก และขาดความร่มรื่น ทำให้ประชาชน ไม่ศรัทธา ไม่อยากเข้าวัด

๕. วัดซึ่งเคยเป็นศูนย์กลางของกิจกรรมทางสังคมที่พึงปรารถนา ก็กลายเป็นแหล่ง อบายมุข^{๗๓}

สรุปความมุ่งหมายของการสาธารณูปการก็เพื่อบำรุงรักษาและส่งเสริมสร้างวัดให้ เป็นที่อำนวยประโยชน์แก่ประชาชนหรือสังคมผู้เป็นเจ้าของวัดนั้นให้วัฒนาสถาพรสืบไป การที่ จะพัฒนาวัด หรือสาธารณูปการ เพื่อให้วัดกลับมามีบทบาทต่อชุมชน หรือสังคมที่วัดตั้งอยู่ เพื่อใช้วัดเป็นฐานการรองรับการเผยแผ่หลักธรรมของพระพุทธศาสนาท่ามกลางสภาพการณ์ ของสังคม ที่มีการเปลี่ยนแปลงไปแล้วนั้นสมควรที่วัดจะต้องมีการดำเนินการด้านสาธารณูปการ โดยแบ่งลักษณะงานออกเป็น ๓ ประการ คือ^{๗๔}

๑. การบูรณะและพัฒนาวัด

การพัฒนาวัดหรือการจัดสาธารณูปการ ให้เป็นไปตามจุดมุ่งหมายของการมีวัดนั้น เจ้าอาวาสจะต้องมีการตื่นตัว มีการเคลื่อนไหว และบำเพ็ญตนเป็น “อัครจารีบุคคล” คือ เป็นคน ทำประโยชน์ โดยการจัดกิจการต่างๆ ของวัดด้านสาธารณูปการตามหลักการ ๔ อย่าง คือ

๑) อาวาสสัปปายะ คือ การทำให้วัดเป็นที่อยู่สบาย ทำให้วัดเป็นอาราม เป็นรมณีย์ สถาน เป็นที่รื่นรมย์ เจริญตา แก่ผู้พบเห็นเป็นศูนย์กลางของชุมชน ทั้งทางด้านวัตถุและจิตใจ ด้วยการพัฒนาวัดให้เป็นอาราม คือ มีการรักษาความสะอาด ความเป็นระเบียบเรียบร้อยภายใน

^{๗๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๕๓.

^{๗๔} ขำเลียง วุฒิจันทร์, การพัฒนากิจการคณะสงฆ์และการพระศาสนาเพื่อความมั่นคง แห่งชาติ, หน้า ๑๗๕.

วัดให้เป็นสถานที่ที่รื่นรมย์ใจของผู้ไปมาหาสู่ และควรจัดสถานที่ของวัดให้เป็นสัดส่วนมีเรือนคั้งที่เก็บของใช้ เพื่อให้บริการแก่ประชาชนทั่วไปที่ต้องการ

๒) อาหารสัปปายะ คือ อาหารเป็นที่สบาย ไม่เดือดร้อนด้วยการแสวงหาอาหาร ในสมัยก่อนเป็นหน้าที่พระภิกษุเทศ ส่วนในปัจจุบันเป็นหน้าที่ของเจ้าอาวาส การจัดให้มีสวัสดิการอาหาร จึงควรเป็นภาระของฝ่ายสาธารณูปการควรรวมเรื่องต่างๆ ที่เกี่ยวข้องไว้ดังนี้ ควรมีการกำหนดเส้นทางโคจรบิณฑบาต ควรแบ่งเป็นสาย มีการจับสลายเปลี่ยนนวรกันทุก ๗ วัน เพื่อเจริญศรัทธาของผู้ทำบุญและป้องกันการติดในตัวของบุคคล ควรมีการจัดฉันทน์รวมกันในที่แห่งเดียว เพื่อประโยชน์ คือ ทำให้เกิดความเป็นธรรมในอติเรกกลาก ขจัดความขัดแย้งในการแสวงหา อุปัฏฐาก ก่อให้เกิดความสามัคคีธรรม เป็นที่เจริญศรัทธาของผู้ถวาย และสามารถแนะนำอบรม ได้ง่าย ในเวลา ก่อนและหลังอาหาร ควรจัดให้มีเจ้าหน้าที่รับกิจนิมนต์ และแจกจ่ายกิจนิมนต์ให้ทั่วถึง ด้วยความเป็นธรรมและควรจัดตั้งมูลนิธิสังเคราะห์สวัสดิการด้านอาหารในยามขาดแคลน

๓) บุคคลสัปปายะ คือ การจัดให้มีบุคคลเป็นที่สบาย นับเป็นปัจจัยอย่างหนึ่ง ที่ส่งผลต่อความเจริญหรือความเสื่อมของวัด โดยเฉพาะบุคคลที่อยู่ในวัดหรือบริเวณวัดอัน ประกอบไปด้วย คนวัด ๔ ประเภท คือ พระภิกษุสามเณร อุบาสก อุบาสิกา (แม่ชี) และเด็กวัด การจัดสาธารณูปการจะต้องคำนึงถึงบุคคลทั้ง ๔ ประเภทนี้ โดยจัดให้มีที่อยู่อาศัยให้เหมาะสม ตามสถานภาพของแต่ละบุคคลไม่ให้ปะปนกัน ดำเนินการให้มีการแบ่งเขตที่อยู่กันอย่างชัดเจน มีการวางระเบียบปฏิบัติในด้านต่างๆ ของวัดให้เหมาะสม

๔) ธรรมสัปปายะ คือ การจัดให้มีธรรมะเป็นที่สบาย จุดมุ่งหมายของการมีวัด คือ เป็นสถานที่ประพฤติปฏิบัติธรรม การจัดการสาธารณูปการใดๆ ของวัดจึงไม่ควรที่จะลืมหัวใจ ที่จะก่อให้เกิดความธรรมสัปปายะ คือ การจัดกิจกรรมของวัดให้เป็นไปด้วยดี โดยการจัดการกิจกรรมต่างๆ ทางพระพุทธศาสนาให้เป็นประโยชน์แก่ประชาชน ตามสามควรแก่กาลสมัยนั้นๆ ด้วยการจัดกิจกรรมที่สัมพันธ์กับระบบการดำเนินชีวิตในชุมชน เพื่อเป็นการส่งเสริมให้คนที่สนใจ และนับถือศาสนามีความรู้ ความเข้าใจ สามารถนำหลักธรรมทรงพระพุทธศาสนาไปใช้ให้เกิดประโยชน์ กิจกรรมที่ดำเนินการอาจแบ่งได้ ๓ ลักษณะ^{๗๕} คือ กิจกรรมประจำวัน เป็นกิจที่จะทำได้เป็นประจำอยู่แล้ว เช่น การทำวัตรสวดมนต์ ทำวัตรร่วมกันเช้า – เย็น เสร็จพานั่งสมาธิภาวนา หรือการเปิดเทปกระจายเสียงที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับธรรมะให้ชุมชนได้รับฟัง แต่สิ่งที่ทำได้ง่ายที่สุด คือ การเขียนพุทธศาสนสุภาษิตติดไว้ตามต้นไม้ ในบริเวณวัด กิจกรรมในวันหยุดประจำสัปดาห์ หรือจะจัดในวันพระ ๘ คำ ๑๔ คำ ๑๕ คำทั้งข้างขึ้นและข้างแรมด้วยการเทศนา อบรมธรรม การเจริญพระกัมมัฏฐาน หรือจิตตภาวนาการรักษาศีลอุโบสถ เป็นต้น และ

^{๗๕} พระสุริยวราญณ (ณรงค์ จิตตโสภโณ), พุทธศาสนاپริทรรศน์ รวมผลงานทางวิชาการเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา, หน้า ๒๒๑ - ๒๒๒.

กิจกรรม ในวันสำคัญของศาสนา โดยการจัดกิจกรรมเกี่ยวกับวันสำคัญนั้นๆ เช่น การปาฐกถาธรรม บรรยายธรรม หรือตอบปัญหาธรรมะ เป็นต้น

๒. การก่อสร้างและบูรณปฏิสังขรณ์เสนาสนะ และสิ่งก่อสร้างต่างๆ ภายในวัด
เพื่อให้วัดเป็นที่สัปปายะดังกล่าวข้างต้น เจ้าอาวาสจะต้องจัดให้มีการดำเนินการร่วมกับ คณะกรรมการของวัด เพื่อให้วัดมีความเจริญรุ่งเรืองในทุกด้าน และมีสภาพเป็นวัดในทาง พระพุทธศาสนา คือ

๑) การทำป้ายชื่อวัด ซึ่งนิยมทำด้วยวัสดุที่คงทน มีขนาดพอสมควร เขียนระบุชื่อ วัดและที่ตั้งให้ถูกต้อง และทำการจัดตั้งให้เหมาะสมสังเกตได้ง่าย

๒) การทำประวัติวัด ซึ่งนิยมเขียนประวัติวัดไว้เป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ เช่น ชื่อวัด มีความหมายอย่างไร สถานที่วัด มีอาณาเขตกว้างยาวเท่าไร ถาวรวัตถุและปูชนียวัตถุ ภายในวัด สร้างเมื่อไร ใครเป็นผู้สร้าง การบูรณปฏิสังขรณ์ เมื่อ พ.ศ. อะไร สิ้นค่าใช้จ่ายเท่าไร ลำดับ เจ้าอาวาส นับตั้งแต่เริ่มสร้างวัดจนมาถึงปัจจุบัน สถิติพระภิกษุสามเณรและฆราวาสว่ามีเท่าไร สถิติการศึกษาพระปริยัติธรรม เป็นต้น

๓) การทำแผนผังวัด หรือการวางแผนผังของวัด โดยสมควรที่จะมีการประชุม ระหว่างเจ้าอาวาสและคณะกรรมการวัด รวมทั้งพระสังฆาธิการผู้บังคับบัญชาตามลำดับชั้น ในการวางแผนผังของวัด เพื่อให้สะดวกในการก่อสร้าง และความเป็นระเบียบเรียบร้อยของวัด และเป็นหน้าที่ของพุทธบริษัทที่จะต้องจัดตั้งดำเนินการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา

๔) การสร้างถาวรวัตถุอันเหมาะสม เจ้าอาวาสและคณะกรรมการวัดจะต้อง พยายามรักษาความเป็นระเบียบ ในการก่อสร้างถาวรวัตถุให้เป็นไปตามแปลนที่ได้ตกลงกันไว้ โดยเน้น ที่ประโยชน์ในการใช้ และชุมชนเป็นหลัก

๓. การดูแลรักษาและจัดการศาสนสมบัติของวัด

ในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ.๒๕๓๕ มาตราที่ ๔๐ ได้แบ่ง ศาสนสมบัติออกเป็น ๒ ประเภท คือ ๑) ศาสนสมบัติกลาง ได้แก่ ทรัพย์สินของพระศาสนาซึ่ง มิใช่ของวัดใดวัดหนึ่ง ๒) ศาสนสมบัติของวัด ได้แก่ ทรัพย์สินของวัดใดวัดหนึ่ง^{๗๖} การจัดการ ดูแลรักษาศาสนสมบัติทั้งสองประเภทนั้น มีทั้งที่อยู่ในส่วนของรัฐและของมหาเถรสมาคม ซึ่งผู้ดูแลส่วนมากก็คือเจ้าอาวาสหรือพระสังฆาธิการที่อยู่ในเขตปกครองพื้นที่นั้นๆ จะต้อง จัดการศาสนสมบัติของ วัดให้เป็นไปด้วยดีคือการจัดการดูแลรักษาคุ้มครองป้องกัน

^{๗๖} พระเทพเวที (ประกอบ ธมฺมเสฏฺโฐ), พระราชบัญญัติคณะสงฆ์และกฎหมายมหาเถรสมาคม, หน้า ๑๒๖.

ศาสนสมบัติของวัดและผลประโยชน์ของวัดไม่ให้เกิดความเสียหาย เป็นสิ่งที่ควรดำเนินการให้มีการปฏิบัติในสิ่งต่อไปนี้^{๗๗}

๑) ถ้าวัดใดยังไม่มีโฉนดแสดงกรรมสิทธิ์เป็นสถานที่ตั้งวัด เจ้าอาวาสต้องรีบดำเนินการจัดทำให้ถูกต้องตามกฎหมายบ้านเมือง พร้อมทั้งการปักปันเขตกันอย่างชัดเจน เพื่อป้องกันกรณีพิพาทระหว่างวัดกับชาวบ้าน

๒) ถ้าวัดใดยังไม่ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา เจ้าอาวาสต้องดำเนินการให้เรียบร้อยให้ถูกต้องตามพุทธบัญญัติ และจัดการขึ้นทะเบียนที่ธรณีสงฆ์ และจัดการทำบัญชีที่กล้าปนา (ที่อุทิศผลประโยชน์ถวายวัด) ให้เป็นหลักฐาน และดำเนินการจัดที่ธรณีสงฆ์และที่กล้าปนาสงฆ์ของวัดให้เกิดประโยชน์แก่วัดเท่าที่จะทำได้ โดยไม่ทำให้ประชาชนเดือดร้อน

๓) ควรจัดทำบัญชีถาวรวัตถุของวัด ปุชนิยวัตถุของวัด และถ้าเป็นไปได้ควรถ่ายรูปไว้เป็นหลักฐาน และจัดทำบัญชีรายรับ - รายจ่ายของวัด เก็บไว้เป็นหลักฐานให้เรียบร้อย

๒.๓.๖ การสาธารณสงเคราะห์

การสาธารณสงเคราะห์ หมายถึง การดำเนินกิจการเพื่อให้เป็นสาธารณะประโยชน์ของหน่วยงาน บุคคลหรือคณะบุคคล เว้นแต่การนั้นอยู่ในขอบข่ายแห่งการศึกษาสงเคราะห์ การช่วยเหลือเกื้อกูลหรืออุดหนุนจนเจือสถานที่ซึ่งเป็นสาธารณสมบัติหรือประชาชนทั่วไปหรือกิจการของรัฐหรือของเอกชนที่ดำเนินการเพื่อสาธารณประโยชน์^{๗๘}

การให้การสงเคราะห์ทางพระพุทธศาสนาระหว่างบรรพชิตกับคฤหัสถ์ เกิดจากความสัมพันธ์ที่มีต่อกันทางสังคม โดยถือเป็นหน้าที่อย่างหนึ่งที่จะพึงปฏิบัติต่อกันด้วยความเกื้อกูล ดังที่ปรากฏในพหุการสูตร ที่พระพุทธเจ้าตรัสถึงการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันระหว่างบรรพชิต กับคฤหัสถ์ว่า “ภิกษุทั้งหลาย พรหมณ์และคฤหบดีทั้งหลายผู้บำรุงอุปถัมภ์เธอทั้งหลายด้วยจิรวินิตยพาท เสนาสนะและคิลานปัจจัยเภสัชบริขาร ชื่อว่าเป็นผู้มีอุปการะมากแก่เธอทั้งหลาย ข้อที่เธอทั้งหลายแสดงธรรมมีความงามในเบื้องต้น มีความงามในท่ามกลาง มีความงามในที่สุด พร้อมทั้งอรรถและพยัญชนะ ประกาศพรหมจรรย์ บริสุทธี บริบูรณ์ครบถ้วนแก่พรหมณ์และคฤหบดีเหล่านั้น ชื่อว่าเธอทั้งหลายก็มีอุปการะมากแก่พรหมณ์และคฤหบดี ภิกษุทั้งหลาย คฤหัสถ์และบรรพชิตต่างพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันอยู่ ประพฤติพรหมจรรย์เพื่อ

^{๗๗} พระธรรมวโรดม (บุญมา คุณสมปโน), “การปกครองวัด”, ใน เอกสารประกอบการอบรมสัมมนา เรื่องบทบาทของพระสงฆ์ผู้นำสังคมในการอนุรักษ์มรดกศิลปวัฒนธรรมไทย, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๓), หน้า ๕๐ - ๕๑.

^{๗๘} พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงคปญโญ), คู่มือพระสังฆาธิการ ว่าด้วยเรื่องการคณะสงฆ์และการพระศาสนา, หน้า ๑๒๓.

ต้องการสลัดโอฆะออกให้ได้ เพื่อทำที่สุดแห่งทุกข์โดยชอบ” ด้วยประการดังกล่าวนี้^{๗๙} การสงเคราะห์ของพระสงฆ์ จึงเกิดจากหน้าที่และความสัมพันธ์ทางสังคมที่มีองค์ประกอบหลายประการ^{๘๐} คือ การดำรงชีวิตของพระสงฆ์ ที่ต้องอาศัยปัจจัยสี่ของชาวบ้าน ย่อมมีผลเกี่ยวข้องกับการบำเพ็ญสมณะธรรมและโดยคุณธรรม คือ เมตตา กรุณา จะต้องช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นจากทุกข์ โดยมีจุดเน้นที่การให้การสงเคราะห์ทางด้านหลักธรรมและทางด้านจิตใจเป็นหลัก ดังปรากฏในสังคาลกสูตรที่พระพุทธองค์ตรัสถึงหน้าที่ของสมณพราหมณ์ ที่จะต้องให้การอนุเคราะห์แก่กุลบุตรด้วยหลัก ๖ ประการ^{๘๑} คือ ห้ามไม่ให้ทำความชั่ว ให้ตั้งอยู่ในความดี อนุเคราะห์ด้วยน้ำใจอันดีงาม ให้ได้ฟังสิ่งที่ยังไม่เคยได้ฟัง อธิบายสิ่งที่เคยฟังแล้วให้เข้าใจแจ่มแจ้ง และบอกทางสวรรค์ให้

บทบาทของวัดและคณะสงฆ์ไทย ตั้งแต่อดีตเรื่อยมาจนถึงปัจจุบันพระสงฆ์และวัด มีบทบาทในการจัดการสาธารณสงเคราะห์แก่ประชาชนทั่วไปในหลายๆ ด้าน พอสรุปได้ ดังนี้

๑. เป็นสถานศึกษา สำหรับชาวบ้านส่งกุลบุตรมาอยู่รับใช้พระ รับการฝึกอบรมทางศีลธรรม และเล่าเรียนวิชาการต่างๆ ตามที่มีสอนในสมัยนั้น
๒. เป็นสถานสงเคราะห์ ที่บุตรหลานชาวบ้านที่ยากจน ได้มาอาศัยเลี้ยงชีวิตอยู่และศึกษาเล่าเรียนด้วย ตลอดจนผู้ใหญ่ที่ยากจนมาอาศัยเลี้ยงชีพ
๓. เป็นสถานพยาบาล ที่รักษาผู้เจ็บป่วยตามภูมิรัฐคนสมัยนั้น
๔. เป็นที่พักของคนเดินทาง
๕. เป็นสโมสร ที่ชาวบ้านมาพบปะสังสรรค์ หย่อนใจ หาความรู้เพิ่มเติม
๖. เป็นสถานบันเทิง ที่จัดงานเทศกาล และมหรสพต่างๆ สำหรับชาวบ้าน
๗. เป็นที่ไกลเกลียดชังพิพาท เป็นที่ปรึกษาแก้ปัญหาชีวิต ครอบครัวและความทุกข์ต่างๆ
๘. เป็นศูนย์กลางของศิลปวัฒนธรรม ที่รวบรวมศิลปกรรมต่างๆ ของชาติเอาไว้
๙. เป็นคลังพัสดุ สำหรับเก็บของใช้ต่างๆ ซึ่งชาวบ้านจะได้ใช้ร่วมกันเมื่อมีงานที่วัด หรือยืมไปใช้ตามบ้านเมื่อตนมีการจัดงานต่างๆ
๑๐. เป็นศูนย์กลางของการบริหารการปกครอง ที่กำนันหรือผู้ใหญ่บ้าน จะเรียกลูกบ้านมาประชุมกันบอกแจ้งกิจการต่างๆ

^{๗๙}ขุ.อิติ. (ไทย) ๒๕/๑๐๗/๔๘๖ - ๔๘๗.

^{๘๐}พระราชวรมุนี (ประยูรค์ ปยุตโต), บทบาทของพระสงฆ์ในสังคมไทยปัจจุบัน, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๓๐), หน้า ๑๒.

^{๘๑}ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๗๒/๒๑๖.

๑๑. เป็นที่ประกอบพิธีกรรม หรือบริการด้านพิธีกรรม อันเป็นเรื่องผูกพันกับชีวิตของทุกคนในระยะเวลาต่างๆ ของชีวิต^{๕๒}

ในปัจจุบันการสาธารณสุขสงเคราะห์ เป็นกิจการอย่างหนึ่งของคณะสงฆ์ที่กำหนดเป็นระเบียบมหาเถรสมาคม^{๕๓} โดย มหาเถรสมาคม มีอำนาจหน้าที่ในการควบคุมและส่งเสริมการสาธารณสุขสงเคราะห์ของคณะสงฆ์ให้เป็นไปด้วยดี และเพื่อการนี้ มหาเถรสมาคมมีอำนาจหน้าที่ในการออกข้อบังคับวางระเบียบออกคำสั่ง มีมติหรือออกประกาศ โดยไม่ขัดแย้งกับกฎหมายและพระธรรมวินัยใช้บังคับได้ (มาตรา ๑๕ ตี)^{๕๔} สำหรับผู้ทำหน้าที่ในการจัดสาธารณสุขสงเคราะห์ โดยส่วนมาก คือ วัดและเจ้าอาวาสเพราะมีบทบาทผูกพันเกี่ยวกับหน้าที่ของเจ้าอาวาส (มาตรา ๓๗) iva เจ้าอาวาสมีหน้าที่ (๑) บำรุงรักษาวัด จัดกิจการของวัดให้เป็นไปด้วยดี (๒) ปกครองและสอดส่องให้บรรพชิตและคฤหัสถ์ที่มีที่อยู่หรือพำนักอาศัยอยู่ในวัดนั้น ปฏิบัติตามพระธรรมวินัย กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบ หรือคำสั่งของมหาเถรสมาคม (๓) เป็นธุระในการศึกษาอบรมและสั่งสอนพระธรรมวินัยแก่บรรพชิต และคฤหัสถ์ และ (๔) ให้ความสะดวกตามสมควรในการบำเพ็ญกุศล ซึ่งงานลักษณะนี้เป็นงานด้านการสงเคราะห์นั่นเอง

ลักษณะการจัดสาธารณสุขสงเคราะห์ในปัจจุบันมี ๔ ประการ คือ^{๕๕}

๑. การดำเนินกิจการเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูล ได้แก่ การที่วัดหรือคณะสงฆ์ดำเนินกิจการอย่างใดอย่างหนึ่งที่มีวัตถุประสงค์ให้เป็นสาธารณประโยชน์ เช่น กิจการหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล กิจการห้องสมุดเพื่อประชาชนหรือการตั้งมูลนิธิ มุ่งเอากิจการที่ทำเองหรือโครงการ ที่กำหนดเอง ทั้งที่เป็นกิจการประจำหรือชั่วคราว

๒. การช่วยเหลือเกื้อกูลกิจการของผู้อื่นซึ่งเป็นไปเพื่อการสาธารณประโยชน์ ได้แก่ การช่วยเหลือสนับสนุนส่งเสริมกิจการของรัฐหรือเอกชนหรือผู้ใดผู้หนึ่งดำเนินการ และการนั้นเป็นไปเพื่อสาธารณประโยชน์มุ่งเอาเฉพาะส่งเสริมงานของผู้อื่น มิได้มุ่งถึงกิจการที่ดำเนินการเอง

๓. การช่วยเหลือเกื้อกูลสถานที่อันเป็นสาธารณสมบัติ ได้แก่ การสร้างถนนหนทาง ขุดลอกคูคลอง มุ่งเอาเฉพาะการช่วยเหลือสถานที่อันเป็นของสาธารณประโยชน์

^{๕๒} พระราชวรมนี (ประยูร ปยุตโต), บทบาทของพระสงฆ์ในสังคมไทยปัจจุบัน, หน้า ๑๖.

^{๕๓} ขำเลียง วุฒิจันทร์, พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ ฎกระทรวง กฎมหาเถรสมาคม พร้อมด้วยระเบียบและคำสั่งมหาเถรสมาคม, หน้า ๓๓๑ - ๓๓๖.

^{๕๔} พระเทพเวที (ประจบ ฐมฺมเสฏโฐ), พระราชบัญญัติคณะสงฆ์และกฎหมายมหาเถรสมาคม, หน้า ๑๑๘.

^{๕๕} พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงคปญโญ), คู่มือพระสังฆาธิการ ว่าด้วยเรื่องการคณะสงฆ์และการพระศาสนา, หน้า ๑๒๓- ๑๒๕.

๔. การช่วยเหลือเกื้อกูลประชาชนทั่วไปในกาลที่ควรช่วยเหลือ ได้แก่ คราวประสบภัยต่างๆ มุ่งเอาเฉพาะการช่วยเหลือบุคคลทั้งเป็นการประจำและชั่วคราว

บทบาทของการจัดสาธารณสงเคราะห์ของพระสงฆ์และวัดในปัจจุบัน เมื่อพิจารณาจากสภาพการณ์โดยรวมแล้ว จะเห็นได้ว่าพระสงฆ์ วัด และคณะสงฆ์ไทย กำลังอยู่ในช่วงของการปรับเปลี่ยนบทบาทของวัดและพระสงฆ์ เพื่อให้มีความสอดคล้องกับสภาพการณ์ทางบริบทของสังคมไทยที่การเปลี่ยนแปลงไปโดยเท่าที่และบทบาทของพระสงฆ์หรือวัดที่มีการปรับเปลี่ยนนี้ บางอย่างก็ส่งผลดีต่อคณะสงฆ์ แต่บางอย่างก็ก่อให้เกิดปัญหาต่างๆ ตามมา เช่น การเจริญแพร่หลายของพุทธพาณิชย์ ที่มีวัดเป็นศูนย์กลางในการดำเนินการ^{๘๖} หรือการที่วัดมีพระหมอดูเกิดขึ้นจำนวนมากในวัด การเกิดขึ้นและดำรงอยู่ของสิ่งเหล่านี้ ล้วนเป็นภาพสะท้อนที่เกิดจากการปรับปรุงบทบาทของวัดและพระสงฆ์ เพื่อให้สามารถดำรงตนอยู่ในสังคมได้อย่างมีบทบาท

รูปลักษณะของการสาธารณสงเคราะห์ของคณะสงฆ์ไทยในปัจจุบัน จึงมีลักษณะที่หลากหลาย และต่างคนต่างทำและมีลักษณะที่มุ่งเน้นในด้านวัตถุเสียเป็นส่วนมากไม่สามารถที่จะเชื่อมโยงระหว่งการสงเคราะห์ทางด้านวัตถุให้เข้ากับศาสนธรรมและมักจะเป็นไปในลักษณะที่เป็นการสนองต่อความต้องการทางสังคมเสียเป็นส่วนมาก คือเป็นไปตามกระแสของสังคมมากกว่าที่จะเป็นการสงเคราะห์เพื่อชี้นำสังคมเหมือนในครั้งสมัยพุทธกาล

ดังนั้น เพื่อให้วัดและพระสงฆ์ได้เป็นผู้มีบทบาทและคุณค่าอยู่ในสังคมอย่างแท้จริง

ก. พระสงฆ์หรือเจ้าอาวาส ที่เป็นผู้ให้การสงเคราะห์ นับได้ว่าเป็นผู้ที่มีความสำคัญ ต่องานด้านการสาธารณสงเคราะห์เป็นอย่างมาก ซึ่งพระสงฆ์หรือเจ้าอาวาสจะได้ชื่อว่าเป็นผู้ปฏิบัติเพื่อความเกื้อกูลทั้งแก่ตนเองและจะต้องมีองค์ประกอบต่อไปนี้

๑. เป็นผู้มืศีลสมบูรณ์ เพราะเป็นผู้ตั้งตนไว้ชอบ คือการปฏิบัติตน ผีกตนต์แล้วตั้งอยู่ในธรรม สมบูรณ์ด้วยศีล มีใจประกอบไปด้วยหิริโอตตบปยะ เป็นคุณธรรมเบื้องต้นที่จะต้องทำให้เกิดมีในตน เรียกว่า ปาริสุทธิศีล ๔^{๘๗} มีจิตเมตตาแก่คนทั่วไปเสมอ

๒. เป็นผู้มืสัปปริสธรรม คือธรรมของสัตบุรุษ^{๘๘} ซึ่งจะทำให้เป็นผู้รู้หลักการหรือจุดมุ่งหมายของการกระทำ รู้จักกาลเวลาที่เหมาะสม และการเป็นผู้รู้จักชุมชน และรู้กิริยาที่จะประพฤติต่อชุมชนนั้นๆ ว่าชุมชนนี้เมื่อเข้าไปหา จะต้องทำกิริยาอย่างนี้ จะต้องพูดอย่างนี้ ชุมชนนี้ควรสงเคราะห์อย่างนี้ เป็นต้น

๓. ควรตระหนักในภาระหน้าที่ของตนในการที่จะเป็นผู้ให้การสงเคราะห์แก่ประชาชนโดยถือเป็นหน้าที่สำคัญที่จะต้องทำให้มีขึ้น เพราะนอกจากจะเป็นการอนุเคราะห์แก่ผู้

^{๘๖} พระไพศาล วิสาโล, พุทธศาสนาไทยในอนาคต แนวโน้มและการออกจากวิกฤต, หน้า ๘๘.

^{๘๗} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๑๒๓.

^{๘๘} อ. สตุตทก. (ไทย) ๒๓/๖๘/๑๔๓.

ที่มีอุปการคุณแก่ตนเองแล้ว ยังเป็นการเกื้อกูลต่อสังคมที่ตนดำรงอยู่ อีกทั้งยังเป็นการเผยแผ่พระศาสนาด้วย

๔. ควรแบ่งงานให้พระที่เป็นลูกวัดได้รับผิดชอบงานในด้านต่างๆ ตามความเหมาะสมของความรู้ความสามารถ ด้วยการสมมติแต่งตั้งพระภิกษุรูปใดรูปหนึ่งภายในวัด ให้เป็นผู้ทำหน้าที่รับผิดชอบโดยตรง เพื่อไม่ให้งานกระจุกตัวอยู่กับเจ้าอาวาสมากเกินไป

๕. จำเป็นที่จะต้องมีหลักในการให้การสงเคราะห์และเป็นไปอย่างถูกต้องตามพระธรรมวินัย ซึ่งการสงเคราะห์ควรมีหลักการใหญ่ๆ ว่า เพื่อให้เขาช่วยตัวเองได้ คือ ทำให้เขารู้และสามารถที่จะช่วยตัวเองได้^{๔๔} และมีความสมดุลระหว่างวัตถุประสงค์ที่เป็นความสัมพันธ์ระหว่างกายและใจโดยการสงเคราะห์ทางวัตถุก็เพื่อให้เอื้อต่อการพัฒนาทางด้านจิตใจ

๖. จำเป็นที่จะต้องมีวิธีการในการสงเคราะห์ เพื่อเป็นไปอย่างถูกต้องและเหมาะสม ซึ่งวิธีการสงเคราะห์ควรดำเนินการให้เป็นไปตามหลักของสังคหวัตถุ ๔ คือ ๑) ทาน คือ การให้ ๒) ปิยวาจา คือ การเป็นผู้มีวาจางาม พูดอย่างรักกัน ๓) อิตถจริยา คือ การบำเพ็ญประโยชน์ ประพฤติตัวให้เป็นประโยชน์ทั้งต่อตนเองและผู้อื่น และ ๔) สมานัตตตา คือ การรู้จักปรับตัวให้เข้ากับผู้อื่นได้ตามความเหมาะสม การวางตนสม่ำเสมอ ประพฤติตนให้เป็นแบบอย่างแก่คนทั่วไป

ข. วัดที่ทำหน้าที่ในการจัดการสงเคราะห์ ในปัจจุบันวัดจำนวนมากไม่น้อยที่ทอดทิ้งธุระในการให้การสงเคราะห์แก่ชุมชนที่วัดตั้งอยู่ สถานที่และพื้นที่ของวัดถูกนำไปใช้หาผลประโยชน์ในทางที่ผิดจากวัตถุประสงค์ เช่น ให้เอกชนเช่าพื้นที่ของวัดทำธุรกิจบ้าง เป็นต้น โดยวัดไม่ได้ใส่ใจต่อความต้องการในชุมชนที่วัดตั้งอยู่ และปัจจัยที่ใดก็ได้ถูกนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์กับวัดอย่างแท้จริง ดังนั้นเพื่อให้วัดมีประโยชน์ต่อชุมชนอย่างแท้จริง วัดจึงควรดำเนินการดังต่อไปนี้

๑. วัดควรใช้สถานที่ของวัดที่มีอยู่ ให้เป็นไปเพื่อสนองตอบต่อความต้องการของชุมชนที่วัดตั้งอยู่ ในการประกอบกิจกรรมของชุมชนตามโอกาสอันสมควร เช่น การอนุเคราะห์ให้มีการจัดตั้งหน่วยงานสาธารณประโยชน์ขึ้นในวัดโดยการร่วมมือกับหน่วยงานของรัฐหรือเอกชน องค์กรต่างๆ ที่มีส่วนเกี่ยวข้องหรือจัดพื้นที่ของวัดส่วนใดส่วนหนึ่งให้เป็นสนามกีฬา เป็นต้น

๒. วัดควรจัดให้มีคณะกรรมการที่มาจากชุมชนที่วัดตั้งอยู่ เพื่อดำเนินกิจกรรมที่ตอบสนองต่อความต้องการของชุมชน โดยให้เป็นไปตามระเบียบการของมหาเถรสมาคม (หน่วยอบรมประจำตำบล) และให้มีการดำเนินการอย่างจริงจัง

^{๔๔} พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ), การสังคมสงเคราะห์ส่วนที่ยังขาดอยู่, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท พิมพ์ดี จำกัด, ๒๕๓๗), หน้า ๗.

๓. วัดควรเป็นผู้นำในการจัดหาทุนในการทำงานด้านสาธารณสงเคราะห์ หรือสาธารณประโยชน์ เช่น การจัดตั้งกองทุนหรือมูลนิธิประจำวัด เพื่อนำดอกผลมาใช้ช่วยช่วยเหลือประชาชนทั่วไป ตามโอกาสอันสมควร

๔. วัดควรดำเนินงานด้านสาธารณสงเคราะห์ให้เป็นไปตามหลักอปริหานิยธรรม^{๕๐} เช่น จัดให้มีการประชุม การดำเนินงาน ประเมินผลการดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง โดยวัดเป็นผู้จัดให้มีการดำเนินการ ซึ่งการนี้อาจมีพระสงฆ์ที่วัดจัดให้มีความรับผิดชอบเป็นผู้ดำเนินการ

๕. วัดควรการจัดสภาพแวดล้อมของวัด ให้เป็นสถานที่เหมาะแก่การพักผ่อนหย่อนใจ หรือจัดสถานที่ของวัดไว้บริการญาติโยม เพื่ออำนวยความสะดวกในการต่างๆ เช่น การใช้วัดเป็นฌาปนสถาน สุสาน และการประกอบพิธีกรรมทางศาสนาอื่นๆ ที่เห็นสมควร

ค. คณะสงฆ์ที่ผู้ควบคุมและให้การส่งเสริมในการสาธารณสงเคราะห์
การสาธารณสงเคราะห์ ในระดับของคณะสงฆ์ทั้งที่เป็นส่วนกลางและส่วนภูมิภาคมีลักษณะงานที่เกี่ยวข้องอยู่ ๒ ประการ คือ การควบคุมและการให้การส่งเสริม เพื่อให้การจัดสาธารณสงเคราะห์เป็นไปด้วยดี ดังนั้น คณะสงฆ์จึงต้องดำเนินการในสิ่งต่อไปนี้

๑. คณะสงฆ์ควรกำหนดจุดมุ่งหมายของการสงเคราะห์ เป็นไปเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา โดยมีการกำหนดจุดมุ่งหมายและมีการวางแผนงานการสาธารณสงเคราะห์ไว้อย่างเป็นระบบ กำหนดเป็นแนวนโยบายของคณะสงฆ์ให้ชัดเจนในแต่ละพื้นที่ หรือชุมชนนั้นๆ

๒. คณะสงฆ์ควรที่ส่งเสริมบทบาทของพระอุปัชฌาย์ที่เป็นผู้บังคับบัญชาในเบื้องต้นที่มีความใกล้ชิดและสนิทสนมกัน ให้เป็นควบคุมเอาใจใส่ต่อสัทธิวิหาริกและอันตเวทสิกขของตนอย่างเข้มงวด เพราะพระอุปัชฌาย์หรืออาจารย์ซึ่งเป็นผู้บังคับบัญชาโดยหน้าที่ อันจะทำให้การแก้ไขปัญหาที่อาจเกิดขึ้นได้เป็นไปอย่างรวดเร็ว

๓. คณะสงฆ์พึงดำเนินการเพื่อให้พระสงฆ์ วัด ได้มีหน้าที่ บทบาท และ ความรับผิดชอบในการสงเคราะห์ต่อชุมชนที่วัดและพระสงฆ์ตั้งอยู่ ด้วยการสนับสนุนวัด และพระสงฆ์ ให้มีบทบาทในการสงเคราะห์ชุมชนในท้องถิ่น ตามแนวนโยบายของรัฐและของคณะสงฆ์

๔. คณะสงฆ์ควรส่งเสริมให้พระสงฆ์ วัด ได้มีบทบาทในการสาธารณสงเคราะห์ ในกาลอันควรทั้งในระดับท้องถิ่นและอื่น ๆ และให้มีการรวมกลุ่มกันในระดับต่างๆ เพื่อช่วยเหลือ ซึ่งกันและกันในการดำเนินงาน

๕. คณะสงฆ์ควรส่งเสริมให้วัดหรือเจ้าอาวาสทั้งหลาย ถือเป็นหน้าที่ที่จะร่วมกันรับผิดชอบต่อสงเคราะห์ชุมชนในท้องถิ่นนั้นๆ โดยรับการแต่งตั้งหรือกำหนดโดยตำแหน่งให้เป็นกรรมการในองค์คณะบุคคล ไม่ให้กระจัดกระจายต่างคนต่างทำเหมือนในปัจจุบัน

^{๕๐}ที.ม. (ไทย) ๑๐/๖๘/๘๖.

๖. คณะสงฆ์ควรจัดให้มีสัมมนาเพื่อถวายเป็นความรู้ให้แก่เจ้าอาวาส ได้เรียนรู้และทำความเข้าใจเกี่ยวกับงานด้านการสงเคราะห์อยู่เป็นประจำ และจัดให้พระสงฆ์หรือเจ้าอาวาส ที่ทำงานด้านนี้ได้มีการพบปะซึ่งกันและกันอย่างต่อเนื่อง

๗. คณะสงฆ์ควรที่จะใช้การควบคุม ด้วยการส่งเสริมให้ผู้ทำหน้าที่การจัดสาธารณสงเคราะห์ได้ทำหน้าที่อย่างถูกต้องและเหมาะสม กล่าวคือ ถูกต้องตามหลักของพระธรรมวินัย และเหมาะสมกับสภาพการณ์ของสังคมที่ผู้สงเคราะห์ดำรงอยู่ โดยไม่ขัดแย้งกับหลักพระธรรมวินัย

การสาธารณสงเคราะห์นั้น เป็นงานที่ต้องอาศัยความเสียสละส่วนบุคคลเป็นอันมาก เพราะฉะนั้นถ้าทำให้ผู้ทำหน้าที่เหล่านี้ มีโอกาสได้พบปะซึ่งกันและกันจะทำให้ได้แลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกันและมีการเชื่อมโยงลักษณะงานให้เป็นระบบ เพื่อก่อให้เกิดการช่วยเหลือซึ่งกันและกันได้ ซึ่งการนี้คณะสงฆ์ควรจะเป็นเจ้าภาพในการดำเนินการเพื่อให้มีขึ้น

สรุปได้ว่า แนวคิดและวิธีการบริหารกิจการคณะสงฆ์ ควรต้องดำเนินตาม พุทธบัญญัติ เอื้อเพื่อต่อพระธรรมวินัย สอดคล้องกับกฎระเบียบมหาเถรสมาคม เป็นไปตาม สาระสำคัญของพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ซึ่งในเรื่องนี้ พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) ได้แสดง ความคิดเห็นไว้ว่า “เพราะว่าศาสนจักรและอาณาจักร มีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันโดยที่รัฐบาล ได้ตราพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ออกบังคับใช้ได้เป็นประจักษ์พยานอย่างดีที่แสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างอาณาจักรกับศาสนจักร เพราะการออกพระราชบัญญัติทำให้สร้างความศักดิ์สิทธิ์ให้กับ พระธรรมวินัย และความบริสุทธิ์แห่งพระศาสนา”

๒.๔ ความหมายและบทบาทของวัดในสังคมไทย

ความหมายของวัด

คำว่า วัด นั้นความหมายโดยผิวเผิน หมายถึง ที่อยู่ของพระสงฆ์แล้ว วัดก็เหมือนกับที่อยู่อาศัยทั่วไปนั่นเอง วัดเป็นสถาบันที่อำนวยความสะดวกทั้งทางรูปธรรมและนามธรรมแก่สังคมอย่างมาก เพราะเป็นศูนย์กลางวัฒนธรรม ประเพณี และศูนย์กลางอื่นๆ อีกมาก ยิ่งหากพระซึ่งเป็นผู้นำทางจิตใจได้ปฏิบัติหน้าที่ที่ควรปฏิบัติแล้วก็สามารถทำให้สังคมอยู่ได้สงบสุข ด้วยเหตุนี้วัดจึงมีความจำเป็นต่อสังคมเพราะฉะนั้นในการศึกษา ความหมายของวัดจึงควรศึกษาถึงความหมาย ความมุ่งหมายและบทบาทของวัดของพระสงฆ์มาพิจารณาด้วย จึงมองทั้งในแง่รูปธรรมและนามธรรมควบคู่กันไปเพื่อที่จะได้เข้าใจถึงประโยชน์ที่วัดมีต่อสังคมมากมาย ให้ภาพพจน์ของวัดในสายตาของคนทั่วไปได้ชัดเจนถูกต้อง ซึ่งทำให้ได้รับการเอาใจใส่จากสังคมมากยิ่งขึ้น

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๔๒ ได้ให้คำนิยามของคำว่า วัด หมายความว่าสถานที่ทางศาสนา โดยปกติมีโบสถ์ วิหาร และที่อยู่ของพระสงฆ์ หรือนักบวช เป็นต้น^{๑๑}

บุญร่วม เทียมจันทร์ กล่าวว่าวัด หมายถึง ที่อยู่ของพระสงฆ์เป็นที่พำนักอาศัยของพระภิกษุสามเณรและประกอบพิธีกรรมต่างๆ ในพระพุทธศาสนา^{๑๒}

พระธรรมวรนายก (โอภาส นิริตฺตเมธี) กล่าวว่า วัด หมายถึง ที่อยู่ของพระ (นักบวช) ผู้ประพฤติพรหมจรรย์เป็นดินแดนแห่งพระรัตนตรัยสำหรับชุมชนมี ๓ เขต คือเขต พุทธาวาส เขตธรรมาวาสและเขตสังฆาวาส^{๑๓}

สุนทร สุภูตะโยธิน กล่าวว่า วัด หมายถึง ที่พำนักสงฆ์ เป็นที่ประกอบศาสนกิจและบำเพ็ญกุศลเป็นสถาบันการศึกษาอบรมของพระสงฆ์และเยาวชนผู้ด้อยโอกาส ทางการศึกษาเป็นศูนย์กลางของการสมาคมพบปะสังสรรค์ ปรีกษาหารือและบริการด้านต่างๆ แก่ชุมชน^{๑๔}

พลสัณฑ์ ไพศรีทอง กล่าวว่า วัด หมายถึง ศาสนสถานประกอบกิจกรรมของชาวพุทธเป็นที่อยู่ของบรรพชิต (พระสงฆ์และสามเณร) และฆราวาสที่เกี่ยวข้องเป็นที่ศึกษาและปฏิบัติธรรมตลอดจนการเผยแผ่ศาสนธรรมของชาวพุทธ^{๑๕}

“วัด” ตามพระราชพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕

พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.๒๕๐๕ มาตรา ๓๑ ให้วัดมี ๒ อย่าง คือ

(๑) วัดที่ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา

(๒) สำนักสงฆ์

ให้วัดมีฐานะเป็นนิติบุคคล

เจ้าอาวาสเป็นผู้แทนของวัดในกิจการทั่วไป

^{๑๑}ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๔๒, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทนานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์, ๒๕๔๖), หน้า ๑๐๕๗.

^{๑๒}บุญร่วม เทียมจันทร์, เจ้าอาวาส เจ้าพนักงาน ใครกำหนด?, (กรุงเทพมหานคร : สามดีพรินต์ติ้งอ็ควิปเมนท์, ๒๕๔๖), หน้า ๓๗.

^{๑๓}พระธรรมวรนายก (โอภาส นิริตฺตเมธี), “การพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชน” ในธรรมปริทัศน์ ๔๖, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๑๖๔.

^{๑๔}สุนทร สุภูตะโยธิน, คู่มือสมณศักดิ์ สำหรับผู้บริหาร, พิมพ์ครั้งที่ ๒., (กรุงเทพมหานคร : กรังปรีซ์อินเตอร์เนชั่นแนล, ๒๕๔๐), หน้า ๔๒.

^{๑๕}พลสัณฑ์ ไพศรีทอง, “การนำ พระสงฆ์ (วัด) มาเป็นหลักในการแก้ปัญหาทางสังคมจิตวิทยาของเยาวชนไทยในยุคโลกาภิวัตน์” ในหลักการบริหารและการจัดการวัดในยุคโลกาภิวัตน์, (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานสภาสถาบันราชภัฏ, ๒๕๓๗), หน้า ๑๗๗.

จากความหมายดังที่กล่าวมาข้างต้นนั้น สรุปได้ดังนี้ว่า วัด หมายถึงสถานที่ทาง พระพุทธศาสนา เป็นที่พักอาศัยของพระภิกษุ สามเณร ในการปฏิบัติตามพระธรรมวินัยและ ประกอบกิจของสงฆ์เป็นสถานที่สำหรับประกอบพิธีกรรมและบำเพ็ญกุศลของพุทธบริษัท ทั้งหลายและเป็นสถานที่ในการให้การศึกษอบรมฆตกุลบุคคลให้เป็นสมาชิกที่ดีของสังคม^{๖๖}

บทบาทของวัดที่มีต่อสังคมไทย

นับตั้งแต่สมัยโบราณวัดมีความสำคัญยิ่งต่อสังคมไทย ทุกหมู่บ้านมีวัดเป็น ศูนย์กลางมีพระสงฆ์เป็นผู้นำทางจิตใจและสติปัญญา เป็นศูนย์กลางของความเชื่อถือและความ สามัคคี ด้วยเหตุนี้พระสงฆ์จึงมีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับสังคมไทยมาอย่างต่อเนื่องยาวนาน มีผู้กล่าวถึงบทบาท หน้าที่และความสำคัญอันเป็นภารกิจทั่วไปของวัดเอาไว้ดังต่อไปนี้

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้สรุปบทบาทของวัดในฐานะศูนย์กลางของ สังคม ดังนี้^{๖๗}

๑. เป็นสถานศึกษา สำหรับชาวบ้านส่งกุลบุตรมาอยู่รับใช้พระรับการศึกษาอบรม ทางศีลธรรมและเล่าเรียนวิชาการต่างๆ ตามที่มีสอนในสมัยนั้น

๒. เป็นสถานสงเคราะห์ ที่บุตรหลานชาวบ้านที่ยากจนได้มาอาศัยเลี้ยงชีวิตและ ศึกษาเล่าเรียนตลอดถึงผู้ใหญ่ที่ยากจนมาอาศัยเลี้ยงชีพ

๓. เป็นสถานพยาบาลที่รักษาผู้เจ็บป่วยตามภูมิรัฐของคนสมัยนั้น

๔. เป็นที่พักคนเดินทาง

๕. เป็นสโมสรที่ชาวบ้านมาพบปะสังสรรค์ หย่อนใจ หาความรู้เพิ่มเติม

๖. เป็นสถานบันเทิง ที่จัดงานเทศกาลและมหรสพต่างๆ สำหรับชาวบ้านทั้งหมด

๗. เป็นที่ไกล่เกลี่ยข้อพิพาท เป็นที่ปรึกษาแก้ปัญหาชีวิตของมนุษย์

๘. เป็นศูนย์กลางของศิลปวัฒนธรรม ที่รวบรวมศิลปกรรมต่างๆ ของชาติตลอดจน เป็นเสมือนพิพิธภัณฑ์

๙. เป็นคลังวัสดุ สำหรับเก็บของใช้ต่างๆ ซึ่งชาวบ้านจะได้ใช้ร่วมกัน เมื่อมีงานวัด หรือยืมไปใช้เมื่อตอนมีงาน

๑๐. เป็นศูนย์กลางการบริหารหรือการปกครอง ที่กำนันหรือผู้ใหญ่บ้านจะเรียก ลูกบ้านมาประชุมกัน บอกแจ้งกิจกรรมต่างๆ (ในยามสงคราม อาจใช้เป็นที่พักมุนทุทหารด้วย)

^{๖๖} พระวิสุทธิภักทธาดา (ประสิทธิ์ พุทธิศรี), พระราชบัญญัติคณะสงฆ์และกฎหมายเถรสมาคม, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗), หน้า ๘๓.

^{๖๗} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), การศึกษาเครื่องมือพัฒนาที่ยังต้องพัฒนา, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : สหธรรมิก, ๒๕๔๑), หน้า ๑๕ - ๑๙.

๑๑. เป็นที่ประกอบพิธีกรรมหรือใช้บริการด้านพิธีกรรม อันเป็นเรื่องผูกพันกับชีวิตของทุกคนในระยะเวลาต่างๆ ของชีวิต

การที่วัดกลายเป็นศูนย์กลางของสังคม ทำให้พระสงฆ์กลายเป็นผู้นำทางจิตใจ เป็นศูนย์รวมความร่วมมือ อาจจะทำให้เกิดจากปัจจัยหลายอย่าง เช่นการเป็นที่ประกอบพิธีกรรม พระภิกษุสงฆ์เป็นผู้มีสติปัญญาอบรมวิชาการต่างๆ เป็นที่ปรึกษาแนะนำชาวบ้านในปัญหาต่างๆ ได้และในฐานะเป็นศิษย์กับอาจารย์ทำให้สังคมไทยเชิดชูฐานะของพระสงฆ์ในสังคม คือความบริสุทธิ์ ความเสียสละบำเพ็ญผลประโยชน์และความเป็นผู้นำทางสติปัญญา

พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช) กล่าวถึงบทบาทของวัดตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันดังนี้^{๕๔}

๑. วัดเป็นที่สงบปรนรมย์
๒. วัดเป็นที่บ่มศีลงาม
๓. วัดเป็นแหล่งความรู้
๔. วัดเป็นแหล่งชูธรรมะ
๕. วัดเป็นแหล่งละอบายมุข
๖. วัดเป็นแหล่งปลุกปลอบใจ
๗. วัดเป็นแหล่งให้บริการ

พระธรรมวรนายก (โอภาส นิลุตติเมธี) ได้กล่าวถึงวัดในสังคมไทยตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน ดังนี้^{๕๕}

๑. เป็นสถานที่ประพาศพรหมจรรย์ของพระภิกษุสามเณรและประชาชนผู้ไครธรรม
๒. เป็นสถานที่สำหรับประชาชนไปบำเพ็ญกุศล
๓. เป็นดินแดนแห่งความสงบ คือเป็นที่อยู่ของผู้สงบเป็นดินแดนไปมาหาสู่ของผู้รักสงบ
๔. เป็นสาธารณูปการที่ชาวบ้านได้อาศัยใช้สาธารณูปโภค เช่น ตักน้ำกินน้ำใช้ที่สระวัด
๕. เป็นสถานศึกษาเล่าเรียนวิชาความรู้แทบทุกสาขาวิชาตั้งแต่ชั้นต่ำจนถึงชั้นสูง

^{๕๔}พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช), พระสงฆ์กับการศึกษาไทยในบทบาทของสถาบันพระพุทธศาสนากับการจัดการศึกษา, (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, ๒๕๔๖), หน้า ๒๑.

^{๕๕}พระธรรมวรนายก (โอภาส นิลุตติเมธี), “การพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชน” ในธรรมปริทัศน์ ๔๖, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๑๖๕-๑๖๖.

๖. เป็นสโมสรสถานหรือสมาคมที่ชุมนุมพักผ่อนหย่อนอารมณ์ของประชาชนทั่วไป
ในบางโอกาส

๗. เป็นสุศาลา โรงพยาบาลหรือแพทย์สถานที่พระบริการชาวบ้าน ผู้ป่วยไข้

๘. เป็นสถานที่ฟังพยานของคนไร้ที่พึ่ง เช่น กำพร้า อนาคตหรือประสบไฟไหม้
น้ำท่วม

๙. เป็นที่พึ่งหลบลี้หนีภัยของคนที่ถูกภัยคุกคาม เช่น ภัยสงคราม หรือโรคภัย
ร้ายแรงคุกคาม

๑๐. เป็นสถานที่พึ่งของผู้ตายและญาติของผู้ตาย

๑๑. เป็นสนามเด็กเล่นหรือเล่นกีฬาของประชาชน

๑๒. เป็นสถานที่พักของผู้เดินทาง เสมือนเป็นโรงแรมของประชาชนคนเดินทาง

๑๓. เป็นสถานที่เปรียบเทียบคติความเสมือนหนึ่งเป็นโรงศาลวินิจฉัยเรื่องราวแก่
ประชาชน

๑๔. เป็นสถานที่พบปะกันแห่งชายหนุ่มหญิงสาวตามประเพณีไทยแท้แต่โบราณ

๑๕. เป็นศูนย์กลางแห่งศิลปวัฒนธรรมของสังคมไทย

กรมการศาสนา ได้สรุปบทบาทของวัดเอาไว้ดังต่อไปนี้^{๑๐๐}

๑. วัดเป็นสถานที่ ที่ชาวบ้านส่งกุลบุตรมาอยู่รับใช้พระสงฆ์และรับการฝึกอบรม
ทางศีลธรรมและเล่าเรียนวิชาการต่างๆ ตามที่มีสอนอยู่ในสมัยนั้น

๒. วัดเป็นสถานที่ ที่พ่อแม่ตลอดจนคนแก่คนเฒ่าและสตรีมารับความรู้ด้วย
การสดับพระธรรมเทศนา

๓. วัดเป็นสถานพยาบาลที่รักษาผู้เจ็บป่วยตามภูมิความรู้ของคนสมัยก่อน โดยวัด
เป็นแหล่งตำราแพทย์และพระสงฆ์ทำหน้าที่เป็นหมอรักษาพยาบาลคนเจ็บทั่วไป

๔. วัดเป็นสถานสงเคราะห์ที่บุตรหลานชาวบ้านที่ยากจนได้มาอาศัยเลี้ยงชีพ
และศึกษาเล่าเรียนตลอดจนถึงผู้ใหญ่ที่ยากจนได้มาอาศัยเลี้ยงชีพ

๕. วัดเป็นสถานที่พักอาศัยของคนเดินทาง ซึ่งวัดบางวัดได้สร้างศาลาเอาไว้
กว้างขวางใหญ่โตเพื่อรองรับกิจการนี้โดยเฉพาะ

๖. วัดเป็นสถานที่ที่ชาวบ้านได้มาพบปะสังสรรค์และพักผ่อนหย่อนใจวัดได้ จัด
สถานที่ต่างๆ ในบริเวณวัดให้เป็นระเบียบเรียบร้อย สะอาดและร่มรื่น

๗. วัดเป็นสถานที่รื่นเริงที่จัดเทศกาลและมหรสพต่างๆ สำหรับชาวบ้านทั้งหมด
เช่น งานก่อพระเจดีย์ทรายในวันสงกรานต์ บุญมหาชาติ เป็นต้น

^{๑๐๐} กรมการศาสนา, หลักการบริหารและการจัดการวัดในยุคโลกาภิวัตน์,
(กรุงเทพมหานคร : เอ พี กราฟิคส์ไชนส์, ๒๕๓๙), หน้า ๗.

๘. วัดเป็นบ่อเกิดและเป็นศูนย์กลางของศิลปกรรมแขนงต่างๆ เช่น จิตรกรรม ประติมากรรม สถาปัตยกรรมและวรรณกรรม

๙. วัดเป็นที่ไกลเกลียดชังพิพาท เป็นที่ปรึกษาแก้ปัญหาชีวิตครอบครัวและความทุกข์ต่างๆ ของชาวบ้าน

๑๐. วัดเป็นสถานที่สำหรับชาวบ้านรอบวัดมาทำบุญและบำเพ็ญกุศลตลอดจนประกอบพิธีกรรมต่างๆ ทางศาสนา

๑๑. วัดเป็นคลังพัสดุสำหรับเก็บของใช้ต่างๆ ซึ่งชาวบ้านจะได้ใช้ร่วมกันเมื่อมีงานที่วัดหรือขอยืมไปใช้เมื่อคราวมีงาน

๑๒. วัดเป็นศูนย์กลางการบริหาร หรือการปกครองท้องถิ่น กำหนดหรือผู้ใหญ่บ้าน จะเรียกลูกบ้านมาประชุมกัน เพื่อบอกแจ้งกิจการต่างๆ

พิน ดอกบัว ได้กล่าวถึงบทบาทและความสำคัญของวัดไว้ดังนี้^{๑๐๐}

๑. วัดเป็นสถานที่อยู่ของผู้ทรงศีลทรงธรรม

๒. วัดเป็นสถานที่บำเพ็ญกุศล

๓. วัดเป็นสถานที่ศึกษาวิชาต่างๆ

๔. วัดเป็นสถานสังคัมสงเคราะห์

๕. วัดเป็นรมณีสถานที่พักผ่อนหย่อนใจ

๖. วัดเป็นสถานที่พักแรมของคนเดินทาง

๗. วัดเป็นศูนย์รวมของศิลปวัฒนธรรม

๘. วัดเป็นสถานที่ฝึกอาชีพ

๙. วัดเป็นสถานที่บันเทิงของชาวบ้าน

๑๐. วัดเป็นสถานที่เลือกคู่

๑๑. วัดเป็นสโมสรของชาวบ้าน

๑๒. วัดเป็นศาลของชาวบ้าน

๑๓. วัดเป็นคลังพัสดุของชาวบ้าน

จากบทบาทของวัดดังที่กล่าวมานั้น สรุปได้ว่า วัดมีบทบาทหรือภารกิจต่อสังคม และชุมชนทั้งในอดีตและปัจจุบันอย่างมากมาย นอกจากจะเป็นสถาบันที่ทำหน้าที่ในการฝึกอบรมพระสงฆ์เพื่อให้ออกมาทำหน้าที่ในการสืบสานพระพุทธศาสนาแล้ววัดก็ยังคงเป็นศูนย์กลางแห่งกิจกรรมต่างๆ ของชุมชนและมีบทบาทต่อการพัฒนาอาชีพของประชาชน เช่น เป็นสถานศึกษากลางสำหรับประชาชนทั่วไป เป็นแหล่งรวมศิลปะวิทยาการในด้านต่างๆ ที่เป็น

^{๑๐๐}พิน ดอกบัว, วัดและพระสงฆ์ทางพระพุทธศาสนาในประเทศไทย, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท บุรพาสสัน, ๒๕๕๐), หน้า ๓-๔.

ความรู้เพื่อการดำรงรักษาสังคม ซึ่งได้แก่ วิชาก่อสร้างช่างฝีมือ จิตรกรรม ประติมากรรม สถาปัตยกรรม เกษัตริกรรม นิติศาสตร์ พงศาวดาร ตำนานเมืองและท้องถิ่นเป็นศูนย์รวมในการทำกิจกรรมร่วมกันของคนในสังคม

๒.๕ การกิจของเจ้าอาวาส

การศึกษาภารกิจของเจ้าอาวาสเป็นภารกิจในการบริหารงานของวัดหรือต้องเป็นฐานะหน้าที่จะต้องปฏิบัติอันเป็นภารกิจของคณะสงฆ์ และการพระศาสนา มี ๖ ด้าน ด้านการปกครอง ด้านศาสนศึกษา ด้านศึกษาสงเคราะห์ ด้านการเผยแผ่ ด้านสาธารณสงเคราะห์ และด้านสาธารณูปการ พร้อมทั้งศึกษาสภาพปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะในการปฏิบัติงานตามภารกิจนั้น มีผู้ให้ความคิดเห็นไว้ ดังนี้

พระเมธีธรรมมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) ได้กล่าวถึงการปรับระบบบริหารองค์การชาวพุทธไว้ในหนังสือเรื่องพระพุทธรศาสนา ในยุคโลกาภิวัตน์ว่า การบริหารองค์การชาวพุทธควรกระจายอำนาจให้มากขึ้นแม้แต่การปกครองคณะสงฆ์ก็ไม่จำเป็นต้องเลียนแบบระบบราชการที่ชักช้าไม่ทันการและคณะสงฆ์อาจจะคิดระบบการปกครองให้มุ่งพัฒนาให้วัดแต่ละวัดให้เข้มแข็งเป็นที่พึ่งของชุมชนอย่างแท้จริง จากนั้นวัดทั้งหลายก็ต้องสร้างเครือข่ายโยงใยร่วมกันทำงานทั่วประเทศ ทั้งพยายามลดขั้นตอนสายบังคับบัญชาที่ซ้ำซ้อนไม่ทันการโดยปรับปรุงระบบพระสังฆาธิการหรือทำเอนจินเนียร์รี่ให้กับการบริหารกิจการคณะสงฆ์

การปกครองคณะสงฆ์ไทยในปัจจุบัน ถือว่าเป็นการปกครองในระบบอบประชาธิปไตย โดยมีสมเด็จพระสังฆราชเป็นประธาน มีการบังคับบัญชากันลงไปตามลำดับชั้น นับตั้งแต่ระดับมหาเถรสมาคมลงไปจนถึงเจ้าอาวาสอันเป็นการปกครองบังคับบัญชาตามเจตนารมณ์ของพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕^{๑๐๒}

พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ มาตรา ๓๗ ได้กำหนดอำนาจหน้าที่ของเจ้าอาวาสไว้ดังนี้^{๑๐๓}

มาตรา ๓๗ เจ้าอาวาสมีหน้าที่ดังนี้

- (๑) บำรุงรักษาวัด จัดกิจการและศาสนสมบัติของวัดให้เป็นไปด้วยดี
- (๒) ปกครองและสอดส่องให้บรรพชิตและคฤหัสถ์ที่มีที่อยู่ หรือฟ้านักอาศัยอยู่ในวัดนั้นปฏิบัติตามพระธรรมวินัย กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบหรือคำสั่งของมหาเถรสมาคม

^{๑๐๒} พระเมธีธรรมมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), การปกครองคณะสงฆ์ไทย, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๓๙), หน้า ๗๖.

^{๑๐๓} พระวิสุทธิภักทธาดา (ประสิทธิ์ พุทฺธมฺรสี), พระราชบัญญัติคณะสงฆ์และกฎมหาเถรสมาคม, หน้า ๙๔.

- (๓) เป็นธุระในการศึกษาอบรมและสั่งสอนพระธรรมวินัยแก่บรรพชิตและคฤหัสถ์
(๔) ให้ความสะดวกตามสมควรในการบำเพ็ญกุศล

ภารกิจที่เจ้าอาวาสต้องรับผิดชอบตามขอบข่ายภารกิจของคณะสงฆ์ที่กำหนดไว้ในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.๒๕๐๕ พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ.๒๕๓๕ และกฎหมายมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๒๓ กฎหมาย ๓ ฉบับนี้ได้ระบุอย่างชัดเจนเกี่ยวกับบทบาทของพระสังฆาธิการหรือเจ้าอาวาสตามภารกิจของคณะสงฆ์ ๖ ด้าน ดังนั้น เจ้าอาวาสซึ่งเป็นพระสังฆาธิการระดับวัดจึงมีผู้มีบทบาทสำคัญในการบริหารจัดการวัดและปฏิบัติภารกิจดังกล่าวให้บรรลุเป้าหมาย ดังที่จะกล่าวต่อไป

๒.๕.๑ ด้านการปกครอง

ภารกิจด้านการปกครองตามหลักพระธรรมวินัย ดำเนินการปกครองดูแลพระภิกษุสามเณรภายในวัด มีการมอบอำนาจหน้าที่ออกเป็นแผนกต่าง ๆ ให้พระสงฆ์ภายในวัดช่วยดูแล พร้อมกันนี้ยังทำหน้าที่ปกครองดูแลวัด มีผู้ให้ความคิดเห็นไว้ ดังนี้

กรมการศาสนา ได้ให้ความหมาย การปกครอง หมายถึง การสอดส่องดูแล เพื่อให้การปกครองคณะสงฆ์เป็นไปตามพระธรรมวินัย กฎหมาย กฎ ข้อบังคับ คำสั่ง ประกาศของมหาเถรสมาคมหรือพระบัญชาของสมเด็จพระสังฆราช^{๑๐๔}

การปกครองในสมัยพุทธกาลไม่มีความซับซ้อนมากนัก หลังจากเจ้าชายสิทธัตถะตรัสรู้อนุตรสัมมาสัมโพธิญาณเป็นพระพุทธเจ้าและทรงประกาศพระพุทธศาสนาให้เจริญแพร่หลายหยั่งรากลึกลงในสังคมชุมชนในขณะนั้น จนมีผู้ศรัทธาเลื่อมใสหันมายอมรับนับถือและอุทิศตนเข้ามาบวชในพระพุทธศาสนาเป็นจำนวนมากนับตั้งแต่จากจันทาลจนถึงกษัตริย์บุคคลเหล่านี้เมื่อเข้ามาบวชในพระพุทธศาสนาดำรงฐานะเป็นพระภิกษุสงฆ์เสมอทั้งหมด มิได้มีการแบ่งแยกชนชั้นวรรณะ แม้ผู้ใดเข้ามาบวชแต่ดำเนินชีวิตตามหลักพุทธธรรมอันเป็นแบบอย่างแห่งการดำเนินชีวิตอันประเสริฐนี้ ก็จะไม่ยึดติดอยู่กับระบบชนชั้นวรรณะอย่างมกายแต่จะยึดหลักธรรมาธิปไตยเป็นสิ่งสำคัญ อันเป็นเหตุผลให้บุคคลทุกชนชั้นวรรณะในสังคมอยู่ร่วมกันได้อย่างสงบสุขนับเป็นการทำลายกำแพงแห่งวรรณะหรือระบบชนชั้นขณะนั้นลงได้อย่างมีประสิทธิภาพซึ่งอาจกล่าวได้ว่าเป็นจุดเริ่มต้นของการปฏิรูประบบสังคมให้ดำเนินไปตามหลักการแห่งพุทธธรรมโดยยึดหลักธรรมาธิปไตยเป็นพื้นฐาน ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่าด้วยพระวิริยาคิคุณอันบริสุทธ์พระปัญญาธิคุณอันเฉียบแหลม พระมหากรุณาธิคุณอันยิ่งใหญ่ พระพุทธเจ้า

^{๑๐๔} กรมการศาสนา, วิทยานิพนธ์ดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๓๕), หน้า ๔.

ทรงสามารถสถาปนาหลักคำสอนของพระองค์ให้หยั่งรากลึกและเจริญงอกงามอย่างมั่นคงลงในท่ามกลางสังคมซึ่งขณะนั้นมีความแตกต่างทางสังคมอย่างมากได้เป็นผลสำเร็จ^{๑๐๕}

อย่างไรก็ตาม แม้ในสมัยพุทธกาลจะไม่มี การแต่งตั้งเจ้าอาวาสหรือเจ้าคณะการปกครองต่างๆ แต่ภายในวัดก็มีความเป็นอยู่อย่างเป็นระบบเพราะมีระเบียบแบบแผนที่ดี เช่น ระบบการถือณิสัย ที่พระภิกษุเมื่ออุปสมบทแล้วต้องถือณิสัยอยู่ในสำนักของอุปัชฌาย์อาจารย์ เพื่อฝึกฝนอบรมตนเองได้ปรนนิบัติและเรียนรู้จากท่านจนกว่าจะครบ ๕ พรรษา จึงจะพ้นจากการถือณิสัย เรียกว่า ฌณิสัยมุตตะ ระเบียบการปฏิบัติตามหลักอุปัชฌาย์วัตร อาจารย์วัตร ลัทธิวัตร กวัตร อันเตวาสิกวัตรและระบบการเคารพกันตามพรราชาแห่งการถือบวช คือภิกษุผู้บวชใหม่ต้องเคารพผู้ปานกลางและผู้เถระตามลำดับเป็นต้น ระบบต่างๆ เหล่านี้อาจเรียกว่าเป็นระบบความสัมพันธ์กันที่อยู่ในวัดเดียวกันในฐานะอุปัชฌาย์ อาจารย์ ลัทธิวัตร อันเตวาสิกของกันและกัน ซึ่งต้องปฏิบัติต่อกันโดยเอื้อเฟื้อโดยธรรม โดยวินัย นอกจากปฏิบัติหน้าที่ต่อบุคคลด้วยกันแล้ว ในด้านวัตถุสิ่งของและกิจกรรมต่างๆ ภายในวัดก็มีธรรมเนียมการปฏิบัติและการแบ่งหน้าที่กันโดยอิงอาศัยพระธรรมวินัยเป็นหลัก เช่น การสมมติภิกษุให้เป็นเจ้าหน้าที่ทำการสงฆ์ คือคณะสงฆ์ในวัด สมมติหรือแต่งตั้งพระภิกษุภายในวัดให้หน้าที่ต่างๆ เกี่ยวกับกิจการของส่วนรวมในวัด^{๑๐๖}

ทวี เขจรกุล กล่าวถึง การบริหารปกครองวัดเป็นไปได้อย่างดี มีความเป็นระเบียบเรียบร้อย พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ได้กำหนดให้แต่ละวัดมีพระภิกษุดำรงตำแหน่งบริหารปกครองคณะสงฆ์ภายในวัด ซึ่งได้แก่ เจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาสและผู้ช่วยเจ้าอาวาส โดยในมาตรา ๓๖ - ๓๗ ได้กำหนดอำนาจหน้าที่ของเจ้าอาวาสไว้ดังนี้ ดำเนินการปกครองภิกษุสงฆ์สามเณรที่อยู่ในวัดให้ปฏิบัติตามกฎ ระเบียบ ข้อบังคับ หรือคำสั่งของมหาเถรสมาคม การดำเนินการสอดส่องดูแลรักษาความดีงามภายในวัด การปกครองและสอดส่องให้ภุคหุคที่มาพำนักอยู่ในวัดนั้นปฏิบัติตามระเบียบต่างๆ ของวัดด้วยดี^{๑๐๗}

ในส่วนของการปกครองสงฆ์นั้น วัดแต่ละวัดนอกจากจะจัดการปกครองโดยมีกฎระเบียบ กติกา เฉพาะของแต่ละวัดแล้ว ยังจะต้องอยู่ภายใต้ระเบียบการปกครองแห่งราชอาณาจักรและระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ไทย เช่นกฎหมาย พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ กฎมหาเถรสมาคม กฎกระทรวงเป็นต้น แต่ทั้งนี้ต้องไม่ขัดแย้งต่อหลักการแห่งพระธรรมวินัย

^{๑๐๕} พระมหาทวงชัย บุรณพิสุทธ์, “บทบาทของวัดในเขตชุมชนเมืองในเขตบางรัก กรุงเทพมหานคร”, วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๕), หน้า ๓๓-๓๔.

^{๑๐๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๒.

^{๑๐๗} ทวี เขจรกุล, “บทบาทเจ้าอาวาสในการบริหารจัดการวัดในเขตปกครองคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย”, วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม, ๒๕๔๗), หน้า ๔๐ - ๔๑.

เป็นสำคัญ ส่วนการปกครองบุคลากรภายในวัดที่นอกเหนือจากภิกษุสงฆ์ สามเณร ซึ่งได้แก่ คิษย์วัด แม่ชี คณงาน รวมทั้งฆราวาสผู้อาศัยในวัดคนอื่นๆ เจ้าอาวาสจะมอบหมายให้เป็นหน้าที่ของคณะกรรมการบริหารวัดและกระจายอำนาจหน้าที่เพื่อช่วยกันดูแลและพัฒนาวัดบุคลากรทั้งหมดที่มีอยู่ภายในวัด รวมทั้งคณะกรรมการบริหารวัด ล้วนมีความสำคัญเพราะต่างก็มีส่วนรับผิดชอบต่อกิจการของวัดและมีส่วนทำให้วัดก้าวหน้าหรือตกต่ำได้เช่นกัน แต่หากช่วยกันบริหารวัด โดยปฏิบัติตามระเบียบที่วางไว้ หมั่นปรึกษาหารือเกี่ยวกับกิจการของวัดเพื่อปรับให้เข้ากับความต้องการของส่วนร่วมก็จะทำให้ภารกิจของวัดประสบความสำเร็จได้^{๑๘}

กล่าวโดยสรุปได้ว่า บทบาทภารกิจในการบริหารจัดการวัดด้านการปกครองในปัจจุบัน นอกจากเจ้าอาวาสจะต้องคำนึงถึงพระธรรมวินัย กฎหมายบ้านเมืองและกฎหมายคณะสงฆ์เป็นต้นแล้ว สิ่งที่สำคัญที่พึงตระหนัก คือความเจริญมั่นคงของวัดการพัฒนาวัดให้มีความก้าวหน้าที่ดีเยี่ยมอำนวยประโยชน์ต่อประชาชน ชุมชนและสังคม ซึ่งสิ่งเหล่านี้จะเกิดขึ้นได้ต้องอาศัยกลไกการบริหารจัดการอย่างมีระเบียบและต้องการทำอย่างต่อเนื่อง

๒.๕.๒ ด้านการศึกษา

สำหรับภารกิจด้านการศาสนาวัดมีหน้าที่ในการส่งเสริมการศึกษาแก่พระภิกษุสามเณรตลอดจนให้ความรู้หรือแสงสว่างปัญญาแก่ประชาชน โดยมุ่งตรงต่อหลักไตรสิกขานั้นคือ มุ่งให้เกิดกระบวนการเรียนรู้หรือพัฒนาไตรทวาร คือ กายทวาร วชิทวารและ มโนทวารตามหลักไตรสิกขาหรืออริยมรรคมีองค์ ๘ โดยมีจุดมุ่งหมายอยู่ที่การเข้าถึงองค์ความรู้หรือปัญญาที่จะสามารถจัดการความทุกข์หรือปัญหาต่างๆ ได้อย่างแท้จริง

กรมการศาสนา ได้ให้ความหมายไว้ว่า การศาสนศึกษา หมายถึง การจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมของคณะสงฆ์ ทั้งแผนกธรรมบาลี แผนกสามัญศึกษา รวมทั้งการส่งเสริมพระภิกษุสงฆ์ สามเณรศึกษาพระปริยัติธรรมทุก ๆ วิธีที่ไม่ขัดแย้งต่อพระธรรมวินัย^{๑๙}

พระเมธีธรรมมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) ได้ให้ความหมายไว้ว่า การศาสนศึกษา หมายถึง การศึกษาพระปริยัติธรรมและการศึกษาอื่น ๆ อันสมควรแก่สมณะ การศึกษาของสงฆ์แต่เดิมนั้นเริ่มต้นมาแต่สมัยพุทธกาลและบุคคลที่เข้ามาสู่สังฆมณฑลในครั้งพุทธกาลตามประวัติความเป็นมาส่วนมาก มักจะได้รับการศึกษาทั้งคฤหัสถ์และคฤหัสถ์มาเป็นอย่างดีตามลัทธิศาสนาในสมัยนั้น เป็นต้นว่าเรียนจบไตรเพทมาก่อนการศึกษาของสงฆ์ ในสมัยพุทธองค์ยังทรงพระชนม์อยู่มี ๒ ประการ คือ^{๒๐}

^{๑๘} พระมหาทองชัย บุรณพิสุทธิ์, บทบาทของวัดในเขตชุมชนเมืองในเขตบางรัก กรุงเทพมหานคร, หน้า ๔๙-๕๑.

^{๑๙} กรมการศาสนา, คู่มือการจัดการศึกษาสงฆ์, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๓๙), หน้า ๑.

^{๒๐} พระเมธีธรรมมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), การปกครองคณะสงฆ์ไทย, หน้า ๗๗.

๑. คันถะฐุระ คือ ฐุระฝ่ายคัมภีร์ กิจด้านการเรียน

๒. วิปัสสนาฐุระ คือ ฐุระฝ่ายเจริญวิปัสสนา กิจด้านการบำเพ็ญภาวนา หรือเจริญพระกรรมฐาน ซึ่งรวมทั้งสมณะด้วยเรียกรวมเข้าในวิปัสสนาโดยฐานเป็นส่วนคลุมยอด

กล่าวโดยสรุปได้ว่า การศาสนศึกษา เป็นการจัดการศึกษาให้กับพระภิกษุสามเณร หรือการสนับสนุนส่งเสริมให้พระภิกษุ รวมทั้งการส่งเสริมทุกทางที่จะทำให้ภิกษุสงฆ์สามเณร ได้มีโอกาสศึกษาพระปริยัติธรรมและวิชาการต่างๆ ทุกๆ วิธี ซึ่งมีตั้งแต่ประถมศึกษาจนถึงอุดมศึกษา โดยไม่ขัดต่อพระธรรมวินัย

๒.๕.๓ ด้านการเผยแผ่ศาสนธรรม

ภารกิจด้านการเผยแผ่ มีการแสดงพระธรรมเทศนาทุกวันพระ ๘ คำ ๑๕ คำ การเทศน์ในภาคพรรษา การอบรมคุณธรรมจริยธรรมในโรงเรียน การบรรยายธรรมในหน่วยงานราชการและเอกชน มีผู้ให้ความคิดเห็นไว้ ดังนี้

กรมการศาสนา ได้ให้ความหมายไว้ว่า การเผยแผ่ศาสนธรรม หมายถึง การดำเนินการประกาศพระพุทธศาสนาให้ศาสนทายาทและประชาชนได้รับทราบในทุกๆ วิธีที่ไม่ขัดต่อพระธรรมวินัย โดยมุ่งเน้นให้ประชาชนได้มีความรู้ความเข้าใจในหลักธรรมแล้วนำมาไปปฏิบัติในชีวิตประจำวัน ได้แก่ การเทศนา การปาฐกถาในโอกาสและสถานที่ต่างๆ ทั้งในวัดและนอกวัด การบรรยายธรรมทั้งทางวิทยุและโทรทัศน์ การเผยแผ่ธรรมด้วยสื่อต่างๆ ขึ้นในวัดโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อการเผยแผ่ธรรมหรือต้องการให้ประชาชนได้เข้าวัดปฏิบัติธรรมหรือมุ่งเน้นสืบสานวัฒนธรรมไทยที่ได้รับอิทธิพลมาจากหลักพระพุทธศาสนา การดำเนินการใดๆ ของภิกษุสงฆ์ในพระพุทธศาสนาที่เป็นไปเพื่อการเผยแผ่ธรรมทางพระพุทธศาสนาทั้งในวัดและนอกวัด ชื่อว่าภารกิจด้านการเผยแผ่ทั้งสิ้น^{๑๑๑} ซึ่งเป็นนิยามที่สอดคล้องกับที่พระธรรมกิตติวงศ์ได้กล่าวว่า การเผยแผ่ศาสนธรรม หมายถึงการสอนกรรมฐาน การสอนจริยธรรมแก่เด็กๆ และชาวบ้านทั่วไปนั่นเอง^{๑๑๒}

บุญศรี พานะจิตต์ กล่าวว่า การประกาศธรรมเป็นบทบาทที่สำคัญของสถาบันสงฆ์ การเผยแผ่พระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าเป็นการช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นจากความทุกข์

^{๑๑๑} กรมการศาสนา, คู่มือการบริหารและการจัดการวัดฉบับย่อ, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๒), หน้า ๙.

^{๑๑๒} พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช), “พระสงฆ์กับกรมการศาสนา” ใน กรมการศาสนาสู่ศวรรษแห่งการพัฒนา, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๑), หน้า ๑๐๒.

ด้วยอาศัยความเมตตาและกรุณาของภิกษุสงฆ์ งานเผยแผ่ที่ภิกษุสงฆ์ทำกันอยู่ทั่วไปในปัจจุบัน มีดังนี้^{๑๑๓}

๑.งานพระธรรมทูต ดำเนินงานโดยใช้มติมหาเถรสมาคม ว่าด้วยการแต่งตั้ง คณะกรรมการดำเนินงานพระธรรมทูตภายในประเทศ พ.ศ.๒๕๐๘ โดยจัดพระสงฆ์ผู้สมัคร บำเพ็ญประโยชน์แก่พระพุทธศาสนาออกไปจาริกเผยแผ่หลักธรรมแก่ประชาชนทั่วประเทศ เป็นงานที่นำพุทธบริษัทและประชาชนทั่วไปให้เกิดความคิดถึงคุณค่าของธรรมะและความ จำเป็นที่จะต้องปฏิบัติตามธรรมะสามารถนำธรรมะไปใช้ในชีวิตประจำวันได้อย่างถูกต้องและ ถูกต้อง รวมทั้งสามารถใช้ธรรมะแก้ปัญหาต่างๆ ในด้านเศรษฐกิจ สังคม การปกครองและ สิ่งแวดล้อม งานพระธรรมทูต เป็นงานพัฒนาทรัพยากรบุคคลและเป็นงานที่เป็นรากฐานแห่ง ความมั่นคงของประเทศชาติ แนวการปฏิบัติงานของพระธรรมทูต ได้แก่ การเทศน์ การบรรยาย การสนทนา ธรรมมีกถา นำฝึกสมาธิ นำเป็นพุทธมามกะ เยี่ยมเยียนนำพัฒนาท้องถิ่น สานิตและ นำจัดกิจกรรม วัตถุประสงค์สำคัญในการเผยแผ่พระพุทธศาสนามี ๔ ประการ คือ

๑) เพื่อเสริมสร้างความมั่นคงและความอยู่รอดปลอดภัยของประเทศชาติ ศาสนาและพระมหากษัตริย์

๒) เพื่อส่งเสริมและปลูกฝังศีลธรรม วัฒนธรรมและให้คำแนะนำทางจิตใจแก่ ประชาชน

๓) เพื่อส่งเสริมความเข้าใจอันดีและความร่วมมือซึ่งกันและกันระหว่าง ข้าราชการ ประชาชน พระสงฆ์และผู้นำทางศาสนาในการพัฒนาประเทศและความเป็นอยู่ของ ประชาชน

๔) เพื่อให้พระสงฆ์ในพระพุทธศาสนาได้มีโอกาสบำเพ็ญสาธารณประโยชน์แก่ ประเทศชาติและพระศาสนาตามสมควรแก่สมณวิสัย

๒.หน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล (อ.ป.ต.) เป็นกิจกรรมของคณะสงฆ์ไทย ตามระเบียบมหาเถรสมาคม ว่าด้วยการตั้งหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล พ.ศ.๒๕๑๘ มีความมุ่งหมายที่จะพัฒนาท้องถิ่นระดับตำบลลงสู่หมู่บ้าน โดยให้ภิกษุสงฆ์ในชนบทได้มี บทบาทและเป็นแกนนำในการส่งเสริมวัดให้เป็นศูนย์กลางการพัฒนาท้องถิ่นให้เกิดประโยชน์ต่อ ชุมชนนั้น

๓.งานอบรมจริยธรรมนักเรียน ข้าราชการและประชาชน เพื่อให้ผู้เข้ารับการอบรม มีทัศนคติที่ดีต่อสถาบันพระพุทธศาสนา สามารถปฏิบัติตนตามหน้าที่ของชาวพุทธได้อย่าง

^{๑๑๓} บุญศรี พานะจิตต์, ความสำเร็จในการปฏิบัติภารกิจของวัด : ศึกษาเฉพาะกรณีวัด สวนแก้ว อำเภอบางใหญ่ จังหวัดนนทบุรี, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย, ๒๕๔๕), หน้า ๒๕.

ถูกต้องเหมาะสมและน้อมนำหลักพุทธธรรมไปปฏิบัติในการดำเนินชีวิตประจำวัน เพื่อพัฒนาตนเองและสังคม

๔.การบรรพชาสามเณรฤดูร้อน เป็นการจัดบรรพชาเยาวชนชายอายุตั้งแต่ ๑๐ ปี เพื่อใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ในการศึกษาธรรมในช่วงปิดภาคฤดูร้อนประมาณเดือนเมษายน

๕.การส่งเสริมหน่วยสงเคราะห์พุทธมามกะผู้เยาว์ เป็นหน่วยสงเคราะห์ที่วัดจัดให้มีขึ้นในวัดในหมู่บ้านเพื่อฝึกอบรมด้านความรู้ ความประพฤติจิตใจ โดยมีพระสงฆ์ทำหน้าที่ฝึกอบรมสั่งสอนและบริหารงานทั่วไปของหน่วยสงเคราะห์พุทธมามกะผู้เยาว์ เรียกพุทธมามกาจารย์ แบ่งเป็น ๓ คณะ คือคณะประถมพุทธมามกะ ได้แก่เด็กอายุ ๗ - ๑๐ ขวบ คณะมัธยมพุทธมามกะ ได้แก่เด็กอายุ ๑๑ - ๑๕ ขวบ คณะอุดมพุทธมามกะ ได้แก่เด็กอายุ ๑๖ - ๑๘ ปี

๖.การเผยแผ่ทางสื่อมวลชน เป็นการดำเนินการโดยเผยแผ่ทางวิทยุ โทรทัศน์ วารสาร นิตยสารเผยแผ่ธรรมในต่างประเทศ อาจมีการตั้งวัดในต่างประเทศ

๗.การเผยแผ่ตามศักยภาพของวัด เป็นโครงการที่จัดขึ้นเพื่อพัฒนาคุณภาพชุมชนตามศักยภาพของวัด ได้แก่โครงการอุทยานการศึกษา การจัดสวนสมุนไพรในวัด โครงการลานวัดลานกีฬา เป็นต้น

กล่าวโดยสรุปได้ว่า การเผยแผ่ศาสนาธรรม เป็นการประกาศหลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธศาสนา แก่ประชาชน โดยมุ่งเน้นให้ประชาชน ได้มีความรู้ความเข้าใจในหลักธรรม แล้วน้อมนำไปประพฤติปฏิบัติใช้เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต

๒.๕.๔ ด้านการสาธารณูปการ

ภารกิจด้านสาธารณูปการ ทางวัดดำเนินการก่อสร้าง และบูรณะถาวรวัตถุเพื่อเป็นการส่งเสริมในการปฏิบัติงานตามภารกิจของพระสงฆ์ให้มีความสะดวกมากยิ่งขึ้น โดยยึดหลักอวาสาสัปปายะ มีผู้ให้ความคิดเห็นไว้ ดังนี้

กรมการศาสนา ได้กำหนดแนวทางในการจัดการด้านสาธารณูปการวัดจะต้องมีแผนผังกำหนดการปลูกสร้างภายในวัด บริเวณวัดมีการปลูกไม้ดอกไม้ประดับไม้เกี่ยวกับพุทธประวัติทำให้วัดเป็นแหล่งศึกษา สถานที่ที่รื่นรมย์ ลานวัดสะอาด ปราศจากขยะมูลฝอยสิ่งปฏิกูล มีถังรองรับขยะ มีถนนทางเดินเท้าภายในวัด วัดควรมีประตูปิดเปิดตามวันเวลาเพื่อความปลอดภัยในทรัพย์สินของวัด มีป้ายแสดงสิ่งสำคัญๆ เพื่อดึงดูดความศรัทธาของประชาชนตามสมควร การทำสีเสนาสนะก็ดี แผ่นป้ายก็ดี ให้ใช้สีเรียบๆ ไม่ฉูดฉาด การปลูกสร้างเสนาสนะภายในวัด ให้รักษาไว้ซึ่งศิลปกรรมของไทยมีการจัดระบบน้ำดื่ม น้ำใช้ ไฟฟ้าที่อยู่อาศัยมีระบบ

กำจัดสิ่งปฏิญกุล ห้องน้ำ ห้องส้วม จัดสวัสดิการให้ภิกษุสามเณรได้รับความผาสุกในการบำเพ็ญสมณธรรม^{๑๑๔}

พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงคปญโย) ได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาวัดว่าเป็นการปรับปรุงและแก้ไขข้อบกพร่องเดิมภายในวัด รวมทั้งส่งเสริมกระบวนการดำเนินงานกิจการพระศาสนาในวัดให้มีคุณภาพและประสิทธิภาพสมบูรณ์ เพื่อสร้างวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชนและเป็นแหล่งอารยธรรมอันเจริญรุ่งเรือง มีศาสนวัตถุ ศาสนสถานอันเป็นเครื่องหมายแห่งศิลปวัฒนธรรม อันดีงาม บุคลากรทางศาสนาที่มีความประพฤติดี เป็นแบบอย่างแก่ประชาชนสังคม สามารถแนะนำให้ประชาชนในสังคมพ้นจากความลุ่มหลง ฟุ้งเฟ้อและดำรงอยู่ได้อย่างเป็นสุข มีการส่งเสริมกิจกรรมที่เป็นประโยชน์อย่างหลากหลาย ทั้งในด้านศาสนพิธี การให้การศึกษา การเผยแผ่ศาสนาธรรมและการสาธารณสงเคราะห์ เพื่อสนับสนุนส่งเสริมให้วัดมีความเจริญรุ่งเรือง เป็นศูนย์รวมจิตใจของประชาชนและที่สำคัญเพื่อให้พระศาสนาสร้างความสงบสุขได้อย่างแท้จริง^{๑๑๕}

กองอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมธรรมชาติและศิลปกรรม ได้เสนอแนะแนวทางในการพัฒนาวัด ด้านสาธารณูปการ ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมคุณค่าสิ่งแวดล้อมและศิลปกรรมดังนี้^{๑๑๖}

๑. วัดต้องมีความรู้ในการต่อเติมอาคาร จะต้องคำนึงถึงรูปแบบที่สอดคล้องกับอาคารเดิม เพื่อเป็นการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมและสิ่งแวดล้อม
๒. อาคารที่เป็นองค์ประกอบของวัด เช่น ศาลาทำน้ำ ร้านค้า ห้องสุขา ควรอยู่ห่างจากอาคารสำคัญและต้องมีสภาพเรียบง่ายสอดคล้องกลมกลืนส่งเสริมซึ่งกันและกันกับตัววัด
๓. บริเวณที่เป็นเขตพุทธาวาส ไม่สมควรจะสร้างสิ่งก่อสร้างใดๆ เพิ่มเติม
๔. บริเวณที่เป็นลานธรรมต้องกำหนดขอบเขตให้เป็นสัดส่วน
๕. บริเวณที่เป็นเขตสังฆาวาส อันเป็นที่ตั้งกุฏิสงฆ์ การก่อสร้าง สิ่งก่อสร้างใหม่ต้องให้คงรูปลักษณะเดิม เพื่อไม่ให้เกิดการทำลายรูปแบบ
๖. กรณีเป็นวัดที่มีความสำคัญ หากมีการสร้างร้านค้าต้องอยู่ในที่ไม่บังสายตาเมื่อมองไปยังตัวอาคารหลัก

^{๑๑๔} กรมการศาสนา, หลักการบริหารและการจัดการวัดในยุคโลกาภิวัตน์, (กรุงเทพมหานคร: เอ พี กราฟิคดีไซน์, ๒๕๓๙), หน้า ๑๓.

^{๑๑๕} พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงคปญโย), การคณะสงฆ์และการพระศาสนา, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า ๔๕.

^{๑๑๖} กองอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมธรรมชาติและศิลปกรรม, การพัฒนาวัดเพื่ออนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและศิลปกรรม, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๓), หน้า ๑๑๙.

- ๗.พื้นที่ลานวัดจะต้องส่งเสริมให้พื้นที่วัดมีบรรยากาศที่เหมาะสม
- ๘.หลีกเลี่ยงการติดป้ายโฆษณาสินค้าขนาดใหญ่ ไม่ว่าจะด้านกำแพงวัดหรือในบริเวณวัด
- ๙.ต้นไม้ที่จะปลูก ควรเป็นต้นไม้ประจำท้องถิ่นและเป็นต้นไม้ที่นิยมปลูกกันในวัด ควรดูแลรักษาไม่ให้เสื่อมโทรม
- ๑๐.รักษาความสะอาด จัดที่ทิ้งขยะที่มีสีสันทกมกลืน มีรูปทรงไม่สะดุดตาและมีความแข็งแรงรักษาง่าย
- ๑๑.วัดควรจัดให้มีการสอดส่องดูแลพื้นที่ใกล้เคียงบริเวณวัดว่า จะดำเนินกิจกรรมใดๆ ที่ขัดแย้งกับสภาพวัด ควรจะหาทางคัดค้านกิจกรรมที่ไม่เหมาะสม
- ๑๒.วัดจะต้องให้ความรู้ ความเข้าใจเพื่อสร้างความตระหนักให้แก่ผู้มาเยือนให้เห็นความสำคัญในฐานะวัดเป็นแหล่งศิลปกรรม
- ๑๓.วัดควรมีแนวทางในการลด เลิก การแข่งขันสร้างศาสนวัตถุ
- ๑๔.วัดควรดำเนินทางสายกลาง เพื่อสอดคล้องกับพุทธศาสนาอย่างแท้จริง
- ๑๕.วัดที่มีโบราณสถานขึ้นทะเบียนไว้ การดำเนินงานด้านต่างๆ ต้องประสานกับกรมศิลปากร

กล่าวโดยสรุปได้ว่า ความมุ่งหมายของการสาธารณูปการก็เพื่อบำรุงรักษาวัดให้เป็นที่อำนวยความสะดวกแก่ประชาชน เป็นการก่อสร้างและการบูรณะปฏิสังขรณ์ศาสนวัตถุและศาสนสถานภายในวัดให้เรียบร้อยดีงาม

๒.๕.๕ ด้านการศึกษาสงเคราะห์

ภารกิจด้านศึกษาสงเคราะห์ มีการมอบทุนการศึกษา การจัดครูพระเข้าไปสอนในสถานศึกษาทั้งของรัฐบาลและเอกชน จัดให้มีการเรียนการสอนธรรมศึกษา เปิดการเรียนการสอนศูนย์ศึกษาพระพุทธรศาสนาวันอาทิตย์ มีผู้ให้ความคิดเห็นไว้ ดังนี้

พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงคปญโญ) ได้กล่าวถึงการศึกษาที่ภิกษุสงฆ์ได้ดำเนินการในปัจจุบัน ๔ ลักษณะ คือ^{๑๑๗}

๑.โรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา วัดหรือมูลนิธิในวัดจัดตั้งขึ้นเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลเด็กและเยาวชนที่ยากจนบางแห่งมีนักเรียนชาย – หญิง เรียนร่วมกันกับภิกษุสงฆ์ สามเณร ปัจจุบันโรงเรียนประเภทนี้สังกัดคณะกรรมการการศึกษาเอกชน

๒.โรงเรียนสงเคราะห์เด็กยากจนตามพระราชประสงค์ ตั้งตามพระราชประสงค์และอยู่ในพระบรมราชานุเคราะห์และอยู่ในสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน

^{๑๑๗} พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงคปญโญ), การคณะสงฆ์และการพระศาสนา, หน้า ๔๘-๔๙.

๓. ศูนย์การศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ เป็นศูนย์ที่จัดตั้งขึ้นเพื่อเป็นแหล่งให้การศึกษาบรมปลูกฝังศีลธรรม วัฒนธรรมและประเพณีอันดีงามแก่เด็กและเยาวชน สอนเฉพาะวันอาทิตย์

๔. ศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัด เป็นศูนย์ที่จัดตั้งขึ้นเพื่อฝึกอบรมปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรมวัฒนธรรมและประเพณีอันดีงามแก่เด็ก ตลอดจนเตรียมความพร้อมด้านร่างกาย อารมณ์สังคมและสติปัญญา ส่งเสริมให้ภิกษุได้บำเพ็ญประโยชน์ต่อสังคมเพิ่มขึ้นและเป็นศูนย์ประสานความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับชาวบ้าน

การศึกษาสงเคราะห์ นอกจากจะจัดแก่เด็กและเยาวชนให้มีสถานที่เรียนหนังสือแล้ว ภิกษุสงฆ์ยังให้ความสำคัญสงเคราะห์การศึกษาแก่เด็กและเยาวชนผู้กำลังศึกษาในสถานศึกษาทั่วประเทศ อาทิ ตั้งทุนสนับสนุนการศึกษาแก่นักเรียนและนักศึกษาที่ขาดแคลนทุนทรัพย์ทุกระดับชั้น ได้แก่ชั้นประถมศึกษา มัธยมศึกษาและอุดมศึกษา ช่วยพัฒนาสถานศึกษา ช่วยเหลืออุปกรณ์การศึกษาและช่วยเหลือบุคคลผู้กำลังศึกษา วัดและพระสงฆ์จึงเป็นสถาบันที่มีส่วนในการช่วยเหลือเด็กและเยาวชนของชาติในด้านการศึกษาเป็นสถานอบรมบ่มนิสัยเด็กและเยาวชนมาทุกยุคทุกสมัย โดยเฉพาะเด็กที่ยากจนขาดคนดูแลและกำพร้าบิดาก็ได้อาศัยสถาบันสงฆ์ให้ภิกษุสงฆ์เป็นผู้อุปการะเป็นเหตุให้เด็กและเยาวชนได้ใกล้ชิดพระศาสนาและเป็นโอกาสให้ภิกษุสงฆ์ได้พัฒนาทรัพยากรของชาติตั้งแต่วัยเด็ก เพื่อจะได้เป็นผู้ใหญ่ที่พึงปรารถนาของสังคมต่อไป^{๑๑๘}

กล่าวโดยสรุป การศึกษาสงเคราะห์เป็นการจัดการศึกษาแก่ประชาชนทั่วไปเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลแก่เด็กและเยาวชนของชาติ ทั้งด้านการศึกษา การอบรมสั่งสอนให้ที่อยู่อาศัย อาหาร รวมทั้งการทำให้เด็กมีความอบอุ่นและมีความสุขทั้งร่างกายและจิตใจ เพื่อจักได้เป็นอนาคตที่ดีของชาติสืบไป

๒.๕.๖ ด้านการสาธารณสงเคราะห์

ภารกิจด้านสาธารณสงเคราะห์ มีการสงเคราะห์ที่พักอาศัย การเอื้อเฟื้อสถานที่ในการจัดกิจกรรมของชาวบ้านและชุมชน การบริการห้องสมุดประชาชน การช่วยเหลือวัดและประชาชนเมื่อยามประสบพิบัติภัย การให้ยืมวัสดุอุปกรณ์เครื่องครัว การบรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อนเคราะห์ มีการสงเคราะห์ที่พักอาศัย การเอื้อเฟื้อสถานที่ในการจัดกิจกรรมของชาวบ้านและชุมชน มีผู้ให้ความคิดเห็นไว้ ดังนี้

กรมการศาสนา ได้ให้ความหมายไว้ว่า การสาธารณสงเคราะห์ หมายถึงการดำเนินการช่วยเหลือสังคมทางวัตถุในรูปแบบต่างๆ ที่ไม่ขัดต่อพระธรรมวินัย ได้แก่โครงการอุปสมบทและบรรพชาพระสงฆ์ สามเณรภาคฤดูร้อน โครงการสงเคราะห์พระสงฆ์ สามเณรที่วัด

^{๑๑๘} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๐-๕๑.

ประสบภัยขาดแคลน วัดและเจ้าอาวาส พระสงฆ์เป็นผู้นำในการพัฒนาชุมชนและสังคม เช่นให้ใช้สถานที่เป็นที่จัดประชุมอบรมเยาวชนและประชาชนด้านอาชีพต่างๆ การสร้างถนนเข้าหมู่บ้าน การออมทรัพย์ ให้สถานที่เป็นแหล่งประปาหมู่บ้าน การช่วยเหลือผู้ยากไร้ เป็นต้น^{๑๑๙}

พระราชรัตนมุนี (ชัยวัฒน์ ปญฺญณาสิริ) กล่าวถึงความสำคัญของภารกิจด้านนี้ว่า การสาธารณสงเคราะห์เป็นการจัดให้การสงเคราะห์ในด้านต่างๆ แก่ประชาชนผู้ทุกข์ยาก บำรุงวัด ทายก ทายิกาของวัดหรือประชาชนทั่วไป วัดเป็นส่วนหนึ่งของสังคม วัดอยู่ได้ก็ต้องพึ่งบ้านและบ้านอยู่ได้ก็ต้องพึ่งวัด วัดเป็นศูนย์กลางของสังคม พระสงฆ์เป็นที่พึ่งทางใจของประชาชน เมื่อประชาชนเดือดร้อนในเรื่องใดเรื่องหนึ่งก็เป็นหน้าที่ของวัดจะต้องจัดการสงเคราะห์ช่วยเหลือ การสาธารณสงเคราะห์จึงเป็นหน้าที่ของวัดและเจ้าอาวาสจะต้องดำเนินการบริหารงานทุกด้านเกี่ยวกับการสงเคราะห์ประชาชนในขอบเขตที่วัดจะจัดได้^{๑๒๐}

บุญศรี พานะจิตต์ และคณะ กล่าวถึงความสำคัญของภารกิจด้านนี้ว่า การสาธารณสงเคราะห์เป็นการแสดงบทบาทของพระสงฆ์ ในด้านสังคมสงเคราะห์ทั้งการสงเคราะห์บุคคลและสาธารณสงเคราะห์ โดยมีพระสงฆ์เป็นผู้นำชุมชนในการบริจาคช่วยเหลือผู้ประสบภัยพิบัติต่างๆ เพราะพระสงฆ์เป็นศูนย์กลางเชื่อมประสานระหว่างคนจนกับคนรวย ปัจจัยที่ได้รับบริจาคมาพระสงฆ์ก็ใช้ทำประโยชน์เป็นสาธารณกุศลและช่วยเหลือบุคคลผู้ขาดแคลนและด้อยโอกาส^{๑๒๑}

กล่าวโดยสรุปได้ว่า การสาธารณสงเคราะห์ หมายถึงการดำเนินการช่วยเหลือสังคมทางวัตถุในรูปแบบต่างๆ ที่ไม่ขัดต่อพระธรรมวินัย ได้แก่การสงเคราะห์ภิกษุสงฆ์สามเณร การสร้างถนนเข้าหมู่บ้าน การสนับสนุนทุนการศึกษาแก่เด็กนักเรียน การช่วยเหลือผู้ป่วย ผู้ยากไร้ การสร้างหอสมุดโรงเรียน เป็นต้น

๒.๖ แนวคิดเกี่ยวกับการบริหารจัดการ

คำว่า การบริหาร (Administration) มีรากศัพท์มาจากภาษาละติน “Administratiae” หมายถึง ช่วยเหลือ (Assist) หรืออำนาจการ (Direct) การบริหารมีความสัมพันธ์หรือมีความหมายใกล้เคียงกับคำว่า “Minister” ซึ่งหมายถึง การรับใช้หรือผู้รับใช้ หรือผู้รับใช้รัฐ คือ

^{๑๑๙}กรมการศาสนา, **คู่มือการบริหารและการจัดการวัดฉบับย่อ**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๒), หน้า ๗.

^{๑๒๐}พระราชรัตนมุนี (ชัยวัฒน์ ปญฺญณาสิริ), **การจัดสาธารณูปการและสาธารณสงเคราะห์ของวัด**, หน้า ๑๔.

^{๑๒๑}บุญศรี พานะจิตต์, **ความสำเร็จในการปฏิบัติภารกิจของวัด : ศึกษาเฉพาะกรณีวัดสวนแก้ว อำเภอบางใหญ่ จังหวัดนนทบุรี**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย, ๒๕๔๕), หน้า ๒๕.

รัฐมนตรี สำหรับความหมายดั้งเดิมของคำว่า Administer หมายถึง การติดตามดูแลสิ่งต่างๆ ส่วนคำว่า การจัดการ (Management) นิยมใช้ในภาคเอกชนหรือภาคธุรกิจซึ่งมีวัตถุประสงค์ในการจัดตั้งเพื่อมุ่งแสวงหากำไร (Profits) หรือกำไรสูงสุด (Maximum Profits) แต่อย่างไรก็ตาม ทั้งสองคำนี้ก็อาจใช้แทนกันได้ ซึ่งหมายถึงการบริหาร เช่นเดียวกัน นักวิชาการได้ให้ความหมายของการบริหารหลายทัศนะแตกต่างกัน ดังนี้

เฮอริเบิร์ต เอ ซิมอน (Herbert A. Simon) กล่าวถึงการบริหารว่าหมายถึง กิจกรรมที่บุคคลตั้งแต่ ๒ คนขึ้นไป ร่วมกันดำเนินการเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์^{๑๒๒}

ฮัทชินสัน (Hutchinson) กล่าวว่า การบริหาร หมายถึง ศิลปะหรือความสามารถ ในการรวมวัตถุประสงค์และกำลังคนเพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนด^{๑๒๓}

คูนท์ และ ดอนแนลล์ (Koontz and Donnell) กล่าวว่า การบริหาร หมายถึง การทำงานให้สำเร็จโดยอาศัยผู้อื่น^{๑๒๔}

เออเนสท์ เดล (Ernest Dale) กล่าวว่า การบริหาร หมายถึง กระบวนการจัด องค์การและการใช้ทรัพยากรต่างๆ เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ล่วงหน้า^{๑๒๕}

ปีเตอร์ เอฟ ดรักเกอร์ (Peter F. Drucker) กล่าวว่า การบริหาร คือ ศิลปะในการ ทำงานให้บรรลุเป้าหมายร่วมกับผู้อื่น ภายในสภาพองค์กรนั้นๆ ทรัพยากรด้านบุคคลจะเป็น ทรัพยากรหลักขององค์กรที่เข้ามาทำงานในองค์กร ซึ่งคนเหล่านี้จะเป็นผู้ใช้ทรัพยากร ด้านวัตถุอื่นๆ เครื่องจักร อุปกรณ์ วัตถุดิบ เงินทุน รวมทั้งข้อมูลสนเทศต่างๆ เพื่อผลิตสินค้า หรือบริการออกจำหน่ายและตอบสนองความพอใจให้กับสังคม^{๑๒๖}

ไพบูลย์ ช่างเรียน ให้ความหมายการบริหารว่า หมายถึง ระบบที่ประกอบไปด้วย กระบวนการในการนำทรัพยากรทางการบริหารทั้งทางวัตถุและคนมาดำเนินการเพื่อบรรลุ วัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล^{๑๒๗}

^{๑๒๒} Herbert A. Simon, **Administrative Behavior**, (New York: Macmillan, 1947), p. 3.

^{๑๒๓} Hutchinson, John G., **Organization : Theory and Classical Concepts**, (New York : McGraw-Hill, 1967), p.12.

^{๑๒๔} Koontz, Harold & Cyril O' Donnell, **Principle Of Management : An Analysis of Managerial Functions**, (New York : McGraw-Hill, 1972), p. 43.

^{๑๒๕} Ernest Dale, **Management : Theory and Practice**, (New York : McGraw-Hill, 1973), p. 4.

^{๑๒๖} Peter F. Drucker อ้างถึงใน สมพงษ์ เกษมสิน, การบริหาร, พิมพ์ครั้งที่ ๗, (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๓), หน้า ๖.

^{๑๒๗} ไพบูลย์ ช่างเรียน, **วัฒนธรรมการบริหาร**, (กรุงเทพมหานคร : อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๓๒), หน้า ๑๗.

ติน ปรัชญพฤทธิ มองการบริหารในลักษณะที่เป็นกระบวนการโดยหมายถึง กระบวนการนำเอาการตัดสินใจและนโยบายไปปฏิบัติ ส่วนการบริหารรัฐกิจหมายถึงเกี่ยวข้องกับการนำเอานโยบายสาธารณะไปปฏิบัติ^{๑๒๘}

บุญทัน ดอกไธสง ให้ความหมายว่า การบริหาร คือ การจัดการทรัพยากรที่มีอยู่ ให้มีประสิทธิภาพมากที่สุดเพื่อตอบสนองความต้องการของบุคคล องค์กรหรือประเทศ หรือการจัดการเพื่อผลกำไรของคนในองค์กร^{๑๒๙}

ประยูทธ เจริญสวัสดิ์ กล่าวว่า การบริหาร หมายถึงภาระหน้าที่ของบุคคลใดๆ ที่ปฏิบัติตนเป็นผู้บริหารที่จะต้องเข้ามาทำหน้าที่จัดระเบียบและดำรงไว้ซึ่งสภาพภายใน (ทั้งที่เป็นคน วัสดุ เงินทุน ฯลฯ) ของกลุ่มหรือหน่วยงานเพื่อให้กลุ่มดังกล่าวสามารถทำงานจนบรรลุวัตถุประสงค์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ^{๑๓๐}

ภาวิตา ธาราศรีสุทธิ และ วิบูลย์ ไตวณะบุตร กล่าวว่า การบริหาร หมายถึง การจัดการ หรือการควบคุมกิจการต่างๆ ของรัฐ เช่น การบริหารการเงินของมูลนิธิ การบริหารกิจการภาษี การบริหารกิจการแพทย์ การบริหารที่ดินรกร้างว่างเปล่า การบริหารการก่อสร้าง การบริหารกิจการอุตสาหกรรมและอื่นๆ ที่เป็นงานที่เรียกกันว่า รัฐประศาสนศาสตร์ (Public Administration)^{๑๓๑}

วัชรีย์ บุรณสิงห์ กล่าวว่า การบริหาร หมายถึง กระบวนการทางสังคม ซึ่งพิจารณาได้เป็น ๓ ทาง คือ^{๑๓๒}

๑.ทางโครงสร้าง เป็นความสัมพันธ์ระหว่างผู้บังคับบัญชาและผู้ใต้บังคับบัญชา ตามลำดับขั้นตอนของสายการบังคับบัญชา

๒.ทางหน้าที่ เป็นขั้นตอนของหน่วยงานที่ระบุหน้าที่ บทบาท ความรับผิดชอบและเครื่องอำนวยความสะดวกต่างๆ เพื่อให้สำเร็จตามเป้าหมาย

^{๑๒๘}ติน ปรัชญพฤทธิ, **ศัพท์รัฐประศาสนศาสตร์**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๕), หน้า ๘.

^{๑๒๙}บุญทัน ดอกไธสง, **การจัดการองค์กร**, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรราชวิทยาลัย, ๒๕๓๗), หน้า ๑.

^{๑๓๐}ประยูทธ เจริญสวัสดิ์, **การบริหารงานบุคคล**, (กรุงเทพมหานคร : กรมพลศึกษากระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๔๐), หน้า ๓.

^{๑๓๑}ภาวิตา ธาราศรีสุทธิและวิบูลย์ ไตวณะบุตร, **หลักและทฤษฎีการบริหารการศึกษา**, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๒), หน้า ๑.

^{๑๓๒}วัชรีย์ บุรณสิงห์, **การบริหารหลักสูตร**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๓), หน้า ๘.

๓.ทางปฏิบัติการ เป็นกระบวนการบริหารดำเนินการในสถานการณ์ที่บุคคลต่อบุคคลกำลังมีปฏิสัมพันธ์กันหรือร่วมทำปฏิริยาเกี่ยวข้องกับซึ่งกันและกัน

สรุปได้ว่า การบริหาร หมายถึง กระบวนการทางสังคมของบุคคลตั้งแต่ ๒ ขึ้นไป ร่วมกันทำกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่งให้บรรลุผลตามเป้าหมายที่กำหนดโดยอาศัยกระบวนการ และทรัพยากรที่มีอยู่ คือ เงิน วัสดุ อุปกรณ์ อย่างเหมาะสม

กระบวนการบริหาร

กระบวนการบริหาร คือ การวางแผน การจัดองค์กร การสั่งการ และการควบคุม กำลังความสามารถของสมาชิกขององค์การและทรัพยากรอื่น ๆ เพื่อความสำเร็จในเป้าหมายขององค์การที่กำหนดไว้ โดยอาศัยบุคคลและทรัพยากรทางการบริหาร ได้มีผู้ให้ความคิดเห็นไว้ดังนี้

องรี ฟาโยล (Henry Fayol) เป็นบุคคลแรกที่วิเคราะห์ถึงองค์ประกอบมูลฐานของการจัดการ ปัจจุบันเรียกว่ากระบวนการบริหารจัดการ มี ๕ ประการ (POCCC) ดังนี้^{๓๓}

๑.การวางแผน (Planning) คือ การศึกษาข้อมูลในปัจจุบันและคาดการณ์ในอนาคต แล้ววางแผนเป้าหมายและแนวทางปฏิบัติไว้

๒.การจัดองค์กร (Organizing) คือ การจัดโครงสร้างของหน่วยงานหรือองค์การ ออกเป็นหน่วยงานย่อยๆ กำหนดหน้าที่ความรับผิดชอบของหน่วยงาน การจัดสรรคนเข้าทำงานในตำแหน่งงานต่างๆ

๓.การบังคับบัญชาสั่งการ (Commanding) คือ การสั่งให้คนทำงานตามที่มอบหมายงานให้ทำ บังคับบัญชาให้พนักงานทำงานตามภารกิจของหน่วยงาน

๔.การประสานงาน (Coordination) คือ การดูแลควบคุมและอำนวยความสะดวกให้ผู้ทำงานสามารถได้โดยสะดวกเต็มความสามารถ

๕.การควบคุม (Controlling) คือ การควบคุมให้งานดำเนินไปตามแผนที่วางเอาไว้ ตรวจสอบให้ผลการปฏิบัติงานเป็นไปตามมาตรฐานที่กำหนดไว้

สำหรับแนวปฏิบัติของผู้บริหาร Fayol อธิบายว่า ผู้บริหารจะต้องมีคุณลักษณะที่พร้อมทั้งร่างกาย จิตใจ ไหวพริบ การศึกษาหาความรู้ เทคนิคการทำงาน ประสบการณ์ต่างๆ โดยเฉพาะประสบการณ์ด้านการบริหารยังมีความจำเป็นมาก ฟาโยล ได้เสนอหลักปฏิบัติสำหรับผู้บริหารไว้ ๔ ประการ คือ

^{๓๓} อดรี ฟาโยล (Henry Fayol), อ่างในสมคิด บางโม, องค์การและการจัดการ, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร: วิทยพัฒน์, ๒๕๔๕), หน้า ๗๑.

๑. ผู้บริหารต้องรับผิดชอบต่อผลงานที่อยู่ในขอบข่ายความรับผิดชอบของตนแม้ว่าหน้าที่นั้นจะได้รับมอบหมายให้แก่ผู้ใต้บังคับบัญชาไปปฏิบัติแล้วก็ตาม

๒. ในการมอบงานจะต้องมอบทั้งหน้าที่และอำนาจให้ได้สัดส่วนกับเอกภาพในการบังคับบัญชาเป็นสิ่งสำคัญต่อหน่วย หากขาดเอกภาพในการบังคับบัญชาแล้วจะทำให้งานในองค์การเกิดความยุ่งยากสับสน ทำงานไม่สะดวก

๓. การบริหารงานองค์การจะต้องให้สอดคล้องสัมพันธ์กัน เพื่อให้บรรลุเป้าหมายหลักขององค์การ แม้ว่าองค์การนั้นจะมีหลายหน่วยงานก็ตาม แต่วัตถุประสงค์หลักขั้นพื้นฐานขององค์การย่อมตรงกัน

๔. ผู้บริหารจะต้องจัดให้ทุกหน่วยงานในความรับผิดชอบปฏิบัติงานสนองวัตถุประสงค์หลักขององค์การ นักบริหารจะต้องแสวงหาวิธีที่จะอำนวยความสะดวกและประหยัดเวลาในการทำงาน

ลูเธอร์ กุลลิค และ ลินเดลล์ อูริค (Luther Gulick and Lyndall Urwick) ได้นำหลักการบริหารจัดการของ ฟาโยลมาปรับปรุงประยุกต์กับการบริหารราชการ ในที่สุดได้คำตอบสั้น ๆ คือ POSDCoRB ซึ่งหมายถึง กระบวนการบริหาร ๗ ประการ คือ^{๑๓๔}

P = Planning หมายถึง การวางแผนเป็นการกำหนดโครงการอย่างกว้าง ๆ ว่าจะทำอะไรบ้าง เพื่ออะไร มีแนวทางปฏิบัติอย่างไร การวางแผนจะต้องทำก่อนการลงมือปฏิบัติ

O = Organizing หมายถึง การจัดการองค์กร กล่าวคือ เป็นการจัดสายงานแบ่งแยกอำนาจการบริหารให้ผู้ปฏิบัติงานทราบบทบาทหน้าที่ของแต่ละคน เพื่อจะได้ทำงานให้บรรลุวัตถุประสงค์

D = Directing หมายถึง การวินิจฉัยสั่งการบอกทิศทางการทำงานเสนอแนะวิธีการทำงานหลังจากที่ได้วิเคราะห์อย่างรอบคอบแล้วว่า ควรจะทำอะไรบ้าง อย่างไร ไปในทิศทางใด

Co = Coordinating หมายถึง การประสานงาน อันได้แก่ การสร้างความสัมพันธ์ระหว่างหน่วยงานย่อยและบุคคลในตำแหน่งต่าง ๆ ให้สามารถทำงานร่วมกันได้ซึ่งอาจจะต้องใช้เทคนิคต่างๆ เช่น การสื่อสารการกำหนดระเบียบแผนในการทำงาน เป็นต้น

R = Reporting หมายถึง การรายงาน การทำงานทุกอย่างจะมีการรายงานไปยังผู้บังคับบัญชาเหนือตนขึ้นไปว่าตนเองได้ทำอะไรบ้าง อย่างไร ได้ผลประการใด

B = Budgeting หมายถึง การจัดทำงบประมาณค่าใช้จ่ายให้ถูกต้องเหมาะสมกับกิจกรรม

จะเห็นได้ว่า POSDCoRB ของกุลลิคนี้มีลักษณะซ้ำซ้อนกับ POCCEC ของฟาโยล แต่จัดขั้นตอนไว้ละเอียดกว่า จึงได้มีผู้นิยมนำมาใช้และเผยแพร่ในเวลาต่อมาการบริหารเป็นการดำเนินงานให้บรรลุวัตถุประสงค์อย่างมีขั้นตอน และเหมาะสมกับหน่วยงานหรือองค์กร

^{๑๓๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า๗๑-๗๒.

ซึ่งกระบวนการบริหารบางตำราเรียกว่า หน้าที่ของการจัดการ ซึ่งมีหลายหน้าที่แตกต่างกันไปตามแนวคิดของนักวิชาการแต่ละคน แต่จะมีหลักการใหญ่ ๆ คล้ายคลึงกัน

การบริหารองค์กรต่าง ๆ เป็นงานในหน้าที่ที่ต้องรับผิดชอบเกี่ยวกับ

๑. การปกครอง บัญชา การพิจารณาวินิจฉัย การตัดสินใจ การสั่งงาน
 ๒. การกำหนดวัตถุประสงค์ การวางนโยบาย การจัดลำดับความสำคัญเร่งด่วนของโครงการ การวางแผนและการบริหารโครงการ การแบ่งงาน การมอบหมายหน้าที่รับผิดชอบ การจัดการรวมทั้งการตรวจงานการติดตามผล การประเมินผลงาน การรายงานการติดต่อสื่อสาร และการประชาสัมพันธ์

๓. การจัดการด้านบุคลากร การเงินหรือการคลัง และทรัพย์สิน

สรุปได้ว่า กระบวนการบริหาร คือ การบริหารที่ได้ผลสำเร็จ มีประสิทธิภาพสูง คือ การบริหารที่ได้ผลผลิต ผลงานที่ทำสำเร็จได้ดีมากกว่าปกติทั่วไป ด้วยต้นทุนหรือค่าลงทุนที่ต่ำที่สุด ซึ่งหมายความว่า นักบริหารที่ดีจะต้องรู้จักเลือกใช้ทรัพยากรให้เกิดประโยชน์สูงสุดอย่างประหยัดที่สุด และให้ได้ผลงานที่ดีที่สุด

๒.๗ แนวคิดเกี่ยวกับประสิทธิภาพการบริหารจัดการวัด

ความหมายของประสิทธิภาพ

แนวคิดทฤษฎีต่างๆ ที่กล่าวถึงประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานโดยทั่วไปจะกล่าวถึงผลการปฏิบัติงาน (Performance) ซึ่งถือได้ว่าเป็นเรื่องเกี่ยวกับประสิทธิภาพในการปฏิบัติงาน (Efficiency) คือ เมื่อมีผลการปฏิบัติก็ถือว่ามีประสิทธิภาพในการทำงานสูง ถ้าผลการปฏิบัติงานไม่ดีก็ถือว่าไม่มีประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานต่ำ ซึ่งในส่วนของความหมายของคำว่าประสิทธิภาพ ได้มีผู้ให้ความหมายต่างๆ ไว้ที่สำคัญมีดังนี้

จอห์น ดี มิลเลท (John D. Millet) ได้ให้ทัศนะเกี่ยวกับประสิทธิภาพไว้ว่า ประสิทธิภาพ (Efficiency) หมายถึง ผลการปฏิบัติงานที่ก่อให้เกิดความพึงพอใจแก่มวลมนุษย์ และได้รับผลกำไรจากการปฏิบัติงานนั้นด้วย (Human Satisfaction and Benefit Produced)^{๑๓๔}

เฮอเบิร์ท เอ ไชมอน (Herbert A. Simon) ได้ให้ทัศนะเกี่ยวกับประสิทธิภาพไว้ว่า ประสิทธิภาพคล้ายคลึงกับ Millet คือ ถ้าพิจารณาว่าทำงานได้มีประสิทธิภาพสูงสุดนั้นให้ดูจากความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยนำเข้า (Input) กับผลผลิต (Output) ที่ได้รับออกมา เพราะฉะนั้น

^{๑๓๔} John D. Millet, 1954, อ้างในชาญวิทย์ มูลโคตร, "ประสิทธิภาพการบริหารงานโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานประถมศึกษาอำเภอวังหิน จังหวัดศรีสะเกษ", ภาคนิพนธ์พัฒนบริหารศาสตรมหาบัณฑิต (พัฒนาสังคม), (คณะพัฒนาสังคม : สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๓๘), หน้า ๘.

ตามทัศนะนี้ ประสิทธิภาพจึงเท่ากับผลผลิต ลบด้วยปัจจัยนำเข้า และถ้าเป็นการบริหารราชการ และองค์กรของรัฐบาลก็บวกกับความพึงพอใจของผู้รับบริการ (Satisfaction) เข้าไปด้วย ซึ่งเขียนเป็นสูตร ได้ดังนี้^{๑๓๖}

$$E = (O - I) + S$$

E = Efficiency คือ ประสิทธิภาพของงาน

O = Output คือ ผลผลิตหรือผลงานที่ได้รับออกมา

I = Input คือ ปัจจัยนำเข้าหรือทรัพยากรทางการบริหารที่ใช้ไป

S = Satisfaction คือ ความพึงพอใจในผลงานที่ออกมา

นอกจากความหมายของประสิทธิภาพในเชิงธุรกิจและการบริหารแล้ว Ryan and Smith ยังได้พูดถึงประสิทธิภาพของบุคคล (Human Efficiency) ว่าเป็นความสัมพันธ์ในแง่บวกกับสิ่งที่ทุ่มเทกับงานซึ่งประสิทธิภาพในการทำงานนั้นมองจากแง่มุมของการทำงานแต่ละบุคคล โดยพิจารณาเปรียบเทียบกับสิ่งที่ให้กับงาน เช่น ความพยายาม กำลังคน กับผลลัพธ์ที่ได้จากงานนั้น^{๑๓๗}

ปัจจัยที่ทำให้การบริหารงานมีประสิทธิภาพ

สำหรับแนวความคิดในเรื่องปัจจัยที่สำคัญในการปฏิบัติงานให้มีประสิทธิภาพ หรือปัจจัยสำคัญที่มีผลต่อการปฏิบัติงานนั้น มีนักทฤษฎีหลายท่านได้ทำการศึกษาและสรุปเป็นปัจจัยสำคัญๆ ที่น่าสนใจดังนี้

อับบราฮัม เซเลินนิก (Abraham Zaleanik and Other) กล่าวว่าไว้ว่าในการที่จะปฏิบัติงานได้ดีหรือไม่ได้ดีนั้น ผู้ปฏิบัติจะต้องตอบสนองความต้องการทั้งภายในและภายนอก (Internal and External Needs) ซึ่งหากได้รับการตอบสนองแล้วย่อมหมายถึง การปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งความต้องการภายนอก ได้แก่^{๑๓๘}

- ๑.รายได้หรือค่าตอบแทน
- ๒.ความมั่นคงปลอดภัยในการปฏิบัติงาน
- ๓.สภาพแวดล้อมทางกายภาพ
- ๔.ตำแหน่งหน้าที่
- ๕.รักษาระเบียบวินัยในการทำงาน

^{๑๓๖} Herbert A. Simon, 1960, เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๘๐.

^{๑๓๗} Ryan and Smith, 1954, อ้างแล้ว.

^{๑๓๘} Abraham Zaleanik and other, 1958, อ้างในวิศรุต มีแก้ว, "ปัจจัยที่มีผลต่อประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานของพนักงานสอบสวน : ศึกษาเฉพาะกรณีสถานีตำรวจสังกัดตำรวจภูธร จังหวัดอุบลราชธานี", ภาคนิพนธ์ พัฒนบริหารศาสตรมหาบัณฑิต (พัฒนาสังคม), (คณะพัฒนาสังคม : สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๔๒), หน้า ๑๓.

- ๖.ปฏิบัติงานด้วยความยุติธรรม
- ๗.การทำงานต้องเชื่อถือได้มีความฉับพลันมีสมรรถภาพและมีการลงทะเบียนเป็นหลักฐาน
- ๘.งานควรมีลักษณะแจ้งให้ทราบถึงการดำเนินงานอย่างทั่วถึง
- ๙.งานสำเร็จทันเวลา
- ๑๐.ผลของงานได้มาตรฐาน
- ๑๑.การดำเนินงานสามารถยึดเป็นมาตรฐานได้
- ๑๒.กำหนดมาตรฐานที่สามารถใช้เป็นเครื่องมือในการทำงาน
- ๑๓.ให้บำเหน็จรางวัลแก่งานที่ดี

ปีเตอร์สัน และ โพลแมน (Peterson and Plowman) ได้กล่าวว่า ประสิทธิภาพประกอบด้วยปัจจัย สำคัญ ๕ ประการ คือ^{๑๓๙}

๑. คุณภาพของงาน (Quality) จะต้องมีคุณภาพสูง หรือผู้ผลิตและผู้ใช้ประโยชน์ คุ่มค่าและมีความพึงพอใจ
๒. ปริมาณงาน (Quantity) ปริมาณของงานที่เกิดขึ้นจะต้องเป็นไปตามความคาดหวังของหน่วยงาน
๓. เวลา (Time) คือเวลาที่ใช้ในการดำเนินงานจะต้องเหมาะสมกับคุณภาพและปริมาณของงาน รวมทั้งจะต้องเป็นไปตามกำหนดและสภาวะการณ์ด้วย
๔. วิธีการ (Method) ในการดำเนินงานจะต้องอยู่ในลักษณะที่ถูกต้องและเหมาะสม
๕. ค่าใช้จ่าย (Costs) ในการดำเนินงานทั้งหมดจะต้องเหมาะสมกับงานและวิธีการ คือจะต้องลงทุนน้อยและได้ผลกำไรมากที่สุด

ลักษณะการบริหารงานจัดการที่มีประสิทธิภาพ

ชาร์ทเทิล (Shartle) เห็นว่าปัจจัยที่มีผลต่อประสิทธิภาพของผู้บริหารประกอบด้วย^{๑๔๐}

๑. พฤติกรรมส่วนตัว	๒. ประสิทธิภาพขององค์การ
๓. คุณสมบัติเฉพาะตัวผู้บริหาร	๔. ความสามารถพิเศษเฉพาะตัวผู้บริหาร

ชาร์ทเทิล (Shartle) ได้เสนอแนวทางในการประเมินประสิทธิภาพของผู้บริหารว่าพิจารณาได้จาก^{๑๔๑}

^{๑๓๙} Peterson and Plowman, อ้างในพระมหาสมหมาย ตุ่นพันธ์, "ปัจจัยที่มีผลต่อประสิทธิภาพในการบริหารงานองค์กรสงฆ์ไทย", ภาควิชาประวัติศาสตร์มหาบัณฑิต (พัฒนาสังคม), (คณะพัฒนาสังคม : สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๔๒), หน้า ๒๘.

^{๑๔๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๘.

^{๑๔๑} อ้างแล้ว, หน้า ๓๐.

๑. จุดมุ่งหมายขององค์การมีการกำหนดไว้เหมาะสมหรือไม่
๒. เป้าหมายและวัตถุประสงค์หลักขององค์การมีการกำหนดไว้หรือไม่
๓. สภาวะทางการเงินมีปัญหาเล็กน้อยเพียงใด
๔. โครงสร้างขององค์การมีการจัดเหมาะสมหรือไม่
๕. มีวัสดุ เครื่องมือ สถานที่ ตลอดจน สิ่งอำนวยความสะดวกพร้อมเพียงหรือไม่
๖. มีบุคคลทำงานพอเพียงและมีคุณสมบัติเหมาะสมหรือไม่
๗. ชื่อเสียงขององค์การในสายตาของบุคคลทั่วไป
๘. ปริมาณและคุณภาพของงานอยู่ในระดับที่น่าพอใจหรือไม่

สมยศ นาวิการ ได้กล่าวถึงแนวความคิดที่มีอิทธิพลต่อประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานในองค์การ ซึ่งมีปัจจัย ๗ ประการ คือ^{๑๔๒}

๑. กลยุทธ์ (Strategy) กลยุทธ์เกี่ยวกับการกำหนดภารกิจ การพิจารณาจุดอ่อนจุดแข็งในองค์กรโอกาส และอุปสรรคภายนอก

๒. โครงสร้าง (Structure) โครงสร้างองค์กรที่เหมาะสมจะช่วยให้การปฏิบัติงาน

๓. ระบบ (System) ระบบขององค์กรที่เหมาะสมจะช่วยให้การปฏิบัติงาน

๔. แบบ (Styles) แบบของการบริหารของผู้บริหารเพื่อบรรลุเป้าหมายขององค์กร

๕. บุคลากร (Staff) ผู้ร่วมองค์กร

๖. ความสามารถ (Skill)

๗. ค่านิยม (Shared Values) ค่านิยมร่วมของคนในองค์กร

จากแนวคิดในเรื่องของประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานของนักวิชาการและนักทฤษฎีต่างๆ อาจกล่าวได้ว่าประสิทธิภาพในการทำงานในเชิงเศรษฐศาสตร์นั้น หมายถึง การผลิตประหยัดเวลาที่สุด ในขณะที่ประสิทธิภาพในการทำงานของแต่ละบุคคลนั้น ปัจจัยนำเข้าพิจารณาเปรียบเทียบกับผลที่ได้ คือ การบรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ ฉะนั้นประสิทธิภาพในความหมายของผู้ศึกษาศึกษา หมายถึง การที่เจ้าอาวาส สามารถบริหารจัดการวัดตามภารกิจอำนาจหน้าที่ ได้บรรลุวัตถุประสงค์และเกิดความพึงพอใจและเป็นประโยชน์ต่อประชาชนในชุมชนหรือในสังคมมากที่สุด

การบริหารจัดการวัด

การบริหารจัดการวัดมีผู้ให้ความหมายไว้ดังต่อไปนี้

กรมการศาสนา ได้ให้ความหมายของการบริหารวัด ไว้ว่า การบริหารวัด หมายถึง การปกครองบังคับบัญชากำกับดูแล แนะนำ สั่งสอนภิกษุสงฆ์ สามเณร และฆราวาสผู้

^{๑๔๒} สมยศ นาวิการ, การบริหาร, (กรุงเทพมหานคร : ดอกหญ้า, ๒๕๓๘), หน้า ๕.

อยู่ในวัดให้มีความเป็นระเบียบเรียบร้อย ให้อยู่ในศีลธรรมอันดีและดำเนินกิจกรรมโครงการต่างๆ ของวัด ให้สำเร็จด้วยดีมีประสิทธิภาพสูงสุด^{๑๔๓}

พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช) กล่าวว่า การบริหารวัด หมายถึง การจัดการ งาน เงิน คนวัสดุ แผนงาน เพื่อให้การดำเนินงานภายในวัดเป็นไปอย่างราบรื่นเกิดประโยชน์ต่อสังคม โดยบุคคลเป็นผู้สร้างงาน ทำงาน และแก้ไขงาน^{๑๔๔}

บุญช่วย จันทร์เห่า กล่าวว่า การบริหารจัดการวัด หมายถึง การทำงานให้บรรลุผลตามเป้าหมายที่ตั้งไว้ โดยการให้เจ้าอาวาส หรือคณะผู้บริหารตั้งแต่ ๒ คนขึ้นไป ร่วมกันและใช้ทรัพยากรการบริหารอย่างผสมผสานให้มีประสิทธิภาพในการทำงาน^{๑๔๕}

สรุปได้ว่า การบริหารจัดการวัด หมายถึง หมายถึง การที่เจ้าอาวาสใช้ความรู้ความสามารถ และประสบการณ์ในการตัดสินใจ และใช้ทรัพยากรการบริหารที่มีอยู่เพื่อดำเนินงานตามภารกิจ ๖ ประการ คือ การปกครอง การเผยแผ่ศาสนาธรรม การศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์ ให้เป็นไปอย่างราบรื่นเกิดความร่วมมือและบรรลุตามเป้าหมายที่กำหนด อย่างมีประสิทธิภาพ

ความสำคัญของการบริหารวัด

การบริหารเป็นสิ่งที่ต้องเรียนรู้ให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคมในยุคปัจจุบัน เพราะการทำงานจะประสบความสำเร็จหรือล้มเหลว นั้น ก็เพราะนักบริหารมีเทคนิคและวิธีการทำงานไม่เหมือนกัน โดยเฉพาะการบริหารวัดซึ่งเป็นศาสนสถานที่มีความใกล้ชิดกับประชาชน การบริหารวัดอย่างเป็นระเบียบจะส่งผลให้ร่มรื่นน่าอยู่ นำเข้าไปประกอบกิจกรรมทางศาสนา รวมทั้งเป็นแบบอย่างแก่ประชาชนที่เข้าไปสัมผัสพบเห็นการบริหารจึงมีความสำคัญ ในที่นี้จึงได้นำแนวคิดเกี่ยวกับความสำคัญของการบริหารและการบริหารวัดที่ผู้รู้ได้กล่าวไว้ตามลำดับ ดังนี้

กรมการศาสนา^{๑๔๖} ได้กล่าวถึงความสำคัญของการบริหารวัดไว้ว่าทำให้การดำเนินงานภายในวัดเป็นระบบมากขึ้น ทำให้สะดวกในการประสานงาน ทำให้เกิดประสิทธิภาพ และเกิดความประหยัดในการดำเนินงาน สามารถติดตามตรวจสอบการดำเนินงานได้ และทำให้การดำเนินงานประสบความสำเร็จทุกคนพึงพอใจ

^{๑๔๓} กรมการศาสนา, **คู่มือพระสังฆาธิการว่าด้วยพระราชบัญญัติ กฎ ระเบียบ และคำสั่งของคณะสงฆ์**, (กรุงเทพมหานคร : กองแผนงาน, ๒๕๕๒), หน้า ๒.

^{๑๔๔} พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช), **“พระสงฆ์กับกรมการศาสนา” กรมการศาสนาสู่ทศวรรษแห่งการพัฒนา**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๕๑), หน้า ๑๐๒.

^{๑๔๕} บุญช่วย จันทร์เห่า, **“พฤติกรรมกรรมการบริหารของเจ้าอาวาสที่ส่งผลต่อการปฏิบัติงานวัด ในเขตการปกครองคณะสงฆ์จังหวัดกรุงเทพมหานคร”**, **วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต (สาขาการบริหารการศึกษา)**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศิลปกร, ๒๕๕๔), หน้า ๙๐.

^{๑๔๖} กรมการศาสนา, **คู่มือการบริหารและการจัดการวัดฉบับย่อ**, หน้า ๓๑.

พระศรีปริยัติโมลี (สมชัย กุศลจิตโต) ได้กล่าวถึงการบริหารงานของวัดว่ามีความสำคัญในการทำให้วัดสามารถพัฒนาไปในแนวทางที่ถูกต้อง กล่าวคือ ทำให้ภิกษุสงฆ์สามเณรมีความรู้มีความสามารถ ทำให้พระภิกษุสงฆ์ สามเณรปฏิบัติชอบตามพระธรรมวินัย ทำให้วัดสามารถทำหน้าที่เผยแผ่วิถีชีวิตที่ประเสริฐไปสู่สังคม ทำให้ประชาชนรู้สึกว่าการวัดเป็นของชุมชน ทำให้วัดเป็นศูนย์การศึกษาเล่าเรียน และทำให้วัดมีความร่มรื่นเป็นที่พบปะนัดพบทางการของประชาชน^{๑๔๗}

ประเวศ วะสี ได้กล่าวถึงความสำคัญของการบริหารวัดไว้ ๓ ดังนี้^{๑๔๘}

- ๑.สามารถสร้างสังคมสงฆ์ให้เป็นสังคมแห่งการเรียนรู้
- ๒.สามารถสร้างวัดให้เป็นส่วนหนึ่งในการชี้นำทิศทางการพัฒนาที่ถูกต้องแก่สังคม อีกทั้งทำให้วัดเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน และส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชน และ
- ๓.การบริหารวัดที่มีประสิทธิภาพจะมีความสำคัญต่อการใช้ทรัพยากรทำให้เกิดประโยชน์สูงสุด

สรุปได้ว่า การบริหารมีความสำคัญต่อการดำเนินงานของวัดในอนาคตที่จะพัฒนาให้เป็นระบบ สามารถส่งเสริมภิกษุสงฆ์ สามเณร เป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถ และประสบการณ์ปฏิบัติตนอยู่ในกรอบของพระธรรมวินัย และสามารถเป็นแบบอย่างที่ดีต่อการพัฒนาชุมชนเป็นอย่างดี

การบริหารวัดในสมัยพุทธกาลนั้น พระพุทธเจ้าทรงใช้รูปแบบของการบริหารที่ยึดหลักของพระธรรมและพระวินัยเป็นเบื้องต้น พระสงฆ์ที่อยู่ในวัดนั้นจะยึดหลักของพระธรรมวินัยที่พระพุทธเจ้าบัญญัติไว้เป็นหลักแห่งการอยู่ร่วมกัน การบริหารในสมัยพุทธกาลจึงเป็นการบริหารแบบธรรมาธิปไตย แต่เมื่อกาลเวลาผ่านไป สรรพสิ่งก็เปลี่ยนแปลงตาม ปัจจุบันสังคมได้เกิดการเปลี่ยนแปลงอยู่ทุกขณะแห่งเวลาภายใต้การเปลี่ยนแปลงของวัตถุ จิตใจของคนก็เปลี่ยนแปลงตาม วัดเองในยุคสมัยปัจจุบันนี้มีความเกี่ยวเนื่องทางด้านสังคมเป็นอย่างมากด้วยปัจจัยหลาย ๆ ด้าน โดยเฉพาะความเกี่ยวเนื่องทางด้านจิตวิญญาณการบริหารวัดจึงต้องปรับเปลี่ยนระบบรูปแบบเพื่อให้เหมาะสมกับยุคสมัย ทันกับความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นตลอดเวลา แม้แต่การนำเสนอหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าก็ต้องเปลี่ยนรูปแบบและวิธีการเพื่อให้ทันกับความเปลี่ยนแปลงทางสังคมและคนในสังคมที่เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา

ดังนั้นการบริหารวัดในปัจจุบันจึงได้เปลี่ยนรูปแบบ ระบบ วิธีการ การสร้างระบบให้เหมาะสมกับผู้อยู่อาศัยในวัดนั้นๆ และสังคมโดยรอบ เพื่อให้การบริหารเป็นไปตาม

^{๑๔๗} พระศรีปริยัติโมลี (สมชัย กุศลจิตโต), การเมืองมิใช่เรื่องของสงฆ์, (กรุงเทพมหานคร : เรือนแก้วการพิมพ์, ๒๕๔๓), หน้า ๑๐๑.

^{๑๔๘} ประเวศ วะสี, “พระสงฆ์กับการรู้เท่าทันสังคม” หลักการบริหารจัดการวัดในยุคโลกาภิวัตน์, (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานสภาสถาบันราชภัฏ, ๒๕๓๙), หน้า ๑๑๙.

ความหมายของมันเอง ที่ว่า หมายถึงการปกครอง การดูแลรักษาหมู่คณะและการดำเนินงาน หรือการจัดการ กิจกรรมต่าง ๆ ของหมู่คณะหรือองค์กรต่าง ๆ ให้สำเร็จลุล่วงไปตามนโยบาย และวัตถุประสงค์ขององค์กรนั้นๆ ด้วยดี มีประสิทธิภาพ

การบริหารจัดการทางด้านพระพุทธศาสนาหรือการบริหารจัดการวัด มีความซับซ้อนมากยิ่งขึ้น เนื่องจากมีปัจจัยหลายอย่าง องค์กรประกอบหลายอย่างที่มีความเกี่ยวเนื่องกับการบริหารจัดการ ดังนี้

๑. ศาสนบุคคล ได้แก่ พระภิกษุสามเณรที่อยู่อาศัยในวัดหรือชุมชนเดียวกันนั้น

๒. ศาสนธรรม ได้แก่ หลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าที่จะต้องยึดเป็นหลักเสมอในการบริหารจัดการงานวัดนั้นๆ จะละเลยเสียไม่ได้ ซึ่งประกอบด้วยพระธรรมและพระวินัย

๓. ศาสนสถาน ได้แก่ ศาสนวัตถุหรือ ศาสนสมบัติ ได้แก่ วัดและทรัพย์สินต่างๆ ทั้งที่เป็นสังฆาริหาริมทรัพย์และอสังฆาริหาริมทรัพย์

๔. ศาสนพิธี ได้แก่ กิจกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวเนื่องด้วยพระพุทธศาสนาและชุมชน อันจัดเป็นองค์ประกอบอย่างหนึ่งที่ทำให้พระพุทธศาสนามีความเกี่ยวพันกับสังคมทั่วไป

องค์ประกอบที่เกี่ยวเนื่องกับการบริหารจัดการวัดที่กล่าวมาแล้วนั้น เป็นสิ่งที่ผู้บริหารจะลืมเสียไม่ได้ เพราะมีความสำคัญแก่การบริหารจัดการเป็นอย่างมาก แต่ก็มีสิ่งอื่นที่มากเกี่ยวข้องด้วยนั่นก็คือความแตกต่างของคนในสังคม ซึ่งผู้บริหารจะต้องคำนึงถึงสิ่งเหล่านี้ด้วยในการบริหารจัดการ โดยเฉพาะสถาบันทางสังคมอันจะส่งผลต่อการบริหารจัดการวัด โดยภาพรวม ได้แก่ สถาบันทางสังคม ซึ่งแบ่งเป็น ๗ สถาบัน

๑. สถาบันครอบครัว

๒. สถาบันการศึกษา

๓. สถาบันการศึกษาศาสนา

๔. สถาบันทางเศรษฐกิจ

๕. สถาบันการเมืองการปกครอง

๖. สถาบันนันทนาการ

๗. สถาบันสื่อสารมวลชน

สถาบันทั้ง ๗ สถาบัน มีความสัมพันธ์กันและทุกสถาบันทำหน้าที่ของตนเอง เพื่อความเป็นระเบียบเรียบร้อยของสังคมและนอกจากนี้ สิ่งที่ต้องคำนึงถึงอีกประการหนึ่ง ก็คือ ลักษณะของสังคม

สิ่งที่สำคัญที่เกี่ยวกับการบริหารจัดการวัดที่ควรตระหนักถึง ก็คือ พระสงฆ์สามเณร และวัดซึ่งเป็นตัวแทนสถาบันพระพุทธศาสนา เป็นผู้ดำเนินกิจการพระศาสนาในสังคมทุกส่วน

ทุกระดับ โดยคณะสงฆ์ซึ่งมีมหาเถรสมาคมและพระสังฆาธิการ เป็นผู้ปกครองและบริหาร คณะสงฆ์ และการพระศาสนาให้เป็นไปโดยเรียบร้อยตามพระธรรมวินัย กฎหมายบ้านเมืองและระเบียบประเพณีของสังคมทุกส่วน ทุกระดับ การคณะสงฆ์และการพระศาสนาที่พระสงฆ์และวัด ได้ดำเนินการเพื่อประโยชน์ของประชาชนในสังคม แบ่งออกได้เป็น ๖ ประการ คือ

๑.การปกครอง ได้แก่ การรักษาความเรียบร้อยดีงาม การดำเนินการเพื่อให้พระภิกษุสามเณรทั้งสังฆมณฑล ปฏิบัติตามพระธรรมวินัยอย่างบริสุทธิ์ถูกต้องเพื่อเป็นตัวอย่าง และจะได้อบรมสั่งสอนประชาชนให้ปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบตามหลักธรรมแห่งพระพุทธศาสนาอย่างทั่วถึง

๒.การศาสนศึกษา ได้แก่ การดำเนินการให้พระภิกษุสงฆ์สามเณร และคฤหัสถ์ได้ศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัย จนมีความเข้าใจ และสามารถปฏิบัติได้ตามสมควรแก่ฐานะานุรูปอย่างเที่ยงแท้จริงจัง

๓.การศึกษาสงเคราะห์ ได้แก่ การดำเนินการสงเคราะห์ช่วยเหลือให้เด็กและประชาชนได้ศึกษาเล่าเรียนทั้งในและนอกระบบ การศึกษาของรัฐ เพื่อที่จะสามารถดำรงตนและดำเนินชีวิตในสังคมได้อย่างมีความสุข และเป็นพลเมืองที่มีคุณภาพของสังคมประเทศชาติ

๔.การเผยแผ่พระพุทธศาสนา ได้แก่ การดำเนินการประกาศพระพุทธศาสนาให้ประชาชนได้ทราบ เข้าใจ และน้อมนำไปปฏิบัติเพื่อลวงพ้นความทุกข์และประสบความสุขตามอุปนิสัย และผลของการปฏิบัติตามหลักพระพุทธศาสนาของแต่ละคน อันจะยังผลให้สังคมตลอดจนประเทศชาติมีความผาสุก สันติสุข และมีความเจริญก้าวหน้า

๕.การสาธารณูปการ ได้แก่ การดำเนินการให้วัดทั่วประเทศ เป็นวัดโดยสมบูรณ์ เป็นที่พำนักอาศัยศึกษาเล่าเรียนและปฏิบัติตามพระธรรมวินัยของพระภิกษุสามเณร เป็นที่ทำบุญ บำเพ็ญกุศล ฟังเทศน์ ปฏิบัติธรรม และอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม โบราณสถาน โบราณวัตถุ ของสังคมนั้น ๆ

๖.การสาธารณสงเคราะห์ ได้แก่ การดำเนินการสงเคราะห์ประชาชนทางจิตใจและทางวัตถุที่ไม่ขัดพระธรรมวินัย และสมณวิสัย เพื่อประโยชน์ และความสุขของประชาชนแห่งวัดนั้น ๆ และทั่วไป

กรมการศาสนา ได้กล่าวว่า ส่วนหนึ่งของการบริหารจัดการอยู่ที่การลงมือปฏิบัติจริง หลักการบริหารจัดการวัดสมัยใหม่นั้น จะต้องประกอบด้วยหลักการดังต่อไปนี้ คือ^{๑๔๙}

๑.การสร้างค่านิยม (Shared Values) ได้แก่ การสร้างฉันทะให้เกิด ทั้งแก่ผู้บริหารเองด้วย และผู้ที่อยู่ในโครงสร้างการบริหารจัดการนั้นด้วย เพื่อให้เกิดแนวคิดและการประพฤติ

^{๑๔๙} กรมการศาสนา, วัดพัฒนา ๔๖, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๖), หน้า ๔๖-๔๘.

ปฏิบัติเป็นไปในทางระบบ แบบแผนที่ได้วางไว้ เพื่อการบริหารจัดการวัดจะได้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและเกิดประสิทธิผลสูงสุด

๒. จัดโครงสร้าง (Structure) ได้แก่ การสร้างรูปแบบระบบการบริหารให้เหมาะสม เป็นไปตามเป้าหมาย หรือจุดประสงค์ที่ได้วางไว้ โครงสร้างจึงถือว่าเป็นส่วนสำคัญอีกส่วนหนึ่ง ในการสร้างความสำเร็จให้แก่การบริหารจัดการวัด

๓. จัดระบบงาน (Systems) ได้แก่ การวางหลักการบริหารจัดการต่าง ๆ ที่อยู่ ภายในวัด ให้เป็นไปอย่างมีระบบและเป็นระเบียบ เพื่อไม่ให้เกิดความสับสนในการดำเนินงาน และเป็นการง่ายแก่การตรวจสอบ

๔. จัดกิจกรรม (Style) ได้แก่ การสร้างรูปแบบในเชิงปฏิบัติ ให้สอดคล้องกับการ บริหารงาน เพื่อให้การบริหารจัดการ เป็นไปทั้งในด้านทฤษฎีและการปฏิบัติ

๕. บุคลากร (Staff) ได้แก่ บุคคลผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับบริหารจัดการไม่ว่าจะเป็น ผู้บริหารหรือผู้อยู่อาศัยในวัดนั้น ๆ การเลือกบุคคลให้เหมาะสมกับความรู้ความสามารถ เป็นสิ่ง ที่ควรตระหนักอย่างยิ่ง เพราะการบริหารงานจะสำเร็จหรือไม่ส่วนนี้นับว่าเป็นส่วนสำคัญ ดังนั้น ควรเลือกใช้บุคคลให้เหมาะสมกับงาน

๖. เสริมทักษะ (Skills) ได้แก่ การสร้างความรู้เพิ่มเติมแก่บุคลากรที่มีอยู่ให้มี ประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น เพื่อให้การบริหารจัดการเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ

๗. กลยุทธ์ (Strategy) ได้แก่ วิธีการหรือกลวิธีที่เลือกใช้ในการบริหารจัดการนั้น ระบบ รูปแบบ ต้องเหมาะสมกับปัจจัยต่าง ๆ ทางสังคมและสิ่งแวดล้อม

ที่กล่าวมานี้คือ หลักการบริหารจัดการสมัยใหม่ที่ใช้ปฏิบัติ แต่เหนือสิ่งอื่นใด การบริหารวัดนั้นที่สำคัญยิ่งก็คือการลงมือปฏิบัติจริง เป็นสิ่งที่กระทำได้อย่างยิ่ง ที่จะทำให้การ บริหารจัดการเป็นไปอย่างมีระบบระเบียบตามจุดประสงค์ที่ได้วางเอาไว้ การบริหารจัดการที่ดี จึงอยู่ที่การนำเอาทฤษฎีไปใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ จึงได้จัดระบบของจุดเริ่มต้นของการ ทำงานไว้ดังนี้

๑. สำรวจ (Research) ได้แก่ การหาข้อมูลในด้านต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นข้อมูล เกี่ยวกับการบริหารโครงสร้าง หรือแม้แต่ข้อมูลทางบุคลากร การมีข้อมูลที่เพียบพร้อมในด้าน ต่าง ๆ นั้น จะทำให้การบริหารจัดการเป็นไปอย่างมีระบบและเป็นระเบียบ

๒. การสื่อสาร (Communication) ได้แก่ การนำเสนอและการรับข้อมูลจากส่วนต่าง ๆ การนำเสนอจะต้องชัดเจนมีประสิทธิภาพใช้ชักจูง การรับข้อมูลก็ต้องเลือกรับข้อมูลที่มี ประโยชน์ การสื่อสารในรูปแบบของการบริหารจัดการนั้น จึงต้องอาศัยข้อมูลที่ได้จากการสำรวจ ในเบื้องต้น

๓.การวางแผน (Action Planning) ได้แก่ การกำหนดทฤษฎีการกระทำหรือเชิงปฏิบัติ ภาคปฏิบัติในทางการบริหารนั้นจะต้องสอดคล้องกับทฤษฎี การวางแผนจึงเป็นส่วนสำคัญในการสร้างรูปแบบของการปฏิบัติจริง

๔.การประเมินผล (Evaluation) ได้แก่ การสรุปผลของการบริหารจัดการ ในส่วนของการประเมินผลนี้ จะทำให้เราได้ทราบถึงข้อผิดพลาด และจุดที่ควรแก้ไขปรับปรุงให้ดีขึ้น และส่งเสริมข้อที่ได้ให้ผลดีอยู่แล้ว เพื่อการบริหารที่มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

สรุปได้ว่า องค์ประกอบของการบริหารจัดการวัดทั้งหมดนั้น ทุกส่วนล้วนแต่มีความสำคัญแก่การบริหารจัดการวัดทั้งหมด แล้วบุคคลใดจะนำไปประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับวัดหรือชุมชน และที่จะล้มเสียไม่ได้ก็คือ หลักการของการบริหารแบบพระพุทธศาสนาที่แท้จริง โดยการยึดหลักการของพระพุทธเจ้าทั้งสองประการ คือ พระธรรม และพระวินัย เป็นหลักการในการบริหารงาน และบริหารจัดการวัด ก็จะเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ และเกิดประโยชน์อย่างแท้จริงอันจะเกิดประโยชน์แก่พระพุทธศาสนาสืบต่อไป

๒.๘ แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางชุมชน

การพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางชุมชน หมายถึง การปรับปรุงสภาพวัดและการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ของวัดเพื่อสนับสนุนส่งเสริมให้วัดมีความเจริญรุ่งเรือง และเป็นศูนย์กลางหรือศูนย์รวมจิตใจของประชาชนได้อย่างแท้จริง ทั้งนี้ โดยเน้นการปรับปรุงและแก้ไขข้อบกพร่องภายในวัด รวมทั้งส่งเสริมกระบวนการดำเนินงานในกิจการต่างๆ ของพระพุทธศาสนาในวัดให้มีคุณภาพและมีประสิทธิภาพสมบูรณ์

พระใบฎีกาวิหัย ปสฺสฺโน (มีมาก) ได้กล่าวถึงความสำคัญของวัดว่า วัดเป็นสัญลักษณ์และเป็นเสมือนตัวแทนของศาสนา มีความสำคัญนอกประการ เช่น เป็นสถานที่ฟังธรรม ปฏิบัติธรรม เป็นสถานที่ประกอบศาสนกิจ ศาสนพิธี เป็นสถานที่บำเพ็ญบุญกุศล เป็นสถานที่ประพฤติพรหมจรรย์ เป็นสถานที่สงบระงับความเดือนร้อนทุกข์ใจ เป็นสถานที่อาศัยของผู้ถูกภัยคุกคามเป็นสถานที่ศึกษา เป็นศูนย์กลางของหมู่บ้าน ลดความเดือนร้อนวุ่นวาย มีสติดีแสดงให้เห็นชัดว่า วัดวาอาราม จึงเป็นส่วนประกอบที่สำคัญยิ่ง เป็นตัววัดดูที่เห็นได้ง่ายที่จะเป็นตัวโน้มน้าวให้เกิดศรัทธาปสาทะและความสงบทางใจได้ในเบื้องต้น พระสงฆ์ควรระดมกำลังพระภิกษุสามเณรและเด็กวัดพัฒนาวัดของตนเป็นประจำ ทำให้เป็นสถานที่ปลอดภัยจากการเบียดเบียนกันและกันไม่ว่าคนและสัตว์ที่เรียกกันว่าเขตอบภัยทาน ทำให้วัดเป็นสถานที่สะอาด เรียบร้อย สงบเย็น จะเป็นที่สบายกายสบายใจมีความร่มรื่นสมกับที่ได้สมญานามว่า “อาราม” และให้เป็นสถานที่จรรโลง

ปัญญาชี้ทางแห่งชีวิตที่ถูกต้อง^{๑๕๐}

๒.๘.๑ เป้าหมายในการพัฒนาวัด

พระราชสุทธินายกมงคล (จรัญ ฐิตธมฺโม) วัดอัมพวัน จังหวัดสิงห์บุรี ได้กล่าวว่า เป้าหมายสำคัญซึ่งเป็นนโยบายของกรมการศาสนา คือ การพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชน ซึ่งการพัฒนาจะบรรลุสู่เป้าหมายได้นั้น วัดควรจะดำเนินการในสิ่งต่อไปนี้โดยลำดับ

๑. จัดและพัฒนากิจกรรมของวัดให้เกิดประโยชน์แก่ประชาชน หรือชาวบ้านโดยรอบวัดให้มากที่สุด

๒. จัดการปกครองพระภิกษุ สามเณรในวัดให้เป็นระเบียบเรียบร้อย ส่งเสริมคนรอบวัดหรือคนในชุมชนนั้นให้มาบวชเรียนศึกษาพระธรรมวินัยที่วัดนั้นกันให้มากที่สุด

๓. จัดการพัฒนาบริเวณอาคารสถานที่ เสนาสนะของวัดให้สะอาดเรียบร้อย รมรื่น เหมาะสมกับสภาพความต้องการ และความจำเป็นให้มากที่สุด^{๑๕๑}

๒.๘.๒ แนวทางการพัฒนาวัด

พระธรรมวรนายก (โอภาส นิลุตฺติมะ) ได้กล่าวว่า การพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชน พอจะสรุปออกเป็นแนวทางได้ดังนี้

๑. พัฒนาวัดให้ชาวชุมชนในท้องถิ่นเกิดความรู้สึกว่าวัดเป็นของตน ทำให้เกิดความหวงแหน ความรัก และจะช่วยกันดูแลรักษา

๒. สร้างสภาพวัดให้มีความหมาย เป็นที่พักอาศัยของพระภิกษุ สามเณร เป็นที่บวชเรียนศึกษาปฏิบัติธรรม เป็นที่ทำบุญบำเพ็ญกุศลของชาวบ้าน เป็นสถานที่ที่ชาวบ้านในละแวกนั้นได้เข้ามาหาความสงบทางกายและใจ และเป็นศูนย์กลางสำหรับทำกิจกรรมทางสังคมร่วมกันของชาวบ้าน

๓. สร้างความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับประชาชนในท้องถิ่นให้เกิดขึ้น โดยบริเวณวัดจะต้องสะอาด รมรื่น มีการจัดกิจกรรมเพื่อประชาชน มีความพร้อมที่จะให้บริการแก่ประชาชนในท้องถิ่นที่มีความต้องการเข้าวัดเพื่อบำเพ็ญกุศล ศึกษาพระธรรมวินัย และหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนา เพื่อประชาชนจะได้เห็นคุณค่าและเข้าวัดมากขึ้น

^{๑๕๐} พระใบฎีกาวิญญู ปสนฺโน (มีมาก), "ปัจจัยที่มีผลต่อการเข้าร่วมพิธีกรรมในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา : กรณีศึกษา นักศึกษาวิทยาลัยการอาชีพอำเภอมหาราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยา", วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต (สาขาการจัดการเชิงพุทธ), (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔), หน้า ๑๐-๑๑.

^{๑๕๑} พระราชสุทธินายกมงคล (จรัญ ฐิตธมฺโม) , "การบริหารวัด" วัดอัมพวัน จังหวัดสิงห์บุรี, หน้า ๑๔, (อัครา).

๔. สร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันระหว่างวัดกับประชาชนในท้องถิ่น วัดควรเป็นแกนนำของประชาชนในท้องถิ่นในการติดต่อกับหน่วยงานอื่นๆ มีการรณรงค์และการจัดกิจกรรมเพื่อการสาธารณูปโภค สาธารณูปการ ตลอดจนการส่งเสริมอาชีพ ซึ่งควรใช้วัดเป็นศูนย์กลาง

๕. ทำให้ชาวชุมชนเกิดการยอมรับตลอดไปว่า วัดกับชุมชนนั้นๆ เป็นหน่วยงานเดียวกัน และคอยให้ความช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน

๒.๘.๓ สภาพแวดล้อมของวัด

การพัฒนาวัดจะเริ่มขึ้นและสำเร็จลุล่วงไปได้ เจ้าอาวาสจะต้องเป็นผู้ประสานที่สำคัญ จึงควรจะศึกษาสภาพแวดล้อมและองค์ประกอบต่างๆ ของวัดให้ได้ข้อมูลเป็นพื้นฐานไว้ก่อนได้แก่

๑. สงฆ์ คือ พระภิกษุ สามเณรภายในวัดควรจะได้ศึกษาประวัติความเป็นมาอุปนิสัยใจคอ ความรู้ความสามารถของพระภิกษุ สามเณรแต่ละรูป เพื่อความสะดวกในการปกครองและการขอความร่วมมือในการมอบหมายงานต่างๆ

๒. สมณธรรม คือ การทำกิจวัตรและการศึกษาพระธรรมวินัย ควรจะได้จัดการและส่งเสริมให้พระภิกษุ สามเณรภายในวัดได้ศึกษาพระธรรมวินัย ตลอดจนความรู้ในสาขาวิชาการต่างๆ ซึ่งถือว่าเป็นกิจวัตรที่สงฆ์พึงปฏิบัติตามแนวทางของพระพุทธบัญญัติ ควรจะได้มีการจัดระเบียบและดูแลให้สงฆ์พึงปฏิบัติตามแนวแห่งพระพุทธบัญญัติในกิจวัตรนั้นๆ อย่างครบถ้วน

๓. สวัสดิการ คือ ปัจจัยอำนวยความสะดวก ควรจะได้รับการสอดส่องดูแลสภาพความเป็นอยู่ของสงฆ์ภายในวัดให้พอเหมาะกับสมณเพศ

๔. เสนาสนะ คือ ที่อยู่อาศัย ควรสำรวจดูว่าพอเพียงหรือไม่ สิ่งใดต้องบูรณะ สิ่งใดควรสร้างเพิ่มเติม และควรจัดให้เป็นหมวดหมู่ เพื่อความเป็นระเบียบสวยงาม

๕. สมบัติของวัด หมายถึง ทรัพย์สินต่างๆ ที่เป็นสังฆาริพทรัพย์และอสังฆาริพทรัพย์ เงินและหนี้สิน (ถ้ามี) วัสดุอุปกรณ์ เช่น เครื่องพิมพ์ดีด เครื่องขยายเสียง ภาชนะเครื่องใช้ต่างๆ เช่น จาน ช้อน รวมถึงอาคาร เสนาสนะ พระพุทธรูป โบราณวัตถุ (ถ้ามี) ฯลฯ สิ่งของเหล่านี้ควรสำรวจและจัดทำบัญชีหรือทะเบียนไว้ให้ละเอียด เพื่อความสะดวกในการบำรุงรักษา

๖. สังฆาธิการกิจ คือการประสานงานกับเจ้าคณะระดับต่างๆอาจมอบหมายพระสงฆ์รูปใดรูปหนึ่งที่มีความรู้ทางงานสารบรรณ ทำหน้าที่เป็นเลขานุการ หรือทำงานสารบรรณของวัดก็จะสะดวกยิ่งขึ้น

๗. สัปบุรุษ คือ ชาวบ้านผู้มีศรัทธาช่วยเหลือบำรุงวัด ศิษย์วัดและแม่ชี ควรจะได้ศึกษาประวัติความเป็นมา เช่นเดียวกับการศึกษาพระสงฆ์ภายในวัด เพื่อความสะดวกในการปกครอง การขอความร่วมมือและการดำเนินการด้านกิจกรรมต่างๆ ของวัด ได้ตรงตามความต้องการของชุมชน

๘. สาธารณสงเคราะห์ คือ การบำเพ็ญประโยชน์ต่อชุมชน ซึ่งได้แก่ การจัดอาคารสถานที่เพื่อบริการแก่พระภิกษุ สามเณร และประชาชน เช่น ห้องสมุด ตู้ยา ศาลาพักผ่อน

ป้อน้ำ รวมถึงกิจกรรมต่างๆ เช่น การแสดงธรรม การตั้งศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ การตั้งศูนย์ฝึกอาชีพ ฯลฯ ควรสำรวจว่าสิ่งใดวัดได้ดำเนินการอยู่แล้ว สิ่งใดควรจะบริการขึ้นอีก เพื่อความเหมาะสมและสอดคล้องกับความต้องการของชุมชน^{๑๕๒}

๒.๘.๔ แนวทางการดำเนินงาน

แนวทางการดำเนินงานการพัฒนาวัด มี ๖ ชั้น คือ

ชั้นที่ ๑ แต่งตั้งกรรมการ

การพัฒนาวัดควรจะได้ดำเนินงานไปในรูปของกรรมการ เพื่อระดมความคิดเห็น และความร่วมมือร่วมใจกัน ซึ่งอาจประกอบด้วยพระสงฆ์ภายในวัดประมาณ ๕ – ๗ รูป คฤหัสถ์ ประมาณ ๗ – ๑๐ คน โดยเลือกบุคคลที่มีความรู้ ความสามารถ และที่สำคัญจะต้องพร้อมที่จะให้ความร่วมมือที่ดี เมื่อติดต่อกับทนายเป็นกรภายในเรียบร้อยแล้ว จึงจะประกาศแต่งตั้งเป็น ลายลักษณ์อักษร แล้วปิดประกาศให้ทราบทั่วกันทั้งวัดและชุมชน และจัดทำสำเนาเอกสารส่งให้แก่ เจ้าคณะปกครองที่อยู่เหนือตนตามลำดับได้ทราบด้วย

ชั้นที่ ๒ ชี้แจงพระภิกษุ สามเณร และศิษย์วัด

การประชุมชี้แจงแก่พระภิกษุ สามเณร และศิษย์วัด เป็นสิ่งจำเป็นที่ท่านเจ้าอาวาสควรจะทำเป็นระยะๆ ประมาณปีละ ๑ ครั้ง (๑๕ วัน / ครั้ง) การชี้แจงนั้น คือ การแจ้งความเปลี่ยนแปลงของวัด และความก้าวหน้าในการพัฒนาให้ทราบโดยทั่วกัน และขอความร่วมมือจากบุคคลในวัดทุกประเภท ถ้าวัดมีโรงเรียนตั้งอยู่ในวัดก็ให้แนะนำแก่ครูและนักเรียนด้วย เมื่อวัดเริ่มทำความสะอาดบริเวณวัด ก็ให้ทุกคนรู้จักช่วยกันรักษาความสะอาด อย่าทิ้งเศษกระดาษหรือเศษอาหารบนลานวัด เป็นต้น

ชั้นที่ ๓ ประชุมกรรมการ

การประชุมครั้งแรกถือเป็นครั้งที่สำคัญมาก ควรนัดประชุมวันที่กรรมการจะมาประชุม ได้พร้อมเพรียงกัน เรื่องที่ควรนำเข้าวาระการประชุมครั้งแรก ควรมีดังนี้

๑. เรื่องที่ท่านประธานแจ้งให้ที่ประชุมทราบ แจ้งให้ที่ประชุมทราบถึงนโยบายของรัฐบาลและคณะสงฆ์ในการพัฒนาวัดว่า มุ่งที่จะให้ส่งเสริมวัดพัฒนาทางด้านวัตถุและด้านจิตใจควบคู่กันไป สำหรับเป้าหมายในการพัฒนาวัดก็คือ มุ่งพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางชุมชน ซึ่ง เจ้าอาวาสจะต้องมีความเข้าใจในเรื่องดังกล่าวดีพอ เพื่อสมาชิกจะได้มีความเข้าใจที่ถูกต้องและตรงกัน การพัฒนาวัดจะได้ดำเนินไปอย่างถูกต้องตามเป้าหมาย

^{๑๕๒} พระธรรมวรนายก (โอภาส นิสฺสิตฺตเมธี), “การพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชน” ในธรรมปริทัศน์ ๔๖, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๒๗-๔๕.

๒. เรื่องอาณาเขตของวัด ควรจะพิจารณากันถึงการจัดให้มีหนังสือสำคัญแสดงกรรมสิทธิ์ที่ดินของวัดให้เรียบร้อย การกำหนดเขตวัดเพื่อการจัดทำแผนผังวัด ได้แก่ การกำหนดว่าหน้าวัด หลังวัด ควรอยู่ทางทิศไหนจึงจะเหมาะสม จะแบ่งเนื้อที่วัดออกเป็นเขตพุทธาวาส เขตสังฆาวาส เขตสาธารณสงเคราะห์ตรงไหน อย่างไร จำเป็นต้องจัดทำรั้วหรือกำแพงหรือไม่ ดังนี้ เป็นต้น

๓. เรื่องการจัดโครงการพัฒนาวัด สมาชิกต้องช่วยกันเสนอความคิดเห็นว่าทางวัดควรจะต้องทำอะไรบ้างสิ่งไหนจำเป็นจะต้องทำก่อนหรือทำหลัง จะทำเมื่อไร ใช้เวลาเท่าใด ใช้กำลังงานและงบประมาณจากไหน งานนั้นๆ ควรมอบหมายให้ใครเป็นผู้รับผิดชอบ ดำเนินงาน เมื่อรวบรวมได้แล้วจัดเป็นแผนงานของวัด เรียงตามลำดับงานที่สำคัญ และจำเป็นก่อนหลังไว้เพื่อเป็นเครื่องกำหนดแนวทางในการปฏิบัติงาน และการติดตามประเมินผล เรื่องใดที่ประชุมเห็นอย่างไร ก็ให้เลขานุการจดบันทึกไว้เป็นหลักฐาน

ขั้นที่ ๔ จัดทำแผนผังวัด

การจัดทำแผนผังวัดควรหาผู้ที่มีความรู้ในการวางผังมาช่วยจัดทำให้ เช่น ช่างจากกรมการศาสนา ช่างจากเทศบาล ครู อาจารย์วิทยาลัยเทคนิค เป็นต้น แผนผังวัดควรจัดทำเป็น ๒ แบบ คือ

๑. ผังสภาพปัจจุบัน แสดงรายละเอียดต่างๆ ของสภาพปัจจุบันทั้งหมด
๒. ผังโครงการ เป็นผังที่ควรจัดขึ้นเพื่อพัฒนาวัดตามมติที่ประชุม กรรมการพัฒนาวัด ในการประชุมครั้งที่ ๑ วาระที่ ๒ เรื่อง การกำหนดเขตวัดเพื่อการจัดผัง ผังโครงการนี้เป็นผังที่สมบูรณที่คาดการณ์ล่วงหน้าว่า เพื่อพัฒนาถาวรวัตถุเสร็จสิ้นแล้ว สภาพของวัดในอนาคตจะเป็นเช่นไร หน้าวัด หลังวัดจะหันไปทางทิศไหน อาคารเสนาสนะ แต่ละหลังจะตั้งเป็นหมวดหมู่อยู่อย่างไร สิ่งไหนจะต้องรื้อทิ้ง สิ่งไหนจะต้องเคลื่อนย้าย สิ่งก่อสร้างที่ปลูกใหม่จะปลูกตรงไหน บริเวณวัดจะตกแต่งจะตัดถนนเช่นไร การนี้ผู้วางผังจะต้องมีความรู้ในเรื่องการจัดวางผังและตกแต่งบริเวณจึงจะสามารถทำได้เหมาะสมสวยงามตามสภาพของพื้นที่ตั้งของวัด และสภาพแวดล้อมกับเศรษฐกิจและสังคมของละแวกนั้น

ในการจัดทำผังโครงการ ควรจัดเป็นหมวดหมู่โดยคำนึงถึงประโยชน์ใช้สอยและความ เป็นระเบียบเรียบร้อย ซึ่งสามารถแบ่งเนื้อที่ของวัดออกเป็นเขตต่างๆ ดังนี้

เขตพุทธาวาส ได้แก่ เขตที่ตั้งวิหาร อุโบสถ ศาลาการเปรียญ หอไตรเจดีย์
เขตสังฆาวาส ได้แก่ เขตที่ตั้งกุฏิ ครุฑ เรือนไฟ ที่สรงน้ำ
เขตสาธารณสงเคราะห์ ได้แก่ บริเวณโรงเรียน บ้านพักชรา บริเวณฌาปนสถาน ฯลฯ
หากวัดมีที่ดินแปลงที่ตั้งวัดเหลือพอที่จะจัดประโยชน์ได้ ให้เสนอกรมการศาสนา เพื่อกำหนดเป็นเขตจัดประโยชน์ ตามที่ระบุไว้ในกฎกระทรวงฉบับที่ ๒ (พ.ศ. ๒๕๑๑) ข้อ ๓

แผนผังที่จัดทำขึ้นนั้นต้องใช้มาตราส่วนเป็นเครื่องประกอบในการย่อขนาดอาคารสถานที่ต่างๆ จากสภาพความเป็นจริงให้ถูกต้องด้วย^{๑๕๓}

ขั้นที่ ๕ จัดทำโครงการพัฒนาวัด

เมื่อคณะกรรมการฯ ได้ประชุมหารือกันในเรื่องแผนงานพัฒนาของวัด ว่าจะต้องทำงานหรือกิจกรรมใดบ้างตามลำดับความสำคัญก่อนหลังแล้ว ผู้ที่ได้รับมอบหมายให้รับผิดชอบในงานหรือกิจกรรมนั้นๆ ควรจะได้เขียนโครงการกิจกรรมให้ชัดเจน เสนอกรรมการให้ชัดเจน เสนอกรรมการเพื่อให้พิจารณาอนุมัติโครงการก่อนที่จะดำเนินการกิจกรรมของวัดที่จะพัฒนาแยกได้เป็น ๒ ทาง คือ

๑. การพัฒนาทางด้านวัตถุ หมายถึง การพัฒนาสภาพวัดให้เกิดศรัทธาทางรูปธรรม ได้แก่ อาคาร เสนาสนะ มีเอกลักษณ์ของการเป็นวัดไทย ปลูกสร้างอยู่เป็นหมวดหมู่สวยงาม และไม่ใหญ่โตเกินความจำเป็นแห่งประโยชน์ใช้สอย และสภาพแวดล้อมของวัดและชุมชน ถนนบริเวณวัดสะอาด ร่มรื่น ตกแต่งด้วยไม้ยืนต้น ไม้ดอกไม้ประดับอย่างเหมาะสม อาณาเขตของวัดเป็นหมวดหมู่ การก่อสร้างอาคารสถานที่ต่างๆ ควรดำเนินการให้สอดคล้องกับแผนผังโครงการที่จัดทำไว้

๒. การพัฒนาทางด้านจิตใจ หมายถึง การพัฒนาทางนามธรรม เช่น การปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรมแก่ศาสนิกชนในท้องถิ่น รวมถึงกิจกรรมต่างๆ ที่วัดควรจะเป็นศูนย์กลางจัดขึ้นเพื่ออำนวยความสะดวกต่อชุมชนหมู่บ้านนั้นๆ การพัฒนาทางด้านนี้ ควรจะได้ทำหน้าที่หรือพัฒนาควบคู่ไปกับการปรับปรุงสภาพแวดล้อมทางด้านวัตถุหรือรูปธรรม ตัวอย่างที่วัดควรจัดเพื่ออำนวยความสะดวกแก่ชุมชน ได้แก่

๒.๑ การจัดให้มีการทำบุญสมาทานศีล และฟังพระธรรมเทศนาทุกวันธรรมสวนะ และวันสำคัญทางศาสนา

๒.๒ การจัดงานเพื่อรำลึกถึงขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงามในวันสำคัญต่างๆ เช่น วันตรุษ วันสารท วันสงกรานต์ วันลอยกระทง ฯลฯ การนี้จะจัดให้มีการละเล่นพื้นเมือง สนทนาธรรม บรรยายธรรม ฟังปาฐกถา จัดนิทรรศการ เป็นต้น งานก็จะมี ความหมายและความสำคัญมากขึ้น

๒.๓ การส่งเสริมให้ลูกหลานในชุมชนหรือในตำบลนั้นได้บรรพชา อุปสมบท เพื่อศึกษาและปฏิบัติตามพระธรรมวินัย

๒.๔ การจัดให้มีการสอนพระปริยัติธรรมภายในวัด และส่งเสริมให้พระสงฆ์ในวัดได้ศึกษาหาความรู้ในสาขาวิชาการต่างๆ อย่างกว้างขวาง

^{๑๕๓} สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, วัดพัฒนา ๕๐, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๕๐), หน้า ๒๖.

๒.๕ การจัดตั้งหน่วยพุทธมามกะผู้เยาว์ ให้เรียนพระพุทธศาสนาวินัยหรือจัดสอนธรรมศึกษาแก่นักเรียนและประชาชนภายในวัด

๒.๖ การจัดสอนและอบรมกรรมฐาน ทั้งสมถกรรมฐานและวิปัสสนากรรมฐานแก่ประชาชน นักเรียน นักศึกษา ผู้ที่ปรารถนาจะเข้าวัดเพื่อสงบจิตสงบใจ

๒.๗ จัดบริเวณอาคาร สถานที่ของวัด เพื่อส่งเสริมให้มีการจัดตั้งโรงเรียนหรือสถานศึกษา สุขศาลาหรือสถานเอนามัย ห้องสมุด พิพิธภัณฑ์ ศาลาพักผ่อนหรือที่อ่านหนังสือพิมพ์ สร้างบ่อน้ำดื่ม น้ำใช้ การจัดตั้งธนาคารข้าว ธนาคารพืชพันธ์ ธนาคารโค - กระบือ กองทุนมูลนิธิ สหกรณ์ ศูนย์บริการสาธารณะ ศูนย์ฝึกอาชีพต่างๆ ฯลฯ ไว้อำนวยความสะดวกแก่พระภิกษุสงฆ์ สามเณร และประชาชนในท้องถิ่น

ขั้นที่ ๖ ดำเนินการพัฒนาวัด

เมื่อได้จัดทำแผนผังวัด จัดทำแผนและโครงการพัฒนาวัด ได้แก่ กำหนดกิจกรรมต่างๆ เสร็จแล้ว และผ่านความเห็นชอบจากกรรมการในการประชุมครั้งต่อๆ มาเรียบร้อยแล้ว ก็เริ่มการพัฒนาได้เลย โดยอาจจะกำหนดวันประชุมสัปดาห์ และประชาชนในท้องถิ่นเพื่อประกาศชี้แจงความมุ่งหมายในการพัฒนาวัด และโครงการต่างๆ ที่วัดจะดำเนินการให้ทราบโดยทั่วกัน พร้อมทั้งเชิญชวนและขอความร่วมมือจากประชาชน ในการที่จะดำเนินการพัฒนาวัดในโครงการต่างๆ นั้นด้วย จากนั้นจะร่วมกันทำความสะอาด ปลูกต้นไม้ ทำรั้ววัดไว้เป็นที่ระลึกก็จะเป็นการ ดียิ่ง ซึ่งในโอกาสข้างหน้าวัดจะได้รับความร่วมมือจากชาวชุมชนเป็นอย่างดีอีกต่อไปด้วย^{๑๕๔}

๒.๘.๕ ข้อคิดเห็นเพิ่มเติม

๑) การที่บริเวณวัดสะอาด ตกแต่งด้วยไม้ยืนต้น และไม่ประดับอย่างร่มรื่น จะช่วยให้จิตใจสงบ และช่วยดึงดูดให้คนเข้าวัดมากขึ้น

๒) การจัดตั้งถังขยะไว้ตามจุดต่างๆ ให้เพียงพอ ช่วยให้วัดสะอาดสวยงาม

๓) ควรจะมีการสร้างส้วมหรือห้องน้ำที่สะอาดไว้ต้อนรับประชาชนที่ไปวัดให้เพียงพอ

๔) สร้างศาลาพักผ่อนไว้ให้ประชาชนได้พักผ่อน และเป็นสถานที่อ่านหนังสือพิมพ์ด้วย ก็จะเป็นประโยชน์ไม่น้อย

๕) หากมีตู้เก็บรองเท้าไว้ตามอุโบสถ และศาลาการเปรียญก็จะเป็นระเบียบและสวยงาม

^{๑๕๔} พระธรรมวรานายก (โอภาส นิลฺลิตฺตเมธี), “การพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชน” ในธรรมปริทัศน์ ๔๖, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๒๗-๒๘.

๖) มีป้ายบอกเวลาเปิด – ปิดประตูวัด ป้ายบอกชื่อต้นไม้ และอาคารสถานที่ต่าง ๆ ก็จะช่วยสร้างค่านิยม และป้องกันทรัพย์สินของวัดได้อย่างมาก

๗) การมีห้องสมุด พิพิธภัณฑ์ และสุขศาลาหรือตู้ยา เป็นการบริการทางด้านสาธารณสุขสงเคราะห์ แก่พระภิกษุ สามเณร และประชาชนเป็นอย่างดี

๘) ในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา วันธรรมสวนะ และวันสำคัญต่างๆ ควรจัดกิจกรรมที่เป็นการส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรม หรือเป็นการรักษาไว้ซึ่งขนบธรรมเนียมประเพณี และวัฒนธรรมอันดีงามของชาติ

๙) การที่เด็กวัดแต่งกายสะอาด มีมารยาทที่ดีแก่ผู้ไปมาติดต่อกับพระย่อมเป็นศรีแก่วัด

๑๐) จะเป็นที่ยกย่องชื่นชมยินดีมากหากพระภิกษุ สามเณรและศิษย์วัด มีการกวาดบริเวณวัดและอาคารเสนาสนะต่างๆ ให้สะอาดเป็นประจำตามประเพณีอันมีมาแต่โบราณ

๑๑) วัดที่ได้ชื่อว่าเป็นวัดที่พัฒนาแล้ว จะต้องรักษาสภาพวัดพัฒนาให้ปรากฏอยู่ตลอดไป

๒.๘.๖ การจัดวัดให้เป็นอุทยานการศึกษา

เพื่อให้การพัฒนาบริเวณสถานที่ และเสนาสนะของวัดให้เป็นอุทยานการศึกษา การพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางชุมชน และการเผยแพร่ข่าวสารข้อมูล ให้เกิดเจตคติที่ดีแก่ประชาชน จึงมีแนวทางการปฏิบัติดังนี้

๑ ด้านบริเวณและอาคารสถานที่

๑) เป็นวัดที่ตั้งอยู่ในแหล่งชุมชน

๒) จัดวัดให้มีบริเวณร่มรื่น สวยงาม สะอาด สงบ และมีสภาพเป็นอุทยานหรือสวนป่าที่มีความร่มรื่น และเป็นธรรมชาติให้มากที่สุด เพื่อเปิดโอกาสให้นักเรียน นิสิต นักศึกษา และประชาชนได้เข้ามาพักผ่อน พร้อมทั้งศึกษาหาความรู้

๓) จัดวางผังวัดที่เป็นสัดส่วนโดยแบ่งเขตพุทธาวาส เขตสังฆาวาส และเขตฌาปนกิจสงเคราะห์ให้เป็นระเบียบ

๔) จัดให้มีแหล่งน้ำสะอาดไว้บริการแก่พระภิกษุ สามเณร และประชาชน

๕) จัดให้มีหอกระจายข่าว เพื่อสอดแทรกความรู้และบริการข่าวสารต่างๆ ให้แก่ชุมชน

๖) จัดทำพิพิธภัณฑ์สถาน พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น เพื่อเป็นแหล่งอนุรักษ์มรดกทางศิลปกรรม จัดแสดงโบราณวัตถุ ศิลปวัตถุและวัฒนธรรมท้องถิ่น เพื่อเป็นการสนับสนุนวัดให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว

๗) จัดทำธรรมเนียมสถานหรือสวนธรรม เพื่อเป็นสถานที่ฝึกอบรมศีลธรรม จริยธรรม ให้แก่ประชาชนและคนในท้องถิ่นนั้น^{๑๕๕}

๒ ด้านกิจกรรม

เป็นแหล่งให้ความรู้ไม่จำกัดเพศและวัย รวมทั้งให้ความรู้ทั้งทางตรงและทางอ้อม ทางอ้อม ได้แก่ การจัดการเรียนการสอนแบบไม่มีครูผู้สอน สามารถศึกษาเรียนรู้ได้ด้วยตนเองจากสิ่งแวดล้อมหรือสื่อต่างๆ ที่สัมผัสได้ มีเนื้อหาสาระที่อยู่ในความสนใจและเป็นประโยชน์แก่ผู้เรียนอย่างละเอียด เป็นขั้นตอน หมวดยุทธศาสตร์ สามารถเรียนรู้ได้อย่างรวดเร็ว เข้าใจง่าย เช่น

๑. การจัดนิทรรศการ

๒. การจัดต้นไม้พูดได้ โดยเขียนคติธรรม หรือคติพจน์ และการจัดสวนสมุนไพร โดยบอกสรรพคุณของต้นไม้ไว้

๓. การบรรยายภาพเกี่ยวกับจิตกรรมฝาผนัง โดยอาจจะเป็นเรื่องราวเกี่ยวกับบรรณคดี พุทธประวัติ มหาชาติชาดก หรือตำรายาต่างๆ

๔. จัดทำพิพิธภัณฑ์สถานเพื่อเก็บรักษาโบราณวัตถุ และของเก่าแก่ต่างๆ ควรเขียนชื่อสิ่งของพร้อมทั้งคำบรรยายประวัติความเป็นมา และคุณประโยชน์ของสิ่งนั้นๆ

๕. จัดทำเอกสารเกี่ยวกับธรรมะ หรือเทพธรรมะ ซีดีรอม วีดีโอเทพธรรมะ เพื่อเผยแพร่แก่เด็กนักเรียนและประชาชน เป็นต้น

ทางตรง ได้แก่ การจัดการเรียนการสอนให้มีครูหรือวิทยากรบรรยาย เช่น

๑. จัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม ธรรมศึกษา ภาษาบาลี และพระปริยัติธรรมสายสามัญ

๒. จัดตั้งศูนย์การศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ ศูนย์อบรมเด็กด้อยโอกาสในวัด

๓. จัดตั้งศูนย์ฝึกอาชีพ ศูนย์ฝึกอบรมทางศิลปกรรมเพื่อเสริมการประกอบอาชีพประจำวัน การฝึกสอนและสาธิตวิชาชีพสาขาต่างๆ จัดอบรมเกี่ยวกับงานพื้นบ้าน การเตรียมอาหารที่ถูกต้อง การทำนาทำสวน การสาธารณสุขมูลฐาน การให้ความรู้ทางกฎหมาย พร้อมทั้งตอบปัญหาให้แก่ชาวบ้านเป็นครั้งคราว

๔. การจัดสอนและอบรมกรรมฐาน ฝึกการทำสมาธิเพื่ออบรมจิตใจ

ขั้นตอนการจัดอุทยานการศึกษาในวัด

๑. การเตรียมการ / การวางแผน

๑.๑. สำรวจความพร้อมของสถานที่และสิ่งที่มีอยู่

^{๑๕๕} กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, วัดพัฒนา ๔๓, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๓), หน้า ๑๓๒.

- ๑.๒ สํารวจความพร้อมของชุมชน
- ๑.๓ สร้างความเข้าใจกับชุมชน และวางแผนร่วมกัน
- ๑.๔ สํารวจแหล่งวิทยาการชุมชน และแหล่งบริการด้านต่างๆ เช่น เนื้อหาวิชา
ผู้รู้ ในท้องถิ่น
- ๑.๕ ประสานงานกับหน่วยงานภาครัฐและเอกชน ให้มีส่วนร่วมในการออกแบบ
กระบวนการเรียนรู้

๒. การดำเนินงาน

จัดอุทยานการศึกษาตามแผนที่กำหนดไว้โดยให้ชุมชนมีส่วนร่วมนำประชาชนเข้ามา
พัฒนาวัด

๓. การติดตามและประเมินผล

- ๓.๑ ติดตามและประเมินผลเป็นระยะๆ อย่างต่อเนื่อง โดยชุมชนมีส่วนร่วม
 - ๓.๒ สรุปและรายงานผล
- สรุปว่าในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยจะได้ใช้แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาวัดนี้มาทำ
การวิเคราะห์ข้อมูล ในขั้นตอนหรือแนวทางการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชนต่อไป
เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ถูกต้องและครบถ้วนในบทต่อไป

๒.๙ ข้อมูลเกี่ยวกับอำเภอดอนพุด จังหวัดสระบุรี

อำเภอดอนพุด เป็นอำเภอหนึ่งใน ๑๓ อำเภอ ของจังหวัดสระบุรีมีที่ตั้งและอาณา
เขตตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกของจังหวัด มีอาณาเขตติดต่อกับเขตการปกครองข้างเคียง ดังนี้^{๑๕๖}

ทิศเหนือ ติดต่อกับอำเภอเมืองลพบุรี (จังหวัดลพบุรี)

ทิศตะวันออก ติดต่อกับอำเภอหนองโดนและอำเภอบ้านหมอ

ทิศใต้ ติดต่อกับอำเภอบ้านหมอ อำเภอท่าเรือ อำเภอนครหลวง และอำเภอบางปะหัน
(จังหวัดพระนครศรีอยุธยา)

ทิศตะวันตก ติดต่อกับอำเภอมหาราชและอำเภอบ้านแพรก (จังหวัด
พระนครศรีอยุธยา)

การปกครองส่วนภูมิภาค

อำเภอดอนพุด จังหวัดสระบุรี มีประชากรจำนวน จำนวน ๕,๘๓๙ คนแบ่งเขตการ
ปกครองย่อยออกเป็น ๔ ตำบล ๒๘ หมู่บ้าน ได้แก่

๑. ดอนพุด	(Don Phut)	๕ หมู่บ้าน
๒. ไผ่หลิว	(Phai Lio)	๗ หมู่บ้าน

^{๑๕๖}วิกิพีเดีย สารานุกรมเสรี, อำเภอดอนพุด, (เข้าถึงข้อมูลเมื่อ ธันวาคม ๒๕๕๔).
<http://th.wikipedia.org/wiki/อำเภอดอนพุด>.

๓. บ้านหลวง (Ban Luang)	๗ หมู่บ้าน
๔. ดงตะงาว (Dong Ta-ngao)	๙ หมู่บ้าน
มีวัดในเขตอำเภอตอนพุด จำนวน ๑๐ วัด ได้แก่	
วัดโคกโพธิ์	ตำบลดงตะงาว
วัดดอนทอง	ตำบลดงตะงาว
วัดดอนพุด	ตำบลดอนพุด
วัดหนองกะทะ	ตำบลดอนพุด
วัดช้าง (กุญชร)	ตำบลบ้านหลวง
วัดหนองมน	ตำบลบ้านหลวง
วัดบ้านรี	ตำบลไผ่หลิว
วัดไผ่หลิว	ตำบลไผ่หลิว
วัดหลังคาแดง	ตำบลไผ่หลิว
วัดอ้อมแก้ว	ตำบลไผ่หลิว

๒.๑๐ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๒.๑๐.๑ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการบริหารวัด

ในการวิจัยเรื่อง เกี่ยวกับการบริหารวัด ในเรื่อง "บทบาทของเจ้าอาวาสต่อการพัฒนาวัดเป็นศูนย์กลางชุมชน : กรณีศึกษาวัดในอำเภอตอนพุด จังหวัดสระบุรี" ผู้วิจัยได้ศึกษาจากงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อเป็นแนวทางในการวิจัย ดังต่อไปนี้

พระครูพิศาลถิรธรรม (สมพร ปญญาวิโร) ได้วิจัยเรื่อง "ประสิทธิภาพการบริหารจัดการวัดของเจ้าอาวาสในเขตธนบุรี กรุงเทพมหานคร" ผลการศึกษาวิจัยพบว่าการบริหารมีความสำคัญต่อการดำเนินงานของวัดในอันที่จะพัฒนาให้เป็นระบบ สามารถส่งเสริมภิกษุสงฆ์ สามเณร ให้เป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถ และประสบการณ์ ปฏิบัติตนอยู่ในกรอบของพระธรรมวินัย และสามารถเป็นแบบอย่างที่ดีต่อการพัฒนาชุมชนเป็นอย่างดี การบริหารวัดในปัจจุบันได้เปลี่ยนรูปแบบ ระบบ วิธีการ การสร้างระบบให้เหมาะสมกับผู้อยู่อาศัยในวัดนั้นๆ และสังคมโดยรอบ เพื่อให้การบริหารเป็นไปตามความหมายที่ว่า การปกครอง การดูแลรักษาหมู่คณะและการดำเนินงานหรือการจัดการ กิจกรรมต่างๆ ของหมู่คณะหรือองค์กรต่างๆ ให้สำเร็จลุล่วงไปตามนโยบาย และวัตถุประสงค์ขององค์กรนั้นๆ ด้วยดี มีประสิทธิภาพ

ประสิทธิภาพการบริหารจัดการวัดของเจ้าอาวาส ในเขตธนบุรี กรุงเทพมหานคร พบว่า ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๖๒ และเมื่อจำแนกเป็นรายด้าน พบว่า ด้านการปกครอง,ด้านการศึกษาสงเคราะห์ และด้านการสาธารณูปการ มีประสิทธิภาพ

อยู่ในระดับมาก ส่วนด้านการศาสนศึกษา การเผยแผ่ และการสาธารณสงเคราะห์มีประสิทธิภาพอยู่ในระดับปานกลาง

ผลการศึกษาปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะเกี่ยวกับประสิทธิภาพการบริหารจัดการวัดของเจ้าอาวาสในเขตธนบุรี กรุงเทพมหานคร พบว่า ปัญหาที่สำคัญได้แก่ เจ้าอาวาสบางรูปขาดวิสัยทัศน์ ขาดเป้าหมาย ในการบริหารจัดการวัดที่ชัดเจน การบริหารจัดการวัดของเจ้าอาวาสบางส่วนไม่มีการประชุม ปรึกษา วางแผน และกำหนดวัตถุประสงค์การพัฒนาวัดอย่างเป็นรูปธรรม เป็นการบริหารจัดการวัดตามความเคยชินที่เคยปฏิบัติมา ขาดการประสานงานระหว่าง วัด บ้าน และชุมชน และเจ้าอาวาสบางรูปใช้คนไม่ถูกต้องงาน จึงทำให้งานขาดประสิทธิภาพ

แนวทางในการแก้ไขปัญหา ได้แก่ ควรมีการประชุมพระภิกษุ สามเณร ภายในวัด เนื้อๆ เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการบริหารจัดการวัด และเพื่อความสามัคคีภายในวัด ส่งเสริมให้เจ้าอาวาสเปิดรับความรู้ใหม่ๆ เพื่อนำมาใช้ในการบริหารจัดการวัดมีการนำเอา เทคโนโลยีสมัยใหม่ มาใช้ในการพัฒนาวัดมากขึ้น และควรมีการจัดกิจกรรมที่สร้างสรรค์ระหว่างวัดและชุมชน^{๕๗}

จิตติมา เสนาไชย ได้วิจัยเรื่อง "บทบาทวัดในการส่งเสริมสุขภาพชุมชน: กรณีศึกษาวัดพระธาตุดอยสะเก็ดจังหวัดเชียงใหม่" ผลการวิจัย พบว่า บทบาทวัดในการส่งเสริมสุขภาพชุมชน โดยรวมทั้ง ๔ ด้านอยู่ในระดับมาก ค่าเฉลี่ย ๓.๘๔ เมื่อพิจารณารายละเอียด พบว่า บทบาทที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือ บทบาทในการส่งเสริมสุขภาพสังคม ค่าเฉลี่ย ๓.๘๗ รองลงมาคือ บทบาทในการส่งเสริมสุขภาพจิต ค่าเฉลี่ย ๓.๘๐ บทบาทในการส่งเสริมสุขภาพจิตวิญญาณ ค่าเฉลี่ย ๓.๘๐ และบทบาทในการส่งเสริมสุขภาพกาย ค่าเฉลี่ย ๓.๕๙ ปัจจัยที่มีผลต่อบทบาทวัดในการส่งเสริมสุขภาพชุมชน โดยรวมอยู่ในระดับมาก ค่าเฉลี่ย ๓.๗๖ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด อันดับแรกได้แก่ ด้านสถานที่และสภาพแวดล้อม ค่าเฉลี่ย ๓.๘๙ รองลงมาคือ ด้านงบประมาณ ค่าเฉลี่ย ๓.๗๔ ด้านบุคลากร ค่าเฉลี่ย ๓.๗๓ และด้านวัสดุอุปกรณ์ ค่าเฉลี่ย ๓.๖๕ จากผลการหาค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ภายในระหว่างปัจจัยที่มีผลต่อบทบาทของ วัดพระธาตุดอยสะเก็ดในการส่งเสริมสุขภาพชุมชน พบว่า ปัจจัยทั้ง ๔ ด้าน คือ ด้านสถานที่และสภาพแวดล้อม ด้านบุคลากร ด้านวัสดุอุปกรณ์ และด้านงบประมาณมีความสัมพันธ์กับบทบาทของวัดพระธาตุดอยสะเก็ดในการส่งเสริมสุขภาพชุมชน เรียงตามลำดับ คือ บทบาทในการส่งเสริมสุขภาพจิตวิญญาณ บทบาทในการส่งเสริม

^{๕๗} พระครูพิศาลถาวรธรรม (สมพร ปญฺญาวชิโร), "ประสิทธิภาพการบริหารจัดการวัดของเจ้าอาวาสในเขตธนบุรี กรุงเทพมหานคร", วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต(การบริหารจัดการคณะสงฆ์), (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓), หน้า (๑).

สุขภาพสังคม บทบาทในการส่งเสริมสุขภาพจิต และบทบาทในการส่งเสริมสุขภาพกาย อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑^{๑๕๔}

พระครูปลัดวันชาติ วิชาโต (ยอดดำเนิน) ได้วิจัยเรื่อง "ความพึงพอใจของประชาชนต่อการให้บริการของวัดนครสวรรค์ตามหลักสังคหวัตถุ ๔" ผลการวิจัยพบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ เป็นเพศหญิง คิดเป็นร้อยละ ๗๖.๕๒ มีอายุ ๕๑ปีขึ้นไป คิดเป็นร้อยละ ๕๓.๐๓ มีระดับการศึกษา ปวส./ปริญญาตรี คิดเป็นร้อยละ ๕๐.๐๐ มีอาชีพรับราชการ/รัฐวิสาหกิจ คิดเป็นร้อยละ ๒๘.๐๓ ประชาชนมีความพึงพอใจ ต่อการให้บริการตามหลักสังคหวัตถุ ๔ ของวัดนครสวรรค์ ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = ๓.๙๖$) เมื่อพิจารณารายละเอียดในแต่ละด้าน พบว่า อยู่ในระดับมากทุกด้าน

เมื่อเปรียบเทียบความพึงพอใจของประชาชนต่อการให้บริการของวัดนครสวรรค์ตามหลักสังคหวัตถุ ๔ พบว่าประชาชนที่มีเพศ, อายุ, ระดับการศึกษาและอาชีพที่แตกต่างกัน มีความพึงพอใจต่อการให้บริการของวัดนครสวรรค์โดยรวมไม่แตกต่างกัน ข้อเสนอแนะ ควรมีการพัฒนาด้านการบริการอย่างมีประสิทธิภาพให้ดียิ่งขึ้น ควรส่งเสริมการให้มีการบริการที่สามารถนำมาซึ่งความพึงพอใจแก่ผู้รับบริการ ให้เกิดความประทับใจในการรับบริการทุกครั้งกับผู้รับบริการและผู้ให้มี สิ่งที่สำคัญก็คือ ควรยึดหลักสังคหวัตถุ ๔ ในการให้บริการ ควรสงเคราะห์ประชาชนอย่างเสมอภาคและเท่าเทียมกันและไม่เลือกปฏิบัติ ผู้บริหารและเจ้าหน้าที่ของ วัดนครสวรรค์ควรคำนึงถึงหลักธรรมหลักสังคหวัตถุ ๔ เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการให้การบริการแก่ประชาชน^{๑๕๕}

พระครูไพโรจน์สารคุณ (สุเทพ คุณงุโร) ได้วิจัยเรื่อง "ทักษะการบริหารจัดการวัดของเจ้าอาวาสในอำเภอลาดหลุมแก้ว จังหวัดปทุมธานี" ผลการศึกษาวิจัยพบว่า เจ้าอาวาสในอำเภอลาดหลุมแก้ว จังหวัดปทุมธานี มีทักษะการบริหารจัดการวัดโดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๙๗ และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า เจ้าอาวาสในอำเภอลาดหลุมแก้ว จังหวัดปทุมธานี มีทักษะการบริหารจัดการวัด อยู่ในระดับมากทุกด้าน โดยเรียงจากมากไปหาน้อยตามค่าเฉลี่ย คือ ทักษะด้านมนุษยสัมพันธ์ ทักษะด้านความคิดรวบยอด ทักษะด้านการสอน ทักษะด้านเทคนิคและทักษะด้านความคิด ซึ่งมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๑๔, ๔.๑๒, ๓.๙๑, ๓.๘๕ และ ๓.๘๔ ตามลำดับ

^{๑๕๔}จิตติมา เสนาไชย, "บทบาทวัดในการส่งเสริมสุขภาพชุมชน: กรณีศึกษาวัดพระธาตุดอยสะเก็ดจังหวัดเชียงใหม่", วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต(พระพุทธศาสนา), (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓), หน้า (๑).

^{๑๕๕}พระครูปลัดวันชาติ วิชาโต (ยอดดำเนิน), "ความพึงพอใจของประชาชนต่อการให้บริการของวัดนครสวรรค์ตามหลักสังคหวัตถุ ๔", วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต(การบริหารจัดการคณะสงฆ์), (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓), หน้า (๑).

การเปรียบเทียบทักษะการบริหารจัดการวัดของเจ้าอาวาสในอำเภอลาดหลุมแก้ว จังหวัดปทุมธานี จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล พบว่า พระสงฆ์มีทักษะแตกต่างกันตามพรรษา อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๑ จึงยอมรับสมมติฐานที่ตั้งไว้ ส่วนพระสงฆ์ที่มีอายุ และระดับการศึกษานักธรรมต่างกัน มีทักษะไม่แตกต่างกัน จึงปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้

แนวทางในการพัฒนาทักษะการบริหารจัดการวัดของเจ้าอาวาสในอำเภอลาดหลุมแก้ว จังหวัดปทุมธานี ในด้านเทคนิค ด้านมนุษยสัมพันธ์ ด้านความคิดรวบยอด ด้านความคิด และด้านการสอน พบว่า การพัฒนาทักษะด้านต่างๆ ของเจ้าอาวาสจำเป็นต้องได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐและเอกชน ในการส่งเสริมหรือจัดให้มีการสัมมนา ทางวิชาการ การแลกเปลี่ยนทางความคิด ตลอดจนส่งเสริมและสนับสนุนในด้านงบประมาณ บุคลากร เทคโนโลยีที่ทันสมัย เพื่อเปิดโอกาสให้เจ้าอาวาสสามารถเข้าถึงวิทยาการสมัยใหม่ ข้อมูลข่าวสาร และเทคโนโลยีสมัยใหม่ได้ง่ายขึ้น ซึ่งจะส่งผลให้การพัฒนาวัดมีความเจริญก้าวหน้ามากยิ่งขึ้น อันจะส่งผลให้เกิดความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนาสืบต่อไปในอนาคต^{๑๖๐}

พระครูสังฆรักษ์กฤษฏีตถกณ สุเมโธ ได้วิจัยเรื่อง "ประสิทธิภาพการบริหารจัดการวัดของเจ้าอาวาสในเขตอำเภอลำลูกกา จังหวัดปทุมธานี" ผลการศึกษาพบว่า ประสิทธิภาพการบริหารจัดการวัดของเจ้าอาวาสในเขตอำเภอลำลูกกา จังหวัดปทุมธานี พบว่า ประสิทธิภาพการบริหารจัดการวัดของเจ้าอาวาสในเขตอำเภอลำลูกกา จังหวัดปทุมธานี ในภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง โดยมีค่าเฉลี่ย เท่ากับ ๓.๔๕ และเมื่อจำแนกเป็นรายด้านพบว่า ด้านการปกครองและด้านสาธารณูปการมีประสิทธิภาพอยู่ในระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๗๕ และ ๓.๕๔ ตามลำดับ ส่วนด้านอื่นๆ ได้แก่ ด้านการศาสนศึกษา ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ด้านการเผยแผ่ และด้านการสาธารณสงเคราะห์มีประสิทธิภาพอยู่ในระดับปานกลาง

ผลการศึกษาปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะเกี่ยวกับประสิทธิภาพการบริหารจัดการวัดของเจ้าอาวาสในเขตอำเภอลำลูกกา จังหวัดปทุมธานี พบว่า ปัญหาที่สำคัญได้แก่ เจ้าอาวาสบางรูปขาดวิสัยทัศน์ ขาดเป้าหมาย ในการบริหารจัดการวัดที่ชัดเจน การบริหารจัดการวัดของเจ้าอาวาสบางส่วนไม่มีการประชุม ปรึกษา วางแผน และกำหนดวัตถุประสงค์การพัฒนา วัดอย่างเป็นรูปธรรม เป็นการบริหารจัดการวัดตามความเคยชินที่เคยปฏิบัติมา ขาดการประสานงานระหว่าง วัด บ้าน และชุมชน และเจ้าอาวาสบางรูปใช้คนไม่ถูกต้องงาน จึงทำให้งานขาดประสิทธิภาพ แนวทางในการแก้ไขปัญหา ได้แก่ ควรมีการประชุมพระภิกษุ สามเณร ภายในวัด เนื้อง ๆ เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการบริหารจัดการวัด และเพื่อความสามัคคีภายในวัด

^{๑๖๐} พระครูไพโรจน์สารคุณ (สุเทพ คุณงฺกโร), "ทักษะการบริหารจัดการวัดของเจ้าอาวาสในอำเภอลาดหลุมแก้ว จังหวัดปทุมธานี", วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต(การบริหารจัดการคณะสงฆ์), (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓), หน้า (๑).

ส่งเสริมให้เจ้าอาวาสเปิดรับความรู้ใหม่ๆ เพื่อนำมาใช้ในการบริหารจัดการวัดมีการนำเอาเทคโนโลยีสมัยใหม่ มาใช้ในการพัฒนาวัดมากขึ้น และควรมีการจัดกิจกรรมที่สร้างสรรค์ระหว่างวัดและชุมชน^{๑๖๑}

สรุปผลจากการศึกษางานวิจัยต่างๆ ที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น ผู้วิจัยได้ศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวกับการบริหารวัด ซึ่งงานวิจัยที่เกี่ยวข้องของหลายเรื่องที่น่ามาอ้างอิงเป็นเรื่องที่ศึกษาเกี่ยวกับการบริหารวัด เกือบทั้งสิ้น จะมีระบบการทำงานที่คล้ายคลึงกันและมีรูปแบบและแนวทางในการพัฒนาองค์กรสงฆ์และกิจการคณะสงฆ์ที่ไม่แตกต่างกัน ดังนั้น ผลการวิจัยที่แต่ละเรื่องที่น่ามาอ้างอิงในการศึกษานี้ จะเป็นแนวทางในการศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับการทำวิจัยเรื่อง นี้ได้เป็นอย่างดี เพราะสามารถนำมาเป็นกรณีศึกษาได้ ปรับประยุกต์ให้เข้ากับบริบทของการบริหารวัด ในยุคสมัยใหม่นี้ได้ของท่านผู้รู้ทั้งหลายที่ได้กล่าวไปแล้วข้างต้นนั้นนำมาเป็นกรอบแนวคิดในการศึกษาค้นคว้าวิจัยในครั้งนี้ด้วย

๒.๑๐.๒ งานวิจัยที่เกี่ยวกับการบริหารกิจการคณะสงฆ์

ในการวิจัยเรื่อง เกี่ยวกับการบริหารกิจการคณะสงฆ์ ในเรื่อง "บทบาทของเจ้าอาวาสต่อการพัฒนาวัดเป็นศูนย์กลางชุมชน : กรณีศึกษาวัดในอำเภอดอนพุด จังหวัดสระบุรี" ผู้วิจัยได้ศึกษาจากงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อเป็นแนวทางในการวิจัยดังต่อไปนี้

พระครูสังฆรักษ์พศวีร์ ธีรปญโญ (ภวภานันท์) ได้วิจัยเรื่อง “บทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ : ศึกษากรณี พระสังฆาธิการในจังหวัดนนทบุรี” ผลการวิจัยพบว่า บทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์โดยรวมอยู่ในระดับมาก ได้แก่ ด้านการควบคุมและส่งเสริมการรักษาความเรียบร้อยดีงาม ด้านการศาสนศึกษา ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ด้านการสาธารณูปการ และด้านการสาธารณสงเคราะห์ พบว่ามีบทบาทอยู่ในระดับมากทุกด้าน และเมื่อเปรียบเทียบบทบาทของพระสังฆาธิการจังหวัดนนทบุรีที่มีจำนวนพรรษา ระดับการศึกษาสายสามัญ การศึกษาทางเปรียญธรรม ประสบการณ์ในการปฏิบัติหน้าที่ และการสังกัดวัดแต่ละขนาดแตกต่างกันมีบทบาทต่อการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในจังหวัดนนทบุรีไม่แตกต่างกัน^{๑๖๒}

^{๑๖๑}พระครูสังฆรักษ์กฤษฏ์ตถกณ สุเมโธ, "ประสิทธิภาพการบริหารจัดการวัดของเจ้าอาวาสในเขตอำเภอลำลูกกา จังหวัดปทุมธานี", วิทยานิพนธ์ปริญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต(การบริหารจัดการคณะสงฆ์), (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓), หน้า (๑).

^{๑๖๒}พระครูสังฆรักษ์พศวีร์ ธีรปญโญ, “บทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ : ศึกษากรณี พระสังฆาธิการในจังหวัดนนทบุรี”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชา รัฐประศาสนศาสตร์, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑), หน้า (๑).

พระครูใบฎีกาอภิชาติ ธมฺมสุทฺโธ (พรสุทธิชัยพงศ์) ได้วิจัยเรื่อง "ประสิทธิภาพ การบริหารงานของเจ้าอาวาสในจังหวัดนนทบุรี" ผลการศึกษาพบว่า ประสิทธิภาพในการ บริหารงานของเจ้าอาวาสในจังหวัดนนทบุรี พบว่า พระภิกษุและสามเณร มีทัศนคติต่อประสิทธิภาพ ในการบริหารงานของเจ้าอาวาสในจังหวัดนนทบุรี โดยรวมอยู่ในระดับมาก ซึ่งมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๗๓ และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า พระภิกษุและสามเณร มีทัศนคติต่อประสิทธิภาพในการ บริหารงานของเจ้าอาวาสในจังหวัดนนทบุรี อยู่ในระดับมากทุกด้าน โดยมีค่าเฉลี่ยจากมากไปหา น้อย คือ ด้านการศึกษา อบรมและสั่งสอนเท่ากับ ๓.๙๕ ด้านการบำรุงรักษา วัด จัดกิจการและศาส นสนสมบัติเท่ากับ ๓.๗๘ ด้านการให้ความสะดวกในการบำเพ็ญกุศลเท่ากับ ๓.๖๑ และด้านการ บริหารและการปกครองเท่ากับ ๓.๕๖ ตามลำดับ

การเปรียบเทียบทัศนคติของพระภิกษุและสามเณรต่อประสิทธิภาพการบริหารงานของ เจ้าอาวาสในจังหวัดนนทบุรี จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล พบว่า พระภิกษุและสามเณร มีทัศนคติต่อประสิทธิภาพการบริหารงานของเจ้าอาวาสไม่แตกต่างกันตาม สถานภาพ อายุ พรรษา วุฒิการศึกษานักธรรม วุฒิการศึกษาเปรียญธรรมและวุฒิการศึกษาสามัญ จึงปฏิเสธสมมติฐาน ที่ตั้งไว้

ผลการศึกษาปัญหาและแนวทางในการบริหารงานของเจ้าอาวาส พบว่า ปัญหาและ แนวทางในการบริหารงานของเจ้าอาวาส ได้แก่ ๑) ด้านการบำรุงรักษา วัด จัดกิจการและ ศาสนสนสมบัติ วัดในจังหวัดนนทบุรีส่วนใหญ่ไม่มีการจัดทำทะเบียนครุภัณฑ์ ปัญหาเรื่องความ สะอาดภายในวัด หรือบริเวณรอบนอกของวัด และ บางวัดมีโบราณสถานโบราณวัตถุที่มีสภาพ ทรุดโทรม ๒) ด้านการบริหารและการปกครอง ระยะเวลาในการประชุมแต่ละครั้งห่างกันนาน เกินไป และบางวัดมีการรวมศูนย์กลางการปกครองไปที่เจ้าอาวาสเพียงผู้เดียว ทำให้ในบางครั้ง การดูแลอาจไม่ทั่วถึงเท่าที่ควร ๓) ด้านการศึกษา อบรมและสั่งสอน ผู้ที่จะทำหน้าที่ในการอบรม พระภิกษุ และสามเณร มีไม่เพียงพอ และไม่มีมีการอบรมครูพระ ทำให้เกิดการขาดแคลนครูพระที่ จะทำหน้าที่ในการสอนหนังสือทั้งในแผนกบาลีและแผนกธรรม ๔) ด้านการให้ความสะดวกในการ บำเพ็ญกุศล การติดต่อบางครั้งไม่สะดวก การจัดกิจกรรมไม่ทั่วถึง พิธีกรหรือมัคคทายก บางวัด ยังทำหน้าที่ได้ไม่สมบูรณ์และไม่ถูกต้องตามรูปแบบประเพณี และสถานที่จอดรถภายในวัดคับแคบ จนเกินไปทำให้ญาติโยมที่มาติดต่อหรือมาทำบุญที่วัดเกิดความไม่สะดวก

แนวทางในการแก้ไขปัญหาในด้านต่างๆ ได้แก่ ๑) ด้านการบำรุงรักษา วัด จัดกิจการ และศาสนสนสมบัติ การสรรงงบประมาณบางส่วนเพื่อใช้ในการจัดทำทะเบียนครุภัณฑ์ การจัดทำให้มีการ ทำความสะอาดและปรับทัศนียภาพภายในและรอบนอกบริเวณวัดให้มีความสวยงาม ร่มรื่น ตลอดจนการซ่อมแซมโบราณสถานและโบราณวัตถุ ๒) ด้านการบริหารและการปกครอง ควรมี การจัดประชุมอย่างน้อยเดือนละครั้ง และควรมีการกระจายอำนาจการปกครองออกไปยังผู้ที่มี ส่วนร่วมในการบริหารและการปกครอง ๓) ด้านการศึกษา อบรมและสั่งสอน ควรส่งเสริมให้มีการ จัดการเรียนการสอนนักธรรมภายในวัด และควรสนับสนุนให้ผู้ที่มีความรู้ความสามารถขึ้นมาเป็น

ครูสอนนักเรียน และควรจัดให้มีการอบรมครูพระทุก ๖ เดือน ๔) ด้านการให้ความสะดวกในการบำเพ็ญกุศล ควรมีการจัดตั้งหน่วยงานหรือสำนักงานและจัดให้มีผู้รับผิดชอบ ควรมีการจัดอบรมพิธีกร หรือมัคทายกขึ้นในจังหวัดเพื่อให้สามารถปฏิบัติหน้าที่ได้อย่างถูกต้องและเป็นรูปแบบเดียวกัน และควรจัดให้มีสถานที่จอดรถอย่างเพียงพอเพื่ออำนวยความสะดวกแก่ญาติโยมที่มาทำบุญหรือติดต่อในการบำเพ็ญกุศลต่างๆ^{๑๖๓}

พระธนดล นาคสุวรรณโณ (นาคพิพัฒน์) ได้วิจัยเรื่อง "การบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดบุรีรัมย์" ผลการวิจัยพบว่า ๑. พระสังฆาธิการในจังหวัดบุรีรัมย์ มีบทบาทในการบริหารกิจการคณะสงฆ์โดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่ามีบทบาทในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในด้านการปกครองอยู่ในระดับมาก ส่วนด้านการศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์อยู่ในระดับปานกลาง ๒. ผลการเปรียบเทียบบทบาทในการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดบุรีรัมย์ พบว่าพระสังฆาธิการที่มีอายุ ตำแหน่งพระสังฆาธิการ จำนวนพรรษา วุฒิการศึกษาทางสามัญ วุฒิการศึกษาทางธรรม วุฒิการศึกษาทางเปรียญธรรม และประสบการณ์ในการปฏิบัติหน้าที่ของพระสังฆาธิการแตกต่างกัน มีบทบาทในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ไม่แตกต่างกัน ๓. ข้อเสนอแนะในการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดบุรีรัมย์ควร มีการปกครองพระภิกษุสามเณร ให้ปฏิบัติตามพระวินัยอย่างเคร่งครัด มีกองทุนส่งเสริมด้านการศึกษาแก่พระภิกษุสามเณร ให้พระภิกษุ สามเณร เอาใจใส่ต่อกิจกรรม ด้านพระพุทธศาสนา ให้พระภิกษุสามเณร ดำเนินกิจการบางอย่างภายในวัดอย่างเป็นระเบียบนอกจากนี้ควรให้พระภิกษุ สามเณร ได้สั่งสอนศีลธรรมแก่ประชาชน ให้พระภิกษุสามเณร ทำวัดให้เป็นระเบียบ มีแบบแผน ตลอดจนให้พระภิกษุ สามเณร ดูแลสถานที่วัดให้ปราศจากอบายมุข และยาเสพติด^{๑๖๔}

พระเกษมศักดิ์ วรสุโข (อาสนะทอง) ได้วิจัยเรื่อง "บทบาทพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ อำเภอชุมแสง จังหวัดนครสวรรค์" ผลการวิจัยพบว่า การบริหารกิจการคณะสงฆ์ตามหลักการปฏิบัติหน้าที่ของพระสังฆาธิการในอำเภอชุมแสงอยู่ในระดับมากทุกด้าน ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความเจริญก้าวหน้าที่เป็นไปในทิศทางเดียวกับพุทธจักรและอาณาจักรเป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาสังคม ตลอดจนการพัฒนาบุคลากร การศึกษาและอื่นๆ ที่เกี่ยวเนื่องกับคณะสงฆ์ โดยใช้หลักหน้าที่ของพระสังฆาธิการ ๖ ด้าน คือ การปกครอง

^{๑๖๓} พระครูใบฎีกาอภิชาติ รมมสุโข (พรสุทธิชัยพงศ์), "ประสิทธิภาพการบริหารงานของเจ้าอาวาสในจังหวัดนนทบุรี", วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต(การบริหารจัดการคณะสงฆ์), (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓), หน้า (๑).

^{๑๖๔} พระธนดล นาคสุวรรณโณ (นาคพิพัฒน์), "การบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดบุรีรัมย์", วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต(การบริหารจัดการคณะสงฆ์), (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑), หน้า (๑).

การศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์

เมื่อเปรียบเทียบความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการกิจการคณะสงฆ์ในอำเภอชุมแสง จังหวัดนครสวรรค์ พบว่า พระภิกษุที่มีอายุ, พรรษา, การศึกษาสามัญ, การศึกษาทางธรรม, และ ตำแหน่งที่ต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการกิจการคณะสงฆ์ในอำเภอชุมแสง จังหวัดนครสวรรค์ แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ ๐.๐๑^{๑๖๕}

พระเทพรัตนสุธี (สมศักดิ์ โชติคุณโร) ได้วิจัยเรื่อง "บทบาทการบริหารจัดการคณะสงฆ์ด้านการปกครองของจังหวัดปทุมธานี" ผลการวิจัยพบว่า การบริหารจัดการคณะสงฆ์ได้มีมาตั้งแต่สมัยพุทธกาล หลักที่ใช้ในการบริหารครั้งนั้น คือ พระธรรมวินัย พระพุทธเจ้าทรงปกครองคณะสงฆ์โดยธรรมมาธิปไตย กล่าวคือ ทรงแสดงธรรมและบัญญัติพระวินัย เพื่อการบริหารจัดการคณะสงฆ์และการพระพุทธศาสนา ปัจจุบันการบริหารจัดการคณะสงฆ์ เป็นไปตามกฎหมายเถรสมาคม ฉบับที่ ๑๕ ข้อที่ ๕ ว่าด้วยเรื่อง การ ได้แก่ กิจการที่คณะสงฆ์จะต้องถือเป็นฐานะหน้าที่ เพราะเป็นการคณะสงฆ์และการพระศาสนา หรือเพราะเกี่ยวกับการคณะสงฆ์และการพระศาสนา มี ๖ ฝ่าย คือ ๑) การเพื่อความเรียบร้อยดีงาม ๒) การศาสนศึกษา ๓) การศึกษาสงเคราะห์ ๔) การเผยแผ่พระพุทธศาสนา ๕) การสาธารณูปการ และ ๖) การสาธารณสงเคราะห์

การบริหารจัดการกิจการคณะสงฆ์ด้านการปกครองของจังหวัดปทุมธานี พบว่า พระสงฆ์มีความคิดเห็นต่อบทบาทการบริหารจัดการกิจการคณะสงฆ์ด้านการปกครองของจังหวัดปทุมธานี โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = ๓.๙๑$) เมื่อพิจารณารายละเอียดในแต่ละข้อพบว่า พระสงฆ์มีความคิดเห็นอยู่ในระดับมากทุกข้อ

ผลการศึกษาปัญหา อุปสรรค และแนวทางในการแก้ปัญหาในการบริหารจัดการกิจการคณะสงฆ์ด้านการปกครองของจังหวัดปทุมธานี พบว่า ปัญหาที่สำคัญได้แก่ พระสงฆ์บางรูปไม่เข้าใจพระธรรมวินัยและกฎหมายคณะสงฆ์ และผู้ปกครองขาดการเปิดโอกาสให้พระภิกษุสามเณร มีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบาย วางกฎระเบียบและการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ทางการปกครอง แนวทางในการแก้ไขปัญหา ได้แก่ ควรอบรมพระภิกษุสามเณรให้มีสมณสัญญาและอบรมในเรื่องพระธรรมวินัย จรรยา มารยาทการปฏิบัติอันเกี่ยวกับพิธีหรือแบบอย่าง

^{๑๖๕} พระเกษมศักดิ์ วรสุโข (อาสนะทอง), "บทบาทภารกิจพระสังฆาธิการผู้ทรงสมณศักดิ์ในจังหวัดขอนแก่นที่มีต่อการพัฒนาสังคมไทย", วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต (การบริหารจัดการคณะสงฆ์), (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓), หน้า (๑).

ที่ดี และมีการดูแลพระสงฆ์ภายในวัดอย่างทั่วถึงเท่าเทียมกันและเป็นธรรม รวมทั้งมีการยกย่องและชมเชยพระสงฆ์ที่ปฏิบัติตามกฎระเบียบ กิจวัตรอย่างสม่ำเสมอ^{๑๖๖}

สรุปผลจากการศึกษางานวิจัยต่างๆ ที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น ผู้วิจัยได้ศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวกับการบริหารกิจการคณะสงฆ์ ซึ่งงานวิจัยที่เกี่ยวข้องหลายเรื่องที่น่าสนใจเป็นเรื่องที่ศึกษาเกี่ยวกับการบริหารกิจการคณะสงฆ์ เกือบทั้งสิ้น จะมีระบบการทำงานที่คล้ายคลึงกันและมีรูปแบบและแนวทางในการพัฒนาองค์กรสงฆ์และกิจการคณะสงฆ์ที่ไม่แตกต่างกัน ดังนั้น ผลการวิจัยที่แต่ละเรื่องที่น่าสนใจในการศึกษานี้ จะเป็นแนวทางในการศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับการทำวิจัยเรื่องนี้ได้เป็นอย่างดี เพราะสามารถนำมาเป็นกรณีศึกษาได้ ปรับประยุกต์ให้เข้ากับบริบทของการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในยุคสมัยใหม่นี้ได้ของท่านผู้รู้ทั้งหลายที่ได้กล่าวไปแล้วข้างต้นนั้นนำมาเป็นกรอบแนวคิดในการศึกษาค้นคว้าวิจัยในครั้งนี้ด้วย

๒.๑๐.๓ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนา

ในการวิจัยเรื่อง เกี่ยวกับการพัฒนา ในเรื่อง "บทบาทของเจ้าอาวาสต่อการพัฒนาวัดเป็นศูนย์กลางชุมชน : กรณีศึกษาวัดในอำเภอดอนพุด จังหวัดสระบุรี" ผู้วิจัยได้ศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อเป็นแนวทางในการวิจัยดังต่อไปนี้

จิตติพร สะสม ได้วิจัยเรื่อง "ศึกษาระบบการบริหารและการจัดการวัดในพระพุทธศาสนากรณีศึกษา : วัดพระธาตุแช่แห้ง อำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน" ผลการวิจัยพบว่า วัดพระธาตุแช่แห้งได้มีการจัดระบบการบริหารและการจัดการวัด โดยได้เน้น การบริหารงานบุคคล การบริหารงานธุรการ การบริหารงานการเงิน/บัญชี การบริหารศาสนสมบัติ การบริหารกิจกรรมของวัด ซึ่งการบริหารงานดังที่กล่าวมานี้มีระบบการบริหารงานที่ชัดเจน โปร่งใสมีการจัดรูปแบบของคณะกรรมการการบริหารในส่วนงานต่าง ๆ การจัดระบบการบริหารงานของวัดพระธาตุแช่แห้งจะเน้นในเรื่องของความสะดวกรวดเร็ว และมีประสิทธิภาพโดยจะเห็นได้จาก การแบ่งงานออกเป็นแต่ละฝ่าย มีเจ้าหน้าที่รับผิดชอบ โดยตรงจึงทำให้ง่ายต่อการติดต่อประสานงานและจากการสัมภาษณ์เจ้าหน้าที่แต่ละฝ่ายงานมีความตั้งใจและปฏิบัติตามระบบต่างๆที่ทางวัดได้กำหนดได้อย่างดีเยี่ยมในส่วนของปัจจัยที่มีผลสัมฤทธิ์และผลกระทบต่อ การบริหาร และการจัดการวัดพระธาตุแช่แห้งนั้นจากการศึกษาทราบว่าเพราะปัจจัย ๒ ประการ คือปัจจัยภายใน ได้แก่ ความมีภาวะผู้นำของเจ้าอาวาส บุคลากร งบประมาณ และปัจจัยภายนอก ได้แก่ คณะสงฆ์ ภาครัฐ และองค์กรเอกชน ซึ่งปัจจัยทั้งสองส่วนต่างเอื้อผลประโยชน์ส่งเสริม

^{๑๖๖} พระเทพรัตนสุธี (สมศักดิ์ โชติคุณโร สังวาลย์สวय), "บทบาทการบริหารกิจการคณะสงฆ์ ด้านการปกครองของจังหวัดปทุมธานี", วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต(การบริหารจัดการคณะสงฆ์), (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓), หน้า (๑).

ซึ่งกันจนทำให้วัดพระธาตุแช่แห้งประสบความสำเร็จในการบริหารอันจะได้เป็นต้นแบบที่ดั่งามในการพัฒนาวัดในพระพุทธศาสนา วัดหนึ่งสืบไป^{๑๖๗}

พระครูสุวรรณวรการ ได้วิจัยเรื่อง **ศึกษาบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชนในจังหวัดปทุมธานี** ผลการวิจัย พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีวุฒิการศึกษา นักธรรมชั้นเอก วุฒิเปรียญธรรม ๑-๒ - ป.ธ.๓ วุฒิกศศึกษาสามัญระดับปริญญาตรี มีพรรษามากกว่า ๓๐ พรรษา มีตำแหน่งเป็นเจ้าอาวาส และระยะจำพรรษาอยู่ในวัดปัจจุบันมากกว่า ๒๐ ปี บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชนในจังหวัดปทุมธานีซึ่งมีทั้งหมด ๔ ด้านได้แก่ การพัฒนาชุมชนด้านสังคม ด้านเศรษฐกิจ ด้านสาธารณสุข และด้านสิ่งแวดล้อม อยู่ในระดับปานกลาง ส่วนบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชนในจังหวัดปทุมธานี ด้านวัฒนธรรมอยู่ในระดับมาก^{๑๖๘}

พระมหาสังเวียร ปญฺญาโร (ศรีมันตะ) "บทบาทของพระสงฆ์ในการนำหลักพุทธธรรมมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน : กรณีศึกษา พระครูสุภาจารวัฒน์" ได้วิจัยเรื่อง ผลการวิจัยพบว่า พระครูสุภาจารวัฒน์มีความเป็นผู้นำทั้งในทางธรรมและทางโลก นำพาชาวบ้านทำกิจกรรมเกี่ยวกับการประกอบอาชีพเกษตรกรรมที่อยู่บนพื้นฐานการพึ่งพาธรรมชาติ กิจกรรมที่ทำประกอบด้วย การฟื้นฟูอนุรักษ์ภูมิปัญญาพื้นบ้านเกี่ยวกับยาสมุนไพร ศูนย์รักษาสุขภาพ กิจกรรมเกษตรพอเพียง เช่น เกษตรผสมผสาน เกษตรกรรมธรรมชาติ กองทุนพันธุ์ไม้และการพัฒนาแหล่งน้ำ การปลูกป่าชุมชน โรงเรียนข้าวปลอดสารเคมีโดยรับซื้อผลผลิตจากสมาชิกในรายได้อัตราให้สมาชิกมีรายได้จากการทำนาปลูกข้าวปลอดสารเคมี กิจกรรมปลูกผักปลอดสารพิษไว้บริโภค และกิจกรรมอื่น ๆ ที่มีความสอดคล้องกับหลักแห่งพุทธธรรม วิถีชีวิตในสังคมชนบท นำไปสู่การดำรงชีวิตแบบเศรษฐกิจพอเพียง คือพออยู่ พอกินและพอเพียง

ด้านหลักพุทธธรรมสำคัญที่พระครูสุภาจารวัฒน์นำมาใช้ คือ หลักอิทธิบาท ๔ หลักสังคหัตถ์ ๔ และหลักฆราวาสธรรม ๔ เป็นต้น มาเป็นหลักในการทำงาน โดยเฉพาะในด้านการส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชน เพราะเป็นธรรมที่สอดคล้องกับการทำงาน เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ เป็นการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างหน่วยงานกับชุมชน ทำให้ชุมชนมีคุณธรรม โดยผ่านกิจกรรมร่วมกัน การช่วยเหลือเกื้อกูลกัน และทำให้ชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองได้ มีความเป็นอยู่ดีขึ้นพระครูสุภาจารวัฒน์ เป็นพุทธสาวกรูปหนึ่งผู้ซึ่งได้นำคำสอนของ

^{๑๖๗} จูติพร สะสม, "ศึกษาระบบการบริหารและการจัดการวัดในพระพุทธศาสนากรณีศึกษา : วัดพระธาตุแช่แห้ง อำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน", **วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต (พระพุทธศาสนา)**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔), หน้า (๑).

^{๑๖๘} พระครูสุวรรณวรการ, "ศึกษาบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชนในจังหวัดปทุมธานี", **วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต(พระพุทธศาสนา)**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓), หน้า (๑).

พระพุทธเจ้ามาปฏิบัติให้เห็นประจักษ์ในชีวิตประจำวันและปลุกคนอื่นให้มีความสนใจและปฏิบัติตามพระธรรมคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า โดยการยึดหลักแห่งความเสียสละและการให้โอกาสคนอื่นเสมอในการทำงานร่วมกัน^{๑๖๘}

พระวันชัย ธนวิโส (กัณหะกาญจนะ) ได้วิจัยเรื่อง "การสำรวจทัศนคติของนิสิตมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยที่มีต่อบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาการชนบท" ผลการวิจัย พบว่า ที่สำคัญ ๓ ประการ คือ ประการที่แรก ได้พบผลว่า ปัจจัยทางชีวสังคมที่มีความสัมพันธ์กับทัศนคติของนิสิตที่มีต่อบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชนบท คือ การได้รับการสนับสนุน โดยที่นิสิตที่ได้รับการสนับสนุนสูง จะมีทัศนคติต่อบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชนบทสูงกว่านิสิตที่ได้รับการสนับสนุนต่ำ ส่วนนิสิตที่มีอายุพรรษาสูงหรืออายุพรรษาต่ำ นิสิตชั้นปี ๔ หรือนิสิตปี ๑ และนิสิตที่ศึกษาอยู่ในคณะต่าง ๆ ทั้ง ๔ คณะ มีทัศนคติต่อบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชนบทไม่แตกต่างกัน ประการที่สอง ได้พบผลว่า ปัจจัยทางจิต คือ ความเชื่ออำนาจในตน มีความสัมพันธ์กับทัศนคติของนิสิตที่มีต่อบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชนบท โดยที่นิสิตที่มีความเชื่ออำนาจในตนสูง จะมีทัศนคติต่อบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชนบท สูงกว่านิสิตที่มีความเชื่ออำนาจในตนต่ำ ส่วนเหตุผลเชิงจริยธรรมไม่มีความสัมพันธ์ใด ๆ และประการที่สาม ได้พบผลว่า ความเชื่อทางพระพุทธศาสนา คือ ความเชื่อในกฎแห่งกรรมและอิทธิบาท ๔ ทั้งสองมีความสัมพันธ์กับทัศนคติของนิสิตที่มีต่อบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชนบท โดยที่นิสิตที่มีความเชื่อในกฎแห่งกรรมและอิทธิบาท ๔ สูง จะมีทัศนคติต่อบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชนบท สูงกว่านิสิตที่มี ๒ ลักษณะดังกล่าว^{๑๖๙}

สโรชา คุณาริพงษ์ ได้วิจัยเรื่อง "การศึกษาวิเคราะห์การพัฒนาสตรีตามทัศนะของแม่ชีต้นสนีย์ เสถียรสุด" ผลการวิจัย พบว่า การศึกษาการพัฒนาสตรีในงานวิจัยนี้ได้เริ่มต้นศึกษาการพัฒนาสตรีที่ปรากฏในคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาท โดยศึกษาฐานะและบทบาทของสตรีสมัยก่อนพุทธกาลและในสมัยพุทธกาล ทั้งในสถานภาพของสตรีทางสังคมและสถานภาพทางศาสนา เพื่อศึกษาว่าพระพุทธศาสนาได้ช่วยยกระดับของสตรีอย่างไร ได้ศึกษาหลักพุทธธรรมที่ใช้ในการพัฒนาสตรีศึกษา ความแตกต่างของพุทธธรรมที่ใช้ในการพัฒนาสตรีในเพศภุคฆ์และเพศบรรพชิตว่าเป็นอย่างไร เนื่องจากการดำเนินชีวิตมีเป้าหมายที่แตกต่าง

^{๑๖๘} พระมหาสังเวียร ภูณาทโร (ศรีมันตะ), "บทบาทของพระสงฆ์ในการนำหลักพุทธธรรมมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน : กรณีศึกษา พระครูสุภาจารวัฒน์" *วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต(พระพุทธศาสนา)*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐), หน้า (๑).

^{๑๖๙} พระวันชัย ธนวิโส (กัณหะกาญจนะ), "การสำรวจทัศนคติของนิสิตมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยที่มีต่อบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาการชนบท", *วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต(พระพุทธศาสนา)*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓), หน้า (๑).

กัน ตลอดจนได้ศึกษาวิธีการพัฒนาสตรีตามหลักคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาทสำหรับการพัฒนาสตรีตามทัศนะของแม่ชีคันสนีย์ เสถียรสุด นั้น ได้ศึกษาทัศนะของท่านต่อบทบาทและหน้าที่ของสตรี ตลอดจนศึกษาหลักพุทธธรรมและวิธีการที่ปรากฏในคัมภีร์ศาสนาเถรวาทที่ท่านนำมาใช้ในการพัฒนาสตรี และทั้งนี้ได้ศึกษาวิธีการทำงานของท่านในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาว่ามีการใช้หลักการและวิธีการใดๆ บ้างในการทำงานจนประสบความสำเร็จเป็นที่ยอมรับทั้งในและต่างประเทศ และทั้งนี้ได้ศึกษาการประยุกต์การพัฒนาสตรีตามทัศนะของท่านมาใช้ในสังคมปัจจุบัน^{๑๑๑}

ยศ งามมูลแสน ได้วิจัยเรื่อง "ศึกษาวิเคราะห์ผลกระทบของการพัฒนาชุมชนต่อศีลธรรมของเยาวชน ในเขตเทศบาลนครขอนแก่น เขต ๓" ผลการวิจัยพบว่าการพัฒนาชุมชนย่อมมีผลกระทบข้างเคียงที่ไม่พึงประสงค์ในหลายด้าน คือ ทำให้เยาวชนขาดจิตสำนึกในคุณค่าของหลักเบญจศีลและหลักเบญจธรรม เช่น อาจก่อปัญหาการทำร้ายร่างกายกันง่ายขึ้น ขาดสติยับยั้งจิตใจ ชอบใช้ความรุนแรงมากกว่าเหตุผลทางปัญญาเมื่อประสบกับปัญหาที่แก้ไขไม่ได้ มีผลกระทบต่อครอบครัวของเยาวชนเองที่จะต้องคอยแก้ปัญหาต่างๆ อยู่เสมอๆ เช่น หนีเรียน เที่ยวตามห้างสรรพสินค้าในตัวเมืองขอนแก่น ยุ่งเกี่ยวกับการพนัน มีผลกระทบต่อชุมชนในแง่ของการปกครอง การดูแลของประธานชุมชนและคณะกรรมการที่จะต้องตรวจ สอดส่องดูแล เพื่อป้องกันไม่ให้เยาวชนในชุมชนเข้าไปยุ่งเกี่ยวกับเรื่องที่ผิดกฎหมาย เช่น การขายบริการทางเพศ การขายสิ่งเสพติด และมีผลกระทบต่อสถานศึกษา ซึ่งครูอาจารย์ที่ปรึกษาจะต้องทำงานอย่างหนัก เพราะมีนักเรียนที่ไม่เข้าเรียนบ้าง ไปเที่ยวเตร่บ้าง หรือมีพฤติกรรมอันไม่เหมาะสมในโรงเรียน ต้องว่ากล่าวตักเตือนและลงโทษไปตามเหตุการณ์นั้นๆ

การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมเพื่อแก้ปัญหาเยาวชนในเขตเทศบาลนครขอนแก่น เขต ๓ การนำหลักพุทธธรรมไปประยุกต์ใช้แก้ปัญหาเยาวชน พบว่า ผู้ปกครอง ประธานชุมชน และคณะกรรมการชุมชน ได้ให้การอบรม ปลูกฝังจิตสำนึกแก่เยาวชนในด้านต่างๆ ตามหลักกุศลกรรมบถ ไตรสิกขา และการปลูกฝังจิตสำนึกการทำงานที่สุจริต การปลูกฝังจิตสำนึกให้เยาวชนเกิดความสามัคคีในระดับสาธารณะ การปลูกฝังจิตสำนึกแก่เยาวชนให้รู้จักหน้าที่ตามหลักทศ ๖ และการปลูกฝังจิตสำนึกแก่เยาวชนตามหลักสังคมสงเคราะห์^{๑๑๒}

^{๑๑๑} สโรชา คุณาธิปพงษ์, "การศึกษาวิเคราะห์การพัฒนาสตรีตามทัศนะของแม่ชีคันสนีย์ เสถียรสุด", วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต(พระพุทธศาสนา), (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑), หน้า (๑).

^{๑๑๒} ยศ งามมูลแสน, "ศึกษาวิเคราะห์ผลกระทบของการพัฒนาชุมชนต่อศีลธรรมของเยาวชน ในเขตเทศบาลนครขอนแก่น เขต ๓", วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต(พระพุทธศาสนา), (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓), หน้า (๑).

สรุปผลจากการศึกษางานวิจัยต่าง ๆ ที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น ผู้วิจัยได้ศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวกับการพัฒนา ซึ่งงานวิจัยที่เกี่ยวข้องหลายเรื่องก็นำมาอ้างอิงเป็นเรื่องที่ศึกษาเกี่ยวกับการพัฒนา เกือบทั้งสิ้น จะมีระบบการทำงานที่คล้ายคลึงกันและมีรูปแบบและแนวทางในการพัฒนาองค์กรสงฆ์และกิจการคณะสงฆ์ที่ไม่แตกต่างกัน ดังนั้น ผลการวิจัยที่แต่ละเรื่องก็นำมาอ้างอิงในการศึกษาครั้งนี้ จะเป็นแนวทางในการศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับการทำวิจัยเรื่อง นี้ได้เป็นอย่างดี เพราะสามารถนำมาเป็นกรณีศึกษาได้ ปรับประยุกต์ให้เข้ากับบริบทของการพัฒนาองค์กรสงฆ์ในยุคสมัยใหม่นี้ได้ของท่านผู้รู้ทั้งหลายที่ได้กล่าวไปแล้วข้างต้นนั้นนำมาเป็นกรอบแนวคิดในการศึกษาค้นคว้าวิจัยในครั้งนี้ด้วย

๒.๑๐.๔ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับเจ้าอาวาสหรือคณะสงฆ์

ในการวิจัยเรื่อง เกี่ยวกับเจ้าอาวาสหรือคณะสงฆ์ ในเรื่อง "บทบาทของเจ้าอาวาสต่อการพัฒนาวัดเป็นศูนย์กลางชุมชน : กรณีศึกษาวัดในอำเภอดอนพุด จังหวัดสระบุรี" ผู้วิจัยได้ศึกษาจากงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อเป็นแนวทางในการวิจัยดังต่อไปนี้

พระครูอุดมธรรมจารี (สมจิต ฐธมาจาโร), ได้วิจัยเรื่อง, "บทบาทการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของเจ้าอาวาสตามความคิดของพุทธศาสนิกชน ในอำเภอมหาราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยา" ผลการวิจัยพบว่า บทบาทการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของเจ้าอาวาสวัดตามความคิดของพุทธศาสนิกชน ในอำเภอมหาราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยา วิเคราะห์ข้อมูลโดยการหาค่าเฉลี่ย (\bar{x}) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) พบว่า บทบาทการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของเจ้าอาวาสวัดตามความคิดของพุทธศาสนิกชน ในอำเภอมหาราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยา โดยภาพรวม พบว่ามีบทบาทอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านก็พบว่า มีการบริหารอยู่ในระดับมาก เรียงลำดับตามค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย ดังนี้ (๑) ด้านสาธารณะสงเคราะห์ (๒) ด้านการปกครอง (๓) ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา (๔) ด้านการศาสนศึกษา (๕) ด้านสาธารณูปการ (๖) ด้านการศึกษาสงเคราะห์

ข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะ พบว่า(๑) องค์กรสงฆ์ควรมีการบัญญัติกฎระเบียบ หรือวินัยสงฆ์ให้ครอบคลุมกับยุคสมัย และควรกำหนดบทลงโทษที่เป็นรูปธรรม เพื่อเป็นการป้องปรามการทำผิดของพระสงฆ์ และเป็นการรักษาศรัทธาของพุทธศาสนิกชนไว้ (๒) ควรมีการประชุมปรึกษาหารือกับหลายฝ่ายที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาของสงฆ์ในการปรับปรุงหลักสูตรให้เข้ากับยุคสมัยปัจจุบัน(๓) ควรมีการจัดทำโครงการหรือหนังสือถวายความรู้และทำความเข้าใจเกี่ยวกับการบริจาคที่ถูกต้องแก่พระสงฆ์ในการบริจาคแก่โรงเรียนที่ขาดแคลนในต่างจังหวัดหรือนอกเมือง(๔) หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาควรมีการจัดการฝึกอบรมพระสงฆ์นักเผยแผ่รุ่นใหม่ ๆ ให้มีจำนวนเพียงพอต่อความต้องการของประชาชน(๕) ควรมีการออกกฎระเบียบในการควบคุมการเรียกวินเงินบริจาคของพระสงฆ์ในแต่ละวัด เพื่อเป็นการรักษาศรัทธาของพุทธศาสนิกชน และ(๖) วัดควรมีการอนุญาตหรือจัดตั้งศูนย์

ช่วยเหลือชุมชนภายในวัด เช่น ศูนย์บำบัดผู้ติดยา ศูนย์ฝึกอาชีพ ศูนย์การศึกษาตามอัธยาศัย เป็นต้น เพื่อเป็นการช่วยเหลือประชาชนด้านสาธารณสุขสงเคราะห์อย่างเต็มที่^{๑๗๓}

พระครูสิริอาภากร (บุญธรรม อำภา) ได้ศึกษาเรื่อง บทบาทเจ้าอาวาสด้านการปกครองและด้านการเผยแผ่ศาสนาธรรม : กรณีศึกษาเจ้าอาวาสในเขตอำเภอเมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่ การศึกษาครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาบทบาทเจ้าอาวาสในการปกครองและด้านการเผยแผ่ศาสนาธรรม : กรณีศึกษาเจ้าอาวาสในเขตอำเภอเมืองเชียงใหม่ กลุ่มประชากรได้แก่ เจ้าอาวาสที่มีพรรษา ๑๐ พรรษาขึ้นไป จำนวน ๒๐ รูป และอุบาสกอุบาสิกาอีก ๒๐ คน รวม ๔๐ รูป/คน โดยใช้การสัมภาษณ์เชิงลึกเพื่อความต้องการความเห็นเกี่ยวกับบทบาทด้านการปกครองและด้านการเผยแผ่ ศาสนาธรรมของเจ้าอาวาสตามพระราชบัญญัติการปกครองคณะสงฆ์ฉบับที่ใช้นี้ในปัจจุบันว่า มีความเห็นสมควรเปลี่ยนแปลงหรือไม่อย่างไร ผลจากการศึกษาพบว่า ด้านการปกครองเจ้าอาวาสทุกวัด ในเขตอำเภอเมืองเชียงใหม่ ๕ ตำบล ต่างก็ยังมียึดหลักพระธรรมวินัยและยังอิงอาศัยพระราชบัญญัติการปกครองคณะสงฆ์ กฎ ระเบียบ ข้อบังคับ และมติมหาเถรสมาคม ในการสนับสนุนส่งเสริมการบริหารคณะสงฆ์ให้เกิดความเรียบร้อยดีงามในหมู่สงฆ์ นอกจากนี้เจ้าอาวาสทุกวัดยังได้ตั้งกฎระเบียบกติกากองวัดขึ้นมาอีกเพิ่มเติมอีก นอกเหนือไปจากกฎระเบียบของมหาเถรสมาคม เพราะเหตุว่าปัจจุบันโลกมีการเปลี่ยนแปลงพัฒนาไปมาก เพราะพระธรรมวินัยและศีลอาจจะไม่ครอบคลุมได้ทั่วถึง เจ้าอาวาสจึงต้องตั้งกฎระเบียบกติกากองวัดขึ้นมาอีกเพื่อควบคุมความประพฤติของพระภิกษุสามเณรให้เป็นไปในทางเดียวกัน^{๑๗๔}

พระอธิการผจญ อาจาโร (ทนฺตง) ศึกษาบทบาทของพระสงฆ์ในการบริหารวัด โดยใช้หลักธรรมมาภิบาล : ศึกษาเฉพาะกรณีอำเภอบ้านโฮ่ง จังหวัดลำพูน ผลการศึกษาพบว่า เจ้าคณะอำเภอ รองเจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะตำบล เจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส และ พระลูกวัด มีสภาพปัญหาในการบริหารจัดการวัดโดยใช้หลักธรรมมาภิบาล ในระดับน้อย ปานกลาง เป็นส่วนใหญ่ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะปัจจุบันแนวคิดเกี่ยวกับธรรมมาภิบาลได้รับความสนใจอย่างกว้างขวาง ทั้งองค์การภาครัฐและภาคเอกชนได้ให้ความสำคัญ และนำแนวคิดนี้ไปประยุกต์ใช้กับการบริหารองค์การ ธรรมมาภิบาลเกี่ยวข้องกับการบริหารงานที่มีประสิทธิภาพสู่ประชาชน โดยมุ่งให้เกิดความเป็นอิสระในการบริหารงาน การลดการควบคุม ให้ผู้บริหารสามารถปฏิบัติงานได้

^{๑๗๓} พระครูอุดมธรรมจารี (สมจิตร์ อชฺฎาจาโร), "บทบาทการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของเจ้าอาวาสตามความคิดของพุทธศาสนิกชน ในอำเภอมหาราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยา", *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔), หน้า (๑).

^{๑๗๔} พระครูสิริอาภากร (บุญธรรม อำภา), "บทบาทเจ้าอาวาสด้านการปกครองและด้านการเผยแผ่ศาสนาธรรม : กรณีศึกษาเจ้าอาวาสในเขตอำเภอเมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่", *วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๐), หน้า (๑).

บรรลุตามเป้าหมายสถาบันที่ทำหน้าที่บริหารงานภาครัฐ นอกจากจะต้องกำหนดบทบาทของตนอย่างชัดเจนแล้ว ควรมีความพร้อมที่จะถูกตรวจสอบ ต่อแนวทางการใช้อำนาจในการดำเนินงานวัดก็เช่นเดียวกันมีการนำหลักธรรมาภิบาลเข้ามาใช้ในการบริหารงานจึงทำให้ปัญหาในการใช้หลักธรรมาภิบาลมีไม่มาก จึงมีระดับปัญหาอยู่ในระดับน้อยถึงปานกลางเท่านั้น

จากการศึกษาบทบาทของพระสงฆ์กับการบริหารวัดโดยใช้หลักธรรมาภิบาล พบว่า บทบาทของเจ้าคณะอำเภอ รองเจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะตำบล เจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส และ พระลูกวัด ในการบริหารจัดการวัดโดยใช้หลักธรรมาภิบาล ในด้านต่าง ๆ ได้แก่ ๑) ด้านการปกครอง ๒) ด้านการศึกษา ๓) ด้านสาธารณสงเคราะห์ ๔) ด้านสาธารณูปการ ๕) ด้านการเผยแผ่ ได้มีการนำหลักธรรมาภิบาล ซึ่งได้แก่ ๑) หลักนิติธรรม ๒) หลักคุณธรรม ๓) หลักความโปร่งใส ๔) หลักการมีส่วนร่วม ๕) หลักความรับผิดชอบ ๖) หลักความคุ้มค่า อยู่ในระดับปานกลาง-มาก ในพระสงฆ์ทุกระดับ ซึ่งบทบาทในการบริหารงานโดยใช้ธรรมาภิบาล เป็นแนวทางสำคัญในการจัดระเบียบให้กับวัดและชุมชน สามารถอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข มีความรู้สึกสามัคคีและร่วมกันเป็นพลัง ก่อให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน และเป็นส่วนเสริมความเข้มแข็งหรือสร้างภูมิคุ้มกัน เพื่อบรรเทาป้องกันหรือแก้ไขเยียวยาภาวะวิกฤติ ภัยอันตรายที่หากจะมีมาในอนาคตที่จะเกิดขึ้นในวัดและเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา เพราะสังคมจะรู้สึกถึงความยุติธรรม ความโปร่งใส และมีส่วนร่วม อันเป็นคุณลักษณะสำคัญของศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์และการปกครองแบบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นพระประมุข สอดคล้องกับความเป็นไทย รัฐธรรมนูญและกระแสโลกยุคปัจจุบัน

สำหรับการส่งเสริมให้เกิดการสร้างธรรมาภิบาลนั้น มาจากความร่วมมือทั้งวัดและชุมชนรวมถึงหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง คือ ผู้มีบทบาทในการวางรากฐาน และรักษาภาวะเบี่ยงต่าง ๆ การสร้างธรรมาภิบาลนั้น จำเป็นต้องอาศัยระบบการจัดการที่มีประสิทธิภาพ มีภาระรับผิดชอบภายใต้กฎหมาย และนโยบายที่โปร่งใสตรวจสอบได้ ดังนั้นจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องมีการปฏิรูประบบการบริหารจัดการวัด เพื่อปรับปรุงระบบการบริหารจัดการให้มีประสิทธิภาพ และรับผิดชอบภายใต้กรอบของกฎหมาย ซึ่งจุดมุ่งหมายในการสร้างธรรมาภิบาลนั้น จะต้องพยายามปฏิรูปการบริหารจัดการให้ถูกต้องตามหลักเหตุผล และหน้าที่ มีระบบความรับผิดชอบด้านการเงินที่มีประสิทธิภาพมาใช้ และให้มีความโปร่งใสในการปฏิบัติงาน เป็นต้น^{๑๗๕}

^{๑๗๕} พระอธิการผจญ อาจาโร (ทนัง) , "ศึกษามบทบาทของพระสงฆ์ในการบริหารวัดโดยใช้หลักธรรมาภิบาล : ศึกษาเฉพาะกรณีอำเภอบ้านโฮ่ง จังหวัดลำพูน", วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต(การบริหารจัดการคณะสงฆ์), (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓), หน้า (๑).

ไอศูรย์ อินทร์เพชร ได้วิจัยเรื่อง "บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาสังคม : ศึกษาเฉพาะกรณีพระเทพสาครมุนี (แก้ว สุวณฺณโชโต)" ผลการศึกษาพบว่า บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาสังคมนั้น พระสงฆ์มีความสัมพันธ์กับสังคมโดยใช้หลักศาสนาช่วยวางรากฐานความเจริญแก่สังคมในด้านการปกครอง ด้านการศึกษา ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ด้านการสาธารณูปการ และด้านการสาธารณสงเคราะห์ เพื่อช่วยส่งเสริมความเป็นปึกแผ่นมั่นคงแก่สังคม ส่งเสริมให้ปฏิบัติในสิ่งที่ถูกต้องตามหลักพระพุทธศาสนา เพื่อมุ่งให้คนที่อยู่ร่วมกันในสังคมมีการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้นทั้งด้านวัตถุและด้านจิตใจ อันจะทำให้การดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันนั้นมีความเจริญรุ่งเรืองและสงบสุข

บทบาทการพัฒนาสังคมตามแนวพระเทพสาครมุนี (แก้ว สุวณฺณโชโต) ท่านเป็นแบบอย่างที่ดี เกรงครัตระเบียบวินัย วางระเบียบแบบแผน ข้อวัตรไว้อย่างเคร่งครัด ทั้งได้ดำเนินงานมาอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต ด้วยความวิริยะ อุตสาหะ เสียสละ โดยมุ่งหวังให้เกิดประโยชน์แก่คณะสงฆ์และสาธารณชนทั้งในด้านการปกครอง การเผยแผ่ การศึกษา การสาธารณูปการ การสาธารณสงเคราะห์ ปรากฏประจักษ์เป็นผลงานสืบมา

การประยุกต์แนวคิดในการพัฒนาสังคมของพระเทพสาครมุนี (แก้ว สุวณฺณโชโต) พบว่า ท่านได้นำหลักธรรมมาปรับใช้ให้เกิดประโยชน์ได้อย่างเหมาะสม ด้านการปกครองท่านได้ปรับปรุงและประยุกต์หลักสัปปุริสธรรม ๗ ได้อย่างเหมาะสม ด้านการศึกษาได้วางรากฐานของชีวิตโดยการประยุกต์หลักไตรสิกขาซึ่งเป็นกระบวนการศึกษาเพื่อการดำรงชีวิตให้ถูกต้อง ด้านการเผยแผ่ได้ประยุกต์แนวคิดจากหลายทฤษฎีมาใช้กับประชาชนอย่างมีผลสำเร็จ ด้านการสาธารณูปการ ท่านได้พัฒนาทรัพยากรที่มีอยู่ให้เกิดประโยชน์แก่ประชาชนได้อย่างเหมาะสม ด้านการสาธารณสงเคราะห์ ท่านได้ใช้หลักสังคหวัตถุ ๔ สงเคราะห์สังคมเพื่อให้ได้รับประโยชน์และความสุขอย่างแท้จริง^{๑๖๖}

พระสุพิศ วันทะวงษ์ ได้ศึกษาเรื่อง "บทบาทเจ้าอาวาสในการบริหารจัดการวัดในเขตการปกครองคณะสงฆ์อำเภอขุนหาญ จังหวัดศรีสะเกษ" การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาและเปรียบเทียบบทบาทเจ้าอาวาสในการบริหารจัดการวัดในเขตการปกครองคณะสงฆ์อำเภอขุนหาญ จังหวัดศรีสะเกษ ตามความคิดเห็นของเจ้าอาวาส ภิกษุสามเณร และคณะกรรมการบริหารวัด กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือ เจ้าอาวาส ๔๙ รูป ภิกษุสามเณร ๑๘๒ รูป และคณะกรรมการบริหารวัด ๑๖๓ คน ในเขตการปกครองคณะสงฆ์อำเภอขุนหาญ จังหวัดศรีสะเกษ รวม ๓๙๔ รูป/คน ซึ่งได้มาจากการสุ่มตัวอย่างแบบแบ่งชั้น เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสอบถาม

^{๑๖๖}ไอศูรย์ อินทร์เพชร, "บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาสังคม : ศึกษาเฉพาะกรณีพระเทพสาครมุนี (แก้ว สุวณฺณโชโต)", *วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต(พระพุทธศาสนา)*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓), หน้า (๑).

มาตราส่วนประมาณค่า ๕ ระดับ จำนวน ๖๐ ข้อ มีค่าความเชื่อมั่นทั้งฉบับเท่ากับ .๘๕ สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และการทดสอบความแปรปรวนแบบทางเดียว ผลการวิจัยพบว่า ๑. บทบาทเจ้าอาวาสในการบริหารจัดการวัดในเขตการปกครองคณะสงฆ์อำเภอขุนหาญ จังหวัดศรีสะเกษ ทั้ง ๖ ด้าน คือ ด้านการปกครอง ด้านการเผยแผ่ศาสนาธรรม ด้านการศึกษา ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ด้านการสาธารณูปการ และด้านการสาธารณสงเคราะห์ โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า เจ้าอาวาสมีบทบาทในการบริหารจัดการวัด ด้านการปกครองและด้านการสาธารณสงเคราะห์ อยู่ในระดับมาก ส่วนด้านอื่นๆ อยู่ในระดับปานกลาง ๒. เจ้าอาวาส พระภิกษุสามเณร และคณะกรรมการบริหารวัด มีความคิดเห็นต่อบทบาทเจ้าอาวาสในการบริหารจัดการวัดในเขตการปกครองคณะสงฆ์ อำเภอขุนหาญ จังหวัดศรีสะเกษ^{๑๗๗}

พระครูสถิตนพคุณ (เสนสุข) ได้ทำการศึกษาเรื่อง "สภาพการปฏิบัติหน้าที่ในตำแหน่งเจ้าอาวาสของพระสังฆาธิการ : กรณีศึกษาเขตปกครองคณะสงฆ์อำเภอมหาชนะชัย จังหวัดยโสธร" การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการปฏิบัติหน้าที่ในตำแหน่งเจ้าอาวาสของพระสังฆาธิการปัจจัยที่มีผลต่อการปฏิบัติหน้าที่เจ้าอาวาสทั้งในแง่ส่งเสริมและทำลาย และแนวทางในการส่งเสริมการปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าอาวาสในเขตปกครองคณะสงฆ์อำเภอมหาชนะชัย จังหวัดยโสธร โดยใช้แบบสอบถามศึกษาความคิดเห็นจากกลุ่มตัวอย่างคือพระภิกษุสามเณรลูกวัดในเขตปกครองคณะสงฆ์ใน ๖๓ วัด จำนวน ๑๒๖ รูป ผลการวิจัยพบว่า ในส่วนของการปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าอาวาสในด้านสาธารณูปการ เจ้าอาวาสในเขตปกครองคณะสงฆ์อำเภอมหาชนะชัย จังหวัดยโสธรปฏิบัติหน้าที่ในระดับมาก เกี่ยวกับการจัดการศาสนศึกษาภายในวัด กลุ่มตัวอย่างระบุการปฏิบัติหน้าที่ในด้านนี้กลุ่มเจ้าอาวาสอยู่ในระดับปานกลาง เช่น การกวาดขันให้พระภิกษุสามเณรที่พรรษายังไม่ถึง ๕ และสามเณรที่ยังไม่ได้เรียนนักษัตรมาได้เรียนพระธรรมวินัย การจัดตั้งวัดให้เป็นโรงเรียนนักษัตรและปริยัติธรรมประจำจังหวัด โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญ การจัดการเรียนการสอนให้แก่พระนวกะล้วนแล้วแต่อยู่ในระดับปานกลาง ส่วนการจัดการศึกษาสงเคราะห์ คือ การให้การสนับสนุนการศึกษาแก่เด็กและเยาวชนซึ่งนอกเหนือการปฏิบัติหน้าที่ทางการศึกษาในทางคณะสงฆ์ กลุ่มตัวอย่างส่วนมากระบุว่า กลุ่มเจ้าอาวาสให้ความเอาใจใส่อยู่ในระดับสูง ยกเว้นการสอนศีลธรรมในโรงเรียนสถานศึกษาจัดอยู่ในระดับปานกลาง การจัดการด้านสาธารณูปการคือการจัดการให้วัดเป็นสถานที่ที่ร่มเย็น ศูนย์กลางชุมชนทั้งด้านร่างกายและจิตใจ และการดูแลเสนาสนะ ศาสนวัตถุในวัดกลุ่มเจ้าอาวาสให้ความเอาใจใส่ในระดับที่สูง ยกเว้นการสงเคราะห์อาหารยามขาดแคลนและการจัดการโครงการต้นไม้ธรรมะหรือต้นไม้พุทได้ ความเอาใจใส่อยู่ในระดับปานกลาง เช่นเกี่ยวกับการจัดการด้านสาธารณสงเคราะห์ กลุ่มตัวอย่างส่วนมากระบุว่ากลุ่มเจ้าอาวาสให้ความเอาใจใส่ในระดับปานกลาง

^{๑๗๗} พระสุพิศ วันทะวงษ์, "บทบาทเจ้าอาวาสในการบริหารจัดการวัดในเขตการปกครองคณะสงฆ์อำเภอขุนหาญ จังหวัดศรีสะเกษ", *วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี, ๒๕๕๑), หน้า (๑).

การจัดการศาสนสมบัติของวัด ตามความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่าง เจ้าอาวาสมีความเอาใจใส่ในการจัดการศาสนสมบัติของวัดในระดับที่สูง โดยเฉพาะอย่างยิ่งการจัดเก็บศาสนสมบัติให้เป็นระเบียบ ส่วนงานด้านการเผยแพร่พระพุทธศาสนา กลุ่มตัวอย่างส่วนมากระบุว่ากลุ่มเจ้าอาวาสมีความเอาใจใส่งานด้านนี้อยู่ในระดับสูง โดยเฉพาะอย่างยิ่งการแสดงพระธรรมเทศนาและการกล่าวสัมโมทนียกถาในวันธรรมสวนะ และการแสดงพระธรรมเทศนาตามกาลนิยมในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา การเทศน์มหาชาติ มีการปฏิบัติอยู่ในระดับมากที่สุด นอกจากนี้ การเทศนาสั่งสอนในวัดหรือบ้านผู้อาราธนา การบรรยายธรรมทางสถานีวิทยุ การแสดงพระธรรมเทศนาในการทำบุญตามเทศกาล ก็มีการปฏิบัติอยู่ในระดับสูงเช่นเดียวกัน ส่วนปัญหาอุปสรรคในการปฏิบัติหน้าที่ที่กลุ่มตัวอย่างส่วนมากระบุเป็นปัญหาของตัวบุคคลซึ่งส่งผลต่อการดำเนินการของส่วนรวม ได้แก่ เจ้าอาวาสไม่ยอมรับฟังความคิดเห็นของพระลูกวัด คณะกรรมการวัดและประชาชน เจ้าอาวาสเห็นแก่ลาภสักการะ ขอบสะสมทรัพย์ และไม่เอาใจใส่ภาระงานของวัด ในขณะเดียวกันก็มีปัญหาที่สะท้อนจากฝ่ายเจ้าอาวาส ก็คือ ฝ่ายประชาชนมักจะมีปฏิบัติตนมีอำนาจภายในวัด ขัดขวางอำนาจการตัดสินใจในกิจการต่าง ๆ ของเจ้าอาวาส โดยเฉพาะ การจัดซื้อจัดจ้างวัสดุอุปกรณ์หรือทรัพย์สินต่าง ๆ ในประเด็นนี้กลุ่มตัวอย่างได้เสนอแนวทางแก้ไขว่า น่าจะมีการอบรมประชาชนให้เข้าใจระเบียบปฏิบัติและพระธรรมวินัยของพระสงฆ์ ส่วนปัญหาอุปสรรคหลัก ๆ อีกประเด็นหนึ่งที่กลุ่มตัวอย่างเสนอก็คือ ปัญหาด้านงบประมาณ ดำเนินการเกี่ยวกับถาวรและกิจการต่าง ๆ ในวัด ซึ่งสรุปเป็น ๒ ประเด็น คือ งบประมาณไม่พอและงบประมาณพอแต่นำมาใช้ไม่ได้ ต้องผ่านความคิดเห็นจากหลายฝ่าย^{๑๗๘}

ทวี ขจรกุล ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “บทบาทเจ้าอาวาสในการบริหารจัดการวัดในเขตการปกครองคณะสงฆ์ อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย” ผลการวิจัยพบว่า บทบาทเจ้าอาวาสในการบริหารจัดการวัด โดยรวมนั้นอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาบทบาทแต่ละด้านพบว่า บทบาทเจ้าอาวาสในการบริหารจัดการวัด อยู่ในระดับมาก ๓ ด้าน เรียงลำดับตามจากค่าเฉลี่ยจากสูงไปต่ำ ปรากฏดังนี้ บทบาทด้านการปกครอง บทบาทด้านการสาธารณสงเคราะห์ บทบาทด้านการสาธารณูปโภค บทบาทด้านการเผยแผ่ศาสนาธรรม บทบาทด้านการศึกษา สงเคราะห์และบทบาทด้านการศาสนศึกษา^{๑๗๙}

บุญช่วย จันทร์เฮ้า ได้ทำการวิจัยเรื่อง พฤติกรรมการบริหารของเจ้าอาวาส ที่ส่งผลกระทบต่อการปฏิบัติงานวัดในเขตการปกครองคณะสงฆ์คณะจังหวัดกรุงเทพมหานคร

^{๑๗๘} พระครูสถิตินพคุณ (เสนสุข), "สภาพการปฏิบัติหน้าที่ในตำแหน่งเจ้าอาวาสของพระสังฆาธิการ : กรณีศึกษาเขตปกครองคณะสงฆ์อำเภอมหาชนะชัย จังหวัดยโสธร", *วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี, ๒๕๕๐), หน้า (๑).

^{๑๗๙} ทวี ขจรกุล, “บทบาทเจ้าอาวาสในการบริหารจัดการวัดในเขตการปกครองคณะสงฆ์ อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย”, *วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร, ๒๕๕๗), (๑).

มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาระดับพฤติกรรมกรรมการบริหารของเจ้าอาวาสและการปฏิบัติงานของวัด และเพื่อศึกษาระดับพฤติกรรมกรรมการบริหารของเจ้าอาวาสที่ส่งผลต่อการปฏิบัติงานของวัด ในเขตการปกครองคณะสงฆ์คณะจังหวัดกรุงเทพมหานคร กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ วัดในเขตการปกครองคณะสงฆ์คณะจังหวัดกรุงเทพมหานคร จำนวน ๑๐๘ วัด ซึ่งได้มาด้วยการสุ่มแบบแบ่งชั้น ผู้ให้ข้อมูล ได้แก่ พระสงฆ์ และมรรคทายกวัด เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับพฤติกรรมกรรมการบริหารของเจ้าอาวาสและการปฏิบัติงานวัด สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลใช้ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานและการวิเคราะห์ การถดถอยพหุคูณแบบขั้นตอน ผลการวิจัย พบว่า ระดับพฤติกรรมกรรมการบริหารของเจ้าอาวาสและการปฏิบัติงานวัดโดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง พฤติกรรมกรรมการบริหารของเจ้าอาวาสที่ส่งผลต่อการปฏิบัติงานวัดโดยภาพรวมมีสองด้าน คือด้านกระบวนการวินิจฉัยสั่งการและด้านการควบคุมการปฏิบัติงาน เมื่อแยกพิจารณาการปฏิบัติงานวัดเป็นรายด้าน พบว่าพฤติกรรมที่ส่งผลมี ๔ ด้าน คือ กระบวนการวินิจฉัยสั่งการ การกำหนดเป้าหมายการสั่งการ การควบคุมการปฏิบัติงานและการกำหนดมาตรฐานการปฏิบัติงานและการฝึกอบรม^{๑๑๐}

สรุปผลจากการศึกษางานวิจัยต่างๆ ที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น ผู้วิจัยได้ศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวกับเจ้าอาวาสหรือคณะสงฆ์ ในบริบทวัดนั้น เจ้าอาวาสหรือผู้บริหารนั้นต้องปกครองพระภิกษุ สามเณร และบุคคลที่อยู่ภายในวัดให้มีประสิทธิภาพตามที่กล่าวมานั้น และการบริหารนั้นจำเป็นต้องสอดคล้องกับการบริหารกิจการคณะสงฆ์ ที่ทางกฎหมายและกรมการกำหนดขึ้นอันประกอบด้วยทั้ง ๖ ประการ คือ การปกครอง การศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่พระศาสนา การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์ ซึ่งงานวิจัยที่เกี่ยวข้องหลายเรื่องก็นำมาอ้างอิงเป็นสิ่งที่ศึกษาเกี่ยวกับการเจ้าอาวาสหรือคณะสงฆ์ เกือบทั้งสิ้น จะมีระบบการทำงานที่คล้ายคลึงกันและมีรูปแบบและแนวทางในการพัฒนาองค์กรสงฆ์และกิจการคณะสงฆ์ที่ไม่แตกต่างกัน ดังนั้น ผลการวิจัยที่แต่ละเรื่องก็นำมาอ้างอิงในการศึกษานี้ จะเป็นแนวทางในการศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับการทำวิจัยเรื่อง นี้ได้เป็นอย่างดี เพราะสามารถนำมาเป็นกรณีศึกษาได้ ปรับประยุกต์ให้เข้ากับบริบทของการพัฒนาองค์กรสงฆ์ในยุคสมัยใหม่นี้ได้ของท่านผู้รู้ทั้งหลายที่ได้กล่าวไปแล้วข้างต้นนั้นนำมาเป็นกรอบแนวคิดในการศึกษาค้นคว้าวิจัยในครั้งนี้ด้วย

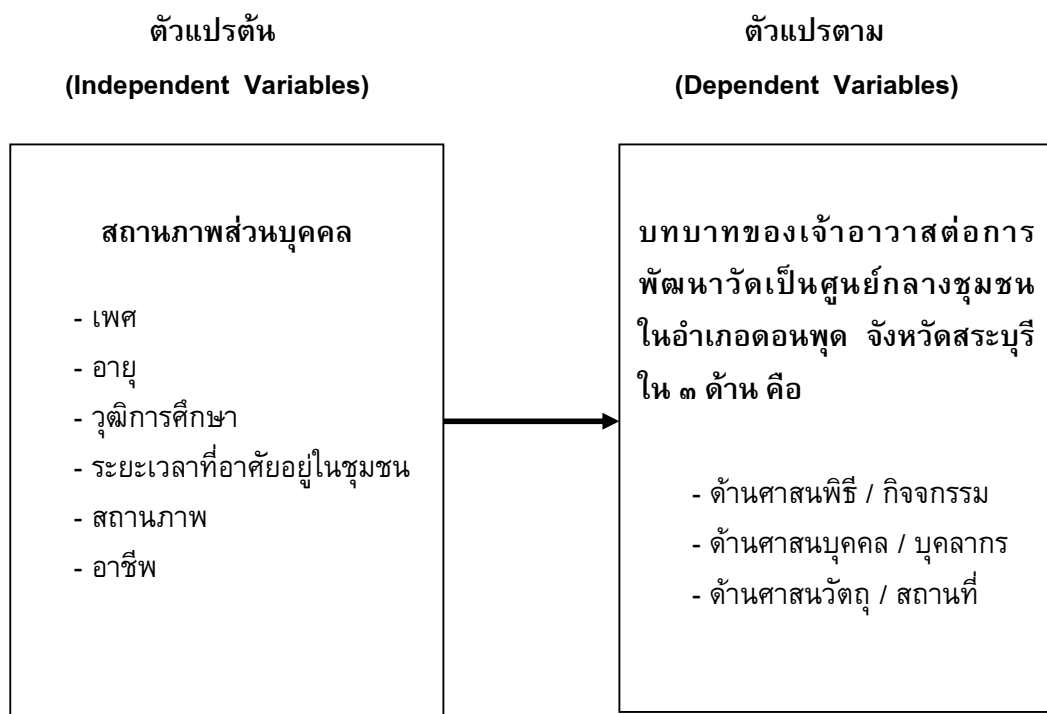
^{๑๑๐} บุญช่วย จันทร์เข้า, “พฤติกรรมกรรมการบริหารของเจ้าอาวาสที่ส่งผลต่อการปฏิบัติงานวัด ในเขตการปกครองคณะสงฆ์จังหวัดกรุงเทพมหานคร”. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการบริหารการศึกษา ภาควิชาการบริหารการศึกษา, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๔๔), (๑).

๒.๑๑ กรอบแนวคิดในการวิจัย

งานวิจัยเรื่อง “บทบาทของเจ้าอาวาสต่อการพัฒนาวัดเป็นศูนย์กลางชุมชนในอำเภอดอนพุด จังหวัดสระบุรี” ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยกำหนดกรอบแนวคิดการวิจัย (Conceptual Framework) ประกอบด้วยตัวแปรต้น (Independent Variables) และตัวแปรตาม (Dependent Variables) ดังนี้

ตัวแปรต้น (Independent Variables) สถานภาพส่วนบุคคล คือ เพศ อายุ วุฒิการศึกษา ระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในชุมชน สถานภาพ อาชีพ

ตัวแปรตาม (Dependent Variables) บทบาทของเจ้าอาวาสต่อการพัฒนาวัดเป็นศูนย์กลางชุมชนในอำเภอดอนพุด จังหวัดสระบุรี ใน ๓ ด้าน ศาสนพิธี/กิจกรรม ด้านศาสนบุคคล / บุคลากร ด้านศาสนวัตถุ / สถานที่ ดังแผนภาพที่ ๒.๑

แผนภาพที่ ๒.๑ กรอบแนวความคิดในการวิจัย

บทที่ ๓

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษา เรื่อง “บทบาทของเจ้าอาวาสต่อการพัฒนาวัดเป็นศูนย์กลางชุมชนในอำเภอดอนพุด จังหวัดสระบุรี” ผู้ศึกษาได้ดำเนินการศึกษา โดยมีลำดับขั้นตอนในการดำเนินงาน ดังต่อไปนี้

- ๓.๑ รูปแบบการวิจัย
- ๓.๒ ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง
- ๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย
- ๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล
- ๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูลและสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

๓.๑ รูปแบบการวิจัย

งานวิจัยเรื่อง “บทบาทของเจ้าอาวาสต่อการพัฒนาวัดเป็นศูนย์กลางชุมชนในอำเภอดอนพุด จังหวัดสระบุรี” ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) โดยเป็นการวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research)

๓.๒ ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

๓.๒.๑ ประชากรที่ใช้ในการวิจัย

ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ ประชาชน ในอำเภอดอนพุด จังหวัดสระบุรี จำนวน ๕,๘๓๙ คน^๑ จาก ๔ ตำบลได้แก่ ๑) ตำบลดงตะงาว ๒) ตำบลดอนพุด ๓) ตำบลไผ่หลิว ๔) บ้านหลวง ๕

๓.๒.๒ กลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ ประชาชน ในอำเภอดอนพุด จังหวัดสระบุรี จำนวน ๔๐๐ คน จาก ๔ ตำบล ซึ่งใช้วิธีการสุ่มกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างตามตาราง

^๑สำนักบริหารทะเบียน กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย, “จำนวนประชากรและบ้านจำแนกเป็นรายอำเภอ และรายตำบล จังหวัดสระบุรี”, (เข้าถึงข้อมูลเมื่อ มีนาคม, ๒๕๕๔), <http://service.nso.go.th/nso/nsopublish/districtList/page๑.htm>.

กำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างแบบสำเร็จรูปของทาโรยามาเน^๒ ซึ่งผู้วิจัยได้กำหนดให้เป็นประชากรกลุ่มเป้าหมาย ดังตารางที่ ๓.๑ ดังนี้

ตำบล	ประชากรทั้งหมด	กลุ่มตัวอย่าง
ตำบลดงตะงาว	๒,๐๕๗	๑๓๘
ตำบลดอนพุด	๑,๒๘๒	๘๒
ตำบลไผ่หลัว	๑,๐๗๘	๗๕
ตำบลบ้านหลวง	๑,๔๒๒	๑๐๕
รวม	๕,๘๓๙	๔๐๐

๓.๓ เครื่องมือการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้เป็นแบบสอบถาม โดยมีขั้นตอนการสร้างและการตรวจสอบเครื่องมือ ดังนี้

๓.๓.๑ ขั้นตอนการสร้างเครื่องมือ

๑. ศึกษาหลักการและแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับบทบาทของเจ้าอาวาสต่อการพัฒนาวัดเป็นศูนย์กลางชุมชน จากเอกสารและผลงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๒. กำหนดกรอบแนวคิด ในการสร้างเครื่องมือการวิจัย

๓. กำหนดวัตถุประสงค์ในการสร้างเครื่องมือการวิจัยโดยขอคำปรึกษาจากอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์

๔. สร้างเครื่องมือในการสอบถาม

๕. นำเสนอร่างเครื่องมือการวิจัยต่ออาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์และผู้เชี่ยวชาญเพื่อตรวจสอบและปรับปรุงแก้ไข

๖. นำเครื่องมือการวิจัยไปทดลองใช้กับประชากรที่มีลักษณะคล้ายกับกลุ่มตัวอย่างเพื่อหาสัมประสิทธิ์ความเที่ยงตรงของเครื่องมือ

๗. ปรับปรุงแก้ไข

๘. จัดพิมพ์แบบสอบถามฉบับสมบูรณ์ และนำไปใช้จริงเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลกับกลุ่มตัวอย่าง

^๒ สุวรีย์ ศิริโกคาภิรมย์, การวิจัยทางการศึกษา, (ลพบุรี : ฝ่ายเอกสารการพิมพ์สถาบันราชภัฏเทพสตรี, ๒๕๕๖), หน้า ๑๒๙ – ๑๓๐.

๓.๓.๒ ลักษณะของเครื่องมือ

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ เป็นแบบสอบถาม (Questionnaire) ที่ผู้ศึกษาพัฒนาขึ้นตามกรอบของบทบาทของเจ้าอาวาสต่อการพัฒนาวัดเป็นศูนย์กลางชุมชนในอำเภอดอนพุด จังหวัดสระบุรี รวมทั้งศึกษาปัญหาและแนวทางในการพัฒนาวัด เพื่อใช้เก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย โดยแบ่งออกเป็น ๓ ตอน ดังนี้

ตอนที่ ๑ เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม ได้แก่ เพศ อายุ วุฒิการศึกษา ระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในชุมชน สถานภาพ อาชีพ

ตอนที่ ๒ เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับบทบาทของเจ้าอาวาสต่อการพัฒนาวัดเป็นศูนย์กลางชุมชน ด้านศาสนพิธี/กิจกรรม ด้านศาสนบุคคล / บุคลากร ด้านศาสนวัตถุ / สถานที่ ซึ่งมีลักษณะเป็นมาตราส่วนประเมินค่า (Rating Scale)^๓ มี ๕ ระดับ โดยมีเกณฑ์การให้คะแนน ดังนี้

๕	หมายถึง	บทบาทอยู่ในระดับ	มากที่สุด
๔	หมายถึง	บทบาทอยู่ในระดับ	มาก
๓	หมายถึง	บทบาทอยู่ในระดับ	ปานกลาง
๒	หมายถึง	บทบาทอยู่ในระดับ	น้อย
๑	หมายถึง	บทบาทอยู่ในระดับ	น้อยที่สุด

การตรวจสอบความเที่ยงตรงและความน่าเชื่อถือของผู้ศึกษาได้นำแบบสอบถามไปแจกให้ประชาชนในจังหวัดสระบุรี ที่มีคุณสมบัติใกล้เคียงกับกลุ่มประชากร ที่จะทำการศึกษ จำนวน ๓๐ คน เพื่อทดสอบว่าผู้ตอบแบบสอบถามเข้าใจคำถามในแบบสอบถามอย่างชัดเจนหรือไม่ เมื่อมีข้อบกพร่องก็จะได้ทำการแก้ไขให้ถูกต้องแล้วจึงนำแบบสอบถามแจกให้กับประชากรที่จะทำการศึกษา ดังที่ได้กำหนดไว้แล้วในส่วนของประชากร ที่ทำการศึกษา

ตอนที่ ๓ เป็นแบบสอบถามที่ ให้ผู้ตอบแบบสอบถามแสดงความคิดเห็นเพิ่มเติมเกี่ยวกับแนวทางการบริหาร และการจัดการวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชนและปัจจัยที่ช่วยส่งเสริมให้วัดเป็นศูนย์กลางของชุมชน

๓.๓.๓ การตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือ

ในการหาคุณภาพของเครื่องมือ ผู้ศึกษาได้ดำเนินการตามขั้นตอนดังนี้

๑. ขอคำแนะนำจากอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์และผู้เชี่ยวชาญ ตรวจสอบเครื่องมือ ที่สร้างไว้

^๓ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๓๙ - ๑๔๐.

๒. หาความเที่ยงตรง (Validity) โดยการนำแบบสอบถามที่สร้างเสร็จ เสนอประธานและกรรมการที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ เพื่อขอความเห็นชอบและนำเสนอต่อผู้เชี่ยวชาญ แล้วนำมาปรับปรุงแก้ไขให้เหมาะสม จำนวน ๕ ท่าน ประกอบด้วย

๑) ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. เต็มศักดิ์ ทองอินทร์ อาจารย์ประจำภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๒) ผู้ช่วยศาสตราจารย์ อนุภูมิ โสวเกษม อาจารย์ประจำภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๓) อาจารย์ ผดุง วรรณทอง อาจารย์ประจำภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๔) อาจารย์ เตช ชูจันออด อาจารย์ประจำภาควิชาเศรษฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๕) ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. กิตติทัศน์ ผกาทอง รองคณบดีคณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

เพื่อพิจารณาทั้งในด้านเนื้อหาสาระและโครงสร้างของคำถาม ตลอดจนภาษาที่ใช้ และตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือ โดยหาค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC)^๔ เท่ากับ ๐.๘ โดยใช้สูตร

$$IOC = \frac{\sum X}{N}$$

IOC แทน ดัชนีความสอดคล้อง

$\sum X$ แทน ผลรวมของคะแนนความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญ

N แทน จำนวนผู้เชี่ยวชาญ^๕

๓. หาความเชื่อมั่นของเครื่องมือ (Reliability)

นำแบบสอบถามที่ปรับปรุงแก้ไขแล้ว ไปทดลองใช้ (Try out) กับประชาชนในจังหวัดสระบุรี ที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย จำนวน ๓๐ คน เพื่อหาค่าความเชื่อมั่นด้วย

^๔ อ่างแล้ว, หน้า ๒๔๓ - ๒๔๔.

^๕ ประคอง กรรณสูต, สถิติเพื่อการศึกษาทางพฤติกรรมศาสตร์, (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๓), หน้า ๓๗.

วิธีการหาค่าสัมประสิทธิ์แอลฟา (Alpha coefficient) ของครอนบาค (Cronbach)^๖ ได้ค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ ๐.๙๖๔๗

๔. นำแบบสอบถามที่ได้ปรับปรุงแก้ไขแล้วเสนอต่ออาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ เพื่อขอความเห็นชอบและจัดพิมพ์แบบสอบถามเป็นฉบับสมบูรณ์ เพื่อใช้แจกกลุ่มตัวอย่างจริงในการวิจัยต่อไป

๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้ศึกษาดำเนินการเก็บข้อมูลตามขั้นตอน ดังนี้

๑. การรวบรวมเอกสาร ผู้ศึกษารวบรวมข้อมูลจากหนังสือ บทความ งานวิจัย และเอกสารสิ่งพิมพ์ต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับบทบาทของเจ้าอาวาสต่อการพัฒนาวัดเป็นศูนย์กลางชุมชนในอำเภอดอนพุด จังหวัดสระบุรี

๒. ผู้ศึกษาได้สร้างแบบสอบถามและขอหนังสืออนุญาตเก็บรวบรวมข้อมูลถึงประชาชนในจังหวัดที่จะทำการสำรวจ เพื่อขอความร่วมมือ และดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล

๓. ผู้ศึกษาดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยแจกแบบสอบถามกับกลุ่มเป้าหมายคือประชาชนในอำเภอดอนพุด จังหวัดสระบุรี จำนวน ๔๐๐ คน ซึ่งในการแจกแบบสอบถามผู้ศึกษาได้ นำแบบสอบถามไปแจกและเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตัวเอง

๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูลและสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลแบบสอบถาม

๑. นำแบบสอบถามทั้งหมดมาตรวจสอบความสมบูรณ์ความถูกต้อง ในการตอบแบบสอบถามแล้วนำมาคัดเลือกฉบับที่สมบูรณ์และถูกต้องเพื่อนำมาวิเคราะห์ข้อมูล โดยการบันทึกคะแนนแต่ละข้อของแต่ละคนลงในแบบลงรหัส (Coding Form)

๒. ทำการวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปเพื่อการวิจัยทางสังคมศาสตร์

๓. การวิเคราะห์ข้อมูล

๑) ข้อมูลเกี่ยวกับสถานภาพของผู้ตอบแบบสอบถาม วิเคราะห์โดยใช้ค่าความถี่ (Frequency) และค่าร้อยละ (Percentage)

๒) ระดับบทบาทของเจ้าอาวาสต่อการพัฒนาวัดเป็นศูนย์กลางชุมชนในอำเภอดอนพุด จังหวัดสระบุรี วิเคราะห์โดยใช้ ค่าเฉลี่ย (Mean) และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) ของคะแนนจากการตอบของประชาชน ในจังหวัดสระบุรี

^๖ Cronbach, Lee J., **Essentials of psychological testing**, 4 th ed., (New York: Harper & Row, 1971), p.67.

๓) แปลความหมายของค่าเฉลี่ยโดยยึดเกณฑ์ ดังนี้^๗

ค่าเฉลี่ยตั้งแต่	๔.๕๐ – ๕.๐๐	หมายความว่า	มากที่สุด
ค่าเฉลี่ยตั้งแต่	๓.๕๐ – ๔.๔๙	หมายความว่า	มาก
ค่าเฉลี่ยตั้งแต่	๒.๕๐ – ๓.๔๙	หมายความว่า	ปานกลาง
ค่าเฉลี่ยตั้งแต่	๑.๕๐ – ๒.๔๙	หมายความว่า	น้อย
ค่าเฉลี่ยตั้งแต่	๑.๐๐ – ๑.๔๙	หมายความว่า	น้อยที่สุด

สถิติที่ใช้ทดสอบสมมุติฐานระหว่างคะแนนเฉลี่ยของกลุ่มตัวอย่าง โดยใช้ค่า t-test สำหรับกลุ่มตัวอย่างที่เป็นอิสระต่อกัน (Independent Samples) และการวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One-Way Analysis of Variance : ANOVA) F-test เมื่อพบความแตกต่าง จะทำการเปรียบเทียบรายคู่โดยวิธีการผลต่างนัยสำคัญ น้อยที่สุด (Least Significant Difference : LSD) แล้วนำเสนอผลงานในรูปของตารางพร้อมประกอบคำบรรยาย

^๗ประกอบ กรรณสูตร, สถิติเพื่อการวิจัยทางพฤติกรรมศาสตร์, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร: ด่านสุทธาการพิมพ์, ๒๕๔๒), หน้า ๑๐๘.

บทที่ ๔

ผลการศึกษา

การวิจัยเรื่อง บทบาทของเจ้าอาวาสต่อการพัฒนาวัดเป็นศูนย์กลางชุมชนในอำเภอดอนพุด จังหวัดสระบุรี ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลและนำเสนอแบ่งเป็น ๓ ตอน ดังนี้

๔.๑ ข้อมูลเกี่ยวกับสถานภาพส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม ซึ่งได้แก่ เพศ อายุ วุฒิการศึกษา ระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในชุมชน สถานภาพและอาชีพ

๔.๒ ข้อมูลเกี่ยวกับระดับบทบาทของเจ้าอาวาสต่อการพัฒนาวัดเป็นศูนย์กลางชุมชนในอำเภอดอนพุด จังหวัดสระบุรี

๔.๓ ผลการเปรียบเทียบระดับบทบาทของเจ้าอาวาสต่อการพัฒนาวัดเป็นศูนย์กลางชุมชนในอำเภอดอนพุด จังหวัดสระบุรี จำแนกตามสถานภาพส่วนบุคคล

๔.๔ แนวทางการบริหารและการจัดการวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชนและปัจจัยที่ช่วยส่งเสริมให้วัดเป็นศูนย์กลางของชุมชน

๔.๑ ข้อมูลเกี่ยวกับสถานภาพส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลสถานภาพส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม จำแนกตาม เพศ อายุ วุฒิการศึกษา ระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในชุมชน สถานภาพและอาชีพ รายละเอียดดังแสดงในตารางที่ ๔.๑

ตารางที่ ๔.๑ จำนวน ร้อยละของผู้ตอบแบบสอบถาม จำแนกตามสถานภาพส่วนบุคคล (n = ๔๐๐)

สถานภาพส่วนบุคคล	จำนวน (คน)	ร้อยละ
เพศ		
ชาย	๑๕๕	๓๘.๘
หญิง	๒๔๕	๖๑.๒
อายุ		
ต่ำกว่า ๒๐ ปี	๓๙	๙.๘
๒๐ - ๓๐ ปี	๔๖	๑๑.๕
๓๑ - ๔๐ ปี	๒๒	๕.๕
๔๑ - ๕๐ ปี	๑๑๗	๒๙.๒
๕๑ - ๖๐ ปี	๑๔๔	๓๖.๐
๖๑ ปีขึ้นไป	๓๒	๘.๐
วุฒิการศึกษา		
ประถมศึกษา	๑๕๙	๓๙.๖
มัธยมศึกษาตอนต้นหรือเทียบเท่า	๖๗	๑๖.๘
มัธยมศึกษาตอนปลายหรือเทียบเท่า	๑๑๙	๒๙.๘
ปริญญาตรี	๔๙	๑๒.๓
สูงกว่าปริญญาตรี	๖	๑.๕
ระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในชุมชน		
๕ - ๑๐ ปี	๖	๑.๕
๑๑ - ๑๕ ปี	๒๙	๗.๓
๑๖ - ๒๐ ปี	๑๑๐	๒๗.๕
๒๐ ปีขึ้นไป	๒๕๕	๖๓.๗
สถานภาพ		
โสด	๘๕	๒๑.๓
สมรส	๑๙๗	๔๙.๓
ม่าย	๑๑๘	๒๙.๔

ตารางที่ ๔.๑ (ต่อ)

สถานภาพส่วนบุคคล	จำนวน (คน)	ร้อยละ
อาชีพ		
เกษตรกร	๑๐๙	๒๗.๓
ค้าขาย	๓๙	๙.๘
นักธุรกิจ	๗๘	๑๙.๕
แม่บ้าน	๙๑	๒๒.๗
อื่น ๆ	๘๓	๒๐.๗
รวม	๔๐๐	๑๐๐

จากตารางที่ ๔.๑ ซึ่งเป็นการแสดงข้อมูลเกี่ยวกับสถานภาพส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม แสดงจำนวนและร้อยละของผู้ตอบแบบสอบถาม ซึ่งสามารถอธิบายได้แต่ละประเด็น ดังต่อไปนี้

เพศ มีเพศหญิงมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ ๖๑.๒ และมีเพศชายคิดเป็นร้อยละ ๓๘.๘

อายุ มีอายุ ๕๑ - ๖๐ ปี มากที่สุด คิดเป็นร้อยละ ๓.๖ รองลงมาคืออายุ ๔๑ - ๕๐ ปี คิดเป็นร้อยละ ๒๙.๒ อายุ ๒๐ - ๓๐ ปี คิดเป็นร้อยละ ๑๑.๕ อายุต่ำกว่า ๒๐ ปี คิดเป็นร้อยละ ๙.๘ อายุ ๖๑ ปีขึ้นไป คิดเป็นร้อยละ ๘.๐ และ อายุ ๓๑ - ๔๐ ปี คิดเป็นร้อยละ ๕.๕ ตามลำดับ

วุฒิการศึกษา มีวุฒิการศึกษาระดับประถมศึกษามากที่สุด คิดเป็นร้อยละ ๓๙.๖ รองลงมาคือ มัธยมศึกษาตอนปลายหรือเทียบเท่า คิดเป็นร้อยละ ๒๙.๘ มัธยมศึกษาตอนต้นหรือเทียบเท่า คิดเป็นร้อยละ ๑๖.๘ ปริญญาตรี คิดเป็นร้อยละ ๑๒.๓ และสูงกว่าปริญญาตรี คิดเป็นร้อยละ ๑.๕ ตามลำดับ

ระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในชุมชน มีระยะเวลา ๒๐ ปีขึ้นไปมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ ๖๓.๗ รองลงมาคือ ๑๖ - ๒๐ ปี คิดเป็นร้อยละ ๒๗.๕ ๑๑ - ๑๕ ปีคิดเป็นร้อยละ และ ๕ - ๑๐ ปี คิดเป็นร้อยละ ๑.๕ ตามลำดับ

สถานภาพ มีสถานภาพสมรสมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ ๔๙.๓ รองลงมาคือ สถานภาพม่าย คิดเป็นร้อยละ ๒๙.๔ และสถานภาพโสด คิดเป็นร้อยละ ๒๑.๓ ตามลำดับ

อาชีพ มีอาชีพเกษตรกรมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ ๒๗.๓ รองลงมาคือ อาชีพแม่บ้าน คิดเป็นร้อยละ ๒๒.๗ อาชีพอื่น ๆ คิดเป็นร้อยละ ๒๐.๗ อาชีพนักธุรกิจ คิดเป็นร้อยละ ๑๙.๕ และ อาชีพค้าขาย คิดเป็นร้อยละ ๙.๘ ตามลำดับ

๔.๒ ข้อมูลเกี่ยวกับระดับบทบาทของเจ้าอาวาสต่อการพัฒนาวัดเป็นศูนย์กลางชุมชนในอำเภอดอนพุด จังหวัดสระบุรี

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับระดับบทบาทของเจ้าอาวาสต่อการพัฒนาวัดเป็นศูนย์กลางชุมชนในอำเภอดอนพุด จังหวัดสระบุรี โดยภาพรวมและจำแนกตามรายด้าน ได้แก่ ด้านศาสนพิธี/กิจกรรม ด้านศาสนบุคคล/บุคลากร ด้านศาสนวัตถุ/สถานที่ รายละเอียดดังแสดงในตารางที่ ๔.๒ – ๔.๖

ตารางที่ ๔.๒ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานและระดับบทบาทของเจ้าอาวาสต่อการพัฒนาวัดเป็นศูนย์กลางชุมชนในอำเภอดอนพุด จังหวัดสระบุรี

โดยภาพรวม

(n = ๔๐๐)

บทบาทของเจ้าอาวาสต่อการพัฒนาวัดเป็นศูนย์กลางชุมชน	\bar{X}	S.D.	ระดับบทบาท
๑. ด้านศาสนพิธี/กิจกรรม	๔.๐๔	๐.๕๖๖	มาก
๒. ด้านศาสนบุคคล/บุคลากร	๔.๐๗	๐.๕๘๐	มาก
๓. ด้านศาสนวัตถุ/สถานที่	๓.๘๐	๐.๕๖๗	มาก
ภาพรวม	๓.๙๗	๐.๕๐๗	มาก

จากตารางที่ ๔.๒ พบว่า ระดับบทบาทของเจ้าอาวาสต่อการพัฒนาวัดเป็นศูนย์กลางชุมชนในอำเภอดอนพุด จังหวัดสระบุรี โดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ย ๓.๙๗ และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้านแล้วพบว่า ระดับบทบาทของเจ้าอาวาสต่อการพัฒนาวัดเป็นศูนย์กลางชุมชนในอำเภอดอนพุด จังหวัดสระบุรี โดยภาพรวม อยู่ในระดับมากทุกด้าน

ตารางที่ ๔.๓ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานและระดับบทบาทของเจ้าอาวาสต่อการพัฒนา
วัดเป็นศูนย์กลางชุมชนในอำเภอดอนพุด จังหวัดสระบุรี
ด้านศาสนพิธี/กิจกรรม (n = ๔๐๐)

ด้านศาสนพิธี/กิจกรรม	\bar{X}	S.D.	ระดับ บทบาท
๑. การปรับปรุงรูปแบบของการประกอบศาสนพิธีให้มีความเหมาะสม	๔.๐๔	.๘๔๐	มาก
๒. การชักชวนให้ชาวชุมชนได้เข้าร่วมในกิจกรรมและพิธีกรรมต่างๆ ทางศาสนา	๓.๙๒	.๘๐๓	มาก
๓. การอำนวยความสะดวกแก่ผู้กระทำการกิจกรรมและพิธีกรรมต่างๆ ทางศาสนา	๔.๐๔	.๗๑๒	มาก
๔. การจัดกิจกรรมเพื่อการสงเคราะห์ประชาชนในชุมชน	๓.๙๖	.๘๒๘	มาก
๕. การจัดนิทรรศการและ กิจกรรมงานวันสำคัญต่างๆ ทางพระพุทธศาสนา	๔.๐๙	.๘๘๔	มาก
๖. การชักชวนให้ชาวชุมชนร่วมกัน ทำการพัฒนาบริเวณพื้นที่ภายในวัด	๔.๐๘	.๗๗๐	มาก
๗. การส่งเสริมให้มีการบรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อน และการอุปสมบทหมู่เนื่องในวันสำคัญต่างๆ	๔.๑๘	.๘๒๕	มาก
รวม	๔.๐๔	.๕๖๖	มาก

จากตารางที่ ๔.๓ พบว่า ระดับบทบาทของเจ้าอาวาสต่อการพัฒนาวัดเป็นศูนย์กลางชุมชนในอำเภอดอนพุด จังหวัดสระบุรี ด้านศาสนพิธี/กิจกรรมโดยรวม อยู่ในระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ย ๔.๐๔ และเมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ระดับบทบาทของเจ้าอาวาสต่อการพัฒนาวัดเป็นศูนย์กลางชุมชนในอำเภอดอนพุด จังหวัดสระบุรี ด้านศาสนพิธี/กิจกรรมอยู่ในระดับมากทุกข้อ

ตารางที่ ๔.๔ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานและระดับบทบาทของเจ้าอาวาสต่อการพัฒนาวัด
เป็นศูนย์กลางชุมชนในอำเภอดอนพุด จังหวัดสระบุรี
ด้านศาสนบุคคล/บุคลากร (n = ๔๐๐)

ด้านศาสนบุคคล/บุคลากร	\bar{X}	S.D.	ระดับ บทบาท
๑. การคัดเลือกบุคคลที่จะ เข้ามาบวชเรียน	๔.๐๔	.๗๙๕	มาก
๒. มีการส่งเสริมความรู้แก่ พระภิกษุ สามเณรให้การ พัฒนามากขึ้น	๔.๐๘	.๘๑๔	มาก
๓. มีการส่งเสริมให้ พระภิกษุ สามเณร อบรมสั่งสอน ธรรมะ แก่ประชาชน	๓.๙๘	.๘๖๘	มาก
๔. การจัดระเบียบ การบริหารและการปกครองแก่ ชาวชุมชน	๔.๑๖	.๘๑๗	มาก
๕. สนับสนุนส่งเสริมภิกษุ สามเณรภายในวัดให้มี การศึกษาใน ระดับสูง ๆ	๔.๑๒	.๘๓๙	มาก
๖. สนับสนุนหรือยกย่องบุคคลตัวอย่างให้เป็น ที่ยอมรับของชุมชน	๔.๑๗	.๘๓๐	มาก
๗. การจัดโครงการอบรมมอบความรู้แก่ชุมชน	๓.๙๖	.๘๙๖	มาก
รวม	๔.๐๗	.๕๘๐	มาก

จากตารางที่ ๔.๔ พบว่า ระดับบทบาทของเจ้าอาวาสต่อการพัฒนาวัดเป็น
ศูนย์กลางชุมชนในอำเภอดอนพุด จังหวัดสระบุรี ด้านศาสนบุคคล/บุคลากรโดยรวม อยู่ในระดับ
มาก โดยมีค่าเฉลี่ย ๔.๐๗ และเมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ระดับบทบาทของเจ้าอาวาสต่อ
การพัฒนาวัดเป็นศูนย์กลางชุมชนในอำเภอดอนพุด จังหวัดสระบุรี ด้านศาสนบุคคล/บุคลากร
โดยรวม อยู่ในระดับมากทุกข้อ

ตารางที่ ๔.๕ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานและระดับบทบาทของเจ้าอาวาสต่อการพัฒนา
วัดเป็นศูนย์กลางชุมชนในอำเภอดอนพุด จังหวัดสระบุรี
ด้านศาสนวัตถุ/สถานที่ (n = ๔๐๐)

ด้านศาสนวัตถุ/สถานที่	\bar{X}	S.D.	ระดับ บทบาท
๑. การบูรณะปรับปรุงและปฏิสังขรณ์ศาสนสถาน ภายในวัด	๓.๗๕	๑.๐๒๑	มาก
๒. การจัดเก็บและรักษาศาสนวัตถุที่เก่าแก่ในรูปของ พิพิธภัณฑ์	๓.๘๙	.๘๕๗	มาก
๓. การปรับปรุงสภาพแวดล้อมของวัดให้มีความสงบ ร่มรื่น	๓.๘๑	.๘๕๗	มาก
๔. การทำแผนผังเพื่อการปรับปรุงพัฒนาของวัดและ ชุมชน	๓.๙๒	.๘๙๙	มาก
๕. ปรับปรุงสภาพพื้นที่วัดและชุมชนให้เหมาะกับการ จัดกิจกรรม	๓.๖๗	.๙๔๓	มาก
๖. ก่อตั้งศูนย์พัฒนาอาชีพและการฝีมือแก่ชาวชุมชน	๓.๘๗	.๗๗๙	มาก
๗. การจัดตั้งศูนย์ศึกษาและบริการด้านสาธารณสุข มูลฐาน	๓.๗๒	.๘๘๔	มาก
รวม	๓.๘๐	.๕๖๗	มาก

จากตารางที่ ๔.๕ พบว่า ระดับบทบาทของเจ้าอาวาสต่อการพัฒนาวัดเป็น
ศูนย์กลางชุมชนในอำเภอดอนพุด จังหวัดสระบุรี ด้านศาสนวัตถุ/สถานที่ โดยรวม อยู่ในระดับ
มาก โดยมีค่าเฉลี่ย ๓.๘๐ และเมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ระดับบทบาทของเจ้าอาวาสต่อ
การพัฒนาวัดเป็นศูนย์กลางชุมชนในอำเภอดอนพุด จังหวัดสระบุรี ด้านศาสนวัตถุ/สถานที่
อยู่ในระดับมากทุกข้อ

๔.๓ ผลการเปรียบเทียบระดับบทบาทของเจ้าอาวาสต่อการพัฒนาวัดเป็นศูนย์กลางชุมชนในอำเภอดอนพุด จังหวัดสระบุรี จำแนกตามสถานภาพส่วนบุคคล

ผลการเปรียบเทียบระดับบทบาทของเจ้าอาวาสต่อการพัฒนาวัดเป็นศูนย์กลางชุมชนในอำเภอดอนพุด จังหวัดสระบุรี จำแนกตามสถานภาพส่วนบุคคลได้แก่ เพศ อายุ วุฒิ การศึกษา ระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในชุมชน สถานภาพและอาชีพ ตามสมมติฐานที่ ๑ – ๖ ดังนี้

๔.๑.๑ สมมติฐานที่ ๑ ประชาชนที่มีเพศต่างกันมีความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทของเจ้าอาวาสต่อการพัฒนาวัดเป็นศูนย์กลางชุมชนในอำเภอ
ดอนพุด จังหวัดสระบุรี แตกต่างกัน

ตารางที่ ๔.๖ การเปรียบเทียบระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทของเจ้าอาวาสต่อการพัฒนาวัดเป็นศูนย์กลางชุมชนในอำเภอดอนพุด จังหวัดสระบุรี
จำแนกตามเพศ (n = ๔๐๐)

บทบาทของเจ้าอาวาสต่อการพัฒนา วัดเป็นศูนย์กลางชุมชน	เพศ				t	Sig.
	ชาย		หญิง			
	\bar{X}	S.D.	\bar{X}	S.D.		
๑. ด้านศาสนพิธี/กิจกรรม	๔.๐๓	.๖๒๘	๔.๐๔	.๕๒๔	-.๒๒๑	.๘๒๕
๒. ด้านศาสนบุคคล/บุคลากร	๔.๐๕	.๖๑๕	๔.๐๘	.๕๕๗	-.๔๐๖	.๖๘๕
๓. ด้านศาสนวัตถุ/สถานที่	๓.๘๐	.๕๙๗	๓.๘๐	.๕๔๙	-.๐๒๘	.๘๗๘
รวม	๓.๙๖	.๕๔๙	๓.๙๗	.๔๗๙	-.๒๔๘	๐.๘๐๕

จากตารางที่ ๔.๖ พบว่า ประชาชนที่มีเพศต่างกันมีความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทของเจ้าอาวาสต่อการพัฒนาวัดเป็นศูนย์กลางชุมชนในอำเภอดอนพุด จังหวัดสระบุรี ในภาพรวมไม่แตกต่างกัน ซึ่งปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า ประชาชนที่มีเพศต่างกันมีความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทของเจ้าอาวาสต่อการพัฒนาวัดเป็นศูนย์กลางชุมชนในอำเภอดอนพุด จังหวัดสระบุรี ไม่แตกต่างกันทุกด้าน

๔.๑.๒ สมมติฐานที่ ๒ ประชาชนที่มีที่มีอายุต่างกัน มีความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทของเจ้าอาวาสต่อการพัฒนาวัดเป็นศูนย์กลางชุมชนในอำเภอดอนพุด จังหวัดสระบุรี แตกต่างกัน

ตารางที่ ๔.๗ การเปรียบเทียบระดับมีความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทของเจ้าอาวาสต่อการพัฒนาวัดเป็นศูนย์กลางชุมชนในอำเภอดอนพุด จังหวัดสระบุรี จำแนกตามอายุ (n = ๔๐๐)

บทบาทของเจ้าอาวาสต่อการพัฒนาวัดเป็นศูนย์กลางชุมชน	อายุ												F	Sig.
	ต่ำกว่า ๒๐ ปี		๒๐ - ๓๐ ปี		๓๑ - ๔๐ ปี		๔๑ - ๕๐ ปี		๕๑ - ๖๐ ปี		๖๑ ปีขึ้นไป			
	\bar{X}	S.D.	\bar{X}	S.D.	\bar{X}	S.D.	\bar{X}	S.D.	\bar{X}	S.D.	\bar{X}	S.D.		
๑. ด้านศาสนพิธี/กิจกรรม	๔.๐๑	.๕๒๓	๓.๙๖	.๕๔๗	๔.๐๔	.๕๕๓	๔.๐๔	.๖๐๔	๔.๐๖	.๕๗๐	๔.๐๘	.๕๑๓	.๒๖๑	.๙๓๔
๒. ด้านศาสนบุคคล/บุคลากร	๔.๐๙	.๔๗๙	๓.๙๖	.๖๒๐	๔.๑๓	.๖๕๓	๔.๐๗	.๕๕๐	๔.๐๖	.๖๑๗	๔.๑๗	.๕๒๔	.๖๐๙	.๖๙๓
๓. ด้านศาสนวัตถุ/สถานที่	๓.๙๑	.๔๖๗	๓.๗	.๕๒๕	๓.๖๘	.๖๐๓	๓.๗๙	.๕๕๓	๓.๗๙	.๖๑๘	๓.๘๙	.๕๒๔	.๘๓๓	.๕๒๗
รวม	๔.๐๐	.๔๐๐	๓.๘๘	.๕๐๘	๓.๙	.๕๕๘	๓.๙	.๕๐๕	๓.๙	.๕๔๑	๔.๐๕	.๔๔๘	.๔๕๖	.๘๐๙

จากตารางที่ ๔.๗ พบว่า ประชาชนที่มีที่มีอายุต่างกัน มีความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทของเจ้าอาวาสต่อการพัฒนาวัดเป็นศูนย์กลางชุมชนในอำเภอดอนพุด จังหวัดสระบุรี ในภาพรวมไม่แตกต่างกัน ซึ่งปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า ประชาชนที่มีที่มีอายุต่างกันมีความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทของเจ้าอาวาสต่อการพัฒนาวัดเป็นศูนย์กลางชุมชนในอำเภอดอนพุด จังหวัดสระบุรี ไม่แตกต่างกันทุกด้าน

๔.๑.๓ สมมติฐานที่ ๓ ประชาชนที่มีวุฒิการศึกษาต่างกัน มีความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทของเจ้าอาวาสต่อการพัฒนาวัดเป็นศูนย์กลางชุมชนในอำเภอดอนพุด จังหวัดสระบุรี แตกต่างกัน

ตารางที่ ๔.๘ การเปรียบเทียบระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทของเจ้าอาวาสต่อการพัฒนาวัดเป็นศูนย์กลางชุมชนในอำเภอดอนพุด จังหวัดสระบุรี จำแนกตามวุฒิการศึกษา (n = ๔๐๐)

บทบาทของเจ้าอาวาสต่อการพัฒนาวัดเป็นศูนย์กลางชุมชน	วุฒิการศึกษา										F	Sig.
	ประถมศึกษา		มัธยมศึกษาตอนต้นหรือเทียบเท่า		มัธยมศึกษาตอนปลายหรือเทียบเท่า		ปริญญาตรี		สูงกว่าปริญญาตรี			
	\bar{X}	S.D.	\bar{X}	S.D.	\bar{X}	S.D.	\bar{X}	S.D.	\bar{X}	S.D.		
๑. ด้านศาสนพิธี/กิจกรรม	๔.๐๔	.๕๕๙	๓.๙๓	.๖๒๐	๔.๐๑	.๕๔๗	๔.๒๘	.๕๐๔	๓.๗๘	.๔๕๘	๓.๓๘๔**	.๐๑๐
๒. ด้านศาสนบุคคล/บุคลากร	๔.๐๘	.๖๒๒	๔.๐๒	.๕๗๑	๓.๙๙	.๕๕๘	๔.๒๙	.๔๔๗	๔.๐๔	.๖๑๐	๒.๔๖๕*	.๐๔๕
๓. ด้านศาสนวัตถุ/สถานที่	๓.๗๘	.๖๐๙	๓.๗๔	.๕๘๕	๓.๘๐	.๕๑๘	๓.๙๒	.๕๐๐	๓.๘๓	.๗๑๓	.๗๗๘	.๕๔๐
รวม	๓.๙๗	.๕๓๘	๓.๙๐	.๕๑๖	๓.๙๓	.๔๗๗	๔.๑๗	.๔๑๖	๓.๘๘	.๕๗๕	๒.๓๘๗	.๐๕๑

** มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

จากตารางที่ ๔.๘ พบว่า ประชาชนที่มีวุฒิการศึกษาต่างกัน มีความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทของเจ้าอาวาสต่อการพัฒนาวัดเป็นศูนย์กลางชุมชนในอำเภอดอนพุด จังหวัดสระบุรี ในภาพรวมไม่แตกต่างกัน ซึ่งปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า ประชาชนที่มีวุฒิการศึกษาต่างกัน มีความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทของเจ้าอาวาสต่อการพัฒนาวัดเป็นศูนย์กลางชุมชนในอำเภอดอนพุด จังหวัดสระบุรี แตกต่างกันในด้านศาสนพิธี/กิจกรรม อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑ และในด้านศาสนบุคคล/บุคลากร อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ ดังนั้นจึงทำการเปรียบเทียบ

ความแตกต่างของค่าเฉลี่ยเป็นรายคู่ด้านศาสนพิธี/กิจกรรม และด้านศาสนบุคคล/บุคลากร ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Difference : LSD) รายละเอียดดังแสดงในตาราง ที่ ๔.๙ - ๔.๑๐

ตารางที่ ๔.๙ การเปรียบเทียบความแตกต่างค่าเฉลี่ยเป็นรายคู่ของระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทของเจ้าอาวาสต่อการพัฒนาวัดเป็นศูนย์กลางชุมชนในอำเภอดอนพุด จังหวัดสระบุรี จำแนกตามวุฒิการศึกษา ด้านศาสนพิธี/กิจกรรม

วุฒิการศึกษา	\bar{X}	ประถมศึกษา	มัธยมศึกษาตอนต้นหรือเทียบเท่า	มัธยมศึกษาตอนปลายหรือเทียบเท่า	ปริญญาตรี	สูงกว่าปริญญาตรี
		๔.๐๔	๓.๙๓	๔.๐๑		
ประถมศึกษา	๔.๐๔		.๑๐	.๐๓	-๐.๒๘**	.๒๖
มัธยมศึกษาตอนต้นหรือเทียบเท่า	๓.๙๓			-.๐๗	-๐.๓๕**	.๑๕
มัธยมศึกษาตอนปลายหรือเทียบเท่า	๔.๐๑				-๐.๒๗**	.๒๒
ปริญญาตรี	๔.๒๘					.๕๐**
สูงกว่าปริญญาตรี	๓.๗๘					

** มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑

จากตารางที่ ๔.๙ พบว่า ประชาชนที่มีวุฒิการศึกษาระดับประถมศึกษา ระดับมัธยมศึกษาตอนต้นหรือเทียบเท่า และระดับมัธยมศึกษาตอนปลายหรือเทียบเท่า มีความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทของเจ้าอาวาสต่อการพัฒนาวัดเป็นศูนย์กลางในชุมชนอำเภอดอนพุด จังหวัดสระบุรี ด้านศาสนพิธี/กิจกรรม น้อยกว่าประชาชนที่มีวุฒิการศึกษาระดับปริญญาตรี และประชาชนที่มีวุฒิการศึกษาระดับปริญญาตรี มีความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทของเจ้าอาวาสต่อการพัฒนาวัดเป็นศูนย์กลางชุมชนในอำเภอดอนพุด จังหวัดสระบุรี ด้านศาสนพิธี/กิจกรรม มากกว่าประชาชนที่มีวุฒิการศึกษาระดับสูงกว่าปริญญาตรี อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑

ตารางที่ ๔.๑๐ การเปรียบเทียบความแตกต่างค่าเฉลี่ยเป็นรายคู่ของระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทของเจ้าอาวาสต่อการพัฒนาวัดเป็นศูนย์กลางชุมชนในอำเภอดอนพุด จังหวัดสระบุรี จำแนกตามวุฒิการศึกษา ด้านศาสนบุคคล/บุคลากร

วุฒิการศึกษา	\bar{X}	ประถมศึกษา	มัธยมศึกษาตอนต้น หรือเทียบเท่า	มัธยมศึกษาตอนปลาย หรือเทียบเท่า	ปริญญาตรี	สูงกว่าปริญญาตรี
		๔.๐๘	๔.๐๒	๓.๙๙	๔.๒๙	๔.๐๔
ประถมศึกษา	๔.๐๘		.๐๕	.๐๘	- .๒๑*	.๐๓
มัธยมศึกษาตอนต้นหรือเทียบเท่า	๔.๐๒			.๐๒	- .๒๖*	-.๐๒
มัธยมศึกษาตอนปลายหรือเทียบเท่า	๓.๙๙				- .๒๙*	-.๐๕
ปริญญาตรี	๔.๒๙					.๒๔
สูงกว่าปริญญาตรี	๔.๐๔					

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

จากตารางที่ ๔.๑๐ พบว่า ประชาชนที่มีวุฒิการศึกษาระดับประถมศึกษา ระดับมัธยมศึกษาตอนต้นหรือเทียบเท่า และระดับมัธยมศึกษาตอนปลายหรือเทียบเท่า มีความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทของเจ้าอาวาสต่อการพัฒนาวัดเป็นศูนย์กลางชุมชนในอำเภอดอนพุด จังหวัดสระบุรี ด้านศาสนบุคคล/บุคลากร น้อยกว่าประชาชนที่มีวุฒิการศึกษาระดับปริญญาตรี อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

๔.๑.๔ สมมติฐานที่ ๔ ประชาชนที่มีระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในชุมชนต่างกัน มีความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทของเจ้าอาวาสต่อการพัฒนาวัดเป็นศูนย์กลางชุมชนในอำเภอดอนพุด จังหวัดสระบุรี แตกต่างกัน

ตารางที่ ๔.๑๑ การเปรียบเทียบระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทของเจ้าอาวาสต่อการพัฒนาวัดเป็นศูนย์กลางชุมชนในอำเภอดอนพุด จังหวัดสระบุรี จำแนกตามระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในชุมชน (n = ๔๐๐)

บทบาทของเจ้าอาวาสต่อการพัฒนาวัดเป็นศูนย์กลางชุมชน	ระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในชุมชน								F	Sig.
	๕ - ๑๐ ปี		๑๑ - ๑๕ ปี		๑๖ - ๒๐ ปี		๒๐ ปีขึ้นไป			
	\bar{X}	S.D.	\bar{X}	S.D.	\bar{X}	S.D.	\bar{X}	S.D.		
๑. ด้านศาสนพิธี/กิจกรรม	๓.๘๓	.๔๔๖	๔.๐๗	.๔๘๕	๔.๐๗	.๕๖๔	๔.๐๓	.๕๗๙	.๔๒๕	.๗๓๕
๒. ด้านศาสนบุคคล/บุคลากร	๓.๙๒	.๕๕๕	๔.๐๙	.๕๐๔	๔.๑๑	.๕๘๒	๔.๐๕	.๕๘๙	.๓๔๑	.๗๙๕
๓. ด้านศาสนวัตถุ/สถานที่	๓.๗๘	.๕๔๗	๓.๘๗	.๔๙๙	๓.๘๑	.๕๒๘	๓.๗๘	.๕๙๓	.๒๑๔	.๘๘๗
รวม	๓.๘๔	.๔๖๒	๔.๐๑	.๔๓๗	๓.๙๙	.๔๙๒	๓.๙๖	.๕๒๓	.๓๓๖	.๗๙๙

จากตารางที่ ๔.๑๑ พบว่า ประชาชนที่มีระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในชุมชนต่างกัน มีความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทของเจ้าอาวาสต่อการพัฒนาวัดเป็นศูนย์กลางชุมชนในอำเภอดอนพุด จังหวัดสระบุรี ในภาพรวมไม่แตกต่างกันซึ่งปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า ประชาชนที่มีระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในชุมชนต่างกัน มีความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทของเจ้าอาวาสต่อการพัฒนาวัดเป็นศูนย์กลางชุมชนในอำเภอดอนพุด จังหวัดสระบุรี ไม่แตกต่างกันทุกด้าน

๔.๑.๕ สมมติฐานที่ ๕ ประชาชนที่มีสถานภาพต่างกัน มีความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทของเจ้าอาวาสต่อการพัฒนาวัดเป็นศูนย์กลางชุมชนในอำเภอดอนพุด จังหวัดสระบุรี แตกต่างกัน

ตารางที่ ๔.๑๒ การเปรียบเทียบระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทของเจ้าอาวาสต่อการพัฒนาวัดเป็นศูนย์กลางชุมชนในอำเภอดอนพุด จังหวัดสระบุรี จำแนกตามสถานภาพ (n = ๔๐๐)

บทบาทของเจ้าอาวาสต่อการพัฒนาวัดเป็นศูนย์กลางชุมชน	สถานภาพ						F	Sig.
	โสด		สมรส		ม่าย			
	\bar{X}	S.D.	\bar{X}	S.D.	\bar{X}	S.D.		
๑. ด้านศาสนพิธี/กิจกรรม	๓.๙๘	.๕๓๓	๔.๐๕	.๖๐๗	๔.๐๕	.๕๑๗	.๔๗๗	.๖๒๑
๒. ด้านศาสนบุคคล/บุคลากร	๔.๐๒	.๕๖๑	๔.๐๙	.๕๙๗	๔.๐๗	.๕๖๗	.๔๐๗	.๖๖๖
๓. ด้านศาสนวัตถุ/สถานที่	๓.๘๑	.๕๐๕	๓.๗๘	.๖๑๐	๓.๘๒	.๕๓๗	.๒๗๓	.๗๖๑
รวม	๓.๙๔	.๔๖๓	๓.๙๗	.๕๔๕	๓.๙๘	.๔๗๓	.๑๙๗	.๘๒๑

จากตารางที่ ๔.๑๒ พบว่า ประชาชนที่มีสถานภาพต่างกัน มีความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทของเจ้าอาวาสต่อการพัฒนาวัดเป็นศูนย์กลางชุมชนในอำเภอดอนพุด จังหวัดสระบุรี โดยภาพรวมไม่แตกต่างกัน ซึ่งปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า ประชาชนที่มีสถานภาพต่างกัน มีความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทของเจ้าอาวาสต่อการพัฒนาวัดเป็นศูนย์กลางชุมชนในอำเภอดอนพุด จังหวัดสระบุรี ไม่แตกต่างกันทุกด้าน

๔.๑.๖ สมมติฐานที่ ๖ ประชาชนที่มีอาชีพต่างกัน มีความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทของเจ้าอาวาสต่อการพัฒนาวัดเป็นศูนย์กลางชุมชนในอำเภอดอนพุด จังหวัดสระบุรีแตกต่างกัน

ตารางที่ ๔.๑๓ การเปรียบเทียบระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทของเจ้าอาวาสต่อการพัฒนาวัดเป็นศูนย์กลางชุมชนในอำเภอดอนพุด จังหวัดสระบุรี จำแนกตามอาชีพ (n = ๔๐๐)

บทบาทของเจ้าอาวาสต่อการพัฒนาวัดเป็นศูนย์กลางชุมชน	อาชีพ										F	Sig.
	เกษตรกร		ค้าขาย		หัตถุรกิจ		แม่บ้าน		อื่น ๆ			
	\bar{X}	S.D.	\bar{X}	S.D.	\bar{X}	S.D.	\bar{X}	S.D.	\bar{X}	S.D.		
๑. ด้านศาสนพิธี/กิจกรรม	๔.๐๕	.๖๐๒	๔.๐๔	.๕๕๘	๔.๐๕	.๖๕๗	๓.๙๘	.๕๒๓	๔.๐๗	.๔๗๔	.๓๒๙	.๘๕๙
๒. ด้านศาสนบุคคล/บุคลากร	๔.๐๔	.๕๖๖	๔.๐๒	.๕๗๕	๔.๐๖	.๕๗๖	๔.๐๒	.๕๕๙	๔.๑๐	.๕๐๗	.๔๓๗	.๗๘๒
๓. ด้านศาสนวัตถุ/สถานที่	๓.๗๘	.๖๒๖	๓.๗๑	.๕๔๑	๓.๘๔	.๕๙๖	๓.๘๑	.๕๐๐	๓.๘๑	.๕๔๗	.๔๓๗	.๗๘๒
รวม	๓.๙๘	.๕๗๓	๓.๙๒	.๕๐๒	๓.๙๘	.๕๓๙	๓.๙๔	.๔๖๐	๓.๙๙	.๔๓๘	.๒๖๐	.๙๐๔

จากตารางที่ ๔.๑๓ พบว่า ประชาชนที่มีอาชีพต่างกัน มีความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทของเจ้าอาวาสต่อการพัฒนาวัดเป็นศูนย์กลางชุมชนในอำเภอดอนพุด จังหวัดสระบุรี โดยภาพรวมไม่แตกต่างกัน ซึ่งปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า ประชาชนที่มีอาชีพต่างกัน มีความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทของเจ้าอาวาสต่อการพัฒนาวัดเป็นศูนย์กลางชุมชนในอำเภอดอนพุด จังหวัดสระบุรี ไม่แตกต่างกันทุกด้าน

๔.๔ แนวทางการบริหารและการจัดการวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชนและปัจจัยที่ช่วยส่งเสริมให้วัดเป็นศูนย์กลางของชุมชน

ตารางที่ ๔.๑๔ แนวทางการบริหารและการจัดการวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชนและปัจจัยที่ช่วยส่งเสริมให้วัดเป็นศูนย์กลางของชุมชน ด้านศาสนพิธี/กิจกรรม

ด้านศาสนพิธี/กิจกรรม
- ปรับปรุงรูปแบบ ของการประกอบศาสนพิธีให้มีความเหมาะสมมากยิ่งขึ้น
- ส่งเสริมและชักชวนให้ชาวชุมชน ได้เข้าร่วมในกิจกรรมและพิธีกรรมต่างๆทางศาสนา อยู่เป็นประจำ
- จัดกิจกรรมเพื่อการสงเคราะห์ ประชาชนในชุมชนอย่างสม่ำเสมอ
- จัดนิทรรศการและ กิจกรรมงานวันสำคัญต่างๆ ทางพระพุทธศาสนาอย่างต่อเนื่อง
- ส่งเสริมชักชวนให้ชาวชุมชนร่วมกันทำการพัฒนาบริเวณพื้นที่ภายในวัดให้ดูสะอาดอย่างเป็นประจำ

ตารางที่ ๔.๑๕ แนวทางการบริหารและการจัดการวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชนและปัจจัยที่ช่วยส่งเสริมให้วัดเป็นศูนย์กลางของชุมชน ด้านศาสนบุคคล/บุคลากร

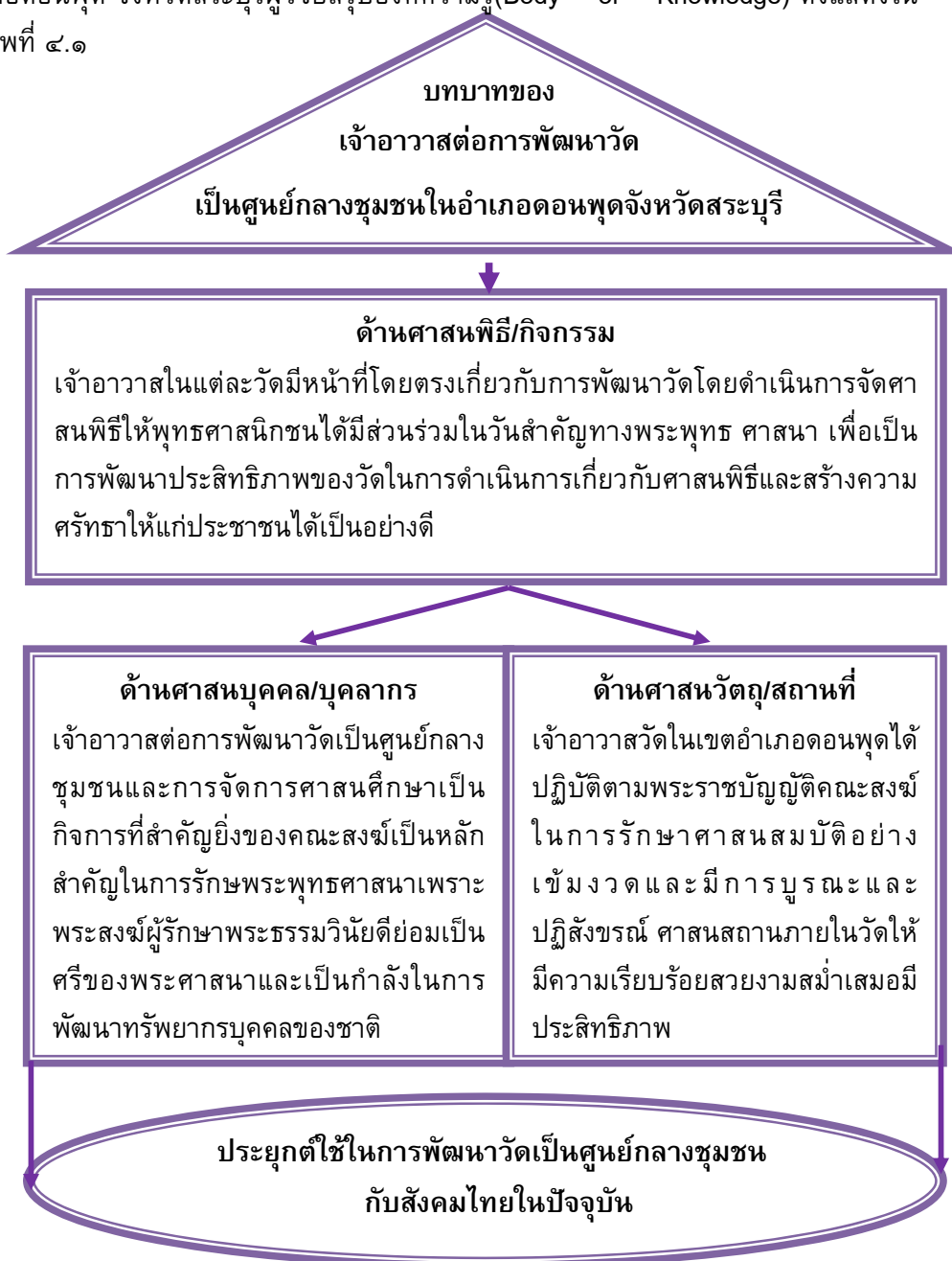
ด้านศาสนบุคคล/บุคลากร
- คัดเลือกบุคคลที่จะเข้ามาบวชเรียนให้รอบคอบกว่านี้
- ส่งเสริมให้พระภิกษุสามเณรอบรมสั่งสอนธรรมะให้แก่ประชาชนอย่างเป็นประจำ
- จัดระเบียบการบริหารและการปกครองให้ชาวชุมชนได้เห็นและนำไปเป็นตัวอย่างที่ดี
- สนับสนุนส่งเสริมภิกษุ สามเณรภายในวัดให้มีการศึกษาใน ระดับสูงๆ ในทุกโอกาสอย่างสม่ำเสมอ
- สนับสนุนหรือยกย่องบุคคลตัวอย่างให้เป็นที่ยอมรับของชุมชน

ตารางที่ ๔.๑๖ แนวทางการบริหารและการจัดการวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชนและปัจจัยที่ช่วยส่งเสริมให้วัดเป็นศูนย์กลางของชุมชน ด้านศาสนวัตถุ/สถานที่

ด้านศาสนวัตถุ/สถานที่
- บุรณะและปฏิสังขรณ์ศาสนสถานภายในวัดให้มีความเรียบร้อยสวยงามสม่ำเสมอ
- จัดเก็บและรักษาศาสนวัตถุที่เก่าแก่ในรูปของพิพิธภัณฑ์ให้ประชาชนที่สนใจสามารถเข้ามาชมได้
- ปรับปรุงสภาพแวดล้อมของวัดให้มีความสงบร่มรื่น เหมาะแก่การปฏิบัติธรรมหรือนั่งสมาธิ หรือเป็นที่พักแก่ผู้ที่เดินทางมาทำบุญที่วัด
- การทำแผนผังเพื่อการปรับปรุงพัฒนาของวัดและชุมชนให้ประชาชนได้เห็นและนำตัวอย่างไปใช้กับชุมชน
- ปรับปรุงสภาพพื้นที่วัดและชุมชนให้เหมาะกับการจัดกิจกรรมที่สำคัญทางพระพุทธศาสนาหรือกิจกรรมอื่นตามความเหมาะสม

๔.๕ สรุปองค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

จากการศึกษาเกี่ยวกับบทบาทของเจ้าอาวาสต่อการพัฒนาวัดเป็นศูนย์กลางชุมชนในอำเภอดอนพุด จังหวัดสระบุรีผู้วิจัยสรุปองค์ความรู้(Body of Knowledge) ดังแสดงในแผนภาพที่ ๔.๑

แผนภาพที่ ๔.๑ องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

ที่มา : จากการสังเคราะห์ของผู้วิจัย

จากแผนภาพที่ ๔.๑ สรุปได้ว่าบทบาทของเจ้าอาวาสต่อการพัฒนาวัดเป็นศูนย์กลางชุมชนในอำเภอตอนพุทธ จังหวัดสระบุรี ทั้ง ๓ ด้าน คือ ๑) **ด้านศาสนพิธี/กิจกรรม** เจ้าอาวาสมีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาวัดเป็นศูนย์กลางชุมชน ในการปรับปรุงรูปแบบของการประกอบศาสนพิธีให้มีความเหมาะสมมากยิ่งขึ้น ส่งเสริมและชักชวนให้ชาวชุมชน ได้เข้าร่วมในกิจกรรมและพิธีกรรมต่างๆทางศาสนา อยู่เป็นประจำ จัดกิจกรรมเพื่อการสงเคราะห์ ประชาชนในชุมชนอย่างสม่ำเสมอ จัดนิทรรศการและกิจกรรมงานวันสำคัญต่างๆ ทางพระพุทธศาสนาอย่างต่อเนื่องและส่งเสริมชักชวนให้ชาวชุมชนร่วมกันทำการพัฒนาบริเวณพื้นที่ภายในวัดให้ดูสะอาดอย่างเป็นประจำ ๒) **ด้านศาสนบุคคล/บุคลากร** เจ้าอาวาสมีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาวัดเป็นศูนย์กลางชุมชน ในการคัดเลือกบุคคลที่จะเข้ามาบวชเรียนให้รอบคอบกว่านี้ ส่งเสริมให้พระภิกษุสามเณรอบรมสั่งสอนธรรมะแก่ประชาชนอย่างเป็นประจำ จัดระเบียบการบริหารและการปกครองให้ชาวชุมชนได้เห็นและนำไปเป็นตัวอย่างที่ดี สนับสนุนส่งเสริมภิกษุ สามเณรภายในวัดให้มีการศึกษาในระดับสูงๆ ในทุกโอกาสอย่างสม่ำเสมอและสนับสนุนหรือยกย่องบุคคลตัวอย่างให้เป็นที่ยอมรับของชุมชน ๓) **ด้านศาสนวัตถุ/สถานที่** เจ้าอาวาสมีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาวัดเป็นศูนย์กลางชุมชน ในการบูรณะและปฏิสังขรณ์ ศาสนสถานภายในวัดให้มีความเรียบร้อยสวยงามสม่ำเสมอ จัดเก็บและรักษาศาสนวัตถุที่เก่าแก่ในรูปของพิพิธภัณฑ์ให้ประชาชนที่สนใจสามารถเข้ามาชมได้ ปรับปรุงสภาพแวดล้อมของวัดให้มีความสงบร่มรื่นเหมาะแก่การปฏิบัติธรรมหรือนั่งสมาธิ หรือเป็นที่พักแก่ผู้เดินทางมาทำบุญที่วัด มีการทำแผนผังเพื่อการปรับปรุงพัฒนาของวัดและชุมชนให้ประชาชนได้เห็นและ นำตัวอย่างไปใช้กับชุมชนและปรับปรุงสภาพพื้นที่วัดและชุมชนให้เหมาะกับการจัดกิจกรรมที่สำคัญทางพระพุทธศาสนาหรือกิจกรรมอื่นตามความเหมาะสม โดยสังคมไทยสามารถนำเอาแบบอย่างของบทบาทของเจ้าอาวาสต่อการพัฒนาวัดเป็นศูนย์กลางในอำเภอตอนพุทธ จังหวัดสระบุรี ไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนาวัดเป็นศูนย์กลางชุมชน ได้ทั้ง ๓ ด้าน

บทที่ ๕

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การศึกษาวิจัยเรื่อง “บทบาทของเจ้าอาวาสต่อการพัฒนาวัดเป็นศูนย์กลางชุมชนในอำเภอดอนพุด จังหวัดสระบุรี” มีวัตถุประสงค์ของการวิจัยเพื่อศึกษาระดับบทบาทของเจ้าอาวาสต่อการพัฒนาวัดเป็นศูนย์กลางชุมชนในอำเภอดอนพุด จังหวัดสระบุรี เพื่อเปรียบเทียบระดับบทบาทของเจ้าอาวาสต่อการพัฒนาวัดเป็นศูนย์กลางชุมชนในอำเภอดอนพุด จังหวัดสระบุรี จำแนกตามสถานภาพส่วนบุคคลและเพื่อศึกษาแนวทางการบริหารและการจัดการวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชนและปัจจัยที่ช่วยส่งเสริมให้วัดเป็นศูนย์กลางของชุมชน โดยกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ ประชาชน ในอำเภอดอนพุด จังหวัดสระบุรี จำนวน ๔๐๐ คน จาก ๔ ตำบล ซึ่งใช้วิธีการสุ่มกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างตามตารางกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างแบบสำเร็จรูปของ ทาโรยามาเน่ ซึ่งสถานภาพส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม ได้แก่ เพศ อายุ วุฒิการศึกษา ระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในชุมชน สถานภาพ อาชีพ ดำเนินการวิจัยโดยวิธีวิจัยเชิงสำรวจ(Survey Research) เก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้แบบสอบถามกับประชากรกลุ่มเป้าหมายที่เป็น ประชาชน ในอำเภอดอนพุด จังหวัดสระบุรี จำนวน ๔๐๐ คน เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นแบบสอบถามที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นเอง โดยมีค่าความเชื่อมั่น เท่ากับ ๐.๙๖๔๗ สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล สถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ ค่าความถี่และค่าร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย (Mean) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) และสถิติเชิงอนุมาน คือ การทดสอบค่าที (t-test) และการทดสอบค่าเอฟ (F-test) สถิติการวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One-Way Analysis of Variance : ANOVA) และทำการทดสอบความแตกต่างรายคู่โดยวิธีการผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Difference : LSD) ผลการวิจัยสรุป อภิปรายผล และมีข้อเสนอแนะได้ดังนี้

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

๕.๑.๑ ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ มีเพศหญิงมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ ๖๑.๒ มีอายุ ๕๑ - ๖๐ ปี มากที่สุด คิดเป็นร้อยละ ๓๖ มีวุฒิการศึกษาระดับประถมศึกษามากที่สุด คิดเป็นร้อยละ ๓๙.๖ มีระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในชุมชน ๒๐ ปีขึ้นไปมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ ๖๓.๗ มีสถานภาพสมรสมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ ๔๙.๓ และมีอาชีพเกษตรกรรมมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ ๒๗.๓

๕.๑.๒ ระดับบทบาทของเจ้าอาวาสต่อการพัฒนาวัดเป็นศูนย์กลางชุมชนในอำเภอดอนพุด จังหวัดสระบุรี

ระดับบทบาทของเจ้าอาวาสต่อการพัฒนาวัดเป็นศูนย์กลางชุมชนในอำเภอดอนพุด จังหวัดสระบุรี โดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ย ๓.๙๗ และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้านแล้วพบว่า

๑) ระดับบทบาทของเจ้าอาวาสต่อการพัฒนาวัดเป็นศูนย์กลางชุมชนในอำเภอดอนพุด จังหวัดสระบุรี ด้านศาสนพิธี/กิจกรรมโดยรวม อยู่ในระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ย ๔.๐๔ และเมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ระดับบทบาทของเจ้าอาวาสต่อการพัฒนาวัดเป็นศูนย์กลางชุมชนในอำเภอดอนพุด จังหวัดสระบุรี ด้านศาสนพิธี/กิจกรรม อยู่ในระดับมากทุกข้อ

๒) ระดับบทบาทของเจ้าอาวาสต่อการพัฒนาวัดเป็นศูนย์กลางชุมชนในอำเภอดอนพุด จังหวัดสระบุรี ด้านศาสนบุคคล/บุคลากรโดยรวม อยู่ในระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ย ๔.๐๗ และเมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ระดับบทบาทของเจ้าอาวาสต่อการพัฒนาวัดเป็นศูนย์กลางชุมชนในอำเภอดอนพุด จังหวัดสระบุรี ด้านศาสนบุคคล/บุคลากรโดยรวม อยู่ในระดับมากทุกข้อ

๓) ระดับบทบาทของเจ้าอาวาสต่อการพัฒนาวัดเป็นศูนย์กลางชุมชนในอำเภอดอนพุด จังหวัดสระบุรี ด้านศาสนวัตถุ/สถานที่ โดยรวม อยู่ในระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ย ๓.๘๐ และเมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ระดับบทบาทของเจ้าอาวาสต่อการพัฒนาวัดเป็นศูนย์กลางชุมชนในอำเภอดอนพุด จังหวัดสระบุรี ด้านศาสนวัตถุ/สถานที่ อยู่ในระดับมากทุกข้อ

๕.๑.๓ ผลการเปรียบเทียบระดับบทบาทของเจ้าอาวาสต่อการพัฒนาวัดเป็นศูนย์กลางชุมชนในอำเภอดอนพุด จังหวัดสระบุรี จำแนกตามสถานภาพส่วนบุคคล

๑) ประชาชนที่มีเพศต่างกันมีความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทของเจ้าอาวาสต่อการพัฒนาวัดเป็นศูนย์กลางชุมชนในอำเภอดอนพุด จังหวัดสระบุรี ในภาพรวมไม่แตกต่างกัน ซึ่งปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้

๒) ประชาชนที่มีที่มีอายุต่างกัน มีความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทของเจ้าอาวาสต่อการพัฒนาวัดเป็นศูนย์กลางชุมชนในอำเภอดอนพุด จังหวัดสระบุรี ในภาพรวมไม่แตกต่างกัน ซึ่งปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้

๓) ประชาชนที่มีวุฒิการศึกษาต่างกัน มีความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทของเจ้าอาวาสต่อการพัฒนาวัดเป็นศูนย์กลางชุมชนในอำเภอดอนพุด จังหวัดสระบุรี ในภาพรวมไม่แตกต่างกัน ซึ่งปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้

๔) ประชาชนที่มีระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในชุมชนต่างกัน มีความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทของเจ้าอาวาสต่อการพัฒนาวัดเป็นศูนย์กลางชุมชนในอำเภอดอนพุด จังหวัดสระบุรี ในภาพรวมไม่แตกต่างกันซึ่งปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้

๕) ประชาชนที่มีสถานภาพต่างกัน มีความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทของเจ้าอาวาสต่อการพัฒนาวัดเป็นศูนย์กลางชุมชนในอำเภอดอนพุด จังหวัดสระบุรี โดยภาพรวมไม่แตกต่างกัน ซึ่งปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้

๖) ประชาชนที่มีอาชีพต่างกัน มีความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทของเจ้าอาวาสต่อการพัฒนาวัดเป็นศูนย์กลางชุมชนในอำเภอดอนพุด จังหวัดสระบุรี โดยภาพรวมไม่แตกต่างกัน ซึ่งปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้

๕.๑.๔ แนวทางการบริหารและการจัดการวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชนและปัจจัยที่ช่วยส่งเสริมให้วัดเป็นศูนย์กลางของชุมชน

๑) แนวทางการบริหารและการจัดการวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชนและปัจจัยที่ช่วยส่งเสริมให้วัดเป็นศูนย์กลางของชุมชน ด้านศาสนพิธี/กิจกรรม ได้แก่ ควรปรับปรุงรูปแบบของการประกอบศาสนพิธีให้มีความเหมาะสมมากยิ่งขึ้น ส่งเสริมและชักชวนให้ชาวชุมชน ได้เข้าร่วมในกิจกรรมและพิธีกรรมต่างๆทางศาสนา อยู่เป็นประจำ จัดกิจกรรมเพื่อการสงเคราะห์ ประชาชนในชุมชนอย่างสม่ำเสมอ จัดนิทรรศการและกิจกรรมงานวันสำคัญต่างๆ ทางพระพุทธศาสนาอย่างต่อเนื่องและส่งเสริมชักชวนให้ชาวชุมชนร่วมกันทำการพัฒนาบริเวณพื้นที่ภายในวัดให้ดูสะอาดอย่างเป็นประจำ

๒) แนวทางการบริหารและการจัดการวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชนและปัจจัยที่ช่วยส่งเสริมให้วัดเป็นศูนย์กลางของชุมชน ด้านศาสนบุคคล/บุคลากร ได้แก่ ควรคัดเลือกบุคคลที่จะเข้ามาบวชเรียนให้รอบคอบกว่านี้ ส่งเสริมให้พระภิกษุสามเณรอบรมสั่งสอนธรรมะแก่

ประชาชนอย่างเป็นประจำ จัดระเบียบการบริหารและการปกครองให้ชาวชุมชนได้เห็นและนำไปเป็นตัวอย่างที่ดี สนับสนุนส่งเสริมภิกษุ สามเณรภายในวัดให้มีการศึกษาในระดับสูงๆ ในทุกโอกาสอย่างสม่ำเสมอและสนับสนุนหรือยกย่องบุคคลตัวอย่างให้เป็นที่ยอมรับของชุมชน

๓) แนวทางการบริหารและการจัดการวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชนและปัจจัยที่ช่วยส่งเสริมให้วัดเป็นศูนย์กลางของชุมชน ด้านศาสนวัตถุ/สถานที่ ได้แก่ ควบคุมดูแลและปฏิสังขรณ์ ศาสนสถานภายในวัดให้มีความเรียบร้อยสวยงามสม่ำเสมอ จัดเก็บและรักษาศาสนวัตถุที่เก่าแก่ในรูปของพิพิธภัณฑน์ให้ประชาชนที่สนใจสามารถเข้ามาชมได้ ปรับปรุงสภาพแวดล้อมของวัดให้มีความสงบร่มรื่น เหมาะแก่การปฏิบัติธรรมหรือนั่งสมาธิ หรือเป็นที่พักแก่ผู้เดินทางมาทำบุญที่วัด มีการทำแผนผังเพื่อการปรับปรุงพัฒนาของวัดและชุมชนให้ประชาชนได้เห็นและ นำตัวอย่างไปใช้กับชุมชนและปรับปรุงสภาพพื้นที่วัดและชุมชนให้เหมาะสมกับการจัดกิจกรรมที่สำคัญทางพระพุทธศาสนาหรือกิจกรรมอื่นตามความเหมาะสม

๕.๒ การอภิปรายผล

๑. จากผลการวิจัยครั้งนี้พบว่า ระดับบทบาทของเจ้าอาวาสต่อการพัฒนาวัดเป็นศูนย์กลางชุมชนในอำเภอดอนพุด จังหวัดสระบุรี โดยภาพรวมอยู่ใน ระดับมาก ซึ่งน่าจะสอดคล้องกับความเป็นจริง ทั้งนี้เนื่องจาก เป็นหน้าที่ของเจ้าอาวาสโดยตรงที่จะต้องปฏิบัติหน้าที่ด้านสาธารณูปการ เจ้าอาวาสวัดในเขตอำเภอดอนพุด จังหวัดสระบุรี จึงมีความมุ่งมั่นที่จะพัฒนาวัดอย่างเต็มความสามารถ ซึ่งสอดคล้องกับที่ พระสุธีวรญาณ (ณรงค์ จิตตโสภโณ) กล่าวว่า การพัฒนาวัดหรือการจัดสาธารณูปการ ให้เป็นไปตามจุดมุ่งหมายของการมีวัดนั้น เจ้าอาวาสจะต้องมีการตื่นตัว มีการเคลื่อนไหว และบำเพ็ญตนเป็น “อรรถจารีบุคคล” คือ เป็นคนทำประโยชน์ โดยการจัดกิจการต่างๆ ของวัดด้านสาธารณูปการตามหลักการ ๔ อย่าง คือ ๑) อาวาสสัปปายะ คือ การทำให้วัดเป็นที่อยู่สบาย เป็นที่รื่นรมย์ใจ เจริญตา เป็นศูนย์กลางของชุมชน ทั้งทางด้านวัตถุและจิตใจ ๒) อาหารสัปปายะ คือ อาหารเป็นที่สบาย ไม่เดือดร้อนด้วยการแสวงหาอาหาร ควรจัดให้มีเจ้าหน้าที่รับกิจนิมนต์และแจกจ่ายกิจนิมนต์ให้ทั่วถึงด้วยความเป็นธรรมและควรจัดตั้งมูลนิธิสงเคราะห์สวัสดิการด้านอาหารในยามขาดแคลน๓) บุคคลสัปปายะ คือ การจัดให้มีบุคคลเป็นที่สบาย โดยเฉพาะ พระภิกษุสามเณร อุบาสก อุบาสิกา (แม่ชี) และเด็กวัด ควรจัดให้มีที่อยู่อาศัยให้เหมาะสมตามสถานภาพของแต่ละบุคคลไม่ให้ปะปนกัน ดำเนินการให้มีการแบ่งเขตที่อยู่กันอย่างชัดเจน มีการวางระเบียบปฏิบัติในด้านต่างๆ ของวัดให้เหมาะสมและ ๔) ธรรมสัปปายะ คือ การจัดให้มีธรรมะเป็นที่สบาย การจัดกิจกรรมของวัดให้เป็นไปด้วยดี โดยการจัดกิจกรรมต่างๆ ทางพระพุทธศาสนาให้เป็นประโยชน์แก่ประชาชน ตามสมควรแก่กาลสมัยนั้นๆ^๑ ดังนั้น

^๑พระสุธีวรญาณ (ณรงค์ จิตตโสภโณ), พุทธศาสนาปริทรรศน์ รวมผลงานทางวิชาการเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา, หน้า ๒๒๑ – ๒๒๒.

ระดับบทบาทของเจ้าอาวาสต่อการพัฒนาวัดเป็นศูนย์กลางชุมชนในอำเภอดอนพุด จังหวัดสระบุรี โดยภาพรวมจึงอยู่ใน ระดับมากและเมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า

๑) ระดับบทบาทของเจ้าอาวาสต่อการพัฒนาวัดเป็นศูนย์กลางชุมชนในอำเภอดอนพุด จังหวัดสระบุรี ด้านศาสนพิธี/กิจกรรมโดยรวม อยู่ในระดับมาก ซึ่งน่าจะสอดคล้องกับความเป็นจริง ทั้งนี้เนื่องจาก เจ้าอาวาสในแต่ละวัดมีหน้าที่โดยตรงเกี่ยวกับการพัฒนาวัดโดยดำเนินการจัดศาสนพิธีให้พุทธศาสนิกชนได้มีส่วนร่วมในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา เพื่อเป็นการพัฒนาประสิทธิภาพของวัดในการดำเนินการเกี่ยวกับศาสนพิธีและสร้างความศรัทธาให้แก่ประชาชนได้เป็นอย่างดี ซึ่งสอดคล้องกับที่ พระสุธีวรญาณ (ณรงค์ จิตตโสภโณ) กล่าวว่า ธรรมสัปปายะ คือ การจัดให้มีธรรมะเป็นที่สบาย จุดมุ่งหมายของการมีวัด คือ เป็นสถานที่ประพฤติปฏิบัติธรรม การจัดการสาธารณูปการใดๆ ของวัดจึงไม่ควรที่จะลืมหิวใจ ที่จะก่อให้เกิดความธรรมสัปปายะ คือ การจัดกิจกรรมของวัดให้เป็นไปด้วยดี โดยการจัดกิจกรรมต่างๆ ทางพระพุทธศาสนาให้เป็นประโยชน์แก่ประชาชน ตามสมควรแก่กาลสมัยนั้นๆ ด้วยการจัดกิจกรรมที่สัมพันธ์กับระบบการดำเนินชีวิตในชุมชน เพื่อเป็นการส่งเสริมให้คนที่สนใจ และนับถือศาสนามีความรู้ ความเข้าใจ สามารถนำหลักธรรมทรงพระพุทธศาสนาไปใช้ให้เกิดประโยชน์ กิจกรรมที่ดำเนินการอาจแบ่งได้ ๓ ลักษณะ คือ กิจกรรมประจำวัน เป็นกิจที่จะทำได้เป็นประจำอยู่แล้ว เช่น การทำวัตรสวดมนต์ ทำวัตรร่วมกันเช้า – เย็น เสร็จงานนั่งสมาธิภาวนา หรือการเปิดเทปกระจายเสียงที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับธรรมะให้ชุมชนได้รับฟัง แต่สิ่งที่ทำได้ง่ายที่สุด คือ การเขียนพุทธศาสนสุภาษิตติดไว้ตามต้นไม้ ในบริเวณวัด กิจกรรมในวันหยุดประจำสัปดาห์ หรือจะจัดในวันพระ ๘ ค่ำ ๑๔ ค่ำ ๑๕ ค่ำ ทั้งข้างขึ้นและข้างแรมด้วยการเทศนา อบรมธรรม การเจริญพระกัมมัฏฐาน หรือจิตตภาวนาการรักษาศีลอุโบสถ เป็นต้นและกิจกรรมในวันสำคัญของศาสนา โดยการจัดกิจกรรมเกี่ยวกับวันสำคัญนั้นๆ เช่น การปลุกเสกธรรม บรรยายธรรมหรือตอบปัญหาธรรมะ เป็นต้น^๒ ดังนั้น ระดับบทบาทของเจ้าอาวาสต่อการพัฒนาวัดเป็นศูนย์กลางชุมชนในอำเภอดอนพุด จังหวัดสระบุรี ด้านศาสนพิธี/กิจกรรมโดยรวม จึงอยู่ในระดับมาก

๒) ระดับบทบาทของเจ้าอาวาสต่อการพัฒนาวัดเป็นศูนย์กลางชุมชนในอำเภอดอนพุด จังหวัดสระบุรี ด้านศาสนบุคคล/บุคลากรโดยรวม อยู่ในระดับมาก ซึ่งน่าจะสอดคล้องกับความเป็นจริง ทั้งนี้เนื่องจาก เป็นหน้าที่โดยตรงของเจ้าอาวาสต่อการพัฒนาวัดเป็นศูนย์กลางชุมชน และการจัดการศาสนศึกษาเป็นกิจการที่สำคัญยิ่งของคณะสงฆ์เป็นหลักสำคัญในการรักษาพระพุทธศาสนา เพราะพระสงฆ์ผู้รักษาพระธรรมวินัยดีเยี่ยมเป็นศรีของพระศาสนาและเป็นกำลังในการพัฒนาทรัพยากรบุคคลของชาติ ซึ่งสอดคล้องกับที่ พระไพศาล วิสาโล กล่าวว่า เจ้าอาวาสมีอำนาจหน้าที่“เป็นธุระในการศึกษาอบรมและสั่งสอนพระธรรมวินัยแก่บรรพชิตและคฤหัสถ์”

^๒ อ้างแล้ว, หน้า ๒๒๑ – ๒๒๒.

ม.๓๗ แห่ง พ.ร.บ.คณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ.๒๕๓๕ โดยวัดและท้องถิ่นดำเนินการเองโดย คณะกรรมการการศึกษาคณะสงฆ์ไม่ได้เข้าไปดูแล การจัดการศึกษาจึงเป็นเรื่องของแต่ละวัดที่ ดำเนินการเอง วัดใดที่มีเจ้าอาวาสเอาใจใส่เป็นกิจธุระ ด้านการเรียนการสอนของวัดนั้นก็จะเป็นไป ด้วยดี ส่วนวัดที่เจ้าอาวาสไม่ให้ความสนใจ ก็ปล่อยให้เป็นไปตามยถากรรม ทำให้ในท้องถิ่น ห่างไกลจากตัวเมืองหรือชนบท บางพื้นที่ไม่มีการเรียน การสอน การศึกษาของพระสงฆ์ส่วนใหญ่ ปรากฏเฉพาะในเมืองใหญ่ๆ หรือเมืองหลวงเท่านั้น ทุกวันนี้พูดได้ว่าพระเถรส่วนใหญ่ได้รับการ ศึกษาตามยถากรรม กล่าวคือต้องชวนขวายศึกษาเอง ขณะที่หลักสูตรการศึกษาที่ล้าหลัง ขาดการพัฒนาทั้งเนื้อหา วิธีการเรียน การสอน และอุปกรณ์^๓ ดังนั้น ระดับบทบาทของเจ้าอาวาส ต่อการพัฒนาวัดเป็นศูนย์กลางชุมชนในเขตอำเภอตอนพุทธ จังหวัดสระบุรี ด้านศาสนบุคคล/ บุคลากรโดยรวม จึงอยู่ในระดับมาก

๓) ระดับบทบาทของเจ้าอาวาสต่อการพัฒนาวัดเป็นศูนย์กลางชุมชนในอำเภอตอนพุทธ จังหวัดสระบุรี ด้านศาสนวัตถุ/สถานที่ โดยรวม อยู่ในระดับมาก ซึ่งน่าจะสอดคล้องกับความเป็น จริง ทั้งนี้เนื่องจาก เจ้าอาวาสวัดในเขตอำเภอตอนพุทธ ได้ปฏิบัติตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ใน การรักษาศาสนสมบัติอย่างเข้มงวดและมีประสิทธิภาพ ซึ่งสอดคล้องกับที่ พระเทพเวที กล่าวว่า ในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ.๒๕๓๕ มาตราที่ ๔๐ ได้แบ่ง ศาสนสมบัติออกเป็น ๒ ประเภท คือ ๑) ศาสนสมบัติกลาง ได้แก่ ทรัพย์สินของพระศาสนาซึ่งมิใช่ของวัดใดวัดหนึ่ง ๒) ศาสนสมบัติของวัด ได้แก่ ทรัพย์สินของวัดใดวัดหนึ่ง การจัดการดูแลรักษา ศาสนสมบัติทั้ง สองประเภทนั้น มีทั้งที่อยู่ในส่วนของรัฐและของมหาเถรสมาคม ซึ่งผู้ดูแลส่วนมากก็คือเจ้า อาวาสหรือพระสังฆาธิการที่อยู่ในเขตปกครองพื้นที่นั้นๆ จะต้องจัดการศาสนสมบัติของวัดให้ เป็นไปด้วยดี คือ การจัดการดูแลรักษาคุ้มครองป้องกันศาสนสมบัติของวัดและผลประโยชน์ของ วัดไม่ให้เกิดความเสียหาย เป็นสิ่งที่ควรดำเนินการให้มีการปฏิบัติในสิ่งต่อไปนี้^๔ ดังนั้น ระดับ บทบาทของเจ้าอาวาสต่อการพัฒนาวัดเป็นศูนย์กลางชุมชนในอำเภอตอนพุทธ จังหวัดสระบุรี ด้านศาสนวัตถุ/สถานที่โดยรวม จึงอยู่ในระดับมาก

๒. ผลการเปรียบเทียบระดับบทบาทของเจ้าอาวาสต่อการพัฒนาวัดเป็นศูนย์กลาง ชุมชนในอำเภอตอนพุทธ จังหวัดสระบุรีจำแนกตามสถานภาพส่วนบุคคล พบว่า

๑) ประชาชนที่มีเพศต่างกันมีความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทของเจ้าอาวาสต่อการ พัฒนาวัดเป็นศูนย์กลางชุมชนในอำเภอตอนพุทธ จังหวัดสระบุรี ไม่แตกต่างกัน ซึ่งปฏิเสธ สมมติฐานที่ตั้งไว้ ซึ่งน่าจะสอดคล้องกับความเป็นจริง ทั้งนี้เนื่องจากไม่ว่าประชาชนเพศใดก็เห็น

^๓พระไพศาล วิสาโล, พระธรรมปิฎกกับอนาคตของพุทธศาสนา, (กรุงเทพมหานคร : กองทุนจุฬารัตน, ๒๕๔๒), หน้า ๑๑๑.

^๔พระเทพเวที, (ประกอบ ธมฺมเสฏฺโฐ), พระราชบัญญัติคณะสงฆ์และกฎมหาเถรสมาคม, หน้า ๑๒๖.

ว่าเจ้าอาวาสมีบทบาทสำคัญต่อการดำเนินงานของวัดในอันที่จะพัฒนาให้เป็นระบบและมีประสิทธิภาพ ซึ่งสอดคล้องกับที่ พระครูพิศาลถิรธรรม (สมพร ปญญาวิโร) ได้วิจัยเรื่อง "ประสิทธิภาพการบริหารจัดการวัดของเจ้าอาวาสในเขตธนบุรี กรุงเทพมหานคร" ผลการศึกษาวิจัยพบว่า การบริหารมีความสำคัญต่อการดำเนินงานของวัดในอันที่จะพัฒนาให้เป็นระบบ สามารถส่งเสริมภิกษุสงฆ์ สามเณร ให้เป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถ และประสบการณ์ ปฏิบัติตนอยู่ในกรอบของพระธรรมวินัย และสามารถเป็นแบบอย่างที่ดีต่อการพัฒนาชุมชนเป็นอย่างดี การบริหารวัดในปัจจุบันได้เปลี่ยนรูปแบบ ระบบ วิธีการ การสร้างระบบให้เหมาะสมกับผู้อยู่อาศัยในวัดนั้นๆ และสังคมโดยรอบ เพื่อให้การบริหารเป็นไปตามความหมายที่ว่า การปกครอง การดูแลรักษาหมู่คณะและการดำเนินงานหรือการจัดการ กิจกรรมต่างๆ ของหมู่คณะหรือองค์กรต่างๆ ให้สำเร็จลุล่วงไปตามนโยบาย และวัตถุประสงค์ขององค์กรนั้นๆ ด้วยดี มีประสิทธิภาพ ประสิทธิภาพการบริหารจัดการวัดของเจ้าอาวาส ในเขตธนบุรี กรุงเทพมหานคร พบว่า ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๖๒ และเมื่อจำแนกเป็นรายด้านพบว่า ด้านการปกครอง, ด้านการศึกษาสงเคราะห์ และด้านการสาธารณูปการ มีประสิทธิภาพอยู่ในระดับมาก ส่วนด้านการศาสนศึกษา การเผยแผ่ และการสาธารณสงเคราะห์ มีประสิทธิภาพอยู่ในระดับปานกลาง^๕ ดังนั้น ประชาชนที่มีเพศต่างกันมีความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทของเจ้าอาวาสต่อการพัฒนาวัดเป็นศูนย์กลางชุมชนในเขตอำเภอดอนพุด จังหวัดสระบุรี ไม่แตกต่างกัน

๒) ประชาชนที่มีที่มีอายุต่างกัน มีความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทของเจ้าอาวาสต่อการพัฒนาวัดเป็นศูนย์กลางชุมชนในอำเภอดอนพุด จังหวัดสระบุรี ไม่แตกต่างกัน ซึ่งปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้ ซึ่งน่าจะสอดคล้องกับความเป็นจริง ทั้งนี้เนื่องจาก ไม่ว่าจะเป็ประชาชนเพศใด ก็ล้วนแล้วแต่มีความเลื่อมใสศรัทธาการปฏิบัติหน้าที่ของ เจ้าอาวาสในการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชนอย่างเท่าเทียมกัน ซึ่งสอดคล้องกับที่ พระครูปลัดวันชาติ วิชาติ (ยอด ดำเนิน) ได้วิจัยเรื่อง "ความพึงพอใจของประชาชนต่อการให้บริการของวัดนครสวรรค์ตามหลักสังคหวัตถุ ๔" ผลการวิจัยพบว่า ประชาชนที่มีเพศ, อายุ, ระดับการศึกษาและอาชีพที่แตกต่างกัน มีความพึงพอใจต่อการให้บริการของวัดนครสวรรค์โดยรวมไม่แตกต่างกัน ข้อเสนอแนะ ควรมีการพัฒนาด้านการบริการอย่างมีประสิทธิภาพให้ดียิ่งขึ้น ควรส่งเสริมการให้มีการบริการที่จะสามารถนำมาซึ่งความพึงพอใจแก่ผู้รับบริการ ให้เกิดความประทับใจในการรับบริการทุกครั้งกับผู้รับบริการและผู้ให้มี สิ่งที่สำคัญก็คือ ควรยึดหลักสังคหวัตถุ ๔ ในการให้บริการ ควรสงเคราะห์ประชาชนอย่างเสมอภาคและเท่าเทียมกันและไม่เลือกปฏิบัติ ผู้บริหาร

^๕พระครูพิศาลถิรธรรม (สมพร ปญญาวิโร), "ประสิทธิภาพการบริหารจัดการวัดของเจ้าอาวาสในเขตธนบุรี กรุงเทพมหานคร", วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต(การจัดการเชิงพุทธ), (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓), หน้า (๑).

และเจ้าหน้าที่ของ วัดนครสวรรค์ควรคำนึงถึงหลักธรรมหลักสังคหวัตถุ ๔ เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพ ในการให้บริการแก่ประชาชน^๖ ดังนั้น ประชาชนที่มีที่มีอายุต่างกัน จึงมีความคิดเห็นเกี่ยวกับ บทบาทของเจ้าอาวาสต่อการพัฒนาวัดเป็นศูนย์กลางชุมชนในอำเภอดอนพุด จังหวัดสระบุรี ไม่แตกต่างกัน

๓) ประชาชนที่มีวุฒิการศึกษาต่างกัน มีความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทของเจ้า อาวาสต่อการพัฒนาวัดเป็นศูนย์กลางชุมชนในอำเภอดอนพุด จังหวัดสระบุรี ไม่แตกต่างกัน ซึ่งปฏิเสหสมมติฐานที่ตั้งไว้ ซึ่งน่าจะสอดคล้องกับความเป็นจริง ทั้งนี้เนื่องจาก แม้ว่าประชาชนจะมีวุฒิการศึกษาต่างกัน แต่ก็ได้รับทราบข้อมูลและพิจารณาเห็นว่าเจ้าอาวาสวัดในเขตอำเภอดอน พุด จังหวัดสระบุรี ต่างก็มุ่งมั่นที่จะพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางชุมชนอย่างเต็มความสามารถ ซึ่งสอดคล้องกับที่ พระครูไพโรจน์สารคุณ (สุเทพ คุณงกรโร) ได้วิจัยเรื่อง "ทักษะการบริหาร จัดการวัดของเจ้าอาวาสในอำเภอลาดหลุมแก้ว จังหวัดปทุมธานี" ผลการศึกษาวิจัยพบว่ การเปรียบเทียบทักษะการบริหารจัดการวัดของเจ้าอาวาสในอำเภอลาดหลุมแก้ว จังหวัด ปทุมธานี จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล พบว่า พระสงฆ์มีทักษะแตกต่างกันตามพรรษา อย่างมี นัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๑ จึงยอมรับสมมติฐานที่ตั้งไว้ ส่วนพระสงฆ์ที่มีอายุ และระดับ การศึกษานักธรรมต่างกัน มีทักษะไม่แตกต่างกัน แนวทางในการพัฒนาทักษะการบริหารจัดการ วัดของเจ้าอาวาสในอำเภอลาดหลุมแก้ว จังหวัดปทุมธานี ในด้านเทคนิค ด้านมนุษยสัมพันธ์ ด้านความคิดรวบยอด ด้านความคิดและด้านการสอน พบว่า การพัฒนาทักษะด้านต่าง ๆ ของเจ้า อาวาสจำเป็นที่จะต้องได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐและเอกชน ในการ ส่งเสริมหรือจัดให้มีการสัมมนาทางวิชาการ การแลกเปลี่ยนทางความคิด ตลอดจนส่งเสริมและ สนับสนุนในด้านงบประมาณ บุคลากร เทคโนโลยีที่ทันสมัย เพื่อเปิดโอกาสให้เจ้าอาวาสสามารถ เข้าถึงวิทยาการสมัยใหม่ ข้อมูลข่าวสาร และเทคโนโลยีสมัยใหม่ได้ง่ายขึ้น ซึ่งจะส่งผลให้การ พัฒนาวัดมีความเจริญก้าวหน้ามากยิ่งขึ้น อันจะส่งผลให้เกิดความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนาสืบ ต่อไปในอนาคต^๗ ดังนั้น ประชาชนที่มีวุฒิการศึกษาต่างกัน จึงมีความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาท ของเจ้าอาวาสต่อการพัฒนาวัดเป็นศูนย์กลางชุมชนในอำเภอดอนพุด จังหวัดสระบุรี ไม่แตกต่าง กัน

^๖ พระครูปลัดวันชาติ วิชาโต (ยอดดำเนิน), "ความพึงพอใจของประชาชนต่อการให้บริการของ วัดนครสวรรค์ตามหลักสังคหวัตถุ ๔", วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต(สาขาวิชารัฐประศาสน ศาสตร์), (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓), หน้า (๑).

^๗ พระครูไพโรจน์สารคุณ (สุเทพ คุณงกรโร), "ทักษะการบริหารจัดการวัดของเจ้าอาวาสในอำเภอ ลาดหลุมแก้ว จังหวัดปทุมธานี", วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต(การจัดการเชิงพุทธ), (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓), หน้า (๑).

๔) ประชาชนที่มีระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในชุมชนต่างกัน มีความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทของเจ้าอาวาสต่อการพัฒนาวัดเป็นศูนย์กลางชุมชนในอำเภอดอนพุด จังหวัดสระบุรี ไม่แตกต่างกันซึ่งปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้ ซึ่งน่าจะสอดคล้องกับความเป็นจริง ทั้งนี้เนื่องจากแม้ว่าประชาชนจะมีระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในชุมชนต่างกัน แต่ก็ได้ประจักษ์เห็น บทบาทของเจ้าอาวาสต่อการพัฒนาวัดเป็นศูนย์กลางชุมชน ซึ่งประสบผลสำเร็จเป็นอย่างดี ซึ่งสอดคล้องกับที่พระครูสังฆรักษ์พศวีร์ ธีรปญโญ (ภวภานันท์) ได้วิจัยเรื่อง “บทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารจัดการการคณะสงฆ์ : ศึกษากรณี พระสังฆาธิการในจังหวัดนนทบุรี” ผลการวิจัยพบว่า บทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารจัดการการคณะสงฆ์โดยรวมอยู่ในระดับมาก ได้แก่ ด้านการควบคุมและส่งเสริมการรักษาความเรียบร้อยดีงาม ด้านการศาสนศึกษา ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ด้านการสาธารณูปการ และด้านการสาธารณสงเคราะห์ พบว่ามีบทบาทอยู่ในระดับมากทุกด้าน และเมื่อเปรียบเทียบบทบาทของพระสังฆาธิการจังหวัดนนทบุรีที่มีจำนวนพรรษา ระดับการศึกษาสายสามัญ การศึกษาทางเปรียญธรรม ประสบการณ์ในการปฏิบัติหน้าที่ และการสังกัดวัดแต่ละขนาดแตกต่างกันมีบทบาทต่อการบริหารจัดการการคณะสงฆ์ในจังหวัดนนทบุรีไม่แตกต่างกัน^๕ ดังนั้น ประชาชนที่มีระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในชุมชนต่างกัน จึงมีความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทของเจ้าอาวาสต่อการพัฒนาวัดเป็นศูนย์กลางชุมชนในอำเภอดอนพุด จังหวัดสระบุรี ไม่แตกต่างกัน

๕) ประชาชนที่มีสถานภาพต่างกัน มีความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทของเจ้าอาวาสต่อการพัฒนาวัดเป็นศูนย์กลางชุมชนในอำเภอดอนพุด จังหวัดสระบุรี ไม่แตกต่างกัน ซึ่งปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้ ซึ่งน่าจะสอดคล้องกับความเป็นจริง ทั้งนี้เนื่องจาก ไม่ว่าประชาชนจะอยู่ในสถานภาพใดก็ล้วนแล้วแต่เป็นพุทธศาสนิกชนที่เลื่อมใสในพระพุทธศาสนาและใกล้ชิดกับศาสนาอย่างสม่ำเสมอ ทำให้ทราบบทบาทของเจ้าอาวาสในการพัฒนาวัดเป็นศูนย์กลางชุมชน และมีความคิดเห็นไม่แตกต่างกันซึ่งสอดคล้องกับที่ พระครูใบฎีกาอภิชาติ ฐมฺมสุโข (พรสุทธิชัย พงศ์) ได้วิจัยเรื่อง “ประสิทธิภาพการบริหารงานของเจ้าอาวาสในจังหวัดนนทบุรี” ผลการศึกษาพบว่า พระภิกษุและสามเณร มีทักษะต่อประสิทธิภาพการบริหารงานของเจ้าอาวาสไม่แตกต่างกันตาม สถานภาพ อายุ พรรษา วุฒิการศึกษานักธรรม วุฒิการศึกษาเปรียญธรรมและวุฒิการศึกษาสามัญ แนวทางในการแก้ไขปัญหาในด้านต่าง ๆ ได้แก่ ๑) ด้านการบำรุงรักษาวัด จัดกิจการและศาสนสมบัติ การสรรงบประมาณบางส่วนเพื่อใช้ในการจัดทำทะเบียนครุภัณฑ์ การจัดให้มีการทำ ความสะอาดและปรับทัศนียภาพวัด ตลอดจนการซ่อมแซมโบราณสถานและโบราณวัตถุ ๒) ด้านการบริหารและการปกครอง ควรมีการกระจายอำนาจการปกครองออกไปยังผู้ที่มีส่วนร่วมในการ

^๕ พระครูสังฆรักษ์พศวีร์ ธีรปญโญ, “บทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารจัดการการคณะสงฆ์ : ศึกษากรณี พระสังฆาธิการในจังหวัดนนทบุรี”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์), (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑), หน้า (๑).

บริหารและการปกครอง ๓) ด้านการศึกษา อบรมและสั่งสอน ควรสนับสนุนให้ผู้ที่มีความรู้ความสามารถขึ้นมาเป็นครูสอนนักเรียน และควรจัดให้มีการอบรมครูพระทุก ๖ เดือน ๔) ด้านการให้ความสะดวกในการบำเพ็ญกุศล ควรมีการจัดตั้งหน่วยงานหรือสำนักงานและจัดให้มีผู้รับผิดชอบ ควรมีการจัดอบรมพิธีกรรมหรือมัคทายกให้สามารถปฏิบัติหน้าที่ได้ถูกต้องและเป็นรูปแบบเดียวกัน และควรจัดให้มีสถานที่จอดรถอย่างเพียงพอเพื่ออำนวยความสะดวกแก่ญาติโยมที่มาทำบุญหรือติดต่อในการบำเพ็ญกุศลต่างๆ^๙ ดังนั้น ประชาชนที่มีสถานภาพต่างกัน จึงมีความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทของเจ้าอาวาสต่อการพัฒนาวัดเป็นศูนย์กลางชุมชนในเขตอำเภอดอนพุด จังหวัดสระบุรี ไม่แตกต่างกัน

๖) ประชาชนที่มีอาชีพต่างกัน มีความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทของเจ้าอาวาสต่อการพัฒนาวัดเป็นศูนย์กลางชุมชนในอำเภอดอนพุด จังหวัดสระบุรี ไม่แตกต่างกัน ซึ่งปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้ ซึ่งน่าจะสอดคล้องกับความเป็นจริง ทั้งนี้เนื่องจากไม่ว่าจะเป็นประชาชนอาชีพใดต่างก็เล็งเห็นถึงความสำคัญของการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชนเพราะ ศาสนาช่วยวางรากฐานความเจริญแก่สังคมช่วยส่งเสริมความเป็นปึกแผ่นมั่นคง แก่สังคมและส่งเสริมให้ปฏิบัติในสิ่งที่ถูกต้องตามหลักพระพุทธศาสนา ซึ่งสอดคล้องกับที่ ไอศูรย์ อินทร์เพชร ได้วิจัยเรื่อง "บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาสังคม : ศึกษาเฉพาะกรณีพระเทพสาครมุนี (แก้ว สุวณฺณโชโต)" ผลการศึกษาพบว่า บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาสังคมนั้น พระสงฆ์มีความสัมพันธ์กับสังคมโดยใช้หลักศาสนาช่วยวางรากฐานความเจริญแก่สังคมในด้านการปกครอง ด้านการศาสนศึกษา ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ด้านการสาธารณูปการและด้านการสาธารณสงเคราะห์ เพื่อช่วยส่งเสริมความเป็นปึกแผ่นมั่นคงแก่สังคม ส่งเสริมให้ปฏิบัติในสิ่งที่ถูกต้องตามหลักพระพุทธศาสนา เพื่อมุ่งให้คนที่อยู่ร่วมกันในสังคมมีการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้นทั้งด้านวัตถุและด้านจิตใจ อันจะทำให้การดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันนั้นมีความเจริญรุ่งเรืองและสงบสุข การประยุกต์แนวคิดในการพัฒนาสังคมของพระเทพสาครมุนี (แก้ว สุวณฺณโชโต) พบว่า ท่านได้นำหลักธรรมมาปรับใช้ให้เกิดประโยชน์ได้อย่างเหมาะสม ท่านได้ใช้หลักสังคหวัตถุ ๔ สงเคราะห์สังคมเพื่อให้ได้รับประโยชน์และความสุขอย่างแท้จริง^{๑๐}

^๙พระครูใบฎีกาอภิชาติ ธรรมสุโข (พรสุทธิชัยวงศ์), "ประสิทธิภาพการบริหารงานของเจ้าอาวาสในจังหวัดนนทบุรี", วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต (การจัดการเชิงพุทธ), (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓), หน้า (๑).

^{๑๐}ไอศูรย์ อินทร์เพชร, "บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาสังคม : ศึกษาเฉพาะกรณีพระเทพสาครมุนี (แก้ว สุวณฺณโชโต)", วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต (พระพุทธศาสนา), (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓), หน้า (๑).

ดังนั้น ประชาชนที่มีอาชีพต่างกัน จึงมีความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทของเจ้าอาวาสต่อการพัฒนา วัดเป็นศูนย์กลางชุมชนในอำเภอดอนพุด จังหวัดสระบุรี ไม่แตกต่างกัน

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

ผลการศึกษาวิจัยเรื่อง "บทบาทของเจ้าอาวาสต่อการพัฒนาวัดเป็นศูนย์กลางชุมชน ในอำเภอดอนพุด จังหวัดสระบุรี" ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

๕.๓.๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

๑. ในการบริหารและการจัดการวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชนและปัจจัยที่ช่วย ส่งเสริมให้วัดเป็นศูนย์กลางของชุมชน ด้านศาสนพิธี/กิจกรรม ควรมีการปรับปรุงรูปแบบของการ ประกอบศาสนพิธีให้มีความเหมาะสมมากยิ่งขึ้น

๒. ในการบริหารและการจัดการวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชนและปัจจัยที่ช่วย ส่งเสริมให้วัดเป็นศูนย์กลางของชุมชน ด้านศาสนบุคคล/บุคลากร ควรคัดเลือกบุคคลที่จะเข้ามา บวชเรียนให้รอบคอบกว่านี้ ส่งเสริมให้พระภิกษุสามเณรอบรมสั่งสอนธรรมะแก่ประชาชนอย่าง เป็นประจำ จัดระเบียบการบริหารและการปกครองให้ชาวชุมชนได้เห็นและนำไปเป็นตัวอย่างที่ดี

๓. ในการบริหารและการจัดการวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชนและปัจจัยที่ช่วย ส่งเสริมให้วัดเป็นศูนย์กลางของชุมชน ด้านศาสนวัตถุ/สถานที่ ควรมีการบูรณะและปฏิสังขรณ์ ศาสนสถานภายในวัดให้มีความเรียบร้อยสวยงามสม่ำเสมอ จัดเก็บและรักษาศาสนวัตถุที่เก่าแก่ ในรูปของพิพิธภัณฑ์ให้ประชาชนที่สนใจสามารถเข้ามาชมได้

๔. ควรส่งเสริมและชักชวนให้ชาวชุมชน ได้เข้าร่วมในกิจกรรมและพิธีกรรมต่างๆทางศาสนา อยู่เป็นประจำ จัดกิจกรรมเพื่อการสงเคราะห์ ประชาชนในชุมชนอย่างสม่ำเสมอ จัดนิทรรศการและ กิจกรรมงานวันสำคัญต่างๆ ทางพระพุทธศาสนาอย่างต่อเนื่องและส่งเสริมชักชวนให้ชาวชุมชน ร่วมกันทำการพัฒนาบริเวณพื้นที่ภายในวัดให้ดูสะอาดอย่างเป็นประจำ

๕. ควรปรับปรุงสภาพแวดล้อมของวัดให้มีความสงบร่มรื่น เหมาะแก่การปฏิบัติธรรม หรือนั่งสมาธิ หรือเป็นที่พักแก่ผู้ที่เดินทางมาทำบุญที่วัด มีการทำแผนผังเพื่อการปรับปรุงพัฒนา ของวัดและชุมชนให้ประชาชนได้เห็นและนำตัวอย่างไปใช้กับชุมชน

๕.๓.๒ ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

๑. ในการวิจัยครั้งต่อไปควรศึกษาประสิทธิภาพในการพัฒนาวัดเป็นศูนย์กลางชุมชน ของเจ้าอาวาสแต่ละวัด เพื่อปรับปรุงประสิทธิภาพในการพัฒนาวัดเป็นศูนย์กลางชุมชนให้มี ประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

๒. ในการวิจัยครั้งต่อไปควรมีการศึกษาเปรียบเทียบปัจจัยที่ส่งเสริมบทบาทของเจ้าอาวาสในการพัฒนาวัดเป็นศูนย์กลางของชุมชน ได้แก่ ขนาดของวัด จำนวนบุคลากรภายในวัด เป็นต้น

๓. ในการวิจัยครั้งต่อไปควรศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ เพื่อจะได้ทราบรายละเอียดด้วยการสัมภาษณ์ โดยใช้แบบสัมภาษณ์ รวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก กับผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ คือ เจ้าคณะภาค เจ้าคณะจังหวัด เจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะตำบล เลขานุการเจ้าคณะต่างๆ และผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัด เป็นต้น

๔. ในการวิจัยครั้งต่อไปควรมีการศึกษาปัญหาอุปสรรคและข้อเสนอแนะเกี่ยวกับบทบาทของเจ้าอาวาสในการพัฒนาวัดเป็นศูนย์กลางของชุมชน เพื่อนำไปเป็นแนวทางในการพัฒนาบทบาทของเจ้าอาวาสในการพัฒนาวัดเป็นศูนย์กลางของชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

๕. ในการวิจัยครั้งต่อไปควรมีการศึกษาความคิดเห็นของพระลูกวัดที่มีต่อบทบาทของเจ้าอาวาสในการพัฒนาวัดเป็นศูนย์กลางของชุมชน เพื่อจะได้ข้อมูลที่รอบด้านมากยิ่งขึ้นและสามารถนำไปพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชนได้อย่างมั่นคงและยั่งยืน

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

๑) พระไตรปิฎก

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

๒) หนังสือ

กนก แสนประเสริฐ. ประมวลพระราชบัญญัติคณะสงฆ์. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๔๙.

กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ. คู่มือถวายความรู้แก่พระสังฆาธิการปี ๒๕๓๘.

กรุงเทพมหานคร: การศาสนา, ๒๕๓๘.

_____ . หลักการบริหารและการจัดการวัดในยุคโลกาภิวัตน์. กรุงเทพมหานคร : เอพี กราฟิคดีไซน์, ๒๕๓๙.

_____ . วิทยุบัญญัติปกครองชั้นตรี. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๓๕.

_____ . คู่มือการบริหารและการจัดการวัดฉบับย่อ. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๒.

_____ . วัดพัฒนา ๔๖. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๖.

กองอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมธรรมชาติและศิลปกรรม. การพัฒนาวัดเพื่ออนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและศิลปกรรม. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๓.

เกรียงไกร เศรษฐไกรกุล. ปกิณกะสำหรับนักบริหาร. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์พัฒนาศึกษา, ๒๕๔๕.

จ่านง อติวัฒน์สิทธิ์. สังคมวิทยาตามแนวพุทธศาสตร์. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๓.

ชาญวิทย์ มูลโคตร. "ประสิทธิภาพการบริหารงานโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานประถมศึกษาอำเภอวังหิน จังหวัดศรีสะเกษ". ภาคนิพนธ์พัฒนบริหารศาสตรมหาบัณฑิต (พัฒนาสังคม). คณะพัฒนาสังคม : สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๓๘.

ชำเลื่อง วุฒิจันทร์. พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ กฎกระทรวง กฎมหาเถรสมาคม . พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๓๖.

- ชำเลื่อง วุฒิจันทร์. การพัฒนากิจการคณะสงฆ์และการพระศาสนาเพื่อความมั่นคงแห่ง
ชาติ. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๒๖.
- ณรงค์ เส็งประชา. มุหุขัยกับสังคัม. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๕๐.
- ติน ปรัชญพฤทธิ. ศัพทรัฐประศาสนศาสตร์. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๕.
- รงชัย สันติวงษ์. พฤติกรรมผู้บริโภคทางการตลาด. กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช,
๒๕๔๓.
- บุญทัน ดอกไธสง. การจัดการ. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรราช
วิทยาลัย. ๒๕๓๗.
- บุญร่วม เทียมจันทร์. เจ้าอาวาส เจ้าพนักงาน ใครกำหนด?. กรุงเทพมหานคร : สามดี พริน
ติ้งอีควิปเม้นท์. ๒๕๔๖.
- บุญศรี พานะจิตต์. ความสำเร็จในการปฏิบัติภารกิจของวัด : ศึกษาเฉพาะกรณีวัดสวน
แก้ว อำเภอบางใหญ่ จังหวัดนนทบุรี. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลง
กรณมหาวิทยาลัย, ๒๕๔๕.
- ประกอบ วรรณสูตร. สถิติเพื่อการวิจัยทางพฤติกรรมศาสตร์. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหา
นคร: ด้านสุทธการพิมพ์, ๒๕๔๒.
- ประยุทธ์ เจริญสวัสดิ์. การบริหารงานบุคคล. กรุงเทพมหานคร : กรมพลศึกษากระทรวงศึกษาธิการ,
๒๕๔๐.
- ประเวศ วะสี. “พระสงฆ์กับการรู้เท่าทันสังคัม” หลักการบริหารจัดการวัดในยุคโลกาภิวัตน์.
กรุงเทพมหานคร : สำนักงานสภาสถาบันราชภัฏ, ๒๕๓๙.
- พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงคปญโญ). การคณะสงฆ์ และการพระศาสนา. กรุงเทพมหานคร
: โรงพิมพ์ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕.
- _____ .คู่มือพระสังฆาธิการ ว่าด้วยเรื่องการคณะสงฆ์และการพระศาสนา. กรุงเทพ
มหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๐.
- พระเทพเวที (ประกอบ ธมฺมเสฏโฐ). พระราชบัญญัติคณะสงฆ์และกฎมหาเถรสมาคม.
(กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์บริษัทสหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๑).
- พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต), อุดมธรรมนำจิตสำนึกของสังคัมไทย, พิมพ์ครั้งที่ ๒.กรุง
เทพมหานคร : กรุงเทพบุ๊คสโตร์, ๒๕๓๕.
- พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช). พระสงฆ์กับการศึกษาไทยในบทบาทของสถาบันพระ
พุทธศาสนากับการจัดการศึกษา. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการ
การศึกษาแห่งชาติ, ๒๕๔๖.

พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ). การสังคมสงเคราะห์ส่วนที่ยังขาดอยู่. กรุงเทพมหานคร : บริษัทพิมพ์ดี จำกัด, ๒๕๓๗.

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). การศึกษาเครื่องมือพัฒนาที่ยังต้องพัฒนา. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : สหธรรมิก, ๒๕๔๑.

พระธรรมวรานายก (โอภาส นินฺตติเมธี). “การพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชน” ใน **ธรรมปริทัศน์ ๔๖**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖.

พระธรรมวโรดม (บุญมา คุณสมปโน) “การปกครองวัด”. ใน เอกสารประกอบการอบรม **สัมมนาเรื่องบทบาทของพระสงฆ์ผู้นำสังคมในการอนุรักษ์มรดกศิลปวัฒนธรรมไทย**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๓.

พระธรรมวิสุทธิภิกขุ (พิจิตร จิตวณฺโณ). **คนไทยกับงานเผยแผ่พระพุทธศาสนา**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ ชวนพิมพ์, ๒๕๔๖.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). **ธรรมาธิปไตยไม่มา จึงหาประชาธิปไตยไม่เจอ**. กรุงเทพมหานคร : บริษัทพิมพ์สวาย จำกัด, ๒๕๔๗.

พระพิพิธธรรมสุนทร (สุนทร ญาณสุนทรโร). **คติธรรมในชีวิต**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ เลียงเชียง, ๒๕๔๑.

พระไพศาล วิสาโล. **พระธรรมปิฎกกับอนาคตของพุทธศาสนา**. กรุงเทพมหานคร : กองทุน วุฒิชัยธรรม, ๒๕๔๒.

_____ **พุทธศาสนาไทยในอนาคตแนวโน้มและทางออกจากวิกฤต**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มูลนิธิสตรีศึกษาวิจัย, ๒๕๔๖.

พระมหาทนต์ชัย บุรณพิสุทธ์. **บทบาทของวัดในเขตชุมชนเมืองในเขตบางรัก กรุงเทพมหานคร**.

พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธรรมจิตฺโต). **การปกครองคณะสงฆ์ไทย**. กรุงเทพมหานคร : สหธรรมิก, ๒๕๓๗.

_____ **คุณธรรมสำหรับนักบริหาร**. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๔๑.

_____ **พระพุทธศาสนาในยุคโลกาภิวัตน์**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๗.

พระราชรัตนมุนี (ชัยวัฒน์ ปญฺญาสิริ). **การจัดสาธารณูปการและสาธารณสงเคราะห์ของวัด**.

พระราชวรมนูณี (ประยูร ปยุตฺโต). **การศึกษาของคณะสงฆ์ ปัญหาที่รอทางออก**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๑๕๒๗.

_____ **บทบาทของพระสงฆ์ในสังคมไทยปัจจุบัน**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๓๐.

พระราชวรมนี (ประยูรย์ ปยุตโต). สถาบันสงฆ์กับสังคมไทย. กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๙.

_____ .สุขภาพใจ. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สยาม บริษัท เคล็ดไทย, ๒๕๔๐.

พระวิสุทธิภักทธาดา (ประสิทธิ์ พุทธิหมรรณี). พระราชบัญญัติคณะสงฆ์และกฎหมายอาญา. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗.

พระศรีปริยัติโมลี (สมชัย กุศลจิตโต). การเมืองมิใช่เรื่องของสงฆ์. กรุงเทพมหานคร : เรือนแก้วการพิมพ์, ๒๕๔๓.

พระสุธีวรญาณ (ณรงค์ จิตตโสภโณ). พุทธศาสนานิติศาสตร์ รวมผลงานทางวิชาการเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา. พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๑.

พระมหาสมหมาย ตันพันธ์. "ปัจจัยที่มีผลต่อประสิทธิภาพในการบริหารงานองค์กรสงฆ์ไทย". ภาคนิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (พัฒนาสังคม). (คณะพัฒนาสังคม : สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๔๒).

พลสันต์ โพธิ์ศรีทอง. "การนำ พระสงฆ์ (วัด) มาเป็นหลักในการแก้ปัญหาทางสังคมจิตวิทยาของเยาวชนไทยในยุคโลกาภิวัตน์" ในหลักการบริหารและการจัดการวัดในยุคโลกาภิวัตน์. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานสภาสถาบันราชภัฏ, ๒๕๓๘.

พัทธา สายหู. กลไกของสังคม. พิมพ์ครั้งที่ ๙. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๐.

ไพบูลย์ ช่างเรียน, สารานุกรมศัพท์ทางสังคมวิทยา. กรุงเทพมหานคร : แพรววิทยา, ๒๕๑๖.

_____ .วัฒนธรรมการบริหาร. กรุงเทพมหานคร : อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๓๒.

พิน ดอกบัว. วัดและพระสงฆ์ทางพระพุทธศาสนาในประเทศไทย. กรุงเทพมหานคร : บริษัท บุรพาสาน, ๒๕๕๐.

ภรณ์ กิรติบุตร. การประเมินประสิทธิผลขององค์กร. กรุงเทพมหานคร : โอ เอส ปรีณิต, ๒๕๒๙.

ภาวิดา ธาราศรีสุทธิและวิบูลย์ ไตวณะบุตร. หลักและทฤษฎีการบริหารการศึกษา. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๒.

ภิญโญ สาร. การบริหารบุคคล. (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์วัฒนาพานิช, ๒๕๒๓).

ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรมราชบัณฑิตยสถาน พุทธศักราช ๒๕๔๒. กรุงเทพมหานคร : นานมีบุ๊คส์พับลิเคชันส์, ๒๕๔๖.

วัชรวิ บูรณสิงห์. การบริหารหลักสูตร. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๓.

- วิจิตร ศรีสะอ้าน. **หลักและระบบบริหารการศึกษา**. เล่มที่ ๑. หน่วยที่ ๑-๒. นนทบุรี : ฝ่ายการพิมพ์ สำนักเทคโนโลยีการศึกษา มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๒๓.
- ศิริวรรณ เสรีรัตน์. **องค์การและการจัดการ**. กรุงเทพมหานคร : ธรรมสาร, ๒๕๔๕.
- สมคิด บางโม. **องค์การและการจัดการ**. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร : วิทยพัฒน์, ๒๕๔๕.
- สมพงศ์ เกษมสิน. **การบริหาร**. พิมพ์ครั้งที่ ๗. กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๓.
- สมยศ นาวิก. **การบริหาร**. กรุงเทพมหานคร : ดอกหญ้า, ๒๕๓๘.
- สำนักงานเจ้าคณะภาค ๒. **ระเบียบงานสารบัญ**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓.
- สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ. **กฎหมายเถรสมาคม**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๔๕.
- _____ . **วัดพัฒนา ๕๐**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๕๐.
- สุชา จันท์เอม. **จิตวิทยาสังคม**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๔๔.
- สุวรีย์ ศิริโกคาภิรมย์. **การวิจัยทางการศึกษา**. ลพบุรี : ฝ่ายเอกสารการพิมพ์สถาบันราชภัฏเทพสตรี, ๒๕๔๖.
- สุนทร สุภูตะโยธิน. **คู่มือสมณศักดิ์ สำหรับผู้บริหาร**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : กรังปรีซ์อินเตอร์เนชั่นแนล, ๒๕๔๐.
- เสนาะ ดิยาว. **หลักการบริหาร**. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๖.

๓) วิทยานิพนธ์

- ศิริยา โถแก้ว. "การบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาล : กรณีศึกษาโรงเรียนสิริวิบูลย์ปัญญา จังหวัดสมุทรปราการ". **ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี, ๒๕๔๗.
- จิตติมา เสนาไชย. "บทบาทวัดในการส่งเสริมสุขภาพชุมชน: กรณีศึกษาวัดพระธาตุดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่". **วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต (พระพุทธศาสนา)**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓.
- เจียมพงษ์ วงศ์ธรรม. "บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชนบท". **วิทยานิพนธ์ สังคมสงเคราะห์ศาสตรบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๑๔.

- จิตติพร สะสม. "ศึกษาระบบการบริหารและการจัดการวัดในพระพุทธศาสนากรณีศึกษา : วัดพระธาตุแช่แห้ง อำเภอกู่เพียง จังหวัดน่าน". **วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต(พระพุทธศาสนา)**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔.
- สุพร จุลทอง. "บทบาทในการพัฒนาสังคมของพระสงฆ์ในจังหวัดนครศรีธรรมราช". **ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต วิชาเอกไทยคดีศึกษา**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยทักษิณ, ๒๕๔๐.
- ทวี เขจรกุล. "บทบาทเจ้าอาวาสในการบริหารจัดการวัดในเขตปกครองคณะสงฆ์อำเภอเมืองจังหวัดหนองคาย". **วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม, ๒๕๔๗.
- นงเยาว์ ปิฎกักรัตน์. อ้างในสุพร จุลทอง. "บทบาทในการพัฒนาสังคมของพระสงฆ์ในจังหวัดนครศรีธรรมราช". **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาเอกไทยคดีศึกษา**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยทักษิณ, ๒๕๔๐.
- บุญช่วย จันทรเห่า. "พฤติกรรมกรรมการบริหารของเจ้าอาวาสที่ส่งผลต่อการปฏิบัติงานวัด ในเขตการปกครองคณะสงฆ์จังหวัดกรุงเทพมหานคร". **วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการบริหารการศึกษา**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศิลปกร, ๒๕๔๔.
- ประสพสุข พันธุ์ประยูร. รายงานการวิจัยเรื่อง บทบาทพระสงฆ์ในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ในจังหวัด ภาคเหนือของประเทศไทย. **วิทยานิพนธ์ปริญญาการศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต**, (สถาบันวิจัยสังคม : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๕).
- ปราณี เกื้อทอง. **บทบาทของพระสงฆ์ในงานพัฒนาชุมชน : ศึกษากรณีวัดในอำเภอ ปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี**. **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต.สาขาสังคมศาสตร์** เพื่อการพัฒนา.มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร, ๒๕๔๕.
- พระเกษมศักดิ์ วรสุโข (อาสนะทอง). "บทบาทภารกิจพระสังฆาธิการผู้ทรงสมณศักดิ์ในจังหวัดขอนแก่นที่มีต่อการพัฒนาสังคมไทย". **วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต(การบริหารจัดการคณะสงฆ์)**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓.
- พระครูใบฎีกาอภิชาติ ธมฺมสุโข (พรสุทธิชัยวงศ์). "ประสิทธิภาพการบริหารงานของเจ้าอาวาสในจังหวัดนนทบุรี". **วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต(การบริหารจัดการคณะสงฆ์)**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓.

พระครูปลัดวันชาติ วิชาโต (ยอดดำเนิน). "ความพึงพอใจของประชาชนต่อการให้บริการของวัดนครสวรรค์ตามหลักสังคหวัดฤๅ". **วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต(การบริหารจัดการคณะสงฆ์)**. (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓).

พระครูพิศาลถิรธรรม (สมพร ปญญาวิชโร). "ประสิทธิภาพการบริหารจัดการวัดของเจ้าอาวาสในเขตธนบุรี กรุงเทพมหานคร". **วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต(การบริหารจัดการคณะสงฆ์)**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓.

พระครูไพโรจน์สารคุณ (สุเทพ งามละมัย). "ทักษะการบริหารจัดการวัดของเจ้าอาวาสในอำเภอลาดหลุมแก้ว จังหวัดปทุมธานี". **วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต(การบริหารจัดการคณะสงฆ์)**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓.

พระครูสถิตินพคุณ เสนสุข. "สภาพการปฏิบัติหน้าที่ในตำแหน่งเจ้าอาวาสของพระสังฆาธิการ : กรณีศึกษาเขตปกครองคณะสงฆ์อำเภอมหาชนะชัย จังหวัดยโสธร". **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี, ๒๕๕๐.

พระครูสังฆรักษ์กฤษฏ์ภักดิ์ สุมะโร, "ประสิทธิภาพการบริหารจัดการวัดของเจ้าอาวาสในเขตอำเภอลำลูกกา จังหวัดปทุมธานี". **วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต(การบริหารจัดการคณะสงฆ์)**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓.

พระครูสังฆรักษ์พิศวีร์ ธีรปัญญา. "บทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ : ศึกษากรณี พระสังฆาธิการในจังหวัดนนทบุรี". **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑.

พระครูสิริอาภากร (บุญธรรม อำภา). "บทบาทเจ้าอาวาสด้านการปกครองและด้านการเผยแผ่ศาสนาธรรม : กรณีศึกษาเจ้าอาวาสในเขตอำเภอเมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่". **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๐.

พระครูสุวรรณวรการ. "ศึกษาบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชนในจังหวัดปทุมธานี". **วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต(พระพุทธศาสนา)**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓.

- พระครูอุดมธรรมจารี (สมจิตฺร อชฺฌมาจาโร). "บทบาทการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของเจ้าอาวาสตามความคิดของพุทธศาสนิกชน ในอำเภอมหาราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยา". **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔.
- พระเทพรัตนสุธี (สมศักดิ์ โชติธโร สังกวาลย์สวຍ). "บทบาทการบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านการปกครองของจังหวัดปทุมธานี". **วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓.
- พระชนดล นาคสุวรรณโณ (นาคพิพัฒน์). "การบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดบุรีรัมย์". **วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต(การบริหารจัดการคณะสงฆ์)**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑.
- พระใบฎีกาวิชัย ปสนโน (มีมาก). "ปัจจัยที่มีผลต่อการเข้าร่วมพิธีกรรมในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา : กรณีศึกษา นักศึกษาวิทยาลัยการอาชีพอำเภอมหาราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยา". **วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต (สาขาการจัดการเชิงพุทธ)**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ๒๕๕๔.
- พระมหาทนต์ชัย บูรณพิสุทธ์. "บทบาทของวัดในเขตชุมชนเมืองในเขตบางรัก กรุงเทพมหานคร". **วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๕.
- พระมหาวงศ์ไทย ศรีลารักษ์. "การศึกษาวิเคราะห์ปัญหาการศึกษาของคณะสงฆ์ไทย". **วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๒.
- พระมหาสังเวียร ปญฺญารโ (ศรีมันตะ). "บทบาทของพระสงฆ์ในการนำหลักพุทธธรรมมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน : กรณีศึกษา พระครูสุภาจารวัฒน์". **วิทยานิพนธ์ปริญญา พุทธศาสตรมหาบัณฑิต(พระพุทธศาสนา)**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐.
- พระราชวชิรดิลก (อดุลย์ อมโร). "กระบวนการบริหารงานบุคคลของโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม เขตปกครองคณะสงฆ์ภาค ๔". **ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต**. มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช,
- พระวันชัย ธนวิโส (กัณหากาญจนะ). "การสำรวจทัศนคติของนิสิตมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยที่มีต่อบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาการชนบท". **วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต(พระพุทธศาสนา)**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓.

พระสุพิศ วันทะวงษ์. "บทบาทเจ้าอาวาสในการบริหารจัดการวัดในเขตการปกครองคณะสงฆ์อำเภอ
ขุนหาญ จังหวัดศรีสะเกษ". **วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย :
มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี, ๒๕๕๑.

พระอธิการผจญ อาจาโร (ทนันจง). "ศึกษาบทบาทของพระสงฆ์ในการบริหารวัดโดยใช้หลัก
ธรรมาภิบาล : ศึกษาเฉพาะกรณีอำเภอบ้านไธสง จังหวัดลำพูน". **วิทยานิพนธ์
ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต(การบริหารจัดการคณะสงฆ์)**. บัณฑิตวิทยา
ลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓.

ยศ ถามูลแสน. "ศึกษาวิเคราะห์ผลกระทบของการพัฒนาชุมชนต่อศีลธรรมของเยาวชน ในเขต
เทศบาลนครขอนแก่น เขต ๓". **วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิต
วิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓.

สมคิด เพ็งอุดม. "การศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรวิทยาดำรงศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรวิทยาดำรง
พระสงฆ์และเจ้าหน้าที่สี่กระทรวงหลักระดับตำบลในจังหวัดสมุทรสงคราม".
วิทยานิพนธ์ปริญญาการศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย :
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๓๖.

สโรชา คุณาริพงษ์. "การศึกษาระบบการพัฒนาศรีธรรมตามทัศนะของแม่ชีต้นสนีย์ เสถียรสุด".
วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต(พระพุทธศาสนา). บัณฑิต
วิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑.

วิศรุต มีแก้ว. "ปัจจัยที่มีผลต่อประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานของพนักงานสอบสวน : ศึกษา
เฉพาะกรณีสถานีตำรวจสังกัดตำรวจภูธร จังหวัดอุบลราชธานี". **ภาคินพนธ์
พัฒนบริหารศาสตรมหาบัณฑิต (พัฒนาสังคม)**. คณะพัฒนาสังคม : สถาบัน
บัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๕๒.

ไอศูรย์ อินทร์เพชร. "บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาสังคม : ศึกษาเฉพาะกรณีพระเทพ
สาครมุนี (แก้ว สุวณฺเฑโชโต)". **วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
(พระพุทธศาสนา)**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,
๒๕๕๓.

๔) เอกสารอัดสำเนา

ปภาณี จิตวิวัฒนา. รายงานการวิจัยเรื่อง **สาเหตุและผลของความเครียดในบทบาทของ
ครูผู้สอนวิชาสังคมศาสตร์ในวิทยาลัยครู**. เอกสารวิจัยคณะกรรมการวิจัย
แห่งชาติ ประจำปี, ๒๕๒๓.(อัดสำเนา).

พระเทพโสภณ (ประยูร ฐมมจิตโต), “คำกล่าวปาฐกถาบรรยาย”, ในการประชุมพระสังฆาธิการระดับอำเภอ รองเจ้าคณะอำเภอ ในเขตปกครองคณะสงฆ์ภาค ๒ ณ วัดพระพุทธบาทราชวรมหาวิหาร จังหวัดสระบุรี, ๒๕๕๖), (อัตสำเนา).

พระราชสุทธิญาณมงคล (จรัญ ฐิตธมฺโม). "การบริหารวัด" วัดอัมพวัน จังหวัดสิงห์บุรี. หน้า ๑๔, (อัตสำเนา).

๗) สื่ออิเล็กทรอนิกส์

วิกิพีเดีย สารานุกรมเสรี. อำเภอดอนพุด.เข้าถึงข้อมูลเมื่อ ธันวาคม ๒๕๕๔.
<http://th.wikipedia.org/wiki/อำเภอดอนพุด>.

สำนักบริหารทะเบียน กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย. “จำนวนประชากรและบ้านจำแนกเป็นรายอำเภอ และรายตำบล จังหวัดสระบุรี”. เข้าถึงข้อมูลเมื่อ มีนาคม, ๒๕๕๔. <http://service.nso.go.th/nso/nsopublish/districtList/page๑.htm>

๒. ภาษาอังกฤษ

1. PRIMARY SOURCES

2. SECONDARY SOURCES

(I) Books

- Craig. Robert P. “**Student – Teacher Relationship : A Buddhist Perspective.**” Clearing House.285 – 286 : May – June, 1996.
- Cronbach. Lee J. **Essentials of psychological testing.** 4 th ed. New York: Harper & Row,1971.
- Ernest Dale. **Management : Theory and Practice.** New York : McGraw-Hill,1973.
- Nigro. **Felix A public personal Administration.** New york : Henry Holt B. Co.,1958.
- Paul Hersey and Kenneth H. Blanchard. **Management of Organization Behavior.** New Jersey : Prantice-Hall, Inc., 1977.
- Rensis Likert. **The Human Organization : Its Management Value.** Tokyo. Japan : McGraw-Hill Kogakusha. Ltd.,1967.
- Herbert A. Simon. **Administrative Behavior.** New york: Macmillian, 1947.
- Hutchinson. Jonh G.. **Organization : Theory and Classical Concepts.** New York : McGraw-Hill, 1967.

Koontz.Harold &Cyril O' Donnell. **Principle Of Management : An Analysis of Managerial Fuctions**. New York : McGraw-Hill, 1972.

(II) Articles

Thanapant Khonkot. "**The Development of Learning Package on Important Buddhist Days And Rittes for Matthayom II Students**".Department of Curriculum and Instruction Graduate School.

ภาคผนวก ก

หนังสือขอความอนุเคราะห์เป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือวิจัย

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน ภาควิชาปรัชญา ศาสนศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ โทร.,โทรสาร ๐-๒๕๓๔-๒๑๒๓ (ภายใน ๒๑๓๐)

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๐๑๖

วันที่ ๑๗ มกราคม ๒๕๕๕

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์ตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์

เรียน ผศ.ดร.กิตติทัศน์ ผกาทอง

ด้วย พระครูสุนันทกิจโกศล รักษาราชการแทนเจ้าอาวาสวัด ๕๒๐๑๔๐๔๗๕๒
 นิสิตปริญญาโทหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “บทบาทของเจ้าอาวาสต่อการพัฒนาวัดเป็นศูนย์กลางชุมชน : กรณีศึกษาวัดในอำเภอดอนพุด จังหวัดสระบุรี” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ โครงการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างดี จึงใคร่ขอเรียนเชิญท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญพิจารณาตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์ ดังที่ได้แนบมาพร้อมแล้วนี้ โครงการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าคงจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี จึงขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุธะพรหม
 ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
 สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
 ๒๓ มกราคม ๒๕๕๕

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุธะพรหม)
 ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
 สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ โทร.,โทรสาร ๐-๒๕๓๔-๒๑๒๓ (ภายใน ๒๑๓๐)

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๐๑๖

วันที่ ๑๗ มกราคม ๒๕๕๕

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์ตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์

เรียน ผศ.ดร.เต็มศักดิ์ ทองอินทร์

ด้วย พระครูสุนันทกิจโกศล รักษาราชการวันนิสิต ๕๒๐๑๔๐๔๗๕๒ นิสิตปริญญาโทหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “บทบาทของเจ้าอาวาสต่อการพัฒนาวัดเป็น ศูนย์กลางชุมชน : กรณีศึกษาวัดในอำเภอดอนพุด จังหวัดสระบุรี” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา ตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ โครงการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างยิ่ง จึงใคร่ขอเรียนเชิญท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญพิจารณาตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์ ดังที่ได้แนบมาพร้อมแล้วนี้ โครงการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าคงจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่าน ด้วยดี จึงขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุธะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

ได้เรียนท่านให้ทราบแล้ว เมื่อวันที่ ๑๗/๑/๕๕

เต็มศักดิ์ ทองอินทร์
๓๐ มกราคม ๒๕๕๕

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน ภาควิชาปรัชญา ศาสนศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ โทร.,โทรสาร ๐-๒๕๓๕-๒๑๒๓ (ภายใน ๒๑๓๐)

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๐๑๖

วันที่ ๑๗ มกราคม ๒๕๕๕

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์ตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์

เรียน ผศ.อนุภูมิ ไชวเกษม

ด้วย พระครูสุนันทกิจโกศล รหัสประจำตัวนิสิต ๕๒๐๑๔๐๔๗๕๒ นิสิตปริญญาโทหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “บทบาทของเจ้าอาวาสต่อการพัฒนาวัดเป็นศูนย์กลางชุมชน : กรณีศึกษาวัดในอำเภอคอนสาร จังหวัดสระบุรี” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ โครงการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างยิ่ง จึงใคร่ขอเรียนเชิญท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญพิจารณาตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์ ดังที่ได้แนบมาพร้อมแล้วนี้ โครงการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าคงจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี จึงขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

รับเรื่อง/ส่งเรื่อง
24/ม.ค.55

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุยะพรหม)
ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ โทร.,โทรสาร ๐-๒๕๓๕-๒๑๒๓ (ภายใน ๒๑๓๐)

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๐๑๖

วันที่ ๑๗ มกราคม ๒๕๕๕

เรื่อง ขออนุมัติโครงการตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์

เรียน อาจารย์ เดช ชูจันทร์

ด้วย พระครูสุนันทกิจโกศล รหัสประจำตัวนิสิต ๕๒๐๑๔๐๔๗๕๒ นิสิตปริญญาโทหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “บทบาทของเจ้าอาวาสต่อการพัฒนาวัดเป็นศูนย์กลางชุมชน : กรณีศึกษาวัดในอำเภอคอนสาร จังหวัดสระบุรี” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ โครงการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างยิ่ง จึงใคร่ขอเรียนเชิญท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญพิจารณาตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์ ดังที่ได้แนบมาพร้อมแล้วนี้ โครงการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าคงจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี จึงขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุษะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

๗๑๓๐๐๑/๑๐/๑๗๑๕๕๕๑๑/๑๕

๑ ก.พ. ๕๕

ภาคผนวก ข
ผลการหาค่าความเที่ยงตรงของเครื่องมือ (IOC)

ผลการหาดัชนีความสอดคล้อง (IOC) ของแบบสอบถามเกี่ยวกับบทบาทของเจ้าอาวาสต่อการพัฒนาวัดเป็นศูนย์กลางชุมชน : กรณีศึกษาวัดในเขตอำเภอดอนพุด จังหวัดสระบุรี

ที่	บทบาทของเจ้าอาวาสต่อการพัฒนาวัดเป็นศูนย์กลางชุมชน	ผู้เชี่ยวชาญ / คนที่					สรุปและแปลผล		
		๑	๒	๓	๔	๕	รวม	ค่า IOC	แปลผล
	ด้านศาสนพิธี / กิจกรรม								
๑.	การปรับปรุงรูปแบบ ของการประกอบศาสนพิธี ให้มีความเหมาะสม	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๒	การชักชวนให้ชาวชุมชน ได้เข้าร่วมในกิจกรรม และ พิธีกรรมต่างๆ ทางศาสนา	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๓	การอำนวยความสะดวกแก่ผู้กระทำกิจกรรมและ พิธีกรรมต่างๆ ทางศาสนา	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๔	การจัดกิจกรรมเพื่อการสงเคราะห์ ประชาชนใน ชุมชน	๑	๐	๑	๑	๑	๕	.๘๐	ใช้ได้
๕	การจัดนิทรรศการและ กิจกรรมงานวันสำคัญต่างๆ ทางพระพุทธศาสนา	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๖	การชักชวนให้ชาวชุมชนร่วมกัน ทำการพัฒนาบริเวณ พื้นที่ภายในวัด	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๗	การส่งเสริมให้มีการบรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อน และ การอุปสมบทหมู่เนื่องในวันสำคัญต่างๆ	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้

ที่	บทบาทของเจ้าอาวาสต่อการพัฒนาวัดเป็นศูนย์กลางชุมชน	ผู้เชี่ยวชาญ / คนที่					สรุปและแปลผล		
		๑	๒	๓	๔	๕	รวม	ค่า IOC	แปลผล
	ด้านศาสนบุคคล / บุคลากร								
๑	การคัดเลือกบุคคลที่จะ เข้ามาวบวชเรียน	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๒	มีการส่งเสริมความรู้แก่ พระภิกษุ สามเณรให้การ พัฒนามากขึ้น	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๓	การส่งเสริมให้ พระภิกษุ สามเณร อบรมสั่งสอนธรรมะ แก่ประชาชน	๑	๐	๑	๑	๑	๕	.๘๐	ใช้ได้
๔	การจัดระเบียบ การบริหาร และการปกครองแก่ชาว ชุมชน	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้

ที่	บทบาทของเจ้าอาวาสต่อการพัฒนาวัดเป็น ศูนย์กลางชุมชน	ผู้เชี่ยวชาญ / คนที่					สรุปและแปลผล		
		๑	๒	๓	๔	๕	รวม	ค่า IOC	แปลผล
๕	สนับสนุนส่งเสริมภิกษุ สามเณรภายในวัดให้มี การศึกษาใน ระดับสูง ๆ	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๖	สนับสนุนหรือยกย่องบุคคลตัวอย่างให้เป็นที่ยอมรับ ของชุมชน	๑	๐	๑	๑	๑	๕	.๘๐	ใช้ได้
๗	การจัดโครงการอบรมมอบความรู้แก่ชุมชน	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้

ที่	บทบาทของเจ้าอาวาสต่อการพัฒนาวัดเป็น ศูนย์กลางชุมชน	ผู้เชี่ยวชาญ / คนที่					สรุปและแปลผล		
		๑	๒	๓	๔	๕	รวม	ค่า IOC	แปลผล
	ด้านศาสนวัตถุ / สถานที่								
๑.	การบูรณะปรับปรุงและปฏิสังขรณ์ศาสนสถานภายใน วัด	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๒	การจัดเก็บและรักษาศาสนวัตถุที่เก่าแก่ในรูปของ พิพิธภัณฑ์	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๓	การปรับปรุงสภาพแวดล้อมของวัดให้มีความสงบร่มรื่น	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๔	การทำแผนผังเพื่อการปรับปรุงพัฒนาของวัด และชุมชน	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๕	ปรับปรุงสภาพพื้นที่ วัดและชุมชนให้เหมาะกับการจัด กิจกรรม	๑	๐	๑	๑	๑	๕	.๘๐	ใช้ได้
๖	ก่อตั้งศูนย์พัฒนาอาชีพ และการฝีมือแก่ชาวชุมชน	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๗	การจัดตั้งศูนย์ศึกษา และบริการด้านสาธารณสุขมูล ฐาน	๑	๐	๑	๑	๑	๕	.๘๐	ใช้ได้

ภาคผนวก ค
หนังสือขอความอนุเคราะห์เก็บข้อมูลเพื่อตรวจสอบความเที่ยงตรง
ของแบบสอบถาม (Try-out)

ที่ ศษ ๖๑๐๕.๒/๐๑๗

ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
อาคารเรียนวัดศรีสุดาราม แขวงบางขุนนนท์
เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐
โทรศัพท์/โทรสาร ๐๒-๕๓๕-๒๑๒๓

๑๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๕

พิจารณาอนุมัติ
รับเลขที่ ๓๖๓
วันที่ 20 ก.พ. 2555
เวลา 1๒:00 น.

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เก็บข้อมูลเพื่อตรวจสอบความเที่ยงตรงของแบบสอบถาม
เรียน นายอำเภอบ้านหมอ
สิ่งที่ส่งมาด้วย เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วย พระครูสุนันทกิจโกศล รหัสประจำตัวนิสิต ๕๒๐๑๔๐๔๗๕๒ นิสิตปริญญาโท
หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “บทบาทของเจ้าอาวาสในการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลาง
ชุมชน : กรณีศึกษาวัดในอำเภอดอนพุด จังหวัดสระบุรี” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตาม
หลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้จำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากประชาชนของท่านจึงขอความ
อนุเคราะห์จากท่านเพื่อโปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อตรวจสอบ
ความเที่ยงตรงของแบบสอบถามในการวิจัย ซึ่งเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป

โครงการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัย
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี
และขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

- เจ้าคุณ นอด. ขันพหล
- พระครูสุนันทกิจโกศล รector มจร
- แบบสอบถาม ๕ เพื่อเป็นสำเนา
- จ้างเรื่องพิมพ์ใบปลิว

ขอแสดงความนับถือ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุษะพรหม)
ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์
โทร/โทรสาร ๐๒ ๕๓๕๒ ๑๒๓ ต่อ ๒๑๓๐

- นายณัฐกร ไชยศรี

ปลัดอำเภอ (เจ้าพนักงานปกครองชำนาญการ)รักษาการแทน
นายอำเภอบ้านหมอ

ภาคผนวก
ผลการหาค่าความเชื่อมั่นของเครื่องมือ (Alpha)

Reliability

***** Method 1 (space saver) will be used for this analysis *****

—

RELIABILITY ANALYSIS - SCALE (ALPHA)

Item-total Statistics

	Scale Mean if Item Deleted	Scale Variance if Item Deleted	Corrected Item- Total Correlation	Alpha if Item Deleted
พื๓0001	90.6000	1020.8690	.0739	.9685
พื๓0002	90.7000	1011.4586	.2066	.9673
พื๓0003	90.5333	1006.8782	.2885	.9666
พื๓0004	90.5333	998.0506	.3987	.9660
พื๓0005	90.5000	990.1207	.5813	.9649
พื๓0006	90.4000	977.4207	.6349	.9643
พื๓0007	90.3667	972.9299	.6912	.9639
บุ๓0001	90.2000	966.2345	.7943	.9633
บุ๓0002	90.3000	952.5621	.8967	.9623
บุ๓0003	90.2667	949.7195	.8659	.9623
บุ๓0004	90.3000	931.1138	.8897	.9616
บุ๓0005	90.2333	926.8057	.9320	.9612
บุ๓0006	90.1333	917.7057	.9587	.9607
บุ๓0007	90.0333	911.5506	.9036	.9611
ว๓0001	90.1667	898.7644	.9518	.9604
ว๓0002	89.9000	895.5414	.9096	.9609
ว๓0003	90.0667	879.4437	.9503	.9603
ว๓0004	90.0333	870.9989	.9290	.9608
ว๓0005	90.0667	861.0989	.9149	.9612
ว๓0006	90.0667	857.3057	.8967	.9618
ว๓0007	89.9333	848.7540	.9059	.9619

Reliability Coefficients

N of Cases = 30.0

N of Items = 21

Alpha = .9647

ภาคผนวก จ

หนังสือขอความอนุเคราะห์แจกแบบสอบถามเพื่อการวิจัย

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๐๒๖๖

ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
อาคารเรียนวัดศรีสุทาราม แขวงบางขุนนนท์
เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๓๐๐
โทรศัพท์/โทรสาร ๐๒-๔๓๔-๒๑๒๓

๒๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๕

ที่ว่าการอำเภอเมืองดอนพุด
เลขที่ ๑๐๓
วันที่ 24 ก.พ. 2555
เวลา

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์เก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
เรียน นายอำเภอดอนพุด
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสอบถามที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วย พระครูสุนันทกิจโกศล รหัสประจำตัวนิสิต ๕๒๐๑๔๐๔๗๕๒ นิสิตปริญญาโท
หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ
ราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “บทบาทของเจ้าอาวาสในการพัฒนาวัดให้เป็น
ศูนย์กลางชุมชน : กรณีศึกษาวัดในอำเภอดอนพุด จังหวัดสระบุรี” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของ
การศึกษาด้านหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้จำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากประชาชนของท่านจึงขอ
ความอนุเคราะห์จากท่านเพื่อโปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลใน
การวิจัย ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป

โครงการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัย
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี
และขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอแสดงความนับถือ

๐๗๕ ๑๐๓

นายสมเจตน์ สมสุภาพิชัย
นายอำเภอดอนพุด

ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์
โทร/โทรสาร ๐๒ ๔๓๔๒ ๑๒๓ ต่อ ๒๑๓๐

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุยะพรหม)
ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

ภาคผนวก จ
แบบสอบถามเพื่อการวิจัย

แบบสอบถามเพื่อการวิจัย

เรื่อง “บทบาทของเจ้าอาวาสต่อการพัฒนาวัดเป็นศูนย์กลางชุมชน : กรณีศึกษาวัดในเขตอำเภอดอนพุด จังหวัดสระบุรี”

คำชี้แจง

แบบสอบถามนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เพื่อศึกษาเรื่อง “บทบาทของเจ้าอาวาสต่อการพัฒนาวัดเป็นศูนย์กลางชุมชน : กรณีศึกษาวัดในเขตอำเภอดอนพุด” แบบสอบถามมีทั้งหมด ๓ ตอน ดังนี้

- ตอนที่ ๑** เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับสถานภาพส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม ได้แก่ เพศ อายุ วุฒิกาศึกษา ระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในชุมชน สถานภาพ และอาชีพ
- ตอนที่ ๒** บทบาทของเจ้าอาวาสต่อการพัฒนาวัดเป็นศูนย์กลางชุมชน ด้านศาสนพิธี/กิจกรรม ด้านศาสนบุคคล / บุคลากร ด้านศาสนวัตถุ / สถานที่
- ตอนที่ ๓** แบบสอบถามปลายเปิด (Open) ให้ผู้ตอบแบบสอบถามแสดงความคิดเห็นเพิ่มเติมเกี่ยวกับแนวทางการบริหาร และการจัดการวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชนและปัจจัยที่ช่วยส่งเสริมให้วัดเป็นศูนย์กลางของชุมชน

ผู้ศึกษาขอขอบคุณเป็นอย่างยิ่ง ในความร่วมมือตอบแบบสอบถามในครั้งนี้ ข้อมูลที่ได้รับจากท่านจะถูกนำไปใช้ในงานวิจัย และสรุปผลในภาพรวมเท่านั้น ผู้วิจัยขอความกรุณาจากท่านในการตอบแบบสอบถามทุกข้อตามความเป็นจริง และขอขอบคุณทุกท่านที่กรุณาให้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์ในการวิจัยมา ณ โอกาสนี้

พระครูสุนันทกิจโกศล

นิสิตปริญญาโท สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ตอนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

โปรดทำเครื่องหมาย ✓ ลงในช่อง หน้าข้อความต่อไปนี้ให้สมบูรณ์ตามความเป็นจริง เกี่ยวกับตัวผู้ตอบแบบสอบถาม

๑. เพศ

๑. ชาย

๒. หญิง

๒. อายุ

๑. ต่ำกว่า ๒๐ ปี

๒. ๒๐ – ๓๐ ปี

๓. ๓๑ – ๔๐ ปี

๔. ๔๑ – ๕๐ ปี

๕. ๕๑ – ๖๐ ปี

๖. ๖๐ ปีขึ้นไป

๓. วุฒิการศึกษา

๑. ประถมศึกษา

๒. มัธยมศึกษาตอนต้นหรือเทียบเท่า

๓. มัธยมศึกษาตอนปลายหรือเทียบเท่า

๔.ปริญญาตรี

๕. ปริญญาโท

๖. สูงกว่าปริญญาโท

๗. อื่น ๆ (โปรดระบุ).....

๔. ระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในชุมชน

๑. ต่ำกว่า ๕ ปี

๒. ๕ – ๑๐ ปี

๓. ๑๑ – ๑๕ ปี

๔. ๑๖ – ๒๐ ปี

๕. ๒๐ ปีขึ้นไป

๕. สถานภาพ

๑. โสด

๒. สมรส

๓. ม่าย

๔. หย่าร้าง

๖. อาชีพ

๑. ทำนา,ทำสวน

๒. ค้าขาย

๓. รับราชการ

๔. นักธุรกิจ

๕. นักศึกษา

๖. แม่บ้าน

๗. อื่น ๆ (โปรดระบุ).....

ตอนที่ ๒ บทบาทของเจ้าอาวาสต่อการพัฒนาวัดเป็นศูนย์กลางชุมชน ด้านศาสนพิธี / กิจกรรม ด้านศาสนบุคคล / บุคลากร ด้านศาสนวัตถุ / สถานที่

คำชี้แจง ให้ทำเครื่องหมาย ✓ ลงในช่องคำตอบที่ต้องการ

บทบาทของเจ้าอาวาสต่อการพัฒนาวัดเป็น ศูนย์กลางชุมชน	ระดับความคิดเห็น				
	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด
ด้านศาสนพิธี / กิจกรรม					
๑. การปรับปรุงรูปแบบ ของการประกอบศาสนพิธีให้มีความเหมาะสม					
๒. การชักชวนให้ชาวชุมชน ได้เข้าร่วมในกิจกรรม และพิธีกรรมต่างๆ ทางศาสนา					
๓. การอำนวยความสะดวกแก่ผู้กระทำกิจกรรมและพิธีกรรมต่างๆ ทางศาสนา					
๔. การจัดกิจกรรมเพื่อการสงเคราะห์ ประชาชนในชุมชน					
๕. การจัดนิทรรศการและ กิจกรรมงานวันสำคัญต่างๆ ทางพระพุทธศาสนา					
๖. การชักชวนให้ชาวชุมชนร่วมกัน ทำการพัฒนาบริเวณพื้นที่ภายในวัด					
๗. การส่งเสริมให้มีการบรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อน และการอุปสมบทหมู่เนื่องในวันสำคัญต่างๆ					
ด้านศาสนบุคคล / บุคลากร					
๑. การคัดเลือกบุคคลที่จะ เข้ามาบวชเรียน					
๒. มีการส่งเสริมความรู้แก่ พระภิกษุ สามเณรให้การพัฒนามากขึ้น					
๓. มีการส่งเสริมให้ พระภิกษุ สามเณร อบรมสั่งสอนธรรมะ แก่ประชาชน					
๔. การจัดระเบียบ การบริหาร และการปกครองแก่ชาวชุมชน					
๕. สนับสนุนส่งเสริมภิกษุ สามเณรภายในวัดให้มีการศึกษาในระดับสูง ๆ					

บทบาทของเจ้าอาวาสต่อการพัฒนาวัดเป็น ศูนย์กลางชุมชน	ระดับความคิดเห็น				
	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด
๖. สนับสนุนหรือยกย่องบุคคลตัวอย่างให้เป็นที่ยอมรับ ของชุมชน					
๗. การจัดโครงการอบรมมอบความรู้แก่ชุมชน					
ด้านศาสนวัตถุ / สถานที่					
๑. การบูรณะปรับปรุงและปฏิสังขรณ์ศาสนสถาน ภายในวัด					
๒. การจัดเก็บและรักษาศาสนวัตถุที่เก่าแก่ในรูปของ พิพิธภัณฑ์					
๓. การปรับปรุงสภาพแวดล้อมของวัดให้มีความสงบ ร่มรื่น					
๔. การทำแผนผังเพื่อการปรับปรุงพัฒนาของวัด และ ชุมชน					
๕. ปรับปรุงสภาพพื้นที่วัดและชุมชนให้เหมาะกับการ จัดกิจกรรม					
๖. ก่อตั้งศูนย์พัฒนาอาชีพ และการฝีมือแก่ชาวชุมชน					
๗. การจัดตั้งศูนย์ศึกษา และบริการด้านสาธารณสุข มูลฐาน					

ตอนที่ ๓ แบบสอบถามปลายเปิด (Open) ให้ผู้ตอบแบบสอบถามแสดงความคิดเห็นเพิ่มเติมเกี่ยวกับแนวทางการบริหาร และการจัดการวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชนและปัจจัยที่ช่วยส่งเสริมให้วัดเป็นศูนย์กลางของชุมชน

๑. ด้านศาสนพิธี / กิจกรรม

.....

.....

.....

๒. ด้านศาสนบุคคล / บุคลากร

.....

.....

.....

๓. ด้านศาสนวัตถุ / สถานที่

.....

.....

.....

๔. ข้อเสนอแนะ

.....

.....

.....

.....

ขอขอบคุณทุกท่านที่กรุณาตอบแบบสอบถาม

ประวัติผู้วิจัย

- ชื่อ : พระครูสุนันทกิจโกศล (สุวัฒน์ สุวฑฺฒโน) นามสกุล วงษ์เขียว
- สถานที่เกิด : บ้านดอนทอง ต.ดงตะงาว อ.ดอนพุด จ.สระบุรี วันอังคารที่ ๑๙ มิถุนายน ๒๕๐๕ ตรงกับวันแรม ๒ ค่ำ เดือน ๗ ปีชาล
- การศึกษา : พุทธศาสตรบัณฑิต (สาขาการจัดการเชิงพุทธ) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย รุ่น ๕๕ พ.ศ. ๒๕๕๓
- อุปสมบท : วันที่ ๒๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๒๖
- สังกัด : วัดดอนทอง เลขที่ ๓๓ หมู่ ๘ ตำบลดงตะงาว อำเภอดอนพุด จังหวัดสระบุรี
- หน้าที่ :
: ครูสอนพระปริยัติธรรมประจำอำเภอดอนพุด
: ครูสอนศีลธรรมประจำโรงเรียนวัดดอนทอง
; พระธรรมทูตประจำอำเภอดอนพุด
; พระวินยาศึกษาประจำอำเภอดอนพุด
: เจ้าอาวาสวัดดอนทอง
: เจ้าคณะตำบลดงตะงาว
- เข้าศึกษา : ตุลาคม ๒๕๕๓
- สำเร็จการศึกษา : ๑๒ มีนาคม ๒๕๕๕
- ที่อยู่ปัจจุบัน : วัดดอนทอง ๓๓ หมู่ ๘ ตำบลดงตะงาว อำเภอดอนพุด จังหวัดสระบุรี
- : โทรศัพท์ ๐๘-๖๕๓๔-๑๖๗๑